

संख्याशास्त्र परिभाषा कोश

भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन, मुंबई

प्रकाशने मिळण्याची ठिकाणे

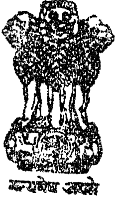
१. संचालक, शासन मुद्रण व लेखनसामग्री संचालनालय
चर्नी रोड, मुंबई ४०० ००४
(दूरध्वनि क्र. ३६३२६९३)

२. व्यवस्थापक, शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय व ग्रंथागार
जी. पी. ओ. नजिक, पुणे ४११ ००१.
(दूरध्वनि क्र. ६६८८५९)

३. व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय व ग्रंथागार
सिव्हिल लाईन्स, नागपूर ४४० ००१.
(दूरध्वनि क्र. ५२२६१५)

४. पर्यवेक्षक, शासकीय पुस्तक भांडार,
शहागंज, गांधी चौकाजवळ, औरंगाबाद ४३१ ००५.
(दूरध्वनि क्र. २५५२५)

५. व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय व लेखनसामग्री भांडार,
कोल्हापूर ४१६ ००३.
दूरध्वनि क्र. ६५०३९५/६५०४०२

महाराष्ट्र शासन

संख्याशास्त्र परिभाषा कोश

भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन, मुंबई

१५ ऑगस्ट १९९६

मुद्रक :

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय व
लेखनसामग्री भांडार,
कोल्हापूर.

प्रकाशक :

भाषा संचालक,
महाराष्ट्र राज्य,
मुंबई.

मूल्य : रु. Rs 39 00

भाषा सल्लागार मंडळ

अध्यक्ष

डॉ. वि. भि. कोलते

सदस्य

प्रा. गं. बा. सरदार
डॉ. ग. मो. पाटील
प्रा. भगवंत देशमुख
श्री. देवीसिंग व्यं. चौहान
श्री. वि. गो. देशमुख
प्रा. अरविंद मंगरूळकर
श्री. पी. बी. साळुंखे
प्रा. कृ. श्री. अर्जुनवाडकर

सदस्य-सचिव

श्री. प. ग. पाटील,
भाषा संचालक

संख्याशास्त्र उपसमिती

अध्यक्ष

प्राचार्य नी. मा. डोंगरे, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई

प्रतिनिधि-सदस्य

डॉ. गु. बा. मराठे, पुणे विद्यापीठ, पुणे
प्रा. व. के. जोहरापूरकर, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर
डॉ. सु. ग. प्रभुआजगावकर, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद
प्राचार्य प्र. भि. कोष्ठी, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
प्रा. (श्रीमती) प्रेमला काळे, श्रीमती ना. दा. ठा. महिला विद्यापीठ, मुंबई
प्रा. (श्रीमती) प्रभात रानडे, श्रीमती ना. दा. ठा. महिला विद्यापीठ, मुंबई
प्रा. अ. ग. लेले, मराठी विज्ञान परिषद, मुंबई
प्रा. सि. म. पाटील, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
प्राचार्य अ. द. ओक, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई
प्राचार्य पां. ना. फुटाणे, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई

सदस्य-सचिव

श्री. ग. गो. पाठक, भाषा उपसंचालक

प्रस्तावना

मातृभाषा शिक्षणाचे माध्यम असावे हे आता सर्वमान्य झाले आहे. महाराष्ट्र राज्यात मराठीला राजभाषेचे स्थान मिळाल्यानंतर पदवी परीक्षेपर्यंतच्या शिक्षणाचे माध्यम मराठी असावे हा विचार दृढ झाला. माध्यमाचे हे परिवर्तन घडवून आणण्यात अर्थातच अडचणी होत्या. मुख्य म्हणजे शास्त्रीय व तांत्रिक विषयांसाठी आवश्यक असलेला पारिभाषिक शब्दसंग्रह हाताशी नव्हता. निरनिराळे विषय शिकवण्यासाठी आवश्यक असलेली पाठ्यपुस्तके व संदर्भ पुस्तके मराठीतून लिहिली गेली नव्हती. काही विद्यापीठांनी या दृष्टीने प्रयत्न केले होते. परंतु ते मर्यादित स्वरूपाचे व त्यांच्यापुरते होते. सर्व विद्यापीठांतून समान व एकरूप परिभाषा वापरली जावी यासाठी नव्याने प्रयत्न करणे आवश्यक होते.

या सर्व गोष्टींचा सांगोपांग विचार करण्यासाठी १९६७ साली महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांचे कुलगुरू व भाषा सल्लागार मंडळाचे सदस्य यांची संयुक्त बैठक घेण्यात आली. या बैठकीत भाषा संचालनालयाने सर्व विज्ञानविषयक व मानवविद्याविषयक विषयांची परिभाषा विद्यापीठांच्या सहकार्याने तयार करावी आणि संदर्भ ग्रंथांच्या व क्रमिक पुस्तकांच्या निर्मितीचे काम महाराष्ट्र राज्य विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ व महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ यांच्याकडे सोपवावे असे ठरले.

वरील निर्णयाच्या अनुरोधाने भाषा संचालनालयाने शास्त्रीय व मानविकी विद्याशाखांमधील काही मूलभूत विषयांच्या उपसमित्या प्रथम स्थापन करून व काही निदेशक तत्त्वे ठरवून परिभाषा निर्मितीच्या कामास सुरुवात केली. या उपसमित्यांवर सर्व विद्यापीठांचे प्रतिनिधी आणि मराठी विज्ञान परिषदेचा प्रतिनिधी यांना सदस्य म्हणून नेमण्यात आले. परिभाषा तयार करताना, ही परिभाषा केवळ प्रादेशिक स्तरापुरतीच मर्यादित न राहता अन्य भारतीय भाषांनाही ती जवळची वाटेल याचे भान ठेवणे आवश्यक होते. त्यामुळे ही परिभाषा मराठी भाषेच्या प्रकृतीला बाधा न येता केंद्र सरकारने तयार केलेल्या परिभाषेशी शक्यतो मिळतीजुळती ठेवण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

संख्याशास्त्र परिभाषा निर्मितीचे काम एक उपसमिती नेमून पूर्ण करण्यात आले आहे. या उपसमितीची पहिली बैठक दिनांक २३ एप्रिल १९७९ रोजी झाली. उपसमितीच्या एकूण ११७ बैठकी झाल्या व त्यांत सुमारे ५,१०० इंग्रजी पारिभाषिक संज्ञांचे मराठी पर्याय निश्चित करण्यात आले. शेवटची बैठक दिनांक १३ मार्च १९८३ रोजी झाली. ही, संख्याशास्त्र उपसमिती व गणितशास्त्र गट यांची संयुक्त बैठक होती. हा परिभाषा कोश तयार करताना उपसमितीने, या विषयातील विद्यापीठीय स्तरावरील पारिभाषिक संज्ञा विचारात घेतल्या तसेच संदर्भादाखल, केंद्र सरकारने तयार केलेल्या शब्द-संग्रहाचाही वापर केला. याशिवाय आणखी काही संज्ञांचा अंतर्भाव करणे नंतरच्या टप्प्याला उपसमितीला आवश्यक वाटल्याने अशा संज्ञांचा अंतर्भाव असलेले परिशिष्ट (सुमारे २७० संज्ञा) या कोशाच्या शेवटी दिले आहे.

उपसमितीच्या बैठकींना अभ्यागत म्हणून निरनिराळ्या विद्यापीठांचे संस्कृत तज्ञ व संख्याशास्त्र विषयाचे प्राध्यापक उपस्थित राहिले. त्यांचे तसेच सहयोगी सदस्य म्हणून नागपूर विद्यापीठाचे प्रा. वि. गो. भांबुरकर यांचे या परिभाषा निश्चितीच्या कामात बहुमोल सहाय्य झाले.

उपसमितीचे अध्यक्ष प्राचार्य नी. भा. डोंगरे व सदस्य, प्राचार्य पां. ना. फुटाणे, प्राचार्य अ. द. ओक या तिघांनी हा कोश मुद्रितांच्या टप्प्यावर संपूर्णपणे तपासण्याचे व त्रुटींवर चर्चा करून त्यांचे निराकरण करण्याचे काम मोठ्या आस्थेने केले याचा येथे कृतज्ञतापूर्वक निर्देश केला पाहिजे.

या कोशाच्या मुद्रणाच्या कामात संचालक, शासकीय मुद्रण व लेखनसामग्री, मुंबई, यांचे बहुमोल सहकार्य मिळाले. या सहकार्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे. तसेच निरनिराळ्या प्रकारच्या मुद्रांचा उपयोग करून या कोशाचे बिनचूक मुद्रण करण्याचे काम आस्थापूर्वक करून कोल्हापूर येथील शासकीय मुद्रणालयाने या कोशाच्या प्रकाशनाच्या कामी आपला महत्त्वाचा वाटा उचलला आहे. या मुद्रणालयातील अधिकारी व कर्मचारी यांनीही वेळोवेळी केलेल्या सहकार्याबद्दल मी त्यांचा आभारी आहे.

अनेक तज्ञ व मान्यवर व्यक्तींच्या सहकार्याने तयार झालेला हा कोश या क्षेत्रातील प्राध्यापक, लेखक व विद्यार्थी यांना, तसेच या विषयाची आस्था असणाऱ्या अन्य व्यक्तींना व सर्व संबंधित शास्त्र विभागांना उपयुक्त व मार्गदर्शक ठरेल असा विश्वास वाटतो.

आतापर्यंत भाषा संचालनालयाने गणित, रसायन, समाज, वाणिज्य, तत्त्वज्ञान व तर्कशास्त्र, ग्रंथालय, शारीर, भूशास्त्र, शिक्षण, भौतिक, यंत्र अभियांत्रिकी, स्थापत्य अभियांत्रिकी, विद्युत अभियांत्रिकी, कृषिशास्त्र, शरीर-क्रियाशास्त्र, जीवशास्त्र, राज्यशास्त्र, वाणिज्यशास्त्र (सुधारित), साहित्य समीक्षा, अर्थशास्त्र, लोकप्रशासन, धातुशास्त्र, मानसशास्त्र, ग्रंथालयशास्त्र (सुधारित) व व्यवसाय व्यवस्थापन या विषयांचे परिभाषा कोश प्रसिद्ध केले आहेत. तसेच भूगोल, भाषाविज्ञान, गणितशास्त्र (सुधारित), रसायनशास्त्र (सुधारित), विकृतिशास्त्र, औषधशास्त्र व वृत्तपत्रविद्या या विषयांच्या परिभाषेचे काम पूर्ण होण्याच्या मार्गावर असून ते कोश यथावकाश प्रसिद्ध करण्यात येतील. प्रस्तुत 'संख्याशास्त्र परिभाषा कोश' हा या प्रकल्पातील एक टप्पा आहे.

शास्त्रीय परिभाषा ही सतत विकसित होत असते. या कोशातील परिभाषेचा जाणकारांनी आपुलकीने व अभ्यासू वृत्तीने विचार करावा व या परिभाषेचा वापर करताना त्यांच्या नजरेस येणाऱ्या उणिवा भाषा संचालनालयाच्या निदर्शनास आणून द्याव्यात तसेच ती सुधारण्याच्या दृष्टीने काही सूचना करावयाच्या असल्यास त्या, भाषा संचालनालयाकडे अवश्य पाठवाव्यात अशी विनंती आहे.

या समितीचे अध्यक्ष, सदस्य, सहयोगी सदस्य आणि अभ्यागत यांनी परिभाषा निर्मितीसाठी घेतलेल्या परिश्रमाबद्दल आणि महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांचे कुलसचिव यांनी वेळोवेळी केलेल्या सहकार्याबद्दल शासनाच्या वतीने मी त्या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार मानतो.

प. ग. पाटील,
भाषा संचालक,
महाराष्ट्र राज्य.

मुंबई.
दिनांक : १ मे १९९५

प्रास्ताविक

समष्टि – घटक – व्यक्तीनाम्
मेय – लक्षण – मापनात् ।
प्राप्त – संख्या – विमर्शाय
संख्याशास्त्रं प्रवर्तितम् ॥

(स्वकृत)

भाषा सल्लागार मंडळाच्या संख्याशास्त्र उपसमितीने तयार केलेला संख्याशास्त्र परिभाषा कोश प्रसिद्ध होत आहे. हा कोश वाचकांच्या हातात देताना एक महत्त्वाचे काम पार पाडल्याचा आनंद मला व माझ्या सहकाऱ्यांना होत आहे.

संख्याशास्त्र हे एक स्वतंत्र उपयोज्य शास्त्र आहे. थोडासा अतिशयोक्तीचा दोष पत्करून असे म्हणता येईल, की जीवनाचे एकही अंग असे नाही की ज्यात संख्याशास्त्राचा उपयोग होत नाही. अर्थशास्त्र, मानसशास्त्र, समाजशास्त्र, जीवशास्त्र, इत्यादी अनेक विद्याशाखांत संख्याशास्त्राचा उपयोग होतो. इतकेच नव्हे तर अशा उपयोजित विषयांना अर्थमिति (Econometrics), मानसमिति (Psychometry), समाजमिति (Sociometry), जीवमिति (Biometry) अशी स्वतंत्र नावेही मिळाली आहेत. प्रस्तुत कोशाचा उपयोग ह्या उपयोजित विषयांच्या अभ्यासकांना व्हावा म्हणून समितीने केवळ संख्याशास्त्रीय कोशांतून किंवा पुस्तकांतून शब्द घेतले नाहीत, तर ह्या उपयोजित विषयांवरील पुस्तकांतूनही पारिभाषिक शब्द घेतले. उपयोजित विषयांतील पारिभाषिक संज्ञांसाठी मराठी प्रतिशब्द ठरवताना समितीपुढे बऱ्याच वेळा एक समस्या उभी राहत असे. तिच्याविषयी थोडेसे विवेचन करणे इष्ट आहे असे वाटते.

उपयोजित विषयांपैकी काही विषयांची (उदा. अर्थशास्त्र, वाणिज्य) परिभाषा आधीच तयार झाली होती, तर काही विषयांची (उदा. मानसशास्त्र, व्यवसाय व्यवस्थापन) परिभाषा याच वेळी तयार होत होती. त्यामुळे ह्या विषयांच्या पारिभाषिक संज्ञांपैकी बऱ्याच संज्ञांचे प्रतिशब्द आयते उपलब्ध होते. हे प्रतिशब्द

जसेच्या तसे स्वीकारावयाचे, का त्यात बदल करावयाचा ही ती समस्या. या समस्येची सोडवणूक करण्यासाठी समितीने सर्वसाधारणपणे असे धोरण अवलंबिले, की जर प्रस्तुत शब्द मूलतः त्या त्या विद्याशाखेचा असला तर त्या विद्याशाखेने ठरविलेला शब्दच घ्यावयाचा. पण जर त्या शब्दाच्या आशयात संख्याशास्त्राचा भाग जास्त असला तर आवश्यक वाटल्यास वेगळा प्रतिशब्द घ्यावयाचा.

परिभाषा निश्चितीतली दुसरी एक समस्या म्हणजे एका इंग्रजी शब्दाला एकच एक मराठी प्रतिशब्द द्यावयाचा, की अनेक द्यावयाचे, ही होय. या संदर्भात सुरुवातीचे परिभाषा कोश पाहिले तर त्या कोशकर्त्यांनी सर्वसमावेशक धोरण अवलंबिले होते व एका इंग्रजी शब्दाला अनेक प्रतिशब्द सुचविले होते असे दिसते. काळाच्या ओघात या अनेक पर्यायांपैकी जो सर्वात अधिक चांगला असेल तो टिकेल व बाकीचे आपोआप 'निरुपयोगी' होऊन प्रचारातून जातील अशी त्यांची अपेक्षा होती. ही अपेक्षा व हे धोरण त्या काळात (१९४८) योग्यच होते. पण आज मात्र ते धोरण स्वीकारणे योग्य होणार नाही. कारण महाविद्यालयीन व विद्यापीठीय पातळीवर मराठीतून पुस्तके लिहिणाऱ्या लेखकांसाठी हा कोश तयार करण्यात येत आहे व अशा सर्व पुस्तकांत समान परिभाषा असणे हे संदिग्धता टाळण्यासाठी अनिवार्य आहे. म्हणून विविध पर्यायांतून निवड करण्याचे काम समितीनेच केले. तथापि क्वचित जागी हा आदर्श पाळता आला नाही आणि एका इंग्रजी शब्दाला अनेक प्रतिशब्द दिल्याचे आढळून येईल. वेगवेगळ्या लेखकांनी वेगवेगळे शब्द वापरले तरी वाचकाचा घोटाळा होणार नाही अशाच ठिकाणी असे अनेक पर्याय सुचवले आहेत. या बाबतीत समितीने एक काळजी कटाक्षाने घेतली आहे ती अशी की दोन वेगवेगळ्या इंग्रजी शब्दांना तोच मराठी प्रतिशब्द नसावा, म्हणजे कोणत्याही मराठी शब्दाने इंग्रजीतल्या एकाच शब्दाचा वाचकाला बोध होईल व त्याचा घोटाळा होणार नाही. गणितातल्या संगतीच्या भाषेत असे म्हणता येईल की इंग्रजीची मराठीशी संगती एकास अनेक असली तरी मराठीची इंग्रजीशी संगती एकास एक अशीच असावयास हवी; व तशी ती आहेही.

परिभाषा कोशाचे कार्यक्षेत्र इंग्रजी शब्दांना मराठी प्रतिशब्द देणे एवढेच मर्यादित नसते, कारण बहुसंख्य शब्दांच्या बाबतीत प्रतिशब्द देऊन भागत असले तरी काही शब्दांसाठीं स्पष्टीकरणात्मक टीपांची आवश्यकता असते. गणित कोश (आवृत्ती पहिली), भौतिकशास्त्र कोश, इत्यादी यापूर्वी प्रसिद्ध झालेल्या कोशांत ही स्पष्टीकरणे इंग्रजीत असत. गणित कोशाच्या दुसऱ्या आवृत्तीत ती मराठीत येणार आहेत. प्रस्तुत कोशातही ती मराठीतच दिली आहेत. वस्तुतः समितीचा एकेकाळचा विचार असा होता, की प्रा. गो. रा. परांजपे यांच्या वैज्ञानिक पारिभाषिक कोशाप्रमाणे या कोशातही प्रत्येक संज्ञेचे स्पष्टीकरण द्यावे. परंतु या कामाचा व्याप आणि प्रत्येक संज्ञेचे स्पष्टीकरण देण्याची अनावश्यकता यांचा विचार करून समितीने असे ठरविले, की ज्या पारिभाषिक शब्दांचा अर्थ स्पष्टीकरणाशिवाय सुलभतेने समजणार नाही अशाच शब्दांचे स्पष्टीकरण द्यावे, व त्याप्रमाणे निवडक शब्दांचे स्पष्टीकरण दिले आहे. या स्पष्टीकरणांमुळे कोशाच्या उपयोगाचे क्षेत्र वाढेल, कारण ही स्पष्टीकरणे म्हणजे पारिभाषिक शब्दांचा उपयोग कसा करावा याचे वस्तुपाठच आहेत.

कोषात नाणी असतात, कोशात शब्द असतात. कोषातली नाणी चलनी झाली, त्यांचा लोकांनी स्वीकार केला आणि ती व्यवहारात वापरली म्हणजेच त्यांना त्यांचे मूल्य प्राप्त होते. त्याचप्रमाणे या कोशातले शब्द चलनी व्हावेत आणि संख्याशास्त्राचे शिक्षक आणि लेखक त्यांचा उपयोग करून त्यांना मूल्य मिळवून देतील अशी आशा व्यक्त करून हे प्रास्ताविक संपवतो.

नागपूर.
दि. २४ जुलै १९८३.

नी. मा. डोंगरे
अध्यक्ष,
संख्याशास्त्र परिभाषा कोश उपसमिती.

कोशपरिचय

कोशाची रचना पुढीलप्रमाणे आहे :—

इंग्रजी शब्द व शब्दानुक्रम :— इंग्रजी शब्द देताना मुख्यत्वेकरून A Dictionary of Statistical Terms (4th edition) — Sir M. G. Kendall & W. R. Buckland; Chambers's Technical Dictionary व Webster's Third New International Dictionary यांचा, तसेच या विषयाशी संबंधित असलेल्या अन्य कोशांचा वर्णलेखन (spelling), इत्यादींसाठी आधार घेतला आहे. काही संज्ञांचा वर्णानुक्रम लावताना (उदा. पृ. १२४ यावरील संज्ञा) अगदी काटेकोर न राहता कोश वापरणाऱ्या विद्यार्थ्यांची सोय लक्षात घेऊन थोडेबहुत स्वातंत्र्य घेतले आहे.

इंग्रजी शब्दजाती :— प्रत्येक एकेरी संज्ञेपुढे तिची शब्दजाती दर्शवली आहे (जसे :—*n.*; *adj.*; *v.t.*; *v.i.*, इ.). इंग्रजी दोन किंवा अधिक शब्द असलेल्या संज्ञेपुढे शब्दजाती दर्शवलेली नाही.

पर्याय, अर्थच्छटा, स्पष्टीकरणे :— इंग्रजी संज्ञेपुढे शब्दजाती दिल्यानंतर तिचे एक किंवा अधिक मराठी पर्याय दिले आहेत. पर्याय देताना वेगवेगळ्या अर्थच्छटा असल्यास त्यांना क्रमांक दिले आहेत. पर्यायांचा वापर यथार्थपणे व्हावा यासाठी आवश्यक तेथे कंसात, 'as in:' असे देऊन त्या पर्यायांचा उपयोग करून दाखवला आहे. आवश्यक त्या ठिकाणी संज्ञेचे मराठी स्पष्टीकरणही दिले आहे.

मराठी शब्दजाती :— इंग्रजी संज्ञेपुढे शब्दजाती दर्शवली असल्याने व त्यानुसार मराठी पर्याय घेतला असल्याने मराठी शब्दजाती वेगळी दर्शवली नाही.

लिंगनिर्देश :— (१) प्रत्येक मराठी एकेरी पर्यायापुढे, तो नाम असल्यास, लिंगनिर्देश केला आहे. (२) इंग्रजी संज्ञा एकेरी असल्यास तिच्या जोडशब्द असलेल्या मराठी पर्यायापुढे लिंगनिर्देश केला आहे.

शब्दकुळे :— शब्दकुळातील शब्दांची आधारभूत कल्पना एकच असते, परंतु त्यातील शब्द सूक्ष्म अर्थच्छटा व्यक्त करून आपली भिन्नता दर्शवतात. असे शब्द त्यांतल्या महत्त्वाच्या शब्दाखाली पर्यायानंतर *cf.* असे दर्शवून एकत्रितपणे दिले आहेत. तसेच त्या शब्दकुळातील शब्द, कोशात त्यांच्या वर्णक्रमानुसार योग्य त्या ठिकाणी दिले आहेत व तिथे *cf.* असे म्हणून ज्या इंग्रजी संज्ञेखाली हे कूळ आले आहे त्या इंग्रजी संज्ञेचा निर्देश केला आहे. उदा. पृष्ठ ६७ वरील lot हे कूळ पहावे. अशा तऱ्हेने शब्दकुळाखाली सर्व शब्द एकत्र आणण्याच्या या पद्धतीचा अभ्यासकांना उपयोग होऊ शकेल.

जोडसंज्ञा :— काही महत्त्वाच्या पारिभाषिक संज्ञांखाली त्या संज्ञांतील इतर महत्त्वाचे प्रकार दर्शवणाऱ्या जोडसंज्ञा एकत्र आणल्या आहेत. उदा. पृष्ठ १०५ वरील scale ही संज्ञा पहावी. याही पद्धतीचा अभ्यासकांना उपयोग होऊ शकेल.

समानार्थी शब्द :— काही इंग्रजी शब्द जवळजवळ समानार्थी असल्याने त्यांना मराठी पर्याय देताना हे शब्द समानार्थी आहेत हे दर्शवण्यासाठी एकाच ठिकाणी दिले आहेत. ज्या शब्दासमोर पर्याय दिला आहे त्या शब्दासमोर कंसात (*also*) असे देऊन दुसरा समानार्थी शब्द दर्शवला आहे व कंसातील शब्द त्याच्या वर्णक्रमानुसार ज्या ठिकाणी आला असेल त्या ठिकाणी त्या शब्दासमोर (=) अशी खूण दर्शवून पर्याय ज्या शब्दासमोर दिला आहे तो शब्द दर्शवला आहे.

* * *

भाषा सल्लागार मंडळाने वैज्ञानिक व तांत्रिक परिभाषेच्या निर्मितीसाठी आधारभूत म्हणून ठरवून दिलेली निदेशक तत्त्वे

१. **शब्दसंग्रह व पर्याय :—** हिंदी वैज्ञानिक व तांत्रिक परिभाषेची निर्मिती करताना, केंद्र सरकारने विज्ञान व तंत्र क्षेत्रात यापूर्वी झालेल्या कार्याचा आढावा घेतला होता आणि निरनिराळ्या राज्यांत याबाबत झालेल्या एकूण कार्याचा समन्वय करण्याचे प्रयत्नही केले होते. मराठी परिभाषेची निर्मिती करताना देखील त्याच धोरणाचा अवलंब करून प्रत्येक विद्याशाखेतील शब्दांचे संकलन करणे अगत्याचे आहे. त्यासाठी प्रत्येक विद्याशाखेची केंद्र सरकारने तयार केलेली विज्ञान शब्दावली आधारभूत मानून, पुणे विद्यापीठ, माध्यमिक शिक्षण मंडळ आणि इतर विज्ञान संस्था यांच्या शब्दावल्यांचाही विचार करावा. तसेच माध्यमिक स्तरावरील .वैज्ञानिक व तांत्रिक विषयांच्या पाठ्यपुस्तकांतून पुष्कळशा तांत्रिक शब्दांचे जे पर्याय रूढ झाले आहेत, ते देखील विचारात घ्यावेत.

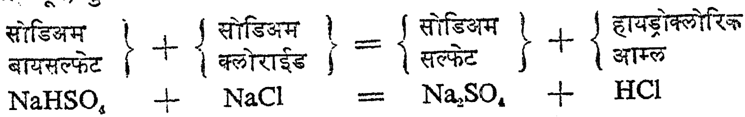
२. **आंतरराष्ट्रीय संज्ञा :—** 'आंतरराष्ट्रीय संज्ञा' या शक्यतोवर त्यांच्या प्रचलित इंग्रजी स्वरूपातच ठेवाव्यात व त्यांचे मराठी भाषेत लिप्यंतरण करावे.

आंतरराष्ट्रीय संज्ञांत साधारणतः पुढील गोष्टींचा समावेश होतो :—

(अ) मूलद्रव्ये आणि संयुगे (महत्त्वपूर्ण पदे, उपपदे वगैरेंसह) यांची नावे. ही नावे लिप्यंतरित करून देताना नावांपुढे त्यांची संकेतचिन्हेसुद्धा द्यावीत. जसे.— हायड्रोजन (H), कार्बन (C).

मात्र, मूलद्रव्ये आणि संयुगे यांसाठी वापरण्यात येणारी संकेतचिन्हे व संक्षेप इंग्रजी लिपीत जसेच्या तसे ठेवावेत. जसे.— तांबे Cu, किरणोत्सारी थोरिअमचा समस्थानिक $90^{Th^{238}}$, निकोटीन $C_{10}H_{14}N_2$.

रासायनिक चिन्हांकित समीकरणे, त्यांची इंग्रजीतील संकेतचिन्हे जशीच्या तशी ठेवून, पुढीलप्रमाणे द्यावीत :—

सोडिअम बायसल्फेट + सोडिअम क्लोराईड = सोडिअम सल्फेट + हायड्रोक्लोरिक आम्ल

$NaHSO_4 + NaCl = Na_2SO_4 + HCl$

गंधक, रुपे, तांबे, कथील, पारा, जस्त, शिसे, इत्यादी रूढ शब्द वर्णनात तसेच राहावेत; परंतु रासायनिक संयुगांची नावे देताना ती त्यांच्या प्रचलित इंग्रजी अथवा ग्रीक नावांप्रमाणेच द्यावीत.

(ब) वजने, मापे आणि परिमाणे. जसे.— कॅलरी, ॲम्पिअर वगैरे.

(क) विशेषनामे व त्या नामांवरून घेतलेल्या संज्ञा मूळ भाषेतील त्यांच्या उच्चारानुरूप लिहाव्यात. जसे.— फॅरनहाइट श्रेणी (फॅरनहाइट), व्होल्टामीटर (व्होल्टा), ॲम्पिअर (ॲम्पिअर).

(ड) वनस्पतिशास्त्र, प्राणिशास्त्र, भूशास्त्र, इत्यादींसारख्या शास्त्रीय विषयांमधील द्विपद नामसंज्ञा (binomial nomenclature).

(इ) रेडिओ, पेट्रोल, रडार, इलेक्ट्रॉन, न्यूट्रॉन, प्रोटॉन यांसारखे नवीन शब्द.

(फ) गणित व इतर शास्त्रांमध्ये वापरण्यात येणारे संख्यांक, संकेतचिन्हे, सूत्रे वगैरे. जसे.– साइन (sin), कोसाइन (cos), टॅन्जंट (tan), लाग (log) वगैरे.

तथापि, वर निर्दिष्ट केलेल्या पारिभाषिक संज्ञांपैकी पुष्कळशा संज्ञांना मराठीत योग्य पर्याय असून ते शाळा, महाविद्यालये, इत्यादींत कित्येक वर्षांपासून रूढ झाले आहेत. जसे.– ऑक्सिजन—प्राणवायु, कॅलरी—ऊष्मांक, sin—ज्या, cos—कोज्या वगैरे. तेव्हा आंतरराष्ट्रीय संज्ञा त्यांच्या इंग्रजी स्वरूपात जशाच्या तशा लिप्यंतरित करून देताना त्याबरोबरच त्या संज्ञांना मराठीत रूढ असलेले पर्याय देखील द्यावेत.

३. जी संकेतचिन्हे असतील ती त्यांच्या आंतरराष्ट्रीय स्वरूपातच राहू द्यावीत. तथापि, संज्ञांचे संक्षेप देवनागरी लिपीतून दर्शवावेत. जसे.– cm म्हणजे 'सेंटिमीटर' या संज्ञेचा संक्षेप 'सें. मी.' असा देवनागरी लिपीत द्यावा.

४. वैज्ञानिक व तांत्रिक पारिभाषिक शब्दांसाठी पर्यायांची निश्चिती करताना, अर्थाची निश्चितता व सुबोधता यांवर अधिक भर द्यावा व मराठी भाषेच्या प्रकृतीशी अविरोधी असे व शक्यतोवर भारतीय भाषांत वापरता येतील असेच पर्याय निवडावेत.

५. विवक्षित वैज्ञानिक शब्दांसाठी जे देशीय पर्याय मराठी भाषेत प्रचलित आहेत ते आणि सर्वसाधारण वापरण्यात येणारे पर्याय तसेच राहू द्यावेत.

६. विदेशी भाषांमधील जे शब्द मराठी भाषेत प्रचलित आहेत, ते तसेच ठेवावेत. जसे.–मशीन, इंजिन, मीटर, लिटर वगैरे.

७. हे पर्याय मराठी व्याकरणानुसार प्रातिपदिक रूपांत द्यावेत.

८. **मिश्र शब्दांची निर्मिती :**—वैज्ञानिक परिभाषा तयार करताना 'pasteurisation–पाश्चरीकरण', 'voltage — व्होल्टता' अशांसारखे मिश्र शब्द बनवणे हे भाषेच्या स्वाभाविक प्रवृत्तीस अनुसरून असल्यामुळे गरजेनुसार असे शब्द तयार करावेत.

९. जरूर तेथे समान अर्थी पारिभाषिक शब्दांची कुळे लक्षात घेऊन पारिभाषिक शब्द निश्चित करावेत.

* * *

संक्षेप सूची

abbr.	abbreviation	अ. व.	अनेकवचन
adj.	adjective	न.	नपुंसकलिंग
adv.	adverb	पु.	पुल्लिंग
cf.	compare	सा.	सामान्य लिंग
in comb.	in combination	स्त्री.	स्त्रीलिंग
n.	noun		
pl.	plural		
v. i.	verb, intransitive		
v. t.	verb, transitive		
v. t. & i.	verb, transitive and intransitive		

शास्त्रीय परिभाषेत संकेतचिन्हे म्हणून नेहमी वापरण्यात येणारी

ग्रीक मुळाक्षरे

संकेतचिन्हे		मराठी	संकेतचिन्हे		मराठी
Α	α	आल्फा	Ν	ν	न्यू
Β	β	बीटा	Ξ	ξ	क्साय
Γ	γ	गॅमा	Ο	ο	ओमायक्रॉन
Δ	δ	डेल्टा	Π	π	पाय
Ε	ε	एप्सायलॉन	Ρ	ρ	रो
Ζ	ζ	झीटा	Σ	σ	सिग्मा
Η	η	ईटा	Τ	τ	टाऊ
Θ	θ	थीटा	Υ	υ	यूप्सिलॉन
Ι	ι	आयोटा	Φ	φ	फाय
Κ	k	काप्पा	Χ	χ	खाय
Λ	λ	लॅम्डा	Ψ	ψ	साय
Μ	μ	म्यू	Ω	ω	ओमेगा

संख्याशास्त्र परिभाषा कोश

[illegible]

A

α**-error,** *n.* (*also* called **rejection error**) α-दोष (पु.), आल्फा दोष (पु.)

α **index of Pareto,** पॅरेटोचा α घातांक, पॅरेटोचा आल्फा घातांक

$\alpha\ \beta\ \gamma$ **queue system,** $\alpha\ \beta\ \gamma$ रांग पद्धति
[$\alpha\ \beta\ \gamma$ रांग पद्धतीत प्रत्येक रांग प्रतिमान हे तीन चिन्हांनी दर्शवले जाते. पहिले चिन्ह α हे आदान प्रक्रिया दाखवते, दुसरे β सेवा वितरण दाखवते व तिसरे γ सेवाकेंद्रांची संख्या दाखवते.]

Abbe-Helmert criterion, अॅबे-हेलमर्ट निकष

abnormal, *adj.* अपसामान्य

abnormal curve, अपसामान्य वक्र
cf. complex abnormal curve, जटिल अपसामान्य वक्र

abnormality, *n.* अपसामान्यता (स्त्री.)

abrupt distribution, त्रुटित वितरण
[संतत वारंवारता वितरणकक्षेच्या परिमित अंतिम बिंदूच्या ठिकाणी, वारंवारता व प्रथम अवकलज शून्य हे दोन्ही नसलेल्या वितरणाला 'त्रुटित वितरण' म्हणतात.]

abscissa, *n.* भुज (पु.)

absolute, *adj.* १ केवल २ निरपेक्ष ३ परम

absolute coefficient, निरपेक्ष गुणक

absolute deviation, केवल विचलन

absolute difference, केवल अंतर

absolute error, केवल दोष

absolute frequency, केवल वारंवारता

absolutely, *adv.* केवल, निरपेक्ष

absolutely unbiassed estimator, १ निरपेक्ष पूर्वग्रहमुक्त आकलक २ निरपेक्ष निरभिनत आकलक

absolute maximum, परम महत्तम

absolute measure, निरपेक्ष मान

absolute measurement, निरपेक्ष मापन

absolute minimum, परम लघुतम

absolute moment, केवल परिबल

absolute probabilities, केवल संभाव्यता

absolute value, केवल मूल्य

absorbing barrier, शोषक अटकाव

absorbing Markov chain, शोषक मार्कोव्ह मालिका

absorbing region, शोषक क्षेत्र
[काही योगशील किंवा यादृच्छिक भ्रमण (random walk) प्रक्रमांत कणाच्या एका किंवा अधिक मितींतील भ्रमण क्षेत्रास मर्यादा घातल्यास कण त्या ठिकाणी पोचताच थांबतो. या भ्रमण क्षेत्रास 'शोषक क्षेत्र' असे म्हणतात.]

absorbing state, शोषक स्थिति

absorption probabilities, शोषण संभाव्यता

abstract model, अमूर्त प्रतिमान

accelerated stochastic approximation, प्रवेगी प्रसंभाव्यता समीपन

acceleration by powering, प्रवेगी घात पद्धति
acceleration principle, प्रवेग तत्त्व
accelerator, *n.* १ त्वरक (पु.) २ प्रवेगक (पु.)
acceptable process level, (*abbr.* APL) स्वीकार्य प्रक्रिया पातळी (स्वीप्रपा)
acceptable quality level, (*abbr.* AQL) स्वीकार्य प्रत पातळी (स्वीप्रपा)
acceptable reliability level, स्वीकार्य विसंबनीयता पातळी
acceptance boundary, (*also* acceptance line) १ स्वीकृति रेषा २ स्वीकरण रेषा, स्वीकरण सीमा, स्वीकरण मर्यादा
acceptance control chart, स्वीकृति नियमन आलेख
acceptance error, (*also* called β-error) स्वीकृति दोष
acceptance inspection, स्वीकृति परीक्षण
acceptance line = **acceptance boundary**
acceptance number, १ स्वीकृति संख्या २ स्वीकरण संख्या
acceptance region, स्वीकरण क्षेत्र
acceptance sampling, स्वीकृति नमुनानिवड
acceptance sampling by attributes, गुणानुसारी स्वीकृति नमुनानिवड
accidental, *adj.* अभावित
accidental sampling, अभावित नमुनानिवड
accounting price, (*also* shadow price) छाया किंमत
accumulated deviation, संचित विचलन
accumulated process, संचित प्रक्रम
accuracy, *n.* १ अचूकता (स्त्री.) २ यथार्थता (स्त्री.)
accurate, *adj.* १ अचूक २ यथार्थ
accurately, *adv.* १ अचूकपणे २ यथार्थपणे
activity, *n.* क्रिया (स्त्री.)
activity analysis, १ (as, in industry) अर्थ-प्रक्रिया विश्लेषण २ (as, in business management) क्रिया विश्लेषण
actuarial practice, विमागणित व्यवसाय
acyclic network, अचक्रीय जाळे
adaptive optimisation, अनुयोगी इष्टतमीकरण
adaptive quality control, अनुयोगी प्रत नियमन
adaptive search, अनुकूलक शोध
add, *v. t.* १ बेरीज करणे (संख्या वगैरे) २ संकलित करणे (कल्पना वगैरे)
addition, *n.* बेरीज (स्त्री.)
additional, *adj.* अतिरिक्त
additional constraint, अतिरिक्त बंधन *cf.* constraint
addition of variates, चलांची बेरीज
additive, *adj.* बेरीजयोग्य, बेरजी
additive algorithm, बेरीजयोग्य रीत
additive model, बेरीजयोग्य प्रतिमान
additive process, बेरीजयोग्य प्रक्रम *cf.* differential process, process with independent increments
additive (random walk) process, बेरीजयोग्य (यादृच्छिक भ्रमण) प्रक्रम
additive property of χ^2, χ^2 चा बेरीजयोग्य गुणधर्म
additivity, *n.* बेरीजयोग्यता (स्त्री.)
additivity axiom, बेरीजयोग्यता गृहीतक
additivity of means, मध्यांची बेरीजयोग्यता
ad hoc **enquiry,** तदर्थ चौकशी
ad infinitum, अनंतापर्यंत
adjacent, *adj.* सन्निध
adjoining, *adj.* संलग्न
adjusted, *adj.* समायोजित
adjustment, *n.* समायोजन (न.)
admissible, *adj.* अनुज्ञेय

admissible decision function, अनुज्ञेय निर्णय फल

admissible defects, (*also* allowable defects) अनुज्ञेय दोष

admissible hypothesis, अनुज्ञेय परिकल्पना

admissible number, अनुज्ञेय संख्या

admissible strategy, अनुज्ञेय डावपेच

admissible test, अनुज्ञेय कसोटी

advanced start, आगाऊ सुरुवात

affine α resolvability, मितिरक्षी α वियोज्यता

affine resolvable balanced incomplete block design, मितिरक्षी वियोज्य संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन
[या वियोज्य संकल्पनात $t+r-1$ इतके उपचार दोन वेगवेगळ्या प्रतिकृतींतील कोणत्याही दोन खंडांमध्ये सामाईक असतात आणि $b=t+r-1$ असेही असते.]

affinity, *n.* जवळीक (स्त्री.)

age dependent birth and death process, वयावलंबी वृद्धि-क्षय प्रक्रम

age dependent branching process, वयावलंबी शाखन प्रक्रम

age specific death rate, वयविशिष्ट मृत्युमान

aggregate, *n.* समुच्चय (पु.)

aggregation, *n.* समुच्चयन (न.)

aggregation problem, समुच्चयन समस्या

aggregative, *adj.* समुच्चयी

aggregative index, समुच्चयी निर्देशांक

aggregative model, समुच्चयी प्रतिमान

Aitken estimator, आयटकेन आकलक

Ajne's A_n test, ॲजने A_n कसोटी

algebra, *n.* बीजगणित (न.)

algebraic, *adj.* (*also* algebraical) बैजिक

algebra of events, घटना बैजिकी

algorithm, *n.* रीत (स्त्री.)

algorithmic convergence, रीती अभिसरण

alias, *n.* समधर्मी (पु.)

aligned systematic sample, संरेखित क्रमबद्ध नमुना

allocation, *n.* वाटप (न.)

allocation of a sample, नमुना वाटप

allokurtic, *adj.* अनेककर्तिडी

allowable defects = admissible defects

almost certain, (*also* almost sure) प्रायः निश्चित, जवळजवळ निश्चित

almost complementary basis, प्रायः परिपूरक पायाधार

almost everywhere, बव्हंशी सर्वत्र

almost stationary, जवळजवळ स्थिर

almost sure = almost certain

almost sure convergence, प्रायः निश्चित अभिसरण

almost surely continuous process, बव्हंशी निश्चित अखंडित प्रक्रम

alphabet, *n.* वर्णमाला (स्त्री.) (अवगमशास्त्रातील समष्टी)

alternate form, पर्यायी रूप *cf.* parallel form

alternating renewal process, एकांतर नवीकरण प्रक्रम

alternative constraint, पर्यायी बंधन *cf.* constraint

alternative hypothesis, पर्यायी परिकल्पना

Alter periodogram, ऑल्टर आवर्तनी आलेख

ambiguous, *adj.* संदिग्ध

amount of information, अवगम प्रमाण

amount of inspection, परीक्षण संख्या

amplitude, *n.* दोलविस्तार (पु.) (कमाल विस्तार)

amplitude ratio, दोलविस्ताराचे गुणोत्तर

analogue computer, सदृश संगणक (पु.)

analysis, *n.* विश्लेषण (न.)

analysis of covariance = covariance analysis

analysis of dispersion, अपस्करण विश्लेषण *cf.* multivariate analysis of variance

analysis of variance = variance analysis
analytic, *adj.* वैश्लेषिक
analytic regression, वैश्लेषिक समाश्रयण
analytic survey, वैश्लेषिक सर्वेक्षण
analytic trend, वैश्लेषिक कल
ancillary, *adj.* सहाय्यभूत
ancillary information, सहाय्यभूत अवगम
ancillary statistic, सहाय्यभूत नमुनाफल
Anderson-Darling statistic, अँडरसन-डार्लिंग नमुनाफल
Anderson's classification statistic, अँडरसन वर्गीकरण नमुनाफल
Andrews' Fourier-type plot, अँड्रयूज फूरिए प्रकारची मांडणी
angle, *n.* कोन (पु.)
angular region, कोनीय क्षेत्र
angular transformation, कोनीय रूपांतरण
animal litters, पिलावळ (स्त्री.)
anisotropic distribution, एकदिक वितरण
annuitant, *n.* वार्षिकीधारक (सा.)
Anosov's theorem, ॲनोसॉव प्रमेय
Ansari-Bradley dispersion test, अन्सारी-ब्रॅडले अपस्करण कसोटी
anti-logarithm, *n.* विलाग (पु.)
antimode, *n.* प्रतिबहुलक (पु.)
antiseries, *n.* व्यस्तश्रेणी (स्त्री.)
antithetic variates, विधर्मी चले
antitonic function, अवरोही फल
antitonic regression function, अवरोही समाश्रयण फल
AOQL, (*abbr.* of average outgoing quality limit) सबप्रसी (सरासरी बहिर्गामी प्रत सीमा)
aperiodic, *adj.* अनावर्तनी
aperiodic state, अनावर्तनी स्थिति
APL, (*abbr.* of acceptable process level) स्वीप्रपा (स्वीकार्य प्रक्रिया पातळी)
a posteriori distribution, (*also* posterior distribution) अनुभवोत्तर वितरण
a posteriori probability, (*also* posterior probability) अनुभवोत्तर संभाव्यता
applied statistics, उपयोजित संख्याशास्त्र
approximate, *adj.* समीप
approximately, *adv.* समीपतेने
approximation, *n.* समीपता (स्त्री.)
approximation error, (error due to approximation) समीपता दोष
a priori distribution, (*also* prior distribution) अनुभवपूर्व वितरण
a priori probability, (*also* prior probability) अनुभवपूर्व संभाव्यता
AQL, (*abbr.* of acceptable quality level) स्वीप्रपा (स्वीकार्य प्रत पातळी)
arbitrarily, *adv.* स्वेच्छेने
arbitrary, *adj.* स्वेच्छ
arbitrary but fixed, कोणताही परंतु निश्चित
arbitrary origin, स्वेच्छ आरंभबिंदु *cf.* working mean
arbitrary probabilities, स्वेच्छ संभाव्यता
arc sine distribution, (*also* inverse sine distribution) व्यस्त ज्या वितरण
arc sine transformation, (*also* inverse sine transformation) व्यस्त ज्या रूपांतरण
area, *n.* १ (a part of region) क्षेत्र (न.) २ (in geometry, measure of extent) क्षेत्रफळ (न.)
area comparability factor, क्षेत्र तुलनीयता गुणक
area sampling, क्षेत्र नमुनानिवड
area statistics, क्षेत्र आकडेवारी
Arfwedson distribution, अर्फवेडसन वितरण
argument, *n.* १ कोनांक (पु.) २ युक्तिवाद (पु.) ३ मूळ चल (पु.)

ARIMA process, (*abbr.* of autoregressive integrated moving average process) **स्वसंसम प्रक्रम** (स्वयमाश्रयी संकलित सरकता मध्य प्रक्रम) *cf.* backward process

arithmetic distribution, गणितश्रेणी वितरण

arithmetic mean, गणित मध्य

arithmetic probability paper, गणितीय संभाव्यता पत्र

ARL, (*abbr.* of average run length) **सधालां** (सरासरी धाव लांबी)

Armitage's restricted procedure, अर्मीटेज निर्बंधित कार्यपद्धति

array, *n.* **रचना** (स्त्री.)

arrayed, *adj.* **रचलेला**

arrival distribution, आगमन वितरण

artifice, *n.* **युक्ति** (स्त्री.)

artificial inbreeding, कृत्रिम अंतर्जनन

artificial intelligence, कृत्रिम बुद्धि

artificial variable, कृत्रिम चल

ascending order, चढता क्रम

ascertainment error, कारणनिश्चिति दोष *cf.* non-sampling error

ASN, (*abbr.* of average sample number) **सनसं** (सरासरी नमुना संख्या)

ASN function, (*abbr.* of average sample number function) **सनसं फल** (सरासरी नमुना संख्या फल)

assay, *n.* **आमापन** (न.)

assembly line, जुळवणी क्रम

assembly-line balancing, जुळवणी क्रम संतुलन

assertion, *n.* **ठाम विधान** (न.)

assignable causes, निर्देशनीय कारणे

assignable variation, निर्देशनीय विचरण
[ज्या विचरणाचे कारण निश्चित सांगता येते त्याला 'निर्देशनीय विचरण' म्हणतात. उदा. यंत्राची चुकीची ठेवण, वाईट कच्चा माल, कामगारांचे कमी प्रशिक्षण वगैरे.]

assignment problem, सोपवणी समस्या

associable design, सहयोगक्षम संकल्पन

associate class, सहयोग वर्ग
[प्रायोगिक संकल्पनांतील (design of experiments) उपचारांमध्ये (treatments) निरनिराळ्या प्रकारच्या साहचर्य गुण-धर्मांकरिता ही संज्ञा वापरतात. उदा. अंसंअखंसं (PBIBD) मध्ये.]

association, *n.* **साहचर्य** (न.) *cf.* colligation

association scheme, साहचर्य योजना

assortative mating, (*also* called extreme non-random mating) **समगुणी समागम**

assortment problem, विल्हेवारी समस्या

assumed mean, गृहीत मध्य
[कोणतीही कामचलाऊ किंमत. वितरणाची परिबले सुलभ रीतीने काढण्यासाठी ज्या कामचलाऊ किंमतीचा उपयोग केला जातो तिला 'गृहीत मध्य' म्हणतात. खरे पाहता हा चुकीचा वाक्प्रयोग असून, नवीन आरंभबिंदू (new origin) ही संज्ञा अधिक योग्य आहे.]

assumption, *n.* **गृहीत** (न.)

asymmetrical, *adj.* **असममित**

asymmetrical distribution, असममित वितरण

asymmetrical factorial design, असममित बहुघटकी संकल्पन

asymmetrical test, असममित कसोटी

asymmetry, *n.* **असममिति** (स्त्री.)

asymptotically, *adv.* **अनंतवर्ती**

asymptotically efficient estimator, अनंतवर्ती कार्यक्षम आकलक

asymptotically locally optimal design, अनंतवर्ती स्थानिक इष्टतम संकल्पन

asymptotically most powerful test, अनंतवर्ती प्रबलतम कसोटी

asymptotically stationary, अनंतवर्ती स्थिर
asymptotically unbiassed estimator, अनंतवर्ती निरभिनत आकलक
asymptotic Bayes procedure, अनंतवर्ती बेज कार्यपद्धति
asymptotic behaviour of Markov transition probabilities, मार्कोव्ह संक्रमण संभाव्यतांचे अनंतवर्ती वर्तन
asymptotic distribution, अनंतवर्ती वितरण
asymptotic efficiency, अनंतवर्ती कार्यक्षमता
asymptotic Normality, अनंतवर्ती प्रसामान्यता
asymptotic relative efficiency, अनंतवर्ती सापेक्ष कार्यक्षमता
asymptotic standard error, अनंतवर्ती प्रमाण दोष
asymptotic stationarity, अनंतवर्ती स्थैर्यता
attack rate, (*also* incidence rate) आपात प्रमाण
attenuation, *n.* अवगणन (न.)
attenuation correction, अवगणन दुरुस्ती
attribute, *n.* गुण (पु.)
attribute distribution, गुणात्मक वितरण
attributes sampling plan, गुणानुसारी नमुना-निवड योजना
atypical characteristic, अप्रतिरूप लक्षण
auto-catalytic curve, स्वयंप्रेरक वक्र
cf. growth curve, वृद्धि वक्र
autocorrelated populations, स्वयंसंबंधित समष्टि
autocorrelation, *n.* स्वयंसंबंध (पु.) (स्वयंसहसंबंध)
autocorrelation coefficient, स्वयंसंबंध गुणक
autocorrelation function, स्वयंसंबंध फल
autocovariance, *n.* स्वयंसहप्रचरण (न.)
autocovariance function, स्वयंसहप्रचरण फल
autocovariance generating function, स्वयंसहप्रचरण जनक फल
autonomous equation, स्वायत्त समीकरण
autonomous expenditure, स्वायत्त खर्च
autoregression, *n.* स्वयमाश्रयण (न.) (स्वयं समाश्रयण)
autoregressive, *adj.* स्वयमाश्रयी
autoregressive integrated moving average process, (*abbr.* ARIMA process) स्वयमाश्रयी संकलित सरकता मध्य प्रक्रम (स्वसंसम प्रक्रम)
autoregressive model, स्वयमाश्रयी प्रतिमान
autoregressive process, स्वयमाश्रयी प्रक्रम
autoregressive series, स्वयमाश्रयी श्रेणी
autoregressive transformation, स्वयमाश्रयी रूपांतरण
auto spectrum, स्वयं मानपंक्ति
auxiliary variable, सहायक चल
average, *n.* १ माध्य (न.) २ (as, in arithmetic mean) सरासरी (स्त्री.)
average amount of inspection, परीक्षण संख्या माध्य
average article run length, सरासरी वस्तु धाव संख्या
average-backlog penalty cost, सरासरी अपूर्त-दंड परिव्यय
average corrections (for grouping), गटज दोष सुधार माध्य
average critical value method, सरासरी निर्णयन मूल्य पद्धति
average deviation, विचलन माध्य
average extra defectives limit, सरासरी जादा सदोष वस्तु सीमा
average fraction of produce units passed under sampling, नमुनानिवडीनुसार संमत केलेल्या उत्पादित एककांचे सरासरी प्रमाण
average inaccuracy, सरासरी अयथार्थता

average of relatives, १ सापेक्ष मूल्यांचे माध्य २ सापेक्ष मूल्यांची सरासरी

average outgoing quality level, सरासरी बहिर्गामी प्रत पातळी

average outgoing quality limit, (*abbr*. AOQL) सरासरी बहिर्गामी प्रत सीमा (सबप्रसी)

average overall possible samples, एकूण संभाव्य नमुन्यांची सरासरी

average quality protection, सरासरी प्रत रक्षण

average return per period, प्रति अवधि सरासरी प्रत्याय

average run length, (*abbr*. ARL) सरासरी धाव लांबी (सधालां)

average sample number, (*abbr*. ASN) सरासरी नमुना संख्या (सनसं)

average sample number curve, सरासरी नमुना संख्या वक्र

average sample number function, (*abbr*. ASN function) सरासरी नमुना संख्या फल (सनसं फल)

average sample run length, सरासरी नमुना धाव लांबी

average value problem, सरासरी मूल्य समस्या

axial distribution, अक्षीय वितरण

axiom, *n*. गृहीतक (न.)

axiomatically, *adv*. गृहीतकरीत्या

axonometric chart, घनचित्र (न.)

B

β-error, *n.* (*also* called acceptance error) β-दोष (पु.), बीटा दोष (पु.)
Bachelier process, बॅचलिअर प्रक्रम
back tracting, प्रत्यागमन (न.)
backward equation, पश्चग समीकरण
backward induction, पश्चग विगमन
backward in time, कालत: पश्चग
backward process, पश्चग प्रक्रम
cf. ARIMA process, स्वसंसम प्रक्रम
Bagai's Y_1 statistic, बगाई Y_1 नमुनाफल
Bahadur efficiency, बहादूर कार्यक्षमता
Baire function, बेअर फल
Baire function of a system of random variables, यादृच्छिक चलमालेचे बेअर फल
balanced, *adj.* समतोल, संतुलित
balanced confounding, समतोल संकुलन
balanced design, संतुलित संकल्पन
balanced difference, संतुलित अंतर
balanced factorial experimental design, संतुलित बहुवटकी प्रायोगिक संकल्पन
balanced incomplete block, संतुलित अपूर्ण खंड, समतोल अपूर्ण खंड
balanced incomplete block design, (*abbr.* BIBD) संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन (संअखंसं)
balanced lattice square, संतुलित जालक चौरस
balanced sample, संतुलित नमुना
ballot theory, गुप्त मत संभाव्यता सिद्धांत
band chart, पट्टा आलेख
BAN estimator, (*abbr.* of best asymptotically Normal estimator) उअप्र आकलक (उत्तम अनंतवर्ती प्रसामान्य आकलक)
bank management problems, बँक व्यवस्थापन समस्या
bar, *n.* १ (as, in $\bar{x}$) बार (पु.) २ दंडिका (स्त्री.)
bar chart, (*also* bar diagram) दंडिकाकृति (स्त्री.)
barometric, *adj.* परिवर्तनमापी
Bartholomew's problem, बार्थोलोम्यू समस्या
Bartlett and Diananda test, बार्टलेट आणि डायनंडा कसोटी
Bartlett relation, बार्टलेट संबंध
Bartlett's collinearity test, बार्टलेट एक-रेषीयता कसोटी
Bartlett's decomposition, बार्टलेट विघटन
Bartlett's test, बार्टलेट कसोटी
Bartlett's test of second-order interaction, बार्टलेट द्विकोटिका आंतरक्रिया कसोटी
basal age, किमान मर्यादा वय
base, *n.* आधार (पु.)
base line, आधार रेषा
base period, आधार काल *cf.* current period

base reversal test, (*also* **time reversal test**) **आधार व्युत्क्रमण कसोटी**
bases for projection, प्रक्षेपण आधार
base shifting, आधार बदल
base weight, आधारकालीन भार
base year, आधारभूत वर्ष *cf.* current period
basic, *adj.* **१ मूलभूत २ पायाभूत**
basic cell, मूलभूत घटक
basic solution, पायाभूत उकल
basic variable, पायाभूत चल
basis, *n.* **पायाधार** (पु.)
basis of vector space, सदिश अवकाश पायाधार
Basu's theorem, बसू प्रमेय
batch, *n.* **गट** (पु.) *cf.* lot
batch ordering, गट मागणी
batch service problem, गट सेवा समस्या
batch size model, गट आकार प्रतिमान
batch variation, गट विचरण
Bates-Neyman model, बेट्स-नेमन प्रतिमान
battery of tests, कसोटी मालिका
Baule's equation, बोले समीकरण
Bayes' decision rule, बेज निर्णय नियम
Bayes' estimation, बेज आकलन
Bayesian analysis, बेजीय विश्लेषण
Bayesian confidence intervals, बेजीय विश्वास अंतराळे
Bayesian estimate, बेजीय आकल
Bayesian inference, बेजीय अनुमान
[बेजच्या प्रमेयाचा उपयोग करून काढलेले अनुमान. प्राचले ही अनुभवपूर्व वितरणे (prior distributions) असलेली यादृच्छिक चले आहेत असे यात मानले जाते.]
Bayesian intervals, बेजीय अंतराळे
Bayesian probability point, बेजीय संभाव्यता बिंदु
Bayes' postulate, बेज आधारतत्त्व
Bayes' risk, बेज जोखीम
Bayes' solution, बेज उकल
[सांख्यिकी निर्णय फलाबाबत 'बेज' ची उकल म्हणजे एखाद्या संभाव्यता वितरणाबाबत सरासरी जोखीम (average risk) कमीत कमी करणारे निर्णय फल.]
Bayes' strategy, बेज डावपेच
Bayes' theorem, बेज प्रमेय
Beale-cycling example, बील चक्रीय उदाहरण
Beall-Rescia generalisation of Neyman's distribution, नेमन वितरणाचे बील-रेसियाचे व्यापकीकरण
Bechhofer's indifference zone method, बेछॉफर तटस्थ क्षेत्र पद्धति
behavioural decision function, वर्तनी निर्णय फल
behaviour strategy, वर्तनी डावपेच
Behrens-Fisher test, (*also* called **Fisher–Behrens test**) **बेहेरेन्स-फिशर कसोटी**
Behrens' method, (*also* called **Dragstedt-Behrens' method**) **बेहेरेन्स पद्धति**
Bellman-Harris process, बेलमन-हॅरिस प्रक्रम
Bellman's principle of optimality, बेलमन इष्टतमता तत्त्व
bell-shaped, *adj.* **घंटाकार**
bell-shaped curve, घंटाकार वक्र
belt graph, पट्टालेख (पु.)
Beran's tests, बेरान कसोट्या
Berge's inequality, बर्ज असमानता
Berksonian line, बर्कसनीय रेषा
Bernoulli distribution, बर्नूली वितरण *cf.* point binomial distribution
Bernoulli number, बर्नूली संख्या
Bernoulli polynomial, बर्नूली बहुघाती राशि
Bernoulli's theorem, बर्नूली प्रमेय
Bernoulli trials, बर्नूली प्रयत्न
Bernoulli variation, बर्नूली प्रचरण

Bernoulli walk, बर्नूली भ्रमण
Bernstein's inequality, बर्नस्टाइन असमानता
Bessel function distribution, बेसेल फल वितरण
Bessel's correction, बेसेल सुधार
best acceptance region, उत्तम स्वीकरण क्षेत्र
best asymptotically Normal estimator, (*abbr.* BAN estimator) उत्तम अनंतवर्ती प्रसामान्य आकलक (उअप्र आकलक)
best critical region, उत्तम निर्णयन क्षेत्र
best estimator, उत्तम आकलक
best fit, उत्तम अन्वायोजन
best linear minimum bias estimation, (*abbr.* BLIMBE) उत्तम एकघाती किमान अभिनति आकलन (उएकिअआ)
best linear unbiassed estimate, (*abbr.* BLUE) उत्तम एकघाती निरभिनत आकल (उएनिआ)
best predictor, उत्तम अंदाजक
best rejection region, (as, in function) उत्तम त्यजन क्षेत्र
best strategy, उत्तम डावपेच
best unbiassed estimate, उत्तम निरभिनत आकल
bet, *n.* पैज (स्त्री.), होड (स्त्री.)
beta coefficients, बीटा गुणांक
beta distribution, बीटा वितरण
beta distribution of the second kind, दुसऱ्या प्रकारचे बीटा वितरण *cf.* inverted beta distribution
beta probability plot, बीटा संभाव्यता आलेख
better, *n.* (*also* bettor) पैजकार (सा.)
better same order bias estimator, सरस समकोटिका अभिनति आकलक
bettor = better
between class variance, (*also* interclass variance) आंतरवर्ग प्रचरण
between effects, आंतर परिणाम
between-groups variance, आंतर-गट प्रचरण
between sum of squares, आंतर वर्गबेरीज
Bhattacharyya bounds, भट्टाचार्य बंध
Bhattacharyya's distance, भट्टाचार्य अंतर
bias, *n.* १ पूर्वग्रह (पु.) २ अभिनति (स्त्री.)
biassed, *adj.* १ पूर्वग्रहयुक्त २ अभिनत
biassed estimator, अभिनत आकलक
biassed sample, अभिनत नमुना
biassed sampling, १ पूर्वग्रहयुक्त नमुनानिवड २ अभिनत नमुनानिवड
biassed test, अभिनत कसोटी
BIBD, (*abbr.* of balanced incomplete block design) संअखंसं (संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन)
Bickel-Hodges estimator, (*also* called folded median) बिकल-होजेस आकलक
Bienaymé Tchebychev inequality, बीनेम शेबिशेव असमानता
bifactor model, द्विघटकी प्रतिमान
big M method, मोठा M पद्धति
bilateral exponential distribution, उभयपक्षी घातांकी वितरण
bilateral monopoly, उभयपक्षी मक्तेदारी, उभयपक्षी एकाधिकार
bimodal, *adj.* द्विबहुलक
bimodal distribution, द्विबहुलक वितरण
binary digit, (*also* bit) द्वि-अंक (पु.)
binary experiment, द्विमान प्रयोग
binary representation, द्विमान रूपण
binary sequence, द्विमान क्रम
Bingham's distribution, बिंगहॅम वितरण
binomial, *adj.* द्विपदी, द्विपद–
binomial coefficient, द्विपदी गुणांक
binomial distribution, द्विपदी वितरण
binomial expansion, द्विपदी विस्तार

binomial index of dispersion, अपस्करणाचा द्विपद निर्देशांक

binomial probability paper, द्विपद संभाव्यता पत्र

binomial variation, द्विपद विचरण

binomial waiting time distribution, द्विपदी प्रतीक्षा अवधि वितरण *cf.* negative binomial distribution
[ऋण द्विपदी वितरणाचे वैकल्पिक नाव. निरवलंबी द्विपद प्रयत्नांच्या मालिकेत '$k+x-1$ प्रयत्नांनंतरच्या प्रयत्नात k वी सफलता मिळणे' या घटनेची संभाव्यता या वितरणाने मिळते.]

biometrics, *n.* जीवसंख्याशास्त्र (न.)

biometry, *n.* १ जीवमिति (स्त्री.) २ जीव-संख्याशास्त्र (न.)

bipartite graph, (*also* called **bipartite network**) द्विभागी आलेख

bipartite network, (*also* called **bipartite graph**) द्विभागी जाळे

bipartition, *n.* द्विभाजन (न.)

bipolar factor, द्विध्रुवी घटक

bipolykays, द्विचल बहु '*k*' नमुनाफल
[हुकने (१९५६) दिलेल्या बहु k नमुना-फलातील (polykays) कल्पनांचे विस्तारण.]

Birnbaum-Raymond-Zuckerman inequality, बर्नबॉम-रेमंड-झुकरमन असमानता

Birnbaum-Saunders distribution, बर्नबॉम सॉन्डर्स वितरण

Birnbaum's inequality, बर्नबॉम असमानता

Birnbaum–Tingey distribution, बर्नबॉम-टिंगी वितरण

birth and death process, वृद्धि-क्षय प्रक्रम

birth, death and immigration process, वृद्धिक्षय व आप्रवास प्रक्रम

birth process, वृद्धि प्रक्रम

birth rate, (as, in demography) जनन प्रमाण

bisector, *n.* दुभाजक (सा.)

biserial correlation, द्विश्रेणिक सहसंबंध

bispectrum, *n.* द्विमानपंक्ति (स्त्री.)

Bissinger distributions, बिसिंजर वितरणे

bit = binary digit

bivariate, *n.* द्विचल (पु.)

bivariate binomial distribution, द्विचल द्विपदी वितरण

bivariate Cauchy distribution, द्विचल कोशी वितरण

bivariate distribution, द्विचल वितरण

bivariate logarithmic distribution, द्विचल लागीय वितरण

bivariate logarithmic series distribution, द्विचल लागीय श्रेणी वितरण

bivariate multinomial distribution, द्विचल बहुलपदी वितरण

bivariate negative binomial distribution, द्विचल ऋण द्विपदी वितरण

bivariate Normal distribution, द्विचल प्रसामान्य वितरण

bivariate Pareto distribution, द्विचल पॅरेटो वितरण

bivariate Pascal distribution, द्विचल पास्कल वितरण

bivariate sign test, द्विचल चिन्ह कसोटी

bivector multinomial distribution, द्विसदिश बहुलपदी वितरण

Blackwell's theorem, ब्लॅकवेल प्रमेय

Blakeman's criterion, ब्लेकमन निकष

blank table, निरंक सारणी, निरंक कोष्टक

BLIMBE, (*abbr*. of best linear minimum bias estimation) उएकिअआ (उत्तम एकघाती किमान अभिनति आकलन)

block, *n.* (as, in design of experiment) १ गट (पु.) २ खंड (पु.)

block diagram, स्तंभाकृति (स्त्री.)

block intersection, खंड-आंतर छेद

Blom's method, ब्लोम पद्धति

BLUE, (*abbr.* of best linear unbiassed estimate) उएनिआ (उत्तम एकघाती निरभिनत आकल)

Blum approximation, ब्लम समीपन

Blum-Kiefer-Rosenblatt independence test, ब्लम-किफेर-रोझेनब्लट निरवलंबन कसोटी

Bochner's theorem, बॉकनेर प्रमेय

Bock's three component model, बॉक तीन अवयवी प्रतिमान

Bonferroni inequality, बॉनफेरोनी असमानता

Boole-Bonferroni Fréchet inequality, बूल-बॉनफेरोनी-फ्रेचेट असमानता

Boole's inequality, बूल असमानता

Borel-Cantelli lemmas, बोरेल-कॅन्टेली सहायक-प्रमेये

[ही दोन सहायक प्रमेये आहेत. त्यांचा उपयोग बृहत संख्या नियमांच्या (laws of large numbers) सिद्धतेकरिता होतो. पहिले असे : जर $A_1, A_2, \ldots, A_n$ या घटनाश्रेणीच्या संभाव्यता $p_1, p_2, \ldots\ldots, p_n$ अशा असतील आणि $\sum_{i=1}^{\infty} p_i$ ही वेरीज अभिसारित (convergent) असेल तर एखाद्या क्षणानंतर निश्चितपणे घडणाऱ्या घटना सांत असतील. दुसरे असे : जर, या घटना निरवलंबी असतील आणि $\sum_{i=1}^{\infty} p_i$ ही वेरीज अपसारित (divergent) असेल तर निश्चितपणे घडणाऱ्या घटना अनंत असतील.]

Borel cylinder in function space, फल अवकाशातील बोरेल चितिसंच

Borel field, बोरेल क्षेत्र

Borel set in an infinite dimensional space, अनंतमिति अवकाशातील बोरेल संच

Borel-Tanner distribution, बोरेल-टॅनर वितरण

Borges' approximation, बोर्जेस समीपन

borrowing rate, कर्ज घेण्याचा दर

Bose distribution, बोस वितरण

Bose-Einstein statistics, बोस-आइन्स्टाइन संविभाजन

bottleneck production line assignment problem, गतिरोधी उत्पादनक्रम सोपवणी समस्या

boundary, *n.* मर्यादा (स्त्री.)

boundary condition, मर्यादा शर्त

bounded, *adj.* परिबद्ध

bounded completeness, परिबद्ध संपूर्णता

bounded variable, परिबद्ध चल

Bowley index, बॉवले निर्देशांक

Box-Jenkins model, बॉक्स-जेन्किन्स प्रतिमान

Box's test, बॉक्स कसोटी

Bradford distribution, ब्रॅडफोर्ड वितरण

Bradley-Terry model, ब्रॅडले-टेरी प्रतिमान

branch and bound algorithm, शाखा-बंध रीत

branch and prune, शाखन-छाटणी (स्त्री.)

branching Markov process, शाखन मार्कोव्ह प्रक्रम

[यादृच्छिक प्रक्रमामध्ये समष्टीतील घटकांमधून नवीन घटक निर्माण होऊन समष्टीची वृद्धी होते. या प्रक्रमात एखाद्या विशिष्ट स्थितीत प्रतीक्षा काळाचे वितरण हे ऋण घातांकी असल्यास त्या प्रक्रमास 'शाखन मार्कोव्ह प्रक्रम' म्हणतात.]

branching Poisson process, शाखन प्वॉसाँ प्रक्रम

[प्वॉसाँ समूहन प्रक्रम (Poisson clustering process) या संज्ञेऐवजी वरील संज्ञा Lewis (१९६४) ने सुचवली. ज्या मूळ प्वॉसाँ प्रक्रमात प्रत्येक घटनेनंतर व मुख्य प्वॉसाँ

प्रक्रमातील घटनेपूर्वी सहयोगी (associated) घटनांची क्रमिका (sequence) येते त्याला 'शाखन प्वॉसॉं प्रक्रम' म्हणतात. यातील सहयोगी घटनांची क्रमिका हा स्वतःच प्वॉसॉं नसू शकणारा (not necessarily) एक दुय्यम (subsidiary) प्रक्रम असतो. संमिश्र (complex) प्वॉसॉं प्रक्रमाचा अंतर्भाव करण्याकरिता बार्टलेटने (१९६३) ही संज्ञा सुचवली आहे.]

branching process, (*also* **multiplicative process**) शाखा प्रक्रम

branching renewal process, शाखन नवीकरण प्रक्रम

Brandt-Snedecor method, ब्रॅन्ट-स्नेडेकर पद्धति

Bravais correlation coefficient, ब्रवे सहसंबंध गुणांक

breakdown bound, क्षमताभंग मर्यादा

breakeven point, संबिंदु (पु.)

breakthrough, *n.* पारवेधन (न.)

bridge and poker, ब्रिज व पोकर

Brownian motion process, ब्राऊन संचार प्रक्रम

Brown-Mood procedure, ब्राऊन-मूड कार्यपद्धति

Brown's method, ब्राऊन पद्धति

Bruceton method, ब्रुस्टन पद्धति

Brunk's test, ब्रंक कसोटी

budget constraint, खर्चबंधन (न.) *cf.* constraint

buffer stock, १ (as, in inventory model) राखीव साठा २ (as, in transshipment model) गरजी साठा

bulk queues, ठोक रांगा

bulk sampling, ठोक नमुनानिवड

bunch-map analysis, गुच्छ-चित्र विश्लेषण *cf.* confluence analysis

Burkholder approximation, बर्कहोल्डर समीपन

Burr's distribution, बर्र वितरण

business cycle, व्यापार चक्र, तेजीमंदीचे चक्र

business game, व्यापार खेळ

busy period, कार्यमग्नता अवधि

busy probability, कार्यमग्नता संभाव्यता

Buys-Ballot table, बाइस-बॅलट रचना

C

calculus, *n.* १ कलन (न.) २ कलनशास्त्र (न.)
calculus of probabilities, संभाव्यता कलनशास्त्र
call-back, *n.* पुनर्यत्न (पु.)
Campbell's theorem, कॅम्पबेल प्रमेय
Camp-Meidell inequality, कॅम्प-मेडेल असमानता
Camp-Paulson approximation, कॅम्प-पॉलसन समीपन
CAN estimator, (*abbr.* of consistent asymptotic Normal estimator) सुअप्र आकलक (सुसंगत अनंतवर्ती प्रसामान्य आकलक)
canned programme, तयार कार्यक्रम
canonical correlation, प्रमाणभूत सहसंबंध
canonical form, विहित रूप
canonical matrix, विहित सारणी
canonical variable, प्रमाणभूत चल
canonical variate, विहित यादृच्छिक चल
Cantelli's inequality, कॅन्टेली असमानता
capacity expansion, क्षमता विस्तार
capital budgeting, भांडवली अर्थसंकल्पन
capital budgeting problem, भांडवली अर्थसंकल्पन समस्या
capital growth, भांडवल वृद्धि
Capon test, केपॉन कसोटी
capture/release sampling, (*also* capture/recapture samping) पकड/फेरपकड नमुनानिवड
card guessing, पत्ता ओळखणे
cardinal utility, संख्यादर्शक उपयोगिता
Carleman's criterion, कार्लेमन निकष
Carli's index, कार्ली निर्देशांक
carrier, *n.* वाहक (सा.)
carrier variable, वाहक चल
[घटकान्वय प्रयोगामध्ये एखाद्या संख्यात्मक राशीच्या वेगवेगळ्या किंमती संबंधित घटकाच्या निरनिराळ्या पातळ्या दर्शवतात. या संख्यात्मक राशीला 'वाहक चल' म्हणतात.]
carrying cost, (*also* called holding cost) ठेवणावळ (स्त्री.)
Cartesian system, कार्टेशी पद्धति
cartogram, *n.* संकेत नकाशा (पु.)
cascade process, प्रपात प्रक्रम
case fatality rate, रुग्ण मृत्युमान
categorical distribution, प्रवर्गीय वितरण *cf.* numerical distribution
categorical measurement, प्रवर्गीय मापन
category, *n.* प्रवर्ग (पु.)
Cauchy distribution, कोशी वितरण
Cauchy-Schwarz inequality, कोशी-श्वार्त्स असमानता
causal chain model, प्रयोजक साखळी प्रतिमान
[टिंबरजनने प्रस्थापलेले हे एक समष्टि-अर्थशास्त्रीय (macroeconomic) प्रतिमान आहे. यात अंतर्जात (endogenous) चलांमध्ये

साखळी सहसंबंध (chain pattern of relations) असतात. हे प्रतिमान पुढीलप्रमाणे: $y_t = By_t + \Gamma z_t + e_t$ येथे B व Γ ह्या गुणांकांच्या सारण्या आहेत आणि B ही एक उपकर्ण (subdiagonal) सारणी आहे.]

causal distribution, (*also* called deterministic distribution) **प्रयोजक वितरण**

causal system, **प्रयोजक पद्धति**

cause variable, **कारण चल**

Cayley-Hamilton theorem, **केले-हॅमिल्टन प्रमेय**

'c' chart, **'c' आलेख**

cf. number of defects per unit, प्रति एकक दोष संख्या

ceiling age, **कालमर्यादा वय**

cell, *n.* **घट** (पु.), **घर** (न.)

cell frequency, **घट वारंवारता**

cell-square contingency, **घट-वर्ग आसंग** (पहा : chi-squared statistic)

censored, *adj.* **वर्जित**

censoring, *n.* **वर्जन** (न.)

census, *n.* **१ प्रगणना** (स्त्री.) **२ माहिती** (स्त्री.) (as in : sample census नमुना माहिती)

census distribution, **प्रगणन वितरण**

[नवीकरण प्रक्रमाच्या (renewal process) विश्लेषणात निर्माण होणारी दोन घटनागणन वितरणे. पृथक बाबतीत पास्कल वितरणांची बेरीज म्हणून व संतत बाबतीत प्वॉसाँ वितरणांची बेरीज म्हणून ती विघटित (decompose) होतात.]

centile, *n.* (*also* percentile) **शततमक** (न.)

central chi-square, **केंद्रीय कायवर्ग**

central confidence interval, **केंद्रीय विश्वास अंतराळ**

central factorial moments, **केंद्रीय क्रमगुणित परिबले**

central limit theorem, **केंद्रीय सीमा प्रमेय**

central moment, **केंद्रीय परिबल**

central tendency, **केंद्रीय प्रवृत्ति**

central term, (*also* middle term) **मध्यपद** (न.)

centre of a range, **कक्षामध्य** (पु.)

centre of gravity, **गुरुत्वमध्य** (पु.)

centre of location, **स्थानकेंद्र** (न.)

centroid method, **प्रकेंद्र पद्धति**

cepstrum, *n.* **नितळ मानपंक्ति** (स्त्री.)

['प्रतिध्वनी'चा परिणाम म्हणून ज्या कालक्रमिकांमध्ये पश्चता निर्माण होतात त्या कालक्रमिकांच्या विश्लेषणाकरिता बोर्गे (Bogert), हेली (Healy), टकी (Tukey) (१९६३) यांनी सुचवलेली ही एक पद्धती होय.]

certainty equivalence, **निश्चिति समतुल्यता**

[नियंत्रण नियमांद्वारे पूर्वानुमान आणि नियमितता यांच्याशी संबंधित असलेले हे एक तत्त्व होय. जर आदान क्रमिकांच्या स्वरूपासंबंधी भविष्यकाळात अनिश्चितता नसेल तर बऱ्याचशा बाबतीत संख्याशास्त्रीय सरासरी निकष फल किंवा सरासरी काल निकष फल कमीत कमी करून समतुल्य नियंत्रण नियम प्राप्त करता येतात.]

chain, *n.* **साखळी** (स्त्री.)

chain base, **साखळी आधार**

chain base index, **साखळी आधार निर्देशांक**

chain binomial model, **साखळी द्विपद प्रतिमान**

chain block design, **साखळी खंड संकल्पन**

chain index, **साखळी निर्देशांक**

chain-relative, *n.* **साखळी गुणोत्तर** (न.)

cf. link relative, दुवा गुणोत्तर

Champernowne distributions, **शॅम्परनोवन वितरणे**

[उत्पन्नांच्या संदर्भात शॅम्परनोवनने सुचवलेली ही एक तीन प्राचलांची वितरण पद्धती आहे.

$$F(x) = 1 - \frac{1}{\theta} tan^{-1}$$

$$\left[\sin\theta \,/\, \left\{ \cos\theta + \left(\frac{x_1}{m}\right)^{\alpha} \right\} \right]$$

येथे m हे x चे मध्यक व θ, α हे स्थिरांक आहेत.]

chance, *n.* **१ संभव (पु.) २ संधि (स्त्री.)**

chance causes, यादृच्छिक कारणे

chance constraint, ससंभव बंधन *cf.* constraint

chance move, ससंभव खेळी

chance variation, ससंभव विचरण

change of basis, पायाधार बदल

change of basis theorem, पायाधार बदल प्रमेय

changeover, *adj.* (*also* crossover) **क्रमबदल**

changeover trial, क्रमबदल प्रयत्न

changing stakes, बदलता पण

channel, *n.* **मार्ग (पु.)**

channel degrees of freedom, मुक्त-मार्ग संख्या

channel matrix, मार्ग सारणी

channel probability, मार्ग संभाव्यता

Chapman-Kolmogorov equations, चॅपमन-कोल्मोगोरोव्ह समीकरणे

characterisation, *n.* **लक्षणचित्रण (न.)**

characterise, *v.t.* **लक्षण सांगणे**

characteristic, *n.* **लक्षण (न.)**

characteristic equations, लक्षण समीकरणे

characteristic function, लक्षण फल

characteristic root, (*also* called eigenvalue *or* latent root) **लक्षण मूळ**

[A या चौरस सारणीचे लक्षण मूळ म्हणजे | A−λI |=0 या समीकरणाचे मूळ होय. येथे I ही अविकारक सारणी आहे. सर्वसाधारणत: p×p सारणीची अशी p मुळे असतात.

A या सारणीशी संबंधित अशा u या पंक्तिसदिशांसाठी uA=λu किंवा v या स्तंभ-सदिशांसाठी Av=λv ही समीकरणे संतुष्ट होत असली तर u व v यांना लक्षण सदिश म्हणतात.]

Charlier polynomial, शार्लिए बहुघाती राशि

Chauvenet's criterion, शॉव्हेनेट निकष

chi-distribution, *n.* **काय (χ)-वितरण (न.)**

chi-squared criterion, कायवर्ग (χ^2) निकष

chi-squared distribution, कायवर्ग (χ^2) वितरण

chi-squared statistic, कायवर्ग (χ^2) नमुनाफल

chi-squared test, कायवर्ग (χ^2) कसोटी

chi-statistic, *n.* **काय (χ)-नमुनाफल (न.)**

chromosome, *n.* **गुणसूत्र (न.)**

Chung-Fuchs theorem, चूंग-फूक्स प्रमेय

chunk sampling, खंड नमुनानिवड

cigarette card distribution, सिगरेट कार्ड वितरण

circuit, *n.* **परिपथ (पु.)**

circulant, *n.* **चक्रक (न.)**

circular, *adj.* **चक्रीय**

circular chart, विभाजित वर्तुळाकृति *cf.* pie diagram, पाय आकृति

circular distribution, चक्रीय वितरण

circular flow of income, उत्पन्नाचा चक्रीय प्रवाह

circular formula, चक्रीय सूत्र

circular lattice distribution, चक्रीय जालक वितरण *cf.* discrete circular uniform distribution

circular Normal distribution, चक्रीय-प्रसामान्य वितरण

circular serial correlation coefficient, चक्र-क्रमिक सहसंबंध गुणांक

circular test, चक्रीय कसोटी

circulation, *n.* **अभिसरण (न.)**

class, *n.* **वर्ग (पु.)**

class boundary, वर्ग मर्यादा

class frequency, वर्ग वारंवारता

classical, *adj.* **चिरसंमत**

classification statistic, **वर्गीकरण नमुनाफल**
class interval, **वर्ग अंतराळ**
class limit, **वर्ग सीमा**
class mark, **वर्ग लक्षक**
class symbol, **वर्ग प्रतीक**
clinical trials, **चिकित्सालयीन चाचण्या**
clinical *versus* statistical prediction, **चिकित्सालयीन विरुद्ध संख्याशास्त्रीय अंदाज**
clipped time series, **समीपीकृत कालक्रमिका**
clisy, *n.* **द्विबल** (न.)
[द्विचल वारंवारता रचनांच्या बाबतीत कार्ल पिअरसनने ही संज्ञा वापरलेली आहे. वितरणाची त्रिमितीमधील असममिती मोजण्यासाठी हिचा उपयोग होतो.]
clitic curve, **द्विबल वक्र**
[निरनिराळ्या वारंवारता रचनांकरिता एका चलाची असममिती दाखवणारे दोन प्रकारचे वक्र. (१) $\beta_1 (x)$ व x चा आलेख (कार्ल पिअरसन) (२) $\mu_3 (x)$ व x चा आलेख (केंडॉल)]
closed communicating class, **बंदिस्त जा-ये संच**
closed-ended question, **सीमित प्रश्न**
closed half space, **संवृत अर्ध अवकाश**
closed linear model, **बंदिस्त एकघाती प्रतिमान**
closed loop, **बंद वलय**
closed loop system, **बंद वलय पद्धति**
closed sequential scheme, **सीमित अनुक्रमी योजना**
closed sequential *t*-tests, **सीमित अनुक्रमी *t*-कसोट्या** *cf.* wedge plans
closed set, **संवृत संच**
closed system, **बंदिस्त पद्धति**
[लिओंटिक खुल्या पद्धतीत, अंतिम मागण्या आणि एकक वेतनखर्च (वेतनदर धरून) अशा दोन गोष्टी आदान-प्रदान सारणीत असतात. अंतिम मागण्या ह्या 'घरकुलांच्या' मागण्या असतात. उद्योगांना पुरवठा करावयाची या घरकुलाची श्रमशक्ती दिलेल्या वेतनदरावर अवलंबून असते. बंदिस्त पद्धतीसाठी फक्त इतर उद्योगांची उत्पादने खरेदी करणारा आणि इतर उद्योगांना श्रमशक्तीचा पुरवठा करणारा घरकुले हा एक जास्तीचा उद्योग सारणीत समाविष्ट करतात. या नवीन उद्योगाची भर पडली की सर्व वस्तू या मध्यस्थ वस्तू होतात. मग अंतिम मागणी किंवा प्राथमिक निविष्टी यात भेद उरत नाही.]
closeness in estimation, **आकलनातील संभाव्य समीपता**
closure, *n.* **संवृति** (स्त्री.)
cluster, *n.* **समूह** (पु.)
cluster analysis, **समूह विश्लेषण**
cluster sampling, **समूह नमुनानिवड**
cf. quasi-compact cluster, आभासी संहत समूह
coarse grouping, **स्थूल गटीकरण**
cobweb model, **कोळिष्टक प्रतिमान**
Cochran's criterion, **कोक्रान निकष**
Cochran's *Q*-test, **कोक्रान *Q*-कसोटी**
Cochran's rule, **कोक्रान नियम**
Cochran's test, **कोक्रान कसोटी**
Cochran's theorem, **कोक्रान प्रमेय**
code method, **संकेत पद्धति**
coding of data, **सामग्री संकेतन**
coefficient, *n.* **गुणांक** (पु.)
coefficient of agreement, **मेळ गुणांक**
coefficient of alienation, **विसंबंध गुणांक**
coefficient of association, **साहचर्य गुणांक**
coefficient of colligation, **संबंधन गुणांक**
coefficient of concentration, **संकेंद्रण गुणांक**
coefficient of concordance, **संगति गुणांक**
coefficient of consistence, **सुसंगति गुणांक**
coefficient of contingency, **आसंग गुणांक**
coefficient of correlation, **सहसंबंध गुणांक**

coefficient of determination, निर्धारण गुणांक
coefficient of disarray, क्रमभंग गुणांक
coefficient of disturbancy, विच्युति गुणांक
coefficient of divergence, अपसरण गुणांक
coefficient of equivalence, समतुल्यता गुणांक
coefficient of excess, आधिक्य गुणांक
coefficient of individuality, व्यक्तित्व गुणांक
coefficient of multiple correlation, बहुचल सहसंबंध गुणांक
coefficient of multiple-partial correlation, बहुचल आंशिक सहसंबंध गुणांक
coefficient of non-determination, अनिर्धारण गुणांक
coefficient of part-correlation, भाग-सहसंबंध गुणांक
coefficient of racial likeness, कुळसाधर्म्य गुणांक
coefficient of regression = regression coefficient
coefficient of skewness, असममिति गुणांक
coefficient of total determination, बहुनिर्धारण गुणांक
[समाश्रयण विश्लेषणात बहुचल सहसंबंध गुणांकाचा वर्ग : R^2. बहुचल सहसंबंधात अवलंबी (यादृच्छिक) चलाच्या एकूण प्रचरणाच्या ज्या हिश्श्याचा निरवलंबी चलांच्या विचरणाने खुलासा होतो, तो हिस्सा या गुणांकाने दर्शवला जातो.]

coefficient of variation, विचरण गुणांक
cf. percentage standard deviation, टक्केवारी प्रमाण विचलन

cograduation, *n.* सहक्रमांकन (न.)

coherency, *n.* प्रक्रम साहचर्य (न.)
[दोन यादृच्छिक प्रक्रमांतील किंवा काल क्रमिकेतील वारंवारता घटकामधील सहसंबंध. हा पुढील प्रक्रम साहचर्य गुणांकाने मोजता येतो :

$$C(\omega) = \frac{c^2(\omega) + q^2(\omega)}{f_x(\omega)\, f_y(\omega)}.$$

येथे $c(\omega)$ –सहमानपंक्ति (cospectrum)
$q(\omega)$ –चौरसीकरण मानपंक्ति (quadrature spectrum)
$f_x(\omega)$ व $f_y(\omega)$ या, x व y क्रमिकेतील मानपंक्ति वनता होत ($C(\omega) \leqslant 1$).]

coherent structure, सुसंगत संरचना
cf. monotonic structure, एकस्वनिक संरचना
[बहुघटकी संरचनेच्या विश्वासार्हतेच्या संदर्भात उपयोगात येणारी संज्ञा. यात चालू घटकांचा संरचनेच्या कार्यवाहीत अडथळा येत नाही. या प्रतिमानांमधील घटक व संरचना चालू किंवा बंद यापैकी एकाच स्थितीत असतात.]

coincidence, *n.* अभिन्नता (स्त्री.)

coincident, *adj.* अभिन्न

collapsed strata, मिश्रित स्तर

collapsed stratum method, मिश्रित स्तर पद्धति
[दोन वा अधिक स्तर एकत्र करून एक स्तर बनवण्याची पद्धती. जेव्हा समष्टीमध्ये फार मोठ्या प्रमाणावर विचलन असते अशा वेळी स्तरीकरणाची पद्धती इतकी ताणली जाते की अप्राप्ततेमुळे किंवा इतर काही कारणाने प्रत्येक समष्टिस्तरातून एकेकच घटक निवडावा लागतो. अशा वेळी नेहमीचे $Var(\bar{y})$ चे सूत्र येथे वापरता येत नाही. तेव्हा सर्वसाधारणपणे २० च्या वर स्तर असतील तर, शक्यतो समान N_i ($i=1, 2, \ldots, L$) व शक्यतो समान y_i असलेल्या दोन-दोन स्तरांच्या जोड्या बनवतात व प्रत्येक स्तरातून एकेक घटक नमुना म्हणून निवडला जातो. विचलन सूत्र खालीलप्रमाणे :

$$\text{Var}(y_{i1} - y_{i2}) = (\bar{y}_{i1} - y_{i2})^2 +$$

$$\frac{N_i - 1}{N_i} (S^2_{i1} + S^2_{i2}).$$

येथे प्रत्येक स्तरजोडी जणू एकत्र करून विश्लेषण केल्याचे दिसते. या पद्धतीला 'मिश्रित स्तर पद्धती' असे म्हणतात.]

colligation, *n.* सहयोग (पु.)
cf. association, साहचर्य
[दोन किंवा अधिक गुणांमधील (attributes) अवलंबिता किंवा निरवलंबिता मान.]

column frequency, स्तंभ वारंवारता

combination, *n.* चय (न.)

combination of tests, संयुक्त कसोटी

combinatorial analysis, चयन विश्लेषण

combinatorial power mean, संयोगी घात मध्य
[$x_1, x_2, \ldots, x_n$ या n किंमतींतून c किंमती निवडल्या तर संयोगी घात मध्य—

$$\left\{ \frac{1}{\binom{n}{c}} \sum_{j=1}^{\binom{n}{c}} P_j^{(c)} \left(x_i^p\right) \right\}^{1/cp}$$

हा आहे.]

combinatorial test, चयन कसोटी

combined ratio estimate, संयोगी गुणोत्तर आकल

combined regression estimate, संयोगी समाश्रयण आकल

commodity, *n.* पण्य वस्तु (स्त्री.), विक्रेय वस्तु (स्त्री.)

common distribution, एकसमान वितरण
cf. identical distribution, समान वितरण

common factor, साधारण घटक

common factor space, साधारण घटक अवकाश

common factor variance, साधारण घटक प्रचरण
cf. communality, सामुदायिकता

communality, *n.* सामुदायिकता (स्त्री.) *cf.* common factor variance

communicate, *v.i.* जा-ये करणे

communicating class, जा-ये संच
[मार्कोव्ह साखळीमधील j स्थितीपासून k स्थितीकडे व k स्थितीपासून j स्थितीकडे जाता येत असेल तर या दोन स्थितींना जा-ये स्थिती म्हणतात. j स्थितीशी जा-ये करणाऱ्या सर्व स्थितींच्या $C(j)$ ह्या संचाला j स्थितीचा 'जा-ये संच' म्हणतात.]

communicating states, जा-ये स्थिती

communication theory, संदेशन पद्धति

compact cluster, संहत समूह

comparable form, तौलनिक रूप *cf.* parallel form

comparative mortality figure, तौलनिक मृत्युसंख्या

comparative mortality index, तौलनिक मृत्यु निर्देशांक

comparative statics, तौलनिक स्थितिकी

compass diagnostic test in arithmetic, अंकगणितातील कक्षावर्धी निदान कसोटी

compensating error, समकारी दोष, पूरक दोष

competition process, स्पर्धा प्रक्रम

competitive goods, स्पर्धात्मक माल, स्पर्धात्मक वस्तू

competitive situation, स्पर्धात्मक स्थिति

complement, *n.* १ परिपूरक (न.) २ कोटि (स्त्री.)

complementary, *adj.* परिपूरक

complementary angle, कोटि कोन

complementary basis, परिपूरक पायाधार

complementary BIBD, पूरक संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन

complementary goods, परिपूरक माल, परिपूरक वस्तू

complementary pivot in quadratic programming, द्विघाती प्रायोजनातील परिपूरक विवर्तनी

complementary set, परिपूरक संच

complementary slackness, परिपूरक ढिलाई

complementary valuation, परिपूरक मूल्यांकन

complete, *adj.* संपूर्ण

complete class of decision functions, निर्णय फलांचा संपूर्ण संच

complete class of tests, संपूर्ण कसोटी संच
[ज्या कसोटी संचाबाहेरील प्रत्येक कसोटीपेक्षा त्या संचातील एक तरी कसोटी एकसमान सरस असते त्या संचास 'संपूर्ण कसोटी संच' म्हणतात.]

complete confounding, संपूर्ण संकुलन

complete correlation matrix, संपूर्ण सहसंबंध सारणी

complete enquiry, संपूर्ण चौकशी

completely balanced lattice square, संपूर्ण संतुलित जालक चौरस

completely crossed, संपूर्ण संकरित

completely randomised design, संपूर्ण यादृच्छिक संकल्पन

completeness, *n.* संपूर्णता (स्त्री.)

complete regression, संपूर्ण समाश्रयण
[कम नमुनाफलनावरून आकलनाच्या संदर्भात 'टकी'ने सुचवलेली ही कल्पना. जर $F(z/y)$ हे वितरण फल
$F(z/y'') \leqslant F(z/y')\ y'' \leqslant y'$
ही अट पूर्ण करू शकत असेल तर समाश्रयण संपूर्ण ऋण राहील. संपूर्ण धन समाश्रयणाची व्याख्या अशीच करता येईल.]

complete system of equations, समीकरणांची संपूर्ण प्रणाली

complex, *adj.* संमिश्र, जटिल

complex abnormal curve, जटिल अपसामान्य वक्र *cf.* abnormal curve

complex coordination test, जटिल समन्वय कसोटी

complex demodulation, संमिश्र अविरूपण
[मूळ क्रमिकेला किंवा यादृच्छिक प्रक्रमाला एखाद्या संमिश्र अयादृच्छिक फलनाने गुणिले असता येणारा अविरूपणाच्या तंत्रातील चल म्हणजे 'संमिश्र अविरूपण' होय.]

complex experiment, जटिल प्रयोग

complex Gaussian distribution, संमिश्र गाउसीय वितरण

complex table, जटिल कोष्टक
cf. manifold table, बहुविध कोष्टक

complex unit, संमिश्र एकक

complex valued, जटिलमोली

complex Wishart distribution, संमिश्र विशार्ट वितरण

component analysis, घटक विश्लेषण

component bar chart, (*also* component bar diagram) घटक दंडिकाकृति

component of interaction, आंतरक्रिया घटक

component of variance, प्रचरण घटक

composed distribution, संयुक्त वितरण

composed Poisson distribution, (*also* called Hermite distribution) संयुक्त प्वॉसाँ वितरण

composite, *adj.* मिश्र

composite constraint, गठित बंधन
cf. constraint, surrogate constraint

composite estimate in repeated sampling, पुनरावृत्त नमुन्यातील मिश्र आकल

composite function, गठित फल

composite hypothesis, संमिश्र परिकल्पना

composite index number, मिश्र निर्देशांक

composite rank test, मिश्र प्रतांक कसोटी

composite rank test of differences, फरकांची मिश्र प्रतांक कसोटी

composite sampling scheme, संयुक्त नमुना-निवड योजना

composite score, संयुक्त प्राप्तांक

composition, *n.* गठण (न.)

compound, *adj.* संयुक्त

compound distribution, संयुक्त वितरण
[x या यादृच्छिक चलाच्या एखाद्या वितरणातील प्राचल θ (थिटा) जर यादृच्छिक असेल तर थिटाच्या कोणत्याही पूर्व वितरणानुसार मिळणाऱ्या x च्या बिनशर्त वितरणास 'संयुक्त वितरण' म्हणतात.]

compound event, संयुक्त घटना

compound frequency distribution, संयुक्त वारंवारता वितरण

compound hypergeometric distribution, संयुक्त अतिगुणोत्तरीय वितरण
[X च्या एखाद्या पूर्ववितरणानुसार X च्या सर्व शक्य असलेल्या किंमती विचारात घेऊन, दिलेल्या x करिता अतिगुणोत्तरीय वितरणांची सरासरी घेतल्यास 'संयुक्त अतिगुणोत्तरीय वितरण' मिळते.]

compound negative multinomial distribution, संयुक्त ऋण बहुपदी वितरण
[x चे वितरण ऋण बहुपदी असेल आणि त्यातील प्राचलांचा संच यादृच्छिक असेल तर या संचाच्या कोणत्याही पूर्व वितरणानुसार x च्या बिनशर्त वितरणास 'संयुक्त ऋण बहुपदी वितरण' असे म्हणतात.]

compound Poisson distribution, संयुक्त प्वॉसाँ वितरण
[x या चलाचे λ प्राचल असलेले प्वॉसाँ वितरण आहे. जर λ चे वितरण dF(λ) असेल तर x च्या बिनशर्त वितरणास 'संयुक्त प्वॉसाँ वितरण' म्हणतात.]

compound probability, संयुक्त संभाव्यता

compressed limits, संकोचित सीमा

compromise allocation, सुयोग्य वाटप

computer simulation, संगणक अनुकार

concave simplex method, अंतर्वक्र सरलाकृति पद्धति

concentration, *n.* **संकेंद्रण** (न.)

concept formulation test, संकल्पना घडण कसोटी

concept mastery test, संकल्पना प्रभुत्व कसोटी

concomitance, *n.* **सहगमन** (न.)

concomitant variable, सहगामी चल

concordance, *n.* **सुसंवाद** (पु.)

concordant sample, सुसंवादी नमुना

concurrent deviation, संपाती विचलन
cf. Kendall's tau (τ), केंडॉल टाउ (τ)

concurrent validity, संपाती समर्पकता

condensation of data, सामग्री संक्षेपण

conditional, *adj.* **सशर्त**

conditional density, सशर्त घनता फल

conditional distribution, सशर्त वितरण

conditional expectation, सशर्त अपेक्षा

conditional expected value, सशर्त अपेक्षित मूल्य

conditional failure rate, सशर्त असफलता मान
cf. hazard rate

conditionally unbiassed estimator, सशर्त निरभिनत आकलक

conditional power function, सशर्त प्रबलता फल

conditional probability, सशर्त संभाव्यता

conditional probability distribution, सशर्त संभाव्यता वितरण

conditional regression, सशर्त समाश्रयण

conditional statistic, सशर्त नमुनाफल

conditional survivor function, सशर्त आयुर्मान फल

conditional test, सशर्त कसोटी

conditional variance, सशर्त प्रचरण

confidence belt, विश्वास पट्टा

confidence coefficient, विश्वास गुणांक

confidence curves, विश्वास वक्र

confidence interval, विश्वास अंतराळ

confidence level, विश्वास मात्रा
confidence limits, विश्वास मर्यादा
confidence region, विश्वास क्षेत्र
confidence set, विश्वास संच
configuration, *n.* समग्राकृति (स्त्री.)
confluence analysis, संगम विश्लेषण
cf. bunch-map analysis, गुच्छ–चित्र विश्लेषण
confluent relation, संगमी संबंध
conformity, *n.* अनुरूपता (स्त्री.)
confounding, *n.* संकुलन (न.)
congestion problem, दाटी समस्या
cf. queueing problem, रांग समस्या
congestion theory, दाटी सिद्धांत
cf. queueing theory, रांग सिद्धांत
congruent modulo-n, समशेषी भाजक-n
conjugate latin squares, संयुग्मी लॅटिन चौरस
conjugate ranking, संयुग्मी क्रमांकन
conjugate transpose, संयुग्मी परिवर्त
connected design, संबद्ध संकल्पन
connection, *n.* संबंधन (न.)
consecutive successes, लागोपाठची यशप्राप्ती
conservation of probability restrictions, संभाव्यता निर्बंध संधारण
conservative confidence interval, संरक्षी विश्वास अंतराळ
conservative confidence procedure, संरक्षी विश्वास कार्यपद्धति
conservative process, अक्षय्य प्रक्रम
conservative P-value, संरक्षी P-मूल्य
consistency, *n.* सुसंगति (स्त्री.)
consistent asymptotic Normal estimator, (*abbr.* CAN estimator) सुसंगत अनंतवर्ती प्रसामान्य आकलक (सुअप्र आकलक)
consistent estimator, सुसंगत आकलक
consistent test, सुसंगत कसोटी
constant, *n.* स्थिरांक (पु.)
adj. अचल
constant arrivals, स्थिर आगमने
[रांग प्रक्रमामध्ये बहुधा आगमनांचा वेग हा काळानुसार बदलत असतो. जर हा वेग काळावर अवलंबून असेल तर त्या आगमनांना 'स्थिर आगमने' म्हणतात.]
constant elasticity of substitution function, प्रतिस्थापन फलाची अचल लवचिकता
constant returns to scale, स्थिर अनुमाप प्रत्याय
constant service time, स्थिर सेवा अवधि
constants model = **fixed effects model**
constant sum game, स्थिर बेरीज खेळ
constraint, *n.* बंधन (न.)
additional constraint, अतिरिक्त बंधन
alternative constraint, पर्यायी बंधन
budget constraint, खर्चबंधन
chance constraint, ससंभव बंधन
composite constraint, गठित बंधन
linear constraint, १ एकघाती बंधन २ रेषीय बंधन
non-linear constraint, १ अरेषीय बंधन २ बहुघाती बंधन
surrogate constraint, बदली बंधन
constraints in network, जालक रचनेतील बंधने
construction of design, संकल्पन रचना
construct validity, रचना अनुस्यूत सप्रमाणता
consumer price index, ग्राहक किंमत निर्देशांक
cf. cost of living index, राहणी खर्च निर्देशांक
consumer's demand, उपभोक्त्याची मागणी
consumer's risk, ग्राहकाची जोखीम

consumption, *n.* १ उपभोग (पु.) २ खप (पु.)

consumption activity, उपभोग क्रिया

contagious distribution, सांसर्गिक वितरण

contaminated distribution, दूषित वितरण

content validity, आशय सप्रमाणता

contingency, *n.* आसंग (पु.)

contingency table, आसंग कोष्टक

continual, *adj.* सतत

continuity, *n.* १ सांतत्य (न.) २ अखंडता (स्त्री.)

continuity correction = Yates' correction

continuity correlation, सांतत्य सहसंबंध

continuity of additive process, बेरीजयोग्य प्रक्रम अखंडता

continuity of separable process, पृथक्करणीय प्रक्रम अखंडता

continuity theorem, सांतत्य प्रमेय

continuous, *adj.* १ संतत २ (as, a process) अखंडित

continuous analysis, संतत विश्लेषण

continuous data, संतत आधारसामग्री [संतत चलाच्या समष्टीतून मिळालेली सामग्री.]

continuous distribution, संतत वितरण

cf. continuous population, संतत समष्टि

continuous enquiry, संतत चौकशी

continuous frequency distribution, संतत बारंवारता वितरण

continuous parameter process, (*also* called **continuous process**) अखंडित प्राचल प्रक्रम

continuous population, संतत समष्टि

cf. continuous distribution

continuous probability law, संतत संभाव्यता नियम

continuous process, (*also* called **continuous parameter process**) संतत प्रक्रम

continuous review model, संतत आढावा प्रतिमान

continuous sampling plan, अखंडित नमुना-निवड योजना

continuous spectrum, संतत मानपंक्ति

continuous variable, संतत चल

contour, *n.* समोच्च रेषा (स्त्री.)

contour level, परिरेषा पातळी

contract curves, संविदा वक्र

contragraduation, *n.* व्युत्क्रमांकन (न.)

contrast, *n.* भेद (पु.)

control, *n.* नियमन (न.), नियंत्रण (न.)

control chart, नियमन आलेख

control chart for average, मध्य नियमन आलेख

control chart for average range, कक्षा मध्य नियमन आलेख

control chart for differences, फरक नियमन आलेख

control chart for fraction defective, दोषांश नियमन आलेख, दोषप्रमाण नियमन आलेख

controlled experiment, नियंत्रित प्रयोग

controlled process, नियंत्रित प्रक्रिया

controlled selection, नियंत्रित निवड

control limits, नियमन मर्यादा

control of substrata, उपस्तर नियंत्रण

control treatment, (*also* dummy treatment *or* placebo treatment) अक्रिय उपचार [प्रायोगिक संकल्पनांमध्ये समानिती अथवा इतर काही वैशिष्ट्ये राखण्याच्या हेतूने काही वेळा काही घटकांवर काल्पनिक उपचार केले आहेत असे समजले जाते. अशा उपचारांना 'अक्रिय उपचार' असे म्हणतात.]

converge, *v. i.* अभिसारित होणे

convergence in distribution, (*also* convergence in law) वितरण अभिसरण

convergence in mean, मध्य अभिसरण
convergence in measure, मान अभिसरण
convergence in moments, परिबल अभिसरण
convergence in probability, प्रसंभाव्यता अभिसरण
convergence of densities, घनताफल अभिसरण
convergence of distribution, वितरणफल अभिसरण
convergence of function, फल अभिसरण
convergence of integrals, संकलफ अभिसरण
convergence of random variable, यादृच्छिक चलाचे अभिसरण
convergence theorem, अभिसरण प्रमेय
convergence with probability-1, संभाव्यता-१ ने अभिसरण
converse, *n.* व्यत्यास (पु.)
conversely, *adv.* व्यत्यासाने
converse to the lemma, सहायक प्रमेयाचा व्यत्यास
convex cone, बहिर्वक्र शंकु
convex hull, बहिर्वक्र आवेष्टक
convexity, symmetry, maximum number outcomes test, (C.S.M.test) बहिर्वक्रता, समभिति, महत्तम फलनिष्पत्ति-संख्या कसोटी (ब. स. म. कसोटी)
convex polyhedral cone, बहिर्वक्र बहुतल शंकु
convex polyhedral set, बहिर्वक्र बहुतल संच
convex programming, बहिर्वक्र प्रायोजन
convex set, बहिर्वक्र संच
convex simplex method, बहिर्वक्र सरलाकृति पद्धति
convolution, *n.* युति (स्त्री.)
convolution method, युति पद्धति
convolution of density function, युतिज घनता फल
convolution of distribution, युतिज वितरण
convolution of distribution function, युतिज वितरण फल
cooperative game, सहकारी खेळ
coordinate plane, निर्देशक प्रतल
coordinatograph, *n.* सहनिर्देशक उपकरण (न.)
corner maxima, शिरोबिंदु महत्तमे
corner test, कोपरा कसोटी
cf. medial test, मध्यक भुजक कसोटी
Cornish-Fisher expansion, कॉर्निश-फिशर विस्तार
corollary, *n.* उपप्रमेय (न.) *cf.* theorem
corrected moment, सुधारित परिबल
corrected probit, सुधारित प्रसामान्यक
corrected sum of squares, सुधारित वर्गबेरीज
correction, *n.* १ सुधार (पु.) २ दुरुस्ती (स्त्री.)
correction for continuity, सांतत्य सुधार
[एखादे नमुनाफल मूलतः असंतत (essentially discontinuous) असेल परंतु त्याचे संचयी वारंवारता संभाव्यता फल (distribution function) हे एका संतत फलाने समीपतेने (approximately) दाखविले असेल तर, संतत फलाच्या सारणीमध्ये या नमुनाफलांच्या प्रत्यक्ष (जशाच्या तशा) किंमती न घालता त्या थोड्याशा सुधारित किंमती घातल्यास त्या किंमती सांतत्य सुधारित किंमती होतात.]
correction for grouping, गटकरण दुरुस्ती
cf. Sheppard's corrections
[ज्यावेळी सामग्रीचे वर्गीकरण केले जाते त्यावेळी प्रत्येक वर्गातील निरीक्षणे त्याच्या मध्याशी केंद्रित झाली आहेत असे गृहीत धरून, परिबले काढताना ज्या चुका होतात त्या दुरुस्त करण्यासाठी अनेक लेखकांनी दुरुस्त्या सुचवलेल्या आहेत. या दुरुस्त्या प्रामुख्याने

क्रमगुणित परिबले, बहुचली प्रकार, पृथक विचरण आणि संचयके यांसाठी आहेत.]
(पहा : Sheppard's corrections)

correction for overlap, परस्परव्यापी सुधार

corrections for abruptness, त्रुटि दुरुस्ती
[त्रुटित वितरणांची परिबले दुरुस्त करणारी उपाययोजना.]

'correct value', 'अचूक मूल्य'

correlated random numbers, सहसंबंधित यादृच्छिक संख्या

correlation, *n.* सहसंबंध (पु.)

correlation coefficient, सहसंबंध गुणांक

correlation graph, सहसंबंध आलेख

correlation index, सहसंबंध निर्देशांक

correlation matrix, सहसंबंध सारणी

correlation ratio, सहसंबंध गुणोत्तर

correlation surface, सहसंबंध पृष्ठभाग

correlation table, सहसंबंध कोष्टक

correlogram, *n.* सहसंबंध आलेख (पु.)

correspondence principle, संगति तत्व

cosine pi formula, कोसाइन पाय सूत्र

cospectrum, *n.* सहमानपंक्ति (स्त्री.)

cos-pi-coefficient of correlation, कोसाइन पाय सहसंबंध गुणांक

cost equation, परिव्यय समीकरण

cost function, परिव्यय फल

cost minimisation, परिव्यय किमानीकरण

cost of living, राहणी खर्च

cost of living index, राहणी खर्च निर्देशांक
cf. consumer price index

cost of uncertainty, अनिश्चितता परिव्यय

count data, गणना आधारसामग्री

counter example, प्रतिउदाहरण (न.)

counter model, type I, (*also* **type one counter model**) गणक प्रतिमान-प्रकार-I
[गायगर म्युलर गणकांच्या भौतिक वर्तनाशी संबंधित असलेला यादृच्छिक प्रक्रम. प्रकार-I च्या प्रतिमानात, पूर्वीच्या गणनेच्या स्पंदाने न व्यापलेल्या पहिल्या आगमनाची गणनेत नोंद होते.]

counter model, type II, (*also* **type two counter model**) गणक प्रतिमान-प्रकार-II
[प्रकार-II च्या प्रतिमानात, पूर्वीच्या कोणत्याही आगमनाच्या स्पंदाने न व्यापलेल्या पहिल्या आगमनाची गणनेत नोंद होते. अधिक माहितीसाठी counter model, type I पहा.]

counting distribution, गणन वितरण

covar, (*abbr.* of **covariance**) सहप्रच (सहप्रचरण)

covariance, *n.* (*abbr.* **covar**) सहप्रचरण (न.) (सहप्रच)

covariance adjustment, सहप्रचरण समायोजन

covariance analysis, (*also* **analysis of covariance**) सहप्रचरण विश्लेषण

covariance function, सहप्रचरण फल

covariance kernel, सहप्रचरण बीजक

covariance matrix, (*also* **variance-covariance matrix**) सहप्रचरण सारणी

covariance stationary process, (*also* **weakly stationary process** *or* **wide sense stationary process**) सहप्रचरण स्थिर प्रक्रम

covariation, *n.* सहविचरण (न.)

covarimin, *n.* सहप्रचकिमान (न.)

coverage, *n.* व्याप्ति (स्त्री.)

covering problem, आवरण समस्या

Cox and Stuart's test, कॉक्स आणि स्टूअर्ट कसोटी

Cox's theorem, कॉक्स प्रमेय

CPM, (*abbr.* of **critical path method**) निपप (निर्णायक पथ पद्धति)

Craig effect, क्रेग प्रभाव

Craig's theorem, क्रेग प्रमेय
Cramér-Lévy theorem, क्रॅमेर-लेव्ही प्रमेय
Cramér-Rao efficiency, क्रॅमेर-राव कार्यक्षमता
Cramér-Rao inequality, क्रॅमेर-राव असमानता
Cramér-Tchebychev inequality, क्रॅमेर-शेबिशेव असमानता
Cramér-von Mises test, (*also* called ω^2 test *or* W^2_N test) क्रॅमेर-फॉन मिसेस कसोटी
crash cost, धडक परिव्यय
crash point, धडक बिंदु
crash time, धडक अवधि
credibility, *n.* विश्वसनीयता (स्त्री.)
credible intervals, भरवसा अंतराळे
credit expansion, पत विस्तार
crest, *n.* उंचवटा (पु.)
[पृथक कालक्रमिकेत शेजारच्या दोन्ही बाजूंच्या निरीक्षणापेक्षा जास्त असते ते निरीक्षण. संतत कालक्रमिकेत क्रमिका महत्तम होते तो बिंदू.]
criterion, *n.* निकष (पु.)
criterion contamination, निकष दूषण
critical defects, गंभीर दोष
critical incident technique, विशिष्ट प्रसंग तंत्र
critical number policy, निर्णयन संख्या धोरण
critical path, निर्णायक पथ
critical path method, (*abbr.* CPM) निर्णायक पथ पद्धति (निपप)
critical quotient, निर्णयन प्रमाण
critical ratio, निर्णयन गुणोत्तर
critical region, निर्णयन क्षेत्र
critical value, निर्णयन मूल्य
cross amplitude spectrum, सहदोलविस्तार मानपंक्ति
[समजा दोन कालक्रमिका मिळून एखादी द्विचल कालक्रमिका तयार होते तर या दोन क्रमिकांतील सहप्रचरण (covariance) दर्शवण्याकरिता, कालक्रमिकेच्या मानपंक्ति विश्लेषणात उपयोगात येणारी पद्धती म्हणजेच सहदोलविस्तार मानपंक्ति पद्धती होय.]
cross-correlation, *n.* व्यति-सहसंबंध (पु.)
crossed classification, संकरित वर्गीकरण
[महत्तम कोटरित संकल्पनांचा (nested design) हा एक गुणधर्म आहे. समजा 'ए' व 'सी' असे दोन घटक आहेत. 'ए' च्या प्रत्येक पातळीबरोबर 'सी' ची प्रत्येक पातळी येत असली तर होणाऱ्या द्विमार्गी रचनेला संपूर्ण संकरित वर्गीकरण असे म्हणतात. याहून काहीही कमी असल्यास, त्याला अंशतः संकरित वर्गीकरण म्हणतात.]
crossed factors, संकरित घटक
crossed weight index number, मिश्रभार निर्देशांक
cross elasticity, अन्योन्य लवचिकता
cross intensity function, सह तीव्रता फल
crossover = changeover
cross-over design, क्रमबदल संकल्पन
cross-product, *n.* फुली गुणाकार (पु.)
cross sectional method, अनुच्छेद पद्धति
cross spectrum, संकर मानपंक्ति
cross-validation, *n.* प्रति-सप्रमाणीकरण (न.)
crude birth rate, अशोधित जनन प्रमाण
crude death rate, अशोधित मृत्युप्रमाण
crude moment, (*also* raw moment) कच्चे परिबल
crude rate, अशोधित प्रमाण
crypto-deterministic process, सुप्त निर्धारणात्मक प्रक्रम
C. S. M. test, ब. स. म. कसोटी (convexity, symmetry, maximum number outcomes test)
[ब. स. म. कसोटी म्हणजेच बहिर्वक्रता, सममिति, महत्तम फलनिष्पत्ति-संख्या

कसोटी. तुलनात्मक प्रयत्नांवरून मिळा-लेल्या २ × २ सारणीच्या स्वरूपातील आधारसामग्रीकरिता बर्नार्डने (१९४७) तयार केलेली ही लक्षणीयता कसोटी आहे. उदा. दोन नमुन्यांतील एखाद्या गुणाच्या प्रमाणांची (गुणोत्तरांची) तुलना करणे. ब. स. म. ही संज्ञा, कसोटीतील निर्णयन क्षेत्र (critical region) निश्चित करणाऱ्या बहिर्वक्रता, सममिती व फलनिष्पत्तींची महत्तम संख्या या तीन स्थितींवरून आलेली आहे.]

cubic, *adj.* **त्रिघाती**

cubic designs with three associate classes, त्रिसहवर्गी घन संकल्पने

cubic lattice, घन जालक

cuboidal lattice design, घनाकारी जालक संकल्पन

cumulant, *n.* (*also* called **half-invariant** *or* **semi-invariant) संचयक** (पु.)

cumulant generating function, संचयकजनक फल

cumulative, *adj.* **संचयी**

cumulative distribution, संचयी वितरण

cumulative distribution (probability) function, संचयी वितरण (संभाव्यता) फल

cumulative effect, संचयी परिणाम

cumulative error, संचयी दोष

cumulative frequency (probability) curve, संचयी वारंवारता (संभाव्यता) वक्र
cf. distribution curve, वितरण वक्र
ogive, ओगिव्ह

cumulative frequency distribution, संचयी वारंवारता वितरण

cumulative frequency (probability) function, (*also* **distribution function) संचयी वारंवारता (संभाव्यता) फल**

cumulative Normal distribution, संचयी प्रसामान्य वितरण

cumulative process, संचयी प्रक्रम

cumulative sum chart, संचयी योग आलेख

cumulative sum distribution, संचयी योग वितरण

current estimates, चालू आकल

current period, प्रस्तुत काल
cf. base period, आधार काल
base year, आधारभूत वर्ष
current year, प्रस्तुत वर्ष
[निर्देशांक विश्लेषणात ज्या कालातील (*1*) किमतींची दुसऱ्या कालातील (*0*) किमतींशी तुलना केली जाते त्या कालाला (*1*) प्रस्तुत काल म्हणतात व दुसऱ्या कालाला (*0*) आधार काल म्हणतात.]

current year, प्रस्तुत वर्ष *cf.* current period

curse of dimensionality, मिति मर्यादा

curtailed inspection, खंडित परीक्षण

curtate, *n.* **कर्तित** (न.)

curve fitting, वक्राचे अन्वायोजन
[दिलेल्या आधार सामग्रीवरून, गणिताने निर्दिष्ट केलेला वारंवारता वक्र अन्वा-योजित करणे.]

curve of concentration, संकेंद्रण वक्र

curve of constant power, (*also* **curve of equidetectability) सम अनुसंधान वक्र**

curve of mean density, मध्य घनता वक्र

curvilinear, *adj.* **वक्ररेषी, वक्ररेषीय**

curvilinear correlation, वक्ररेषी सहसंबंध

curvilinear regression, वक्ररेषी समाश्रयण

curvilinear trend, वक्ररेषी कल

cut-off, *n.* **विच्छेदन** (पु.)

cut-off method, विच्छेदन पद्धति

cutting plane method, प्रतल छेदन पद्धति

cutting stock problem, साठा घटवण समस्या

cycle, *n.* १ (as, in time series) आवर्तन (न.) २ (as, in network) चक्र (न.)

cycle in random number generator, यादृच्छिक संख्या जनक चक्र

cyclic, *adj.* (*also* cyclical) १ आवर्तनी २ चक्रीय

cyclical = cyclic

cyclical random walk, चक्रीय यादृच्छिक भ्रमण

cyclic design, आवर्तनी संकल्पन

cyclic order, आवर्तनी क्रम

cyclic series, आवर्तनी क्रमिका

cycling, *n.* (in simplex algorithm) (सरलाकृति रीतीतील) आवर्तन (न.)

cylinder set, चितिसंच (पु.)

cylindrically rotatable design, चितिवत गोलपृष्ठी संकल्पन

[*K–1* मितीमध्ये एका विशिष्ट अक्षावर केंद्रित झालेली प्रतिसादाच्या आकलांची प्रचरणे समान असतात तेव्हा अशा गोलपृष्ठी संकल्पनेच्या सुधारलेल्या संकल्पनेस 'चितिवत गोलपृष्ठी संकल्पन' असे म्हणतात.]

D

damped harmonic weight, अवमंदित संवादी भार

damped oscillation, अवमंदित दोलन

damping factor, अवमंदन गुणक

dam regulation, धरण नियमन

Dandekar's correction, दांडेकर सुधार

Daniels' test, डॅनिएल्स कसोटी

Dantzig simplex algorithm, डान्त्सिक सरलाकृति रीत

Darmois-Koopman's distribution, डारम्वॉस-कूपमन वितरण

data, *n. pl.* आधारसामग्री (स्त्री.)

David-Barton test, डेव्हिड-बार्टन कसोटी

David's empty cell test, डेव्हिडची रिक्त घट कसोटी

death process, क्षय प्रक्रम

death rate, (in demography) मृत्युप्रमाण (न.)

decapitated, *adj.* शून्यरहित *cf.* zero-truncated

[जर एखाद्या पृथक चल वितरणाची कक्षा 0,1,2......अशी असेल आणि प्रत्यक्षात "0" हे मूल्य मिळत नसेल तर त्या चलाची कक्षा शून्यरहित धरावी लागते. अशा चलाच्या वितरणाला शून्यरहित वितरण म्हणतात.]

decapitated negative binomial distribution, शून्यरहित ऋण द्विपदी वितरण

decennial, *adj.* दशवार्षिक

decile, *n.* दशमक (न.)

decision function, निर्णय फल *cf.* decision rule

decision rule, निर्णय नियम *cf.* decision function, निर्णय फल

decision space, निर्णय अवकाश

decision theory, निर्णयशास्त्र (न.)

decision tree, निर्णय वृक्ष

decomposable, *adj.* विघटनीय

decomposition, *n.* विघटन (न.)

decreasing hazard rate, धोक्याचे घटते मान

decrement, *n.* क्षय (पु.), घट (स्त्री.)

deep stratification, बहुघटकी स्तरण

de facto, वस्तुतः

defect, *n.* १ (as, in quality control) दोष (पु.) २ (as, in probability) न्यून (न.)

defective, *adj.* सदोष

n. (*also* **defective item** *or* **defective unit**) सदोष नग (पु.), सदोष वस्तु (स्त्री.)

defective item = defective unit

defective probability measure, न्यून संभाव्यता मान

[संभाव्यता वितरणात संबंधित अंतराळामध्ये, एकूण संभाव्यता बेरीज (p) 'एक' येईल अशाप्रकारे प्रत्येक घटनेला संभाव्यता नेमून दिलेली असते. परंतु, प्रत्यक्षात काही

वेळा ही वेरीज (p) एकापेक्षा कमी येते. अशा वेळी त्या संभाव्यता मानास 'न्यून संभाव्यता मान' म्हणतात. त्यातील न्यूनता ($1-p$) एवढी असते.]

defective sample, सदोष नमुना

defective unit, (*also* defective item *or* defective) सदोष नग, सदोष वस्तु

deferred, *adj.* स्थगित

De Finetti's theorem, डी फिनेटी प्रमेय

defining contrast, (*also* defining relation) निर्धारक भेद

degeneracy, *n.* अवनति (स्त्री.)

degenerate, *adj.* अवनत

degenerate basic solution, अवनत पायाभूत उकल

degenerate case, अवनत प्रकार

degenerate distribution, अवनत वितरण

degenerate solution, अवनत उकल

degree of accuracy, १ अचूकता मान २ यथार्थता मान

degree of belief, विश्वास मान
[एखाद्या घटनेची संभाव्यता म्हणजे ती घटना घडण्याच्या खरेपणाविषयीच्या विश्वासाची तीव्रता असे काहीजण मानतात.]

degrees of freedom, मुक्तिसंख्या (स्त्री.)

degrees of randomness, यादृच्छिकता संख्या

de jure, विधितः

delay, *n.* विलंब (पु.)

delayed recurrent event, विलंबित आवर्ती घटना

delivery lag, पोचवणी कालावधी

delivery truck problem, पोचवणी वाहन-समस्या

demand distribution, मागणी वितरण

demand during lead time, अग्रकालीन मागणी

demodulation, *n.* अविरूपण (न.)

demography, *n.* लोकसंख्याशास्त्र (न.)

De Moivre's theorem, डी-मॉइव्हर प्रमेय

dendogram, *n.* शाखाकृति (स्त्री.)

density, *n.* (*also* density function) घनता फल (न.)

departure from queue, रांग सोडणारा

departure process, निर्गमन प्रक्रम

dependence, *n.* अवलंबन (न.)

dependency, *n.* अवलंबिता (स्त्री.)

dependent trial, अवलंबी प्रयत्न

dependent variable, अवलंबी चल

depletion problem, अवक्षय समस्या

derivative, *n.* विकलज (न.)

derived, *adj.* साधित

derived design, साधित संकल्पन

derived statistic, साधित नमुनाफल

descriptive index, वर्णनात्मक निर्देशांक
[चलाच्या प्रत्येक किमतीबाबत संबंध दर्शविणारा निर्देशांक. इतर निर्देशांक फक्त समुच्चयाशी किंवा मध्याशी संबंधित असतात. पॅरेटोचा α किंवा गिनीचा δ हे वर्णनात्मक निर्देशांक होत.]

descriptive statistics, १ वर्णनात्मक संख्याशास्त्र २ वर्णनात्मक आकडेवारी

descriptive survey, वर्णनात्मक सर्वेक्षण

deseasonalised data, मोसममुक्त आधार-सामग्री

design, *n.* १ संकल्पन (न.) (as in : balanced design संतुलित संकल्पन) २ प्रकल्प (पु.) (as in : sampling design नमुना प्रकल्प)

design equation, संकल्पन समीकरण

design matrix, १ (as, in sampling) अवलोकन सूची २ (as, in experimental design) संकल्पन सारणी

design of experiment, प्रयोग संकल्पन

design type O : PP, O : PP संकल्पन

destructive test, नाशक कसोटी
deterioration index, अवनति निर्देशांक
deterioration of inventory, मालसाठ्याची खराबी
deterioration test, अवनति कसोटी
determinant, *n.* सारणिक (पु.)
determinantal, *adj.* सारणिक
determinantal equation, सारणिक समीकरण
determining variable, निर्धारणात्मक चल
deterministic, *adj.* निर्धारणात्मक
deterministic distribution, (*also* called causal distribution) निर्धारणात्मक वितरण
[हे एका बिंदूशी संकेंद्रित झालेले अवनत (degenerate) वितरण आहे. त्याचे संभाव्यता फल पुढीलप्रमाणे आहे :

$$Pr(x) = \begin{cases} 1 & x = k \\ 0 & x \neq k \end{cases}.]$$

deterministic equivalent, निर्धारणात्मक समतुल्य
deterministic model, निर्धारणात्मक प्रतिमान
deterministic process, निर्धारणात्मक प्रक्रम
deterministic regeneration model, निर्धारणात्मक पुनर्निर्मिति प्रतिमान
detrimental variable, अपकारक चल
deviance, *n.* विचलता (स्त्री.)
deviate, *n.* विचल (पु.)
deviation, *n.* विचलन (न.) (as in : absolute deviation केवल विचलन)
deviation in a single cell, एक घटातील विचलन
deviation in specified cells, विशिष्ट घटांतील विचलन
deviation IQ, प्रमाणित बुद्धिगुणांक
diagonal form, कर्णरूप (न.)
diagonal regression, कर्ण समाश्रयण
diagramatic representation, आकृतिरूपण (न.)
diamond, *n.* (as, in flow chart) विटी (स्त्री.)
dichotomy, *n.* द्वंद्वभाजन (न.)
die, *n.* फासा (पु.)
diet problem, आहार समस्या
difference between treatment means, उपचार मध्य फरक
difference control chart, फरक नियमन आलेख
difference differential equation, अंतर विकलक समीकरण
differenced series, अंतर श्रेणी
difference equation, अंतर समीकरण
difference operator, अंतर परिकर्मी
difference sign test, अंतर चिन्ह कसोटी
differentiability, *n.* विकलनीयता (स्त्री.)
differentiable function, विकलनीय फल
differential aptitude test, विविध अभियोग्यता कसोटी
differential experience, विभेदक अनुभव
differential fertility, विभेदक जननक्षमता
differential process, योगशील प्रक्रम
cf. additive process, बेरीजयोग्य प्रक्रम
process with independent increments, निरवलंबी फरक प्रक्रम
differential validity, विभेदक सप्रमाणता
diffusion constant, विसरण स्थिरांक
diffusion index, विसरण निर्देशांक
[दिलेल्या क्षणी एखाद्या कालक्रमिकेच्या संचातील चढत्या क्रमिका समुच्चयाच्या प्रमाणासाठी बर्न्स आणि मूर (१९५०) यांनी सुचविलेली संज्ञा.]
diffusion process, विसरण प्रक्रम
(शिवाय पहा : percolation process)
digital computer, अंकीय संगणक
digital computer simulation, अंकीय संगणक अनुकार
dilution series, विरलीकरण क्रमिका
dimension, *n.* मिति (स्त्री.)
dimensionless, *adj.* मितिरहित

diminishing returns, घटते प्रत्याय, घटते फल

Dimroth-Watson's distribution, डिमरोथ-वॉटसन वितरण

direct correlation, समसहसंबंध (पु.)

directed chain, निदेशित साखळी

directed cycle, निदेशित चक्र

direct enquiry, प्रत्यक्ष चौकशी

directional data, दिशात्मक सारणी

direct linearisation, प्रत्यक्ष रेषीयीकरण

direct probability, सरळ संभाव्यता

direct sampling, प्रत्यक्ष नमुनानिवड

Dirichlet distribution, डीरीश्ले वितरण

Dirichlet-series distribution, डीरीश्ले श्रेणीय वितरण

disability, *n.* विकलांगता (स्त्री.)

disablement, *n.* निःसमर्थता (स्त्री.)

discipline in queue, रांग शिस्त

discontinuity, *n.* असांतत्य (न.)

discontinuous, *adj.* १ (as, in variable) असंतत २ (as, in process) खंडित

discontinuous parameter process, (*also* called discontinuous process *or* discrete process) असंतत प्राचल प्रक्रम (पहा : discontinuous process)

discontinuous process, (*also* discrete process *or* called discontinuous parameter process) असंतत प्रक्रम [असंतत प्राचल t वर आधारित असलेल्या यादृच्छिक प्रक्रमाला कधीकधी या संज्ञा वापरतात. t हे प्राचल असंतत असले तरी त्यावर आधारलेला यादृच्छिक प्रक्रम हा असंतत असेलच असे नाही. हा गोंधळ होऊ नये म्हणून या तिन्ही संज्ञा शक्यतो टाळलेल्या बऱ्या.]

discontinuous variate, असंतत चल *cf.* discrete variable

discordance, *n.* विसंवाद (पु.)

discordant sample, विसंवादी नमुना

discounted least squares method, घातावरोही लघुतम वर्ग पद्धति

discounted value, (return) वटवलेले मूल्य (प्राप्ति)

discrepance = **error sum of squares**

discrepancy, *n.* विसंगति (स्त्री.)

discrete, *adj.* १ (as, in variable) पृथक २ (as, in process) खंडित

discrete circular uniform distribution, पृथक चक्रीय एकसमान वितरण
cf. circular lattice distribution, चक्रीय जालक वितरण

discrete data, पृथक सामग्री

discrete distribution, पृथक वितरण

discrete dynamic programming, पृथक गतिक प्रायोजन

discrete frequency distribution, पृथक वारंवारता वितरण

discrete lognormal distribution, पृथक लाग-प्रसामान्य वितरण

discrete Normal distribution, पृथक प्रसामान्य वितरण
[या वितरणात चलाची मूल्ये $0, \pm 1, \pm 2, \pm 3, \ldots$ अशी असतात. घनता फल

$$\Pr(x) = A \exp\left\{ -\frac{(x-m)^2}{2\sigma^2} \right\}$$

असे असते आणि खालील अटी पूर्ण होतात

$$(i)\ 1/A = \sum \exp\left\{ -\frac{(x-m)^2}{2\sigma^2} \right\}$$

(*ii*) $m^2 / \sigma^2 \geqslant 10$,
हे प्रसामान्य वितरणाचे पृथकीकरण आहे.]

discrete Pareto distribution, पृथक पॅरेटो वितरण

discrete power series distribution, पृथक घातश्रेणी वितरण

discrete probability law, पृथक संभाव्यता नियम

discrete process = **discontinuous process**

discrete rectangular distribution, पृथक आयताकार वितरण

discrete review model, पृथक आढावा प्रतिमान

discrete type-III distribution, पृथक प्रकार-III वितरण

discrete variable, (*also* **discrete variate**) पृथक चल

cf. discontinuous variate, असंतत चल

discriminant, *adj.* भेदकारी

discriminant function, भेदकारी फल

discriminant score, भेदकारी प्राप्तांक

discriminating monopoly, भेदभावी एकाधिकार

discrimination, *n.* भेदकरण (न.)

discriminatory analysis, भेदभावकारी विश्लेषण

dishonest process, रीतिबाह्य प्रक्रम

disjoint, *adj.* विभक्त

disnormality, *n.* अप्रसामान्यता (स्त्री.)

dispersion, *n.* अपस्करण (न.)

dispersion index, अपस्करण सूचकांक

dispersion matrix, अपस्करण सारणी

dispersion stabilising transformation, अपस्करण स्थिरकारी रूपांतरण

displaced Poisson distribution, स्थानांतरित प्वॉसाँ वितरण

[घटना संख्येचे वितरण प्वॉसाँ असून कमीत-कमी r घटना घडतील असे गृहीत धरले असता जेव्हा $x + r$ घटना घडतात तेव्हा x चे वितरण स्थानांतरित प्वॉसाँ वितरण असते. या वितरणाची λ व r ही प्राचल असतात. त्याचे संभाव्यता फलन—

$$\Pr(x) = \frac{e^{-\lambda}\lambda^{(x+r)}}{I(r,\lambda)\,(x+r)!}$$

$$I(r,\lambda) = \sum_{\gamma=r}^{\infty} \left(e^{-\lambda}\lambda^{\gamma}\right)/\gamma\,!$$

असे आहे.]

disposal cost, विल्हेवाट खर्च

disposal policy, विल्हेवाट धोरण

disproportionate sub-class numbers, प्रमाण–बाह्य उपवर्ग संख्या

dissection (of heterogenous distributions), *n.* (अनेकविध वितरणांचे) पृथक्करण (न.)

dissimilarity index, असादृश्य निर्देशांक

dissymmetry, *n.* विषममिति (स्त्री.)

distance, *n.* अंतर (न.)

distance distributions, अंतर वितरणे

distinguishable, *adj.* वेगळा

distributed lag, वितरित पश्चता

distribution, *n.* वितरण (न.)

distribution curve, वितरण वक्र *cf.* cumulative frequency (probability) curve

distribution-free, *adj.* वितरणमुक्त, वितरण-निरपेक्ष

distribution-free method, वितरण–निरपेक्ष पद्धति

cf. non-parametric method, अप्राचलीय पद्धति

[ज्यावेळी एखादी संख्याशास्त्रीय पद्धती आधारभूत वितरणाच्या रूपावर अवलंबून नसते तेव्हा त्या पद्धतीला 'वितरण-निरपेक्ष पद्धती' म्हणतात. उदाहरणार्थ, मध्यकाचे विश्वास अंतराळ द्विपद विचरणावर आधारलेले असते, तेव्हा ते कोणत्याही संतत वितरणासाठी ग्राह्य असते. परिकल्पनांच्या कसोटीच्या पद्धतीसाठी याचा अर्थ असा होतो की ती कसोटी मूळ परिकल्पनेच्या वितरणावर अवलंबून नाही.

वितरण-निरपेक्ष अनुमान किंवा कसोट्या यांना उद्देशून कधीकधी प्राचल-निरपेक्ष हा शब्द वापरतात पण हा वापर गोंधळात टाकणारा असल्याने टाळावा. ज्या परिकल्पनांत प्राचलाविषयी ठाम विधान केलेले नसते अशाच परिकल्पनांच्या वर्णनात 'प्राचल-निरपेक्ष' हा शब्द वापरणे अधिक चांगले.]

distribution-free sufficiency, वितरणमुक्त पर्याप्तता

distribution function = cumulative frequency (probability) function

distribution of effect problem, प्रयास वितरण समस्या

distribution of exceedances, आधिक्य वितरण

distribution of run lengths, मालिका लांबी वितरण

disturbance function, विक्षोभ फल

disturbed harmonic process, विक्षोभित संवादी प्रक्रम

disturbed oscillation, विक्षोभित दोलन

diverge, *v.t. & i.* **अपसृत होणे, अपसृत करणे**

divergence, *n.* **अपसृति (स्त्री.), अपसरण (न.)**

divergent birth process, अपसारी वृध्दि प्रक्रम

dividing value, विभाजन मूल्य

[$a_1, a_2, \ldots\ldots, a_k, \ldots\ldots, a_n$ ही एक न उतरती (non-decreasing) क्रमिका आहे. जर

$$\sum_{i=1}^{k-1} a_i + a_k' = \sum_{i=k+1}^{n} a_i + a_k''$$ आणि

$a_k = a_k'$ असतील तर a_k ला $a_1, a_2, \ldots$ चे विभाजन मूल्य म्हणतात.

$$\sum_{i=1}^{k} a_i = \sum_{i=k+1}^{n} a_i$$ असल्यास a_k व a_{k+1} यामधील कोणतेही मूल्य हे विभाजन मूल्य समजले जाईल.]

Divisia-Roy index, डीव्हिसिया-रॉय निर्देशांक

Divisia's index, डीव्हिसिया निर्देशांक

divisibility axiom, विभाज्यता गृहीतक

Dixon's statistic, डीक्सन नमुनाफल

Dodge continuous sampling plan, डॉज संतत नमुनानिवड योजना

Dodge-Romig sampling inspection table, डॉज-रोमिग नमुनानिवड परीक्षण कोष्टक

Dodge-Romig table, डॉज-रोमिग कोष्टक

domain, *n.* **अधिक्षेत्र (न.)**

cf. range, **कक्षा**

domain of attraction, आकर्षण अभिक्षेत्र

domain of study, अभ्यास क्षेत्र

dominant, *adj.* (as, in theory of games) **वरचढ, सरस, प्रभावी**

dominant root, प्रभावी मूळ

dominated convergence theorem, प्रभावित अभिसरण प्रमेय

dominating, *adj.* (as, in theory of games) **वरचढ, सरस**

dominating convergence theorem, वरचढ अभिसरण प्रमेय

dominating strategy, सरस डावपेच

domination, *n.* (as, in theory of games) **प्रभाव (पु.) वर्चस्व (न.)**

Donsker's theorem, (*also* called **functional central limit theorem) डॉन्स्कर प्रमेय**

Doolittle method, डूलिटल पद्धति

Doolittle technique, डूलिटल तंत्र

dose metameter, मात्रारूपांतरित मूल्य *cf.* response metameter

double binomial distribution, दुहेरी द्विपद वितरण

double confounding, दुहेरी संकुलन

double decrement table, द्विघट कोष्टक

double dichotomy, दुहेरी द्वंद्वभाजन

double exponential distribution, दुहेरी घातांकी वितरण

double exponential regression, दुहेरी घातांकी समाश्रयण

double hypergeometric distribution, दुहेरी अतिगुणोत्तरीय वितरण

double logarithmic chart, दुहेरी लागीय आलेखपत्र

double Pareto curve, पॅरेटो बेरीज़ वक्र

double Poisson distribution, दुहेरी प्वॉसाँ वितरण

double-ratio estimator, दुहेरी गुणोत्तर आकलक

double reversal design, दुहेरी व्युत्क्रमण संकल्पन

double sampling, १ (as, in sampling theory) नमुना उप-नमुना निवड २ (as, in statistical quality control) दुबार नमुनानिवड *cf.* single sampling

double starred, (as, in test of significance) द्वितारांकित

doublet, *n.* द्विक (न.)

double tailed test, (*also* two sided test *or* two tailed test) उभय पुच्छ कसोटी

doubly noncentral F–distribution, दुहेरी अकेंद्रीय F–वितरण

doubly occupied, दुहेरी व्याप्त

doubly stochastic, दुहेरी प्रसंभाव्य

doubly stochastic matrix, दुहेरी प्रसंभाव्य सारणी

doubly stochastic Poisson process, दुहेरी यादृच्छिक प्वॉसाँ प्रक्रम

doubly truncated Normal distribution, दुहेरी छेदित प्रसामान्य वितरण

down-cross, *n.* अवलंघन बिंदु (पु.)

downward bias, ऋण अभिनति

Dragstedt-Behrens' method, (*also* called Behrens' method) ड्रॅग्स्टेट-बेहरेन्स पद्धति

draw, *n.* (as, in sampling) ओढ (स्त्री.)

drawing, *n.* (as, in sampling) ओढत (स्त्री.)

D^2 statistic, D^2 नमुनाफल

dual feasible, (as, in linear programming) अन्योन्य शक्य

duality, *n.* अन्योन्यता (स्त्री.)

dual prices, अन्योन्य किंमती

dual problem, अन्योन्य समस्या, प्रतिबिंब समस्या

dual process, अन्योन्य प्रक्रम

dual theorem, अन्योन्य प्रमेय

dual variable, अन्योन्य चल

dummy, *n.* १ अक्रिय (न.) २ कल्पित (न.)

dummy observation, कल्पित मूल्य

dummy process, अक्रिय प्रक्रम

dummy treatment = control treatment

dummy variable, कल्पित चल

Duncan's test, डंकन कसोटी

duopoly, *n.* द्वयाधिकार (पु.)

duo-trio test, द्वि-त्रि कसोटी *cf.* triangle test, त्रिकुटी कसोटी [या कसोटीत तीन वस्तूंपैकी दोन सारख्या असतात व तिसरी वेगळी असते. या तिन्ही वस्तू परीक्षकांस देतात. परीक्षक त्यांतील तिसरी (वेगळी) वस्तू, सारख्या वस्तूंच्या दिलेल्या गुणधर्मावरून ओळखण्याचा प्रयत्न करतो.]

duplicated sample, द्विरुक्त नमुना

duplicate sample, प्रति नमुना

duplicating technique, दुहेरी तंत्र

duplication, *n.* द्विरुक्ति (स्त्री.)

duration, *n.* अवधि (पु.)

Durbin's multistage variance estimator, डर्बिन बहुटप्पी प्रचरण आकलक

Durbin-Watson statistic, डर्बिन-वॉटसन नमुनाफल

Dvoretsky's stochastic approximation theorem, व्होरेट्स्की यादृच्छिक समीपन प्रमेय

[अध्यारोपित यादृच्छिक दोष रूपांतरणाच्या अभिसरणाविषयीचे सर्वसाधारण प्रमेय.हे प्रमेय रॉबिन्स-मन्रो आणि कीफर-वुल्फोविट्झ यांच्या यादृच्छिक समीपन पद्धतींत वापरतात.]

Dvoretsky's theorem, व्होरेट्स्की प्रमेय

Dwass-Steel test, डॉस-स्टील कसोटी

dynamic control system, गतिक नियंत्रण पद्धति

dynamic lot-size model, गतिक गठ्ठा-आकार प्रतिमान

dynamic model, गतिक प्रतिमान

cf. multi-temporal model, भिन्नकालिक प्रतिमान

unitemporal model, कालनिरपेक्ष प्रतिमान

[अर्थमितिशास्त्रातील प्रतिमानात पुढीलपैकी एक किंवा दोनही गुणधर्म असले तर त्याला 'गतिक प्रतिमान' म्हणतात : (१) संरचनात्मक समीकरणांतील निदान एका चलाची मूल्ये वेगवेगळ्या कालबिंदूंची असतात किंवा त्या मूल्यांची एक कालक्रमिका बनते; (२) निदान एका समीकरणात कालाचे फल असते.

जर पहिला गुणधर्म असला तर अशा प्रणालीला कधीकधी भिन्नकालिक प्रतिमान म्हणतात व एकही गुणधर्म नसला, तर कालनिरपेक्ष प्रतिमान म्हणतात.]

dynamic monetary model, गतिक द्रव्यविषयक प्रतिमान

dynamic multiplier model, गतिक गुणक प्रतिमान

dynamic phenomenon, गतिक दृकघटना

dynamic planning, गतिक नियोजन

dynamic programming, गतिक प्रायोजन

dynamic stochastic process, गतिक यादृच्छिक प्रक्रम

dynamic system, गतिक पद्धति

dynamised model, गतिदत्त प्रतिमान

E

ε-independence, *n.* ε-निरवलंबन (न.)

earliest finishing time, (*abbr.* EFT) लवकरात लवकर संपण्याची वेळ (लसंवे)

earliest starting time, (*abbr.* EST) लवकरात लवकर सुरू करण्याची वेळ (लसुवे)

echo effect, प्रतिध्वनि परिणाम

ecologist, *n.* पारिस्थितिकी तज्ञ (सा.)

ecology, *n.* पारिस्थितिकी (स्त्री.)

econometrics, *n.* अर्थमितिशास्त्र (न.)

econometry, *n.* अर्थमिति (स्त्री.)

economic batch size, किफायती गट आकार

economic lot size, किफायती गठ्ठा आकार

economic model, अर्थशास्त्रीय प्रतिमान

economic order quantity, (*abbr.* EOQ) किफायती मागणी नगसंख्या (किमान)

economic order quantity problem, (*abbr.* EOQ problem) किफायती मागणी नगसंख्या समस्या (किमान समस्या)

Edgeworth index, एजवर्थ निर्देशांक

$$\left[\frac{\Sigma p_1\,(q_0+q_1)}{\Sigma p_0\,(q_0+q_1)}\right]$$

Edgeworth's series, एजवर्थ श्रेणी

educational age norm, शैक्षणिक वय प्रमाणक

educational quotient, शैक्षणिक गुणांक

effective dose, प्रभावी मात्रा

effective range, परिणामी कक्षा

effective reproduction rate, परिणामी प्रजनन प्रमाण

(पहा : net reproduction rate)

effective unit, परिणामी एकक

effect variable, कार्य चल

efficiency, *n.* कार्यक्षमता (स्त्री.)

[वितरणाच्या प्राचलाचा एक आकलक दुसऱ्या आकलकापेक्षा अधिक कार्यक्षम असू शकतो. ही कार्यक्षमता मोजण्याकरिता त्यांच्या प्रचरणांच्या गुणोत्तरांचा उपयोग करतात. या दोहोंपैकी कमीत कमी प्रचरण असलेला आकलक समजा t आहे व दुसरा t_1 आहे. t चे प्रचरण v आणि t_1 चे प्रचरण v_1 असेल तर, t हा t_1 पेक्षा अधिक कार्यक्षम आहे. जर v हे लघुतम प्रचरण असेल तर, t_1 ची कार्यक्षमता ही v/v_1 ने मोजली जाते.

हीच संज्ञा प्रायोगिक संकल्पनाच्या (experimental design) गुणधर्माबाबतही वापरली जाते. सारख्याच नेमकेपणाच्या (precision) दोन संकल्पनांपैकी ज्याला दुसऱ्यापेक्षा कमी वेळ आणि कमी खर्च लागतो त्या संकल्पनाला अधिक कार्यक्षम संकल्पन म्हणतात.]

efficiency equivalence, कार्यक्षमता समतुल्यता

efficiency factor, क्षमतांक (पु.)

efficiency index, कार्यक्षमता निर्देशांक

efficient allocation, कार्यक्षम वाटप

efficient estimator, कार्यक्षम आकलक

EFT, (*abbr.* of earliest finishing time) लसंवे (लवकरात लवकर संपण्याची वेळ)

Ehrenfest model, एरेनफेस्ट प्रतिमान

eigenvalue, *n.* (*also* called characteristic root *or* latent root) उचित मूल्य (न.)

eigen vector, (*also* latent vector) उचित सदिश

elapsed time, लोटलेला अवधि *cf.* residual time

[नवीकरण प्रक्रमात कोणत्याही दोन लगतच्या नवीकरण बिंदूतील कालावधीस 'लोटलेला अवधी' म्हणतात.]

elastic barrier, लवचिक अटकाव

elasticity, *n.* लवचिकता (स्त्री.)

element, *n.* घटक (पु.)

elementary contrast, प्राथमिक भेद

elementary renewal theorem, प्राथमिक नवीकरण प्रमेय

elementary unit, मूलभूत एकक

Elfving distribution, एल्फविंग वितरण

ellipse of concentration, संकेंद्रण दीर्घवृत्त

ellipsoidal Normal distribution, विवृत्ताभी प्रसामान्य वितरण

elliptically symmetric distributions, विवृत्ततः सममित वितरणे

elliptical Normal distribution, विवृत्तीय प्रसामान्य वितरण

elliptical truncation, विवृत्तीय छेदन

ellipticity, *n.* विवृत्तता (स्त्री.)

emigration, *n.* उत्प्रवास (पु.)

empirical, *adj.* अनुभवजन्य

empirical Bayes' estimator, बेज अनुभवजन्य आकलक

empirical Bayes' procedure, बेज अनुभवजन्य कार्यपद्धति

empirical distribution function, अनुभवजन्य वितरण फल

empirical probit, अनुभवजन्य प्रसामान्यक

empty cell test, रिक्त घट कसोटी

emulsion, *n.* पायस (पु.)

end corrections, उभयाग्र समायोजने

endogenous variate, अंतर्जात चल

end point solution, टोक बिंदु उकल

Engset distribution, छेदित द्विपदी वितरण

[दाटी सिद्धांतात या वितरणाचा आढळ होतो. उच्च मूल्यांपाशी छेदलेल्या द्विपदी वितरणाशी ते सममूल्य आहे.

$$Pr(x) = \frac{\binom{n}{x} p^{x} q^{n-x}}{\sum_{j=0}^{N} \binom{n}{j} p^{j} q^{n-j}} . (N<n)]$$

enquiry, *n.* (*also* inquiry) चौकशी (स्त्री.)

cf. investigation, अन्वेषण

survey, सर्वेक्षण

ad hoc **enquiry,** तदर्थ चौकशी

complete enquiry, संपूर्ण चौकशी

continuous enquiry, संतत चौकशी

direct enquiry, प्रत्यक्ष चौकशी

incomplete enquiry, अपूर्ण चौकशी

indirect enquiry, अप्रत्यक्ष चौकशी

intermittent enquiry, अंतरित चौकशी

non-representative enquiry, अप्रातिनिधिक चौकशी

over-complete enquiry, अतिपूर्ण चौकशी

periodic enquiry, आवर्तनी चौकशी

pilot enquiry, पथदर्शी चौकशी

representative enquiry, प्रातिनिधिक चौकशी

ensemble, *n.* **प्रसंच** (पु.)
[एका (single) यादृच्छिक प्रक्रमाच्या निष्पत्तींच्या (realisations) अनंत संचाला 'प्रसंच' असे म्हणतात. ही संकल्पना (concept) निष्पत्तींच्या नमुना संचालाही बरेच वेळा लागू होते.]

ensemble average, प्रसंच माध्य

entrance time, प्रवेश काल *cf.* first passage time

entropy, *n.* **एन्ट्रॉपी** (स्त्री.), **व्यतिकार** (पु.)

entry plot, (as, in serial cluster) **प्रवेश एकक**

enumerate, *v.t.* **१ अनुगणन करणे २ प्रगणन करणे**

enumeration schedule, प्रगणन अनुसूची

enumerative data, प्रगणनी आधारसामग्री

envelope power function, प्रबलता फल परि–स्पर्शक

EOQ, (*abbr.* of economic order quantity) **किमान** (किफायती मागणी नगसंख्या)

EOQ problem, (*abbr.* of economic order quantity problem) **किमान समस्या** (किफायती मागणी नगसंख्या समस्या)

ephemeral state, क्षणिक स्थिति

epsem, (*abbr.* of equal probability of selection method) **ससंनिप** (समान संभाव्यता निवड पद्धति)

'epsem' sampling, (*abbr.* of equal probability of selection method sampling) **'ससंनिप' नमुनानिवड** (समान संभाव्यता निवड पद्धति नमुनानिवड)

equalisation, *n.* **समानीकरण** (न.)

equalising value, समकारी मूल्य

equal lot sizeplan, समान आकारी गठ्ठा योजना

equally correlated distribution, समसंबंधी वितरण

equally probable, समसंभाव्य

equal probability of selection method, (*abbr.* epsem) **समान संभाव्यता निवड पद्धति** (ससंनिप)

equal probability of selection method sampling, (*abbr.* 'epsem' sampling) **समान संभाव्यता निवड पद्धति नमुनानिवड** (ससंनिप नमुनानिवड)

equal spacings test, समान अंतरण कसोटी

equal-tails test, समपुच्छ कसोटी

equal unit scaling, समान एकक मापन

equation, *n.* **समीकरण** (न.)

equi-distant, *adj* **.समदूर**

equilibrium, *n.* **समतोल** (पु.)
[एखाद्या रांग पद्धतीतील वाट पाहत असणाऱ्या ग्राहकांची किंवा वस्तूंची संख्या कमी-अधिक होत असताना त्या संख्येचा मध्य आणि तिचे वितरण ही दोन्ही पुरेशा दीर्घ कालपर्यंत (over a long period) स्थिर राहत असतील तर अशी रांग पद्धती संख्याशास्त्रीय समतोल अवस्थेत आहे असे म्हणतात.]

equilibrium condition. समतोलाची शर्त

equilibrium distribution, समतोल वितरण
[एखाद्या भौतिक, आर्थिक किंवा सामाजिक पद्धतीची संख्याशास्त्रीय वर्तणूक स्थिर झालेली असेल तेव्हा तिचे वितरण स्थिर किंवा समतोल असते असे म्हणतात. पद्धतीच्या निर्दिष्ट अवस्थांत व्यतीत झालेल्या काळाची सीमांतस्थ गुणोत्तरे या वितरणाने दाखविली जातात.]

equilibrium of exchange, विनिमय समतोल

equilibrium probability, समतोल संभाव्यता

equilibrium purchase, समतोल खरेदी

equi-Normal distribution, सम-प्रसामान्य वितरण

equipment, *n.* **साधनसामग्री** (स्त्री.)

equi-probable, *adj.* **समसंभाव्य**
equitable game, न्याय्य खेळ
cf. fair game, रास्त खेळ
equivalence, *n.* १ **सममूल्यता** (स्त्री.)
२ **समतुल्यता** (स्त्री.)
equivalence class, समतुल्यता वर्ग
equivalent average return, समतुल्य सरासरी प्राप्ति
equivalent deviate, समतुल्य विचल
equivalent dose, समतुल्य मात्रा
equivalent process, समतुल्य प्रक्रम
equivalent samples, समतुल्य नमुने
ergodic, *adj.* **स्थलकालनिरपेक्ष**
ergodicity, *n.* **स्थलकालनिरपेक्षता** (स्त्री.)
ergodic process, स्थलकालनिरपेक्ष प्रक्रम
ergodic property, स्थलकालनिरपेक्ष गुणधर्म
ergodic state, स्थलकालनिरपेक्ष स्थिति, सुलक्षणी स्थिति
[मार्कोव्ह मालिकेतील अनावर्तनी व सत्वरावर्ती स्थितीला 'स्थलकालनिरपेक्ष स्थिती' असे म्हणतात. अनावर्तनीत्व व सत्वरावर्तित्व असे दोन चांगले गुणधर्म या स्थितीला असल्यामुळे तिला 'सुलक्षणी स्थिती' असेही म्हणतात. या स्थितीचा पुनरावर्तन काल सांत असतो.]
ergodic theorem, स्थलकालनिरपेक्ष प्रमेय
Erlang distribution, अर्लँग वितरण
error, *n.* **दोष** (पु.)
error band, दोष पट्टा
[आकलित किंवा अंदाजित मूल्यांच्या कक्षा विश्वास अंतराल किंवा तत्सम पद्धतीने ठरवतात. ही मूल्ये ज्या क्षेत्रात असतात त्या क्षेत्रास 'दोष पट्टा' म्हणतात.]
error-choice technique, दोष-निवड तंत्र
error function, दोष फल
error function complement, दोष फल परिपूरक
error in surveys, सर्वेक्षण दोष
error mean-square, दोषवर्ग मध्य
error of estimation, आकलन दोष
error of first kind, (*also* called **type I error**) **पहिल्या प्रकारचा दोष**
error of observation, (*also* **observational error**) **अवलोकन दोष** *cf.* **non-sampling** error
error of regression coefficient testing, समाश्रयण गुणांक दोष चाचणी
error of second kind, (*also* called **type II error**) **दुसऱ्या प्रकारचा दोष**
error of third kind, (*also* called **type III error**) **तिसऱ्या प्रकारचा दोष**
error reducing index, दोष लघूकरण सूचकांक
error reducing power, दोष लघूकरण क्षमता
errors in equations, समीकरण दोष
errors in variables, चल दोष
error sum of squares, (*also* **discrepance**) **दोष वर्गबेरीज**
error variance, दोष प्रचरण
Esseen's lemma, एसीन सहायक प्रमेय
Esseen-type approximation, एसीन-प्रकार समीपन
EST, (*abbr.* of **earliest starting time**) **लसुवे** (लवकरात लवकर सुरू करण्याची वेळ)
estimable, *adj.* **आकलीय**
estimate, *n.* **आकल** (पु.)
v. t. **आकल करणे**
estimated, *adj.* **आकलित**
estimating, *adj.* **आकलनी, आकल—, आकलन—**
estimating equation, आकल समीकरण
estimation, *n.* **आकलन** (न.)
estimator, *n.* **आकलक** (पु.)
Eta coefficient, इटा गुणांक
evaluate, *v. t.* **किंमत काढणे**

even summation, सम समाकलन
event, *n.* घटना (स्त्री.)
event space, घटना अवकाश
event step incrementation, घटनापदी पुर:सरण
event sub-routine, घटना उप-नित्यक्रम
event-type simulation, घटनानिष्ठ अनुकार
evolutionary operation, विकासकारी क्रिया
[प्रस्थापित पूर्णविकसित प्रक्रियांच्या इष्टतमीकरणाकरिता (optimisation) बॉक्सने काढलेले तंत्र. उत्पादन प्रक्रियांमध्ये प्रयोग करण्याकरिता या तंत्राचा वापर केला जातो.]
evolutionary process, विकासकारी प्रक्रम
cf. non-stationary stochastic process, अस्थिर यादृच्छिक प्रक्रम
[कोणताही अस्थिर (non-stationary) यादृच्छिक प्रक्रम. अशा प्रक्रमांशी संबंधित असलेले संभाव्य वितरण कालदृष्टया निरवलंबी नसते.]
evolutionary spectrum, विकासकारी मानपंक्ति
[कोणत्याही यादृच्छिक प्रक्रमात किंवा कालक्रमिकेमध्ये मानपंक्ती फक्त एका मर्यादित कालावधीकरिताच लागू असल्यामुळे पूर्ण निष्पत्तीकरिता मानपंक्ति फल हे कालावलंबी किंवा विकासकारी असते.]
exact chi-squared test, (*also* called Fisher-Yates test) तंतोतंत कायवर्ग कसोटी
'exact' statistical method, तंतोतंत संख्याशास्त्रीय पद्धति
examiner reliability, परीक्षक विश्वसनीयता
exceedance life test, अपर आयुर्मान कसोटी
exceedance test, अपरत्व कसोटी
cf. precedence test, पूर्वत्व कसोटी
exclusive type of class interval, वर्ग अंतराळाचे वर्जक प्रकार
exhaustive sampling, सर्वसमावेशक नमुना-निवड
existence theorem, अस्तित्व प्रमेय
existence theorem for additive process, बेरीजयोग्य प्रक्रमाचे अस्तित्व प्रमेय
exogenous event, बहिर्जात घटना
exogenous variate, बहिर्जात चल
expanding economy, विस्तारी अर्थव्यवस्था
expansion factor, विस्तार गुणक
expansion model, विस्तार प्रतिमान
expansion path, विस्तार पथ
expectancy table, अपेक्षा सारणी
expectation, *n.* अपेक्षा (स्त्री.)
expectation of life, आयुर्मान अपेक्षा
expectation of the game, खेळाची अपेक्षा
expected cycle cost, अपेक्षित आवर्तन परिव्यय
expected duration, अपेक्षित अवधि
expected frequency, अपेक्षित वारंवारता
expected mutual information, अपेक्षित परस्पर अवगम
expected probit, अपेक्षित प्रसामान्यक
expected value, अपेक्षित मूल्य
expected values of mean square, वर्गमध्याची अपेक्षित मूल्ये
experiment, *n.* प्रयोग (पु.)
experimental error, प्रयोगजन्य दोष
experimental unit, प्रायोगिक एकक
explanatory variable, स्पष्टीकरणात्मक चल
explicit, *adj.* व्यक्त
explicit expression, व्यक्त पदावली, व्यक्त राशि
explicit weighting, व्यक्त भारण
exploratory survey = pilot survey
explosive oscillation, स्फोटक दोलन
explosive process, स्फोटक प्रक्रम
explosive state, स्फोटक स्थिति
explosive stochastic difference equation, स्फोटक यादृच्छिक अंतर समीकरण

exponential arrival, घातांकी आगमन
exponential curve, घातांकी वक्र
exponential distribution, घातांकी वितरण
exponential family, घातांकी कुल
exponential family of distributions, वितरणांचे घातांकी कुल
exponential random numbers, घातांकी यादृच्छिक संख्या
exponential regression, घातांकी समाश्रयण
exponential service, घातांकी सेवा
exponential smoothing, घातांकी नितळण
exposed to risk of, —ला सन्मुख
[कोणत्याही प्रमाणातला अंश म्हणजे त्या प्रमाणाने दर्शविलेल्या घटनांची संख्या असते आणि छेद, त्या घटनेची सन्मुख संख्या असते.]
expression, *n.* १ पदावली (स्त्री.) २ राशि (स्त्री.)
expressive movement, सूचक हावभाव
extended group divisible design, वर्धित गट विभाज्य संकल्पन
extended Helly-Bray theorem, वर्धित हेली-ब्रे प्रमेय
extended hypergeometric distribution, वर्धित अतिगुणोत्तरीय वितरण
extensive sampling, व्यापक नमुनानिवड
external diseconomies, परिव्ययवर्धक बाह्य प्रतिकूलता
external economies, परिव्ययऱ्हासक बाह्य अनुकूलता
external variance, बाह्य प्रचरण
[ही संज्ञा दोन अर्थांनी वापरतात. (१) (द्विटप्पी) (two stage) नमुनानिवड पद्धतीतील प्राथमिक घटकांचे प्रचरण (variance of primary unit) आणि (२) कलाच्या (trend) दिलेल्या प्रकारावर (form) आधारलेल्या विशिष्ट काल क्रमिकेमधील भविष्यकालीन हालचालींच्या पूर्वानुमानांचे (forecasts) प्रचरण.]
extra period change over design, अतिरिक्त अवधि क्रमबदल संकल्पन
extrapolation, *n.* बहिर्वेशन (न.)
extremal intensity, चरम तीव्रता
extremal process, चरम प्रक्रम
extremal quotient, चरम गुणोत्तर
extremal statistic, चरम नमुनाफल
extremal value distributions = **extreme value distributions**
extreme mean, चरम मध्य
extreme non-random mating, (*also* called assortative mating) अयादृच्छिकतम समागम
extreme point, चरम बिंदु
extreme point solution, चरम बिंदु उकल
extreme rank sum test, चरम क्रमांक बेरीज कसोटी
extreme studentised deviate, चरम स्टूडंटीकृत विचल
extreme value distributions, (*also* extremal value distributions) पराकोटी मूल्य वितरणे
extreme values, चरम मूल्ये
extremum problem, चरम समस्या
eye estimate, नजर आकल

F

face validity, १ दर्शनी समर्पकता २ दर्शनी वैधता

face value, दर्शनी मूल्य

facilities planning, सुविधा नियोजन

factor, *n.* घटक (पु.)

factor analysis, (*also* multiple factor analysis) घटक विश्लेषण

factor antithesis, घटक व्युत्क्रमण सूत्र *cf.* time antithesis
[निर्देशांक सिद्धांतात कधीकधी वापरली जाणारी संज्ञा. या पद्धतीने लापेर निर्देशांकावरून पाशे (Paasche) निर्देशांक मिळवता येतो.]

factorial, *adj.* १ क्रमगुणित २ घटकचय ३ बहुघटकी ४ घटकानुसारी

factorial cumulant, क्रमगुणित संचयक

factorial cumulant generating function, क्रमगुणित संचयक जनक फल

factorial design, बहुघटकी संकल्पन

factorial experiment, घटकचय प्रयोग

factorial moment, क्रमगुणित परिबल

factorial moment generating function, क्रमगुणित परिबल जनक फल

factorial multinomial distribution, क्रमगुणित बहुलपदी वितरण

factorial sum, क्रमगुणित बेरीज

factorial validity, १ घटकानुसारी समर्पकता २ घटकानुसारी वैधता

factorisation theorem, अवयव प्रमेय

factor loading, (*also* test coefficient) घटक भारण

factor matrix, घटकभार सारणी

factor pattern, घटकभार मांडणी

factor reversal, घटक व्युत्क्रमण

factor reversal test, घटक व्युत्क्रमण कसोटी

factor rotation, घटक परिवलन

factor structure, घटक बंध

failure, *n.* १ अवसाद (पु.) २ अपयश (न.), विफलता (स्त्री.), असफलता (स्त्री.)
(as in : failure model विफलता प्रतिमान)
(as in : failure rate असफलता प्रमाण)

failure model, विफलता प्रतिमान

failure rate, असफलता प्रमाण

failure time distribution, अवसाद काल वितरण

fair coin, (*also* good coin *or* unbiassed coin) ससंनाणे (समसंभाव्य नाणे)
[जे नाणे फेकले असता चित किंवा पट यांची संभाव्यता $\frac{1}{2}$ असते, असे नाणे म्हणजे 'ससंनाणे' होय.]

fair game, रास्त खेळ *cf.* equitable game

faking, *n.* बनावटीकरण (न.)

fallacy of averages, सरासरीजन्य दोष

false positive, मिथ्या स्वीकृत
family census, कुटुंब प्रगणन
family of finite dimentional distribution, सांत मिति वितरणांचे कुल
family of probability measures, संभाव्यतामान कुल
fanshaped distribution, पंखाकृति वितरण
Farnsworth dichotomous test, फार्नस्वर्थ द्वंद्वभाजी कसोटी
fastest server rule, (*abbr*. FSR) शीघ्रतम सेवाकेंद्र नियम (शीसेनि)
Fatou's lemma, फाटू सहायक प्रमेय
favourable, *adj*. अनुकूल
FCFS, (*abbr*. of first come first served) प्रआप्रसे (प्रथम आगमन प्रथम सेवा)
'F' distribution, 'F' वितरण *cf*. variance ratio distribution
feasibility study, शक्यता अभ्यास
feasible region, शक्य प्रदेश, शक्य क्षेत्र
feasible solution, शक्य उकल
fecundity, *n*. गर्भधारणाक्षमता (स्त्री.)
fecundity rate, गर्भधारणा प्रमाण
feed back, प्रतिपोषण (न.)
feed back transfer function, प्रतिपोषण रूपांतर फल
Fellegi's method, फेलेगी पद्धति
feminity, *n*. स्त्रीत्व (न.)
Fermi-Dirac statistics, फेर्मि-डिरॅक संविभाजन
fertility, *n*. १ जननक्षमता (स्त्री.), प्रसवता (स्त्री.) २ *Agric*. सुपीकता (स्त्री.)
fertility gradient, सुपीकता प्रवणता
fertility rate, १ जननक्षमता प्रमाण २ सुपीकता प्रमाण
Fiacco-McCormick SUMT algorithm, फिॲक्को-मॅक्कॉरमिक अअकतं रीत
fiducial distribution, श्रद्धामूलक वितरण
fiducial inference, श्रद्धामूलक अनुमान
fiducial limits, श्रद्धामूलक मर्यादा
fiducial probability, श्रद्धामूलक संभाव्यता
field, *n*. क्षेत्र (न.)
Fieller's theorem, फिलर प्रमेय
FIFO, (*abbr*. of first in first out) प्रआप्रबा (प्रथम आत प्रथम बाहेर)
filial generation, संतानीय पिढी
filter, *n*. गाळणी (स्त्री.)
finite arc sine distribution, सांत व्यस्त ज्या वितरण
finite geometric method, सांत भूमितीय पद्धति
finitely often, सांततः वारंवार
finite Markov chain, सांत मार्कोव्ह् साखळी
finite multiplier, (*also* finite population multiplier) सांत समष्टि गुणक
finite population, सांत समष्टि
finite population correction, (*abbr*. fpc) सांत समष्टि सुधार (सांसु)
finite population correlation, सांत समष्टि सहसंबंध
finite population multiplier = finite multiplier
finite sampling correction, सांत नमुनानिवड सुधार
finite source population, सांत उद्‌गम समष्टि
finite source queue, सांत उद्‌गम रांग
first arrival time, प्रथम आगमन काल
first come first served, (*abbr*. FCFS) प्रथम आगमन प्रथम सेवा (प्रआप्रसे)
first come first served discipline, प्रथम आगमन प्रथम सेवा शिस्त
first exit distribution, प्रथम उल्लंघन वितरण
first exit time, प्रथम उल्लंघन काल
first in first out, (*abbr*. FIFO) प्रथम आत प्रथम बाहेर (प्रआप्रबा)

first limit theorem, पहिले सीमा प्रमेय
[संचयी वितरण फलांचो क्रमिका जर F या एकाच संचयी वितरण फलाकडे अभिसारित होत असेल तर संबंधित लक्षण-फले F च्या लक्षण फलाकडे अभिसारित होतात. हे अभिसरण सांत अंतरालात एकसमान असते. यालाच सर्वसाधारणपणे 'पहिले सीमा प्रमेय' म्हणतात.]

first order interaction, प्रथम कोटिका आंतर-क्रिया

first passage, प्रथम आविर्भवन

first passage time, प्रथम आविर्भवन काल
cf. entrance time, प्रवेश काल

first passage time mean, प्रथम आविर्भवन काल मध्य

first stage unit, पहिला टप्पा घटक
cf. primary unit

Fisher-Behrens problem, फिशर-बेहेरेन्स समस्या

Fisher-Behrens test, (*also* called **Behrens-Fisher test)** फिशर-बेहेरेन्स कसोटी

Fisher-Hsu-Roy distribution, फिशर-सू-रॉय वितरण

Fisher-Irwin test, फिशर-आर्यविन कसोटी

Fisher model, फिशर प्रतिमान

Fisher's 'B' distribution, फिशर 'B' वितरण

Fisher's distribution, फिशर वितरण

Fisher's inequality, फिशर असमानता

Fisher's least significance difference test, फिशरची लघुतम लक्षणीयता फरक कसोटी

Fisher's transformation of the correlation coefficient, सहसंबंध गुणांकाचे फिशर रूपांतरण

Fisher-Yates test, (*also* called **exact chi-squared test)** फिशर-येट्स् कसोटी

fit, *v. t.* अन्वायोजन करणे

fitting of a curve, वक्राचे अन्वायोजन

fitting of frequency formula, वारंवारता सूत्रांचे अन्वायोजन

five-point assay, पंचबिंदु आमापन

fixed base, स्थिर आधार

fixed base index, स्थिर आधार निर्देशांक

fixed charge problem, नियत आकार समस्या

fixed demand proportion, स्थिर मागणी प्रमाण

fixed effect, स्थिर परिणाम

fixed effects model, (*also* constants model) स्थित परिणाम प्रतिमान

fixed mathematical model, स्थिर गणितीय प्रतिमान

fixed sample, स्थिर नमुना

fixed time increment, नियत काल वाढ

fixed variate, स्थिर चल

fixed weight aggregate, स्थिर भार समुच्चय

fixed weight aggregative index, स्थिर भार समुच्चय निर्देशांक

fleet scheduling, ताफा अनुसूचीकरण

flexibility of closure, संवृतीची नम्यता

flexibility test, नम्यता कसोटी

flow augmenting path, प्रवाहवर्धक पथ

flow capacity, प्रवाह क्षमता

flow chart, ओघ पत्र

flow diagram, प्रवाह आकृति

flow gain, प्रवाह लाभ

flow in network, जाल प्रवाह

fluctuation, *n.* चढउतार (पु.)

Fokker-Planck equation, फॉकर-प्लँक समीकरण

folded contingency table, घडीचे आसंग कोष्टक
[म्हणजे सममित आसंग कोष्टक. या ठिकाणी $f_{ij} = f_{ji}$.]

folded median, (*also* called **Bickel-Hodges estimator)** घडीचे मध्यक

folded Normal distribution, घडीचे प्रसामान्य वितरण

[निरीक्षण मूल्ये चिन्हाशिवाय (+ किंवा –) लिहिली गेल्यास निरीक्षणांच्या मूळ वितरणाऐवजी केवळ (absolute) निरीक्षणांचे वितरण घ्यावे लागेल. मूळ वितरण प्रसामान्य असल्यास अशा वितरणास 'घडीचे प्रसामान्य वितरण' म्हणतात.]

folding, *n.* घडी (स्त्री.)

[माहिती गोळा केल्यानंतर कधीकधी योग्य चिन्हाशिवाय निरीक्षणमूल्ये लिहिली जातात. सर्व ऋणबिंदू धनबिंदूवर घडी पडल्यागत जमा होतात. त्यामुळे मूळ वितरणावर परिणाम होतो.]

follow-up, *n.* पाठपुरावा (पु.)

forced choice technique, अनिवार्य निवड तंत्र

force of decrement, घटप्रभाव (पु.) *cf.* force of mortality, मर्त्यता प्रभाव

[वार्षिक प्रमाणाच्या रूपात व्यक्त केलेले घटीचे तत्क्षणिक माप]

force of mortality, मर्त्यता प्रभाव *cf.* force of decrement

[हे फल x या वयाला μ_x (म्यु) या चिन्हाने दाखविले जाते. या फलाने x या वयाला l_x (x वयाला हयात व्यक्ति संख्या) या फलाची किंमत कमी होण्याचे दरडोई दरसाल प्रमाण कळते. म्हणजेच x वयाला हयात व्यक्ति संख्या l_x ने दाखविली तर $\mu_x = -\frac{1}{l_x}\frac{dl_x}{dx}$. घट प्रभावाचे स्पष्टीकरण याचसारखे आहे. फक्त त्यात घटीचे कारण कोणतेही असू शकते.]

forecasting, *n.* पूर्वानुमान (न.)

formation of lots, गठ्ठे बनवणे

formula, *n.* सूत्र (न.)

formulating a model, प्रतिमान तयार करणे

forward and backward equations, (*also* called Kolmogorov equations) पुरोग व पश्चग समीकरणे

(पहा : Kolmogorov equations)

Foster's criteria, फॉस्टर निकष

fourfold table, चौखणी कोष्टक *cf.* two-by-two frequency table

[२ × २ वारंवारता कोष्टकाचे वैकल्पिक नाव. दुहेरी द्वंद्वभाजनामुळे एकूण वारंवारतेचे चार घटांत विभाजन होते यावरून हे नाव ठेवले आहे. यापेक्षा '२ × २' (किंवा 'दोन-दोन'चे) कोष्टक हे शब्दप्रयोग अधिक चांगले वाटतात.]

Fourier analysis, फूरिए विश्लेषण

fpc, (*abbr.* of finite population correction) सांसमु (सांत समष्टि सुधार)

fractile, *n.* (*also* quantile) भागक (न.)

fractile graphical analysis, भागक आलेखी विश्लेषण

fractional programming = hyperbolic programming

fractional replication, आंशिक पुनरावृत्ति

fraction defective, दोषांश (पु.)

frame, *n.* १ चौकट (स्त्री.) २ आराखडा (पु.)

Fraser-Sprott equation, फ्रेझर-स्प्रॉट समीकरण

Fréchet distribution, फ्रेचेट वितरण

Fréchet's inequalities, फ्रेचेट असमानता

free entry, मुक्त प्रवेश

free goods, १ मुक्त वस्तू, मुक्त माल २ नि:शुल्क वस्तू, नि:शुल्क माल

freehand method, मुक्तहस्त पद्धति

Freeman-Tukey transformation, फ्रीमन-टकी रूपांतरण

free variable, मुक्त चल

free variation, मुक्त विचरण

frequency, *n.* वारंवारता (स्त्री.)

frequency curve, वारंवारता वक्र

frequency distribution, वारंवारता वितरण

frequency function, वारंवारता फल

frequency interpretation, वारंवारता विवरण

frequency moment, वारंवारता परिबल

frequency polygon, वारंवारता बहुकोन, वारंवारता बहुभुज

frequency response function, (*also* called transfer function) वारंवारता प्रतिसाद फल [कालक्रमिका विश्लेषणात $u(t)$ चा रेषीय भारित सरासरी $v(t)$ पुढीलप्रमाणे आहे :

$$v(t) = \int_{0}^{\infty} a(\tau)\, u(t-\tau)\, d\tau$$ येथे $a(\tau)$

ही एक भार पद्धती. वारंवारता प्रतिसाद फल किंवा रूपांतर फल हे $a(\tau)$ चे लक्षण फल, $w(\alpha) = \int_{0}^{\infty} e^{i\tau\alpha}\, a(\tau)\, d\tau$ असे असते.]

frequency surface, वारंवारता पृष्ठ

frequency table, वारंवारता कोष्टक, वारंवारता सारणी

frequency theory of probability, वारंवारता संभाव्यता वाद

Freund-Ansari test, फ्रॉइंड-अन्सारी कसोटी

Friedman's test, फ्रीडमन कसोटी

Frobenius theorem, फ्रोबिनिअस प्रमेय

FSR, (*abbr.* of fastest server rule) शीसेनि (शीघ्रतम सेवाकेंद्र नियम)

F-test, *n.* F-कसोटी (स्त्री.)

full brother, सख्खा भाऊ

full information method, पूर्ण अवगम पद्धति

function, *n.* फल (न.)

functional central limit theorem, (*also* called Donsker's theorem) फलीय केंद्रीय सीमा प्रमेय

function-fluctuation, *n.* कार्यबदल (पु.)

functioning, *adj.* कार्यानुवर्ती

fundamental identity, मूलभूत नित्यसमीकरण

fundamental probability set, मूलभूत संभाव्यता संच

fundamental random process, मूलभूत यादृच्छिक प्रक्रम

G

Gabriel-Sen statistic, गेब्रिअल-सेन नमुनाफल
Gabriel's test, गेब्रिअल कसोटी
gain, *n.* लाभ (पु.)
gain in network, जालकरचना लाभ
Galton-McAllister distribution, गाल्टन-मॅक-ॲलिस्टर वितरण
Galton ogive, गाल्टन ओगिव्ह
Galton's individual difference problem, गाल्टनची व्यक्तिगत भेद समस्या
Galton's rank order test, गाल्टन क्रमानुक्रम कसोटी
Galton-Watson process, गाल्टन-वॉटसन प्रक्रम
gambler's gain, जुगाऱ्याची प्राप्ती
gambler's ruin, जुगाऱ्याचा विनाश
gambler's ultimate ruin, जुगाऱ्याचा अंतिम विनाश
gambling problem, जुगारातील समस्या
game, *n.* खेळ (पु.)
gamete, *n.* युग्मक (न.)
game theory, खेळशास्त्र (न.)
gamma coefficients, गॅमा गुणांक
gamma distribution, गॅमा वितरण
Gani's mean difference, गनी अंतर मध्य
Gantt chart, (*also* called **Gantt progress chart**) गॅंट आकृति
Gantt progress chart, (*also* called **Gantt chart**) गॅंट प्रगति आकृति
Gart's test, गार्ट कसोटी
Garwood distribution, गारवूड वितरण
Gauss distribution, गाऊस वितरण
Gauss-Markov model, गाऊस-मार्कोव्ह प्रतिमान
Gauss-Markov theorem, गाऊस-मार्कोव्ह प्रमेय
Gauss-Poisson distribution, गाऊस-प्वॉसॉं वितरण
Gauss-Seidel method, गाऊस-सैडल पद्धति
Gauss-Winckler inequality, गाऊस-विंक्लेअर असमानता
Geary's ratio, गेरी गुणोत्तर
gene, *n.* जनुक (न.)
general economic equilibrium, सर्वसाधारण आर्थिक समतोल
general factor, सर्वसामान्य घटक
general input distribution, सर्वसाधारण आदान वितरण
general interdependent system, सामान्य अन्योन्यावलंबी पद्धति
generalised, *adj.* व्यापकीकृत
generalised binomial distribution, व्यापकीकृत द्विपद वितरण
generalised bivariate exponential distribution, व्यापकीकृत द्विचल घातांकी वितरण
generalised Brownian motion process, व्यापकीकृत ब्राऊन संचार प्रक्रम

generalised Brownian process, व्यापकीकृत ब्राऊन प्रक्रम

generalised classical linear estimators, व्यापकीकृत रूढ एकघाती आकलक

generalised contagious distribution, व्यापकीकृत सांसर्गिक वितरण

generalised distribution, व्यापकीकृत वितरण

generalised gamma distributions, व्यापकीकृत गॅमा वितरणे

generalised inverse, (*abbr.* g-inverse) व्यापकीकृत व्यस्त (g-व्यस्त)

generalised least squares estimator, व्यापकीकृत लघुतम वर्ग आकलक

generalised maximum likelihood estimator, व्यापकीकृत महत्तम संभव आकलक

generalised multinomial distribution, व्यापकीकृत बहुलपदी वितरण

generalised Normal distribution, व्यापकीकृत प्रसामान्य वितरण

generalised polykays, व्यापकीकृत बहु (k) नमुनाफले

generalised power series distribution, व्यापकीकृत घातश्रेणी वितरण

generalised programming algorithm, व्यापकीकृत प्रायोजन रीत

generalised right angular designs, व्यापकीकृत काटकोनी संकल्पने

generalised sequential probability ratio test, व्यापकीकृत अनुक्रमी संभाव्यता गुणोत्तर कसोटी

generalised STER distribution, व्यापकीकृत 'व्यस्तछेदन' वितरण

generalised T^2 distribution, व्यापकीकृत T^2 वितरण

general market equilibrium, सर्वसाधारण बाजार समतोल

general test for non-additivity, बेरीज अयोग्यता सर्वसाधारण कसोटी

generating function, जनक फल

generation, *n.* पिढी (स्त्री.)

genetic, *adj.* जनुकीय, आनुवंशिक

genetics, *n.* अनुवंशशास्त्र (न.), जनुकशास्त्र (न.)

genotype, *n.* जनुकविधा (स्त्री.)

geometric distribution, भूमिति वितरण

geometric mean, भूमिति मध्य

geometric moving average, घातीय सरकता मध्य

geometric range, भूमिति कक्षा

Gibrat distribution, गिब्राट वितरण

Gini's δ index, गिनीचा δ (डेल्टा) सूचकांक

Gini's hypothesis, गिनी परिकल्पना

Gini's index of cograduation, गिनी सह-क्रमांकन निर्देशांक

g-inverse, *n.* (*abbr.* of generalised inverse) g–व्यस्त (पु.) (व्यापकीकृत व्यस्त)

Glivenko-Cantelli lemma, ग्लिव्हेंको–कॅंटेली सहायक प्रमेय

Glivenko's theorem, ग्लिव्हेंको प्रमेय

global coefficient, समुच्चय गुणांक

global index, समुच्चय निर्देशांक

Gnedenko-Koroljuk theorem, नेडेन्को-कोरोल्जुक प्रमेय

Gnedenko's theorem, नेडेन्को प्रमेय

GNP, (*abbr.* of gross national product) स्थूराउ (स्थूल राष्ट्रीय उत्पादित वस्तु मूल्य)

Gompertz curve, गोम्पर्ट्झ वक्र

go-no-go alternatives, जा-न-जा पर्याय

good coin = fair coin

good die, ससंफासा (समसंभाव्य फासा)

Goodman-Kruskal G statistic, गुडमन-क्रुस्कल G नमुनाफल
Goodman-Kruskal tau (τ), गुडमन-क्रुस्कल टाउ (τ)
goodness of fit, अन्वायोजन समर्पकता
Goodwin, Kalecki and Philips models, गुडविन, कॅलेकी व फिलिप्स प्रतिमाने
Goutereau's constant, गौटेरो स्थिरांक
grade, *n.* अंशक्रम (पु.)
grade correlation, अंशक्रम सहसंबंध
grade norm, श्रेणी प्रमाणक
graduation, *n.* प्रसरलन (न.)
cf. smoothing, नितळण
graduation curve, अंशांकन वक्र
graeco-latin square, ग्रीको-लॅटिन चौरस
Gram-Charlier series type A, ग्राम-शार्लिए श्रेणी प्रकार A
Gram-Charlier series type B, ग्राम-शार्लिए श्रेणी प्रकार B
Gram-Charlier series type C, ग्राम-शार्लिए श्रेणी प्रकार C
Gram-Schmidt orthogonalisation, ग्राम-श्मिट लंबकीकरण
Gram's criterion, ग्रामचा निकष
graphical estimator, आलेखी आकलक
graphical representation, आलेखी निरूपण
Grenander's uncertainty principle, ग्रेनॅन्डर अनिश्चितता तत्त्व
grid, *n.* जाळी (स्त्री.)
grid sample in two dimensions, द्वि-मितीय जाळी नमुना
grid sampling, जाळी नमुनानिवड
gross national product, (*abbr.* GNP) स्थूल राष्ट्रीय उत्पादित वस्तु मूल्य (स्थूराउ) [विशिष्ट कालावधीत देशात उत्पादन केलेला माल व सेवा यांचे एकूण मूल्य.]
gross nuptiality table, एकूण विवाह कोष्टक (पहा : net nuptiality table)
gross reproduction rate, एकूण प्रजनन प्रमाण (पहा : net reproduction rate)
group, *n.* गट (पु.)
group comparison, गट तुलना
group divisible design, गट-विभाज्य संकल्पन
group divisible incomplete block design, गट विभाज्य अपूर्ण खंड संकल्पन
group divisible rotatable design, गट विभाज्य गोलपृष्ठी संकल्पन
grouped data, गटीकृत आधारसामग्री
grouped Poisson distribution, गटबद्ध प्वॉसाँ वितरण
group factor, गट घटक
grouping lattice, गटकारी जालक
grouping of data, सामग्री गटीकरण
group replacement policy, गट पुनःस्थापना धोरण
group screening methods, गट चाळणी पद्धती
group theoretic algorithm, गट औपपत्तिक रीत
growth curve, वृद्धि वक्र *cf.* auto-catalytic curve
growth model, वृद्धि प्रतिमान
Grubbs' estimators, ग्रब्ज आकलक
Grubbs' rule, ग्रब्ज नियम
g—statistics, *n.pl.* g—नमुनाफले (न. अ. व.)
g—test, *n.* g—कसोटी (स्त्री.)
'guess who' technique, 'कोण बरे' तंत्र
Gumbel distribution, गमबेल वितरण
Gumbel's inequalities, गमबेल असमानता
Gupta's subset selection method, गुप्ता उपसंच निवड पद्धति
Gupta's symmetry test, गुप्ता सममित कसोटी

Gurland's generalisation of Neyman's distribution, नेमन वितरणाचे गुरलँडचे व्यापकीकरण

[λ_1, λ_2, α आणि β ही चार धन-प्राचले असलेले नेमन वितरणाचे गुरलँडचे व्यापकीकरण म्हणजे λ_1 व $\lambda_2 p$ ही दोन प्राचले असलेल्या नेमन प्रकार-*A* वितरणांचे मिश्रण होय. ह्या ठिकाणी p चे वितरण α व β ही प्राचले असलेले बीटा वितरण आहे. नेमन वितरणाचे बील-रेसियाचे व्यापकीकरण म्हणजे प्रस्तुत व्यापकीकरणाचे विशिष्ट उदाहरण आहे.]

H

Hadamard matrix product, हदामर्द सारणी गुणाकार

Hagen's hypothesis, हॅगेन परिकल्पना

Haldane's discrepancy, हाल्डेन विसंगति

Haldane's discrepancy measures, हाल्डेन विसंगति मापे

half-brother, *n.* सावत्र भाऊ (पु.)

half-Cauchy distribution, अर्ध कोशी वितरण

half-drill strip, अर्ध पाभर पट्टी (संकल्पन)

half-invariant = semi-invariant

half-Normal distribution, (*also* semi-Normal distribution) अर्ध प्रसामान्य वितरण

half Normal plots, अर्ध प्रसामान्य आलेखन [द्विपातळी घटकचय प्रयोगामधील भेद स्पष्ट करण्यासाठी योजलेली आलेखन पद्धती. या भेदांचे क्रमांकन करून सुधारित स्वरूपाच्या गणितीय संभाव्यता पत्रावर संचयी वितरण फल म्हणून ते भेद दाखवले जातात. संभाव्यता माप प्रमाणाचा खालचा अर्धा भाग वगळून वरील अर्ध्या भागातील प्रत्येक मूल्याच्या ऐवजी $P' = 2P - 100$ असे लिहिता येईल. नंतर $P' = (i - \frac{1}{2}) / n$ याचे आलेखन नेहमीप्रमाणे करता येईल.]

half-plaid square, अर्ध प्लेड चौरस

half-replicate design, अर्ध पुनरावृत्त संकलपन

half-space, *n.* अर्ध अवकाश (पु.)

half-width, *n.* अर्ध अंतर (न.)

halo effect, वलय प्रभाव

hamming, *n.* हॅमिंग नितळण (न.)

hanning, *n.* हान नितळण (न.)

hard clipping (limiting), कमाल संक्षेपण

hard core, (in non-response) अग्राह्य, कुच्चर, ठणक

Hardy summation method, हार्डीची समाकलन पद्धती

Harley approximation, हार्ले समीपन

harmonic analysis, संवादी विश्लेषण

harmonic component, संवादी घटक

harmonic dial, संवादी तबकडी

harmonic distribution, संवादी वितरण

harmonic mean, संवादी मध्य

harmonic process, संवादी प्रक्रम

Harrison's method, हॅरिसन पद्धति

Harrod-Domar growth theory, हॅरोड-डोमर वृद्धि सिद्धांत

Hartley-Rao scheme, हार्टले-राव योजना

Hartley's test, हार्टले कसोटी

hazard, *n.* धोका (पु.)

hazard rate, धोका मान

cf. conditional failure rate, सशर्त असफलता मान

[धोका म्हणजे t_0 यावेळी चालू स्थितीत असलेल्या वस्तूची $(t, t+\delta t)$ या काळात

बंद पडण्याची संभाव्यता. ही संभाव्यता $h(x) = f(x) / [1 - F(x)]$ यावरून मिळते. हे तत्क्षणिक बंद पडण्याचे मान चालू स्थितीतील वस्तूच्या बाबतीत वेळोवेळी काढले जाते. यालाच धोका फल असे म्हणतात.]

head or tail, चीत किंवा पट

Hellinger distance, हेलिंजर अंतर

Helly-Bray first theorem, हेली-ब्रे पहिले प्रमेय

Helly-Bray second theorem, हेली-ब्रे दुसरे प्रमेय

Helly-Bray theorem, हेली-ब्रे प्रमेय

Helly lemma, हेली सहायक प्रमेय

Helly's first theorem, हेली पहिले प्रमेय

Helmert criterion, हेल्मर्टचा निकष

Helmert distribution, हेल्मर्टचे वितरण

Helmert transformation, हेल्मर्ट रूपांतरण

Hermite canonical form, हरमाइट प्रमाणभूत रूप

Hermite distribution, (*also* called composed Poisson distribution) हरमाइट वितरण

Hermitian matrix, हरमाइट सारणी

Herschel's hypothesis, हर्शेल परिकल्पना

heteroclitic, *adj.* विषमलिबली

heterogeneity, *n.* अनेकविधता (स्त्री.)

heterogeneous, *adj.* अनेकविध

heterogeneous test battery, अनेकविध कसोटी मालिका

heterokurtic, *adj.* अनेकविध वशिंडी

heteroscedastic, *adj.* अनेकविध प्रकीर्ण

heterotypic, *adj.* विविधरूपी

heterozygote, *n.* विषमयुग्मज (पु.)

heuristic programming, शोधात्मक प्रायोजन

Hewitt-Savage zero one law, हेविट-सॅव्हेज शून्य एक नियम

$Hh_n(x)$ function, $Hh_n(x)$ फल

hierarchical birth and death process, पदानुसारी जन्म-मृत्यु प्रक्रम

hierarchical classification, पदानुसारी वर्गीकरण

hierarchical group divisible design, पदानुसारी गट विभाज्य संकल्पन

hierarchical theories of abilities, क्रमानुसारी क्षमतावाद

hierarchy, *n.* १ पदानुसारी सारणी (स्त्री.) २ उतरंडी (स्त्री.)

high contact, अति स्पर्श

higher priority, उच्च प्राथम्य *cf.* pre-emptive priority

high-low graph, उच्च-नीच आलेख

high proneness, उच्च प्रवणता

hired factor, भाडोत्री घटक

hire-purchase, *n.* भाडे-खरेदी (स्त्री.), भाडे-खरेदी पद्धति (स्त्री.)
adj. भाडे-खरेदी–

histogram, *n.* १ (bivariate) इष्टकाकृति (स्त्री.) २ (univariate) आयताकृति (स्त्री.) ३ स्तंभालेख (पु.)

historigram, *n.* कालक्रमिका आलेख (पु.)

hitting point, वेध बिंदु
[नवीकरण प्रक्रमात, वेध बिंदू म्हणजे दिलेल्या कोणत्याही कालबिंदूनंतरचा प्रथम नवीकरण बिंदू.]

Hodges-Ajne's test, होजेस-ॲजने कसोटी

Hodges bivariate sign test, होजेस द्विचल चिन्ह कसोटी

Hodges-Lehmann one-sample estimator, होजेस-लेहमन एक नमुना आकलक

Hoeffding 'C_1' statistic, हॉफडिंग 'C_1' नमुनाफल

Hoeffding's independence test, हॉफडिंग निरवलंबन कसोटी

Hoeffding's inequality, हॉफडिंग असमानता

holding cost, (*also* called carrying cost) साठवणी परिव्यय

Hollander's bivariate symmetry test, होलँडर द्विचल सममिति कसोटी
Hollander's parallelism test, होलँडर समांतरता कसोटी, होलँडर सादृश्य कसोटी
Holt's method, हॉल्ट पद्धति
homoclitic, *adj.* समतिबली
homogeneity, *n.* एकविधता (स्त्री.)
homogeneity of data, सामग्री एकविधता
homogeneity of test item, कसोटी कलम एकविधता
homogeneity postulate, एकविधता आधारक
homogeneous, *adj.* १ एकविध २ समघात
homogeneous equation, समघात समीकरण
homogeneous process, एकविध प्रक्रम
homogeneous time process, (*also* called temporally homogeneous process *or* time homogeneous process) एकविध काल प्रक्रम
(पहा : time homogeneous process)
homographic association test, समलेखी साहचर्य कसोटी
homographs, *n.* समाक्षरी (स्त्री.)
homokurtic, *adj.* एकविध वांशिडी
homoscedastic, *adj.* एकविध प्रकीर्ण
homoscedastic distribution, एकविध प्रकीर्ण वितरण
homoscedasticity, *n.* एकविध प्रकीर्णता (स्त्री.)
homozygote, *n.* समयुग्मज (न.)
honest process, रीतसर प्रक्रम
horizon, *n.* क्षितिज (न.)
Horvitz and Thompson estimator, हॉरविट आणि थॉम्पसन आकलक
Hotelling's principal factor method, होटेलिंगची प्रमुख घटक पद्धती
Hotelling's T^2, होटेलिंग T^2
$$\left[T^2 = \Sigma\Sigma f_{ij} \left(\bar{x}_i - \mu_i\right) \left(\bar{x}_j - \mu_j\right) \right]$$
Hotelling's T, होटेलिंग T
household, *n.* घरकुल (न.)
adj. घरगुती
Householder transformation, हाऊसहोल्डर रूपांतरण
H-test for homogeneity, एकविधता H-कसोटी
humped investment, ककुदी गुंतवणूक
Hunt-Stein theorem, हंट-स्टाइन प्रमेय
Huzurbazar's conjecture, (sufficiency) हुजूरबाजार अटकळ
hyperbola, *n.* अपास्त (पु.)
hyperbolic programming, (*also* fractional programming *or* ratio of linear form programming) गुणोत्तरी प्रायोजन
hyperbolic tangent, (*abbr.* tanh) अपास्तिक स्पर्श (अपास्प)
hypercube, *adj.* अतिघन
hyperexponential distribution, अतिघातांकी वितरण
hypergeometric, *adj.* अतिगुणोत्तरीय
hypergeometric distribution, अतिगुणोत्तरीय वितरण
hypergeometric waiting time distribution, अतिगुणोत्तरीय प्रतीक्षा अवधि वितरण
hyper-graeco-latin square, अति-ग्रीको-लॅटिन चौरस
hypernormal dispersion, सामान्याधिक अपस्करण
hypernormality, *n.* अतिप्रसामान्यता (स्त्री.)
hyper-Poisson distribution, अतिप्वॉसाँ वितरण
hypothesis, *n.* परिकल्पना (स्त्री.)
hypothetical, *adj.* परिकल्पित
hypothetical population, परिकल्पित समष्टि

I

'Ideal' index number, आदर्श निर्देशांक
idealised experiment, आदर्शीकृत प्रयोग
identical categorisations, अभिन्न वर्गीकरणे
identical distribution, समान वितरण
cf. common distribution
identical errors, समवितरण दोष
identical experiments, अभिन्न प्रयोग
identically distributed, समान वितरित
identical trials, समान प्रयत्न
identifiability, *n.* अभिज्ञेयता (स्त्री.)
identifiable, *adj.* अभिज्ञेय
identification, *n.* १ अभिज्ञान (न.) २ अभिनिर्धारण (न.) (as in : problem of identification अभिनिर्धारण समस्या)
identity, *n.* १ अभिज्ञान (न.), ओळख (स्त्री.) २ नित्यसमीकरण (न.)
idle balance, रोख निष्क्रिय शिल्लक
idle period, निष्क्रिय अवधि
idle probability, निष्क्रिय संभाव्यता
IID, (*abbr.* of independent and identically distributed) निसवि (निरवलंबी व समान वितरित)
i. i. d. r. v., (*abbr.* of independently identically distributed random variable) नि. स. वि. या. च. (निरवलंबी समान वितरित यादृच्छिक चल)
illegitimacy, *n.* अनौरसता (स्त्री.)
illusory association, आभासी साहचर्य
illusory correlation, आभासी सहसंबंध
cf. nonsense correlation, निरर्थक सहसंबंध
imbedded Markov chain, अंतःस्थापित मार्कोव्ह साखळी
imbedded process, अंतःस्थापित प्रक्रम
immediate delivery, तात्काळ पोचवणी
immigration, *n.* आप्रवास (पु.)
implicit enumeration, अव्यक्त प्रगणन
implicit strata, गर्भित स्तर
implicit weighting, गर्भित भारण
importance sampling, महत्त्वानुसारी नमुना-निवड
improbable achievement test, असंभाव्य कामगिरी कसोटी
imputation, *n.* आरोपण (न.)
inadmissible, *adj.* अननुज्ञेय
incidence matrix, आपात सारणी
incidence matrix of design, संकल्पन आपात सारणी
incidence rate = attack rate
incidental parameters, आनुषंगिक प्राचले
incidental sampling, आनुषंगिक नमुनानिवड
inclusion, *n.* समावेश (पु.), अंतर्भाव (पु.)
inclusive type of a class interval, वर्ग अंतराळाचे समावेशक प्रकार

incomplete beta function, अपूर्ण बीटा फल
incomplete block, अपूर्ण खंड
incomplete census, अपूर्ण प्रगणना
incomplete enquiry, अपूर्ण चौकशी
incomplete gamma function, अपूर्ण गॅमा फल
incomplete latin square, अपूर्ण लॅटिन चौरस
incomplete moment, अपूर्ण परिबल
incomplete multiresponse design, अपूर्ण बहुप्रतिसाद संकल्पन
inconsistent estimator, विसंगत आकलक
increasing hazard rate, धोक्याचे वाढते मान
increment, *n.* वाढ (स्त्री.)
incremental, *adj.* वाढीव
indecomposable, *adj.* अविघटनीय
independence, *n.* निरवलंबन (न.)
independence frequency, निरवलंबन वारंवारता
independence of experimental error, प्रायोगिक दोषांचे निरवलंबन
independent action, निरवलंबी अभिक्रिया
independent and identically distributed, (*abbr.* IID) निरवलंबी व समान वितरित (निसवि)
independent event, निरवलंबी घटना
independent σ-field, निरवलंबी σ-क्षेत्र
independently identically distributed random variable, (*abbr.* **i. i. d. r. v.**) निरवलंबी समान वितरित यादृच्छिक चल (नि. स. वि. या. च.)
independent trial, निरवलंबी प्रयत्न
independent variable, स्वचल (न.), निरवलंबी चल
index, *n.* १ घातांक (पु.) (as in : α index α घातांक) २ निर्देशांक (पु.) (as in : index abnormality अपसामान्यता निर्देशांक) ३ सूचकांक (पु.) (as in : despersion index अपस्करण सूचकांक)
index number, निर्देशांक (पु.)
index of abnormality, अपसामान्यता निर्देशांक
index of attraction, आकर्षण निर्देशांक
index of concentration, संकेंद्रण निर्देशांक
index of connection, संबंधन निर्देशांक
index of dispersion, अपस्करण निर्देशांक
index of dissimilarity, असादृश्य निर्देशांक
index of evolution, विकास निर्देशांक
index of oscillation, दोलन निर्देशांक
index of reliability, विसंबनीयता निर्देशांक, विश्वसनीयता निर्देशांक
index of response, प्रतिसाद निर्देशांक
index of reversion, (indice di reversione) व्युत्क्रमण निर्देशांक
indicator, *n.* निर्देशक (पु.)
indicator function, द्योतक फल
indices of difficulty, काठिण्य निर्देशांक
indifference, *n.* १ उदासीनता (स्त्री.) २ स्थिरलोप (पु.) ३ समसमाधान (न.)
indifference-level index number, स्थिरलोप स्तर निर्देशांक
cf. Konyus index number, कोन्यस निर्देशांक
preference–field index number, अधिमान क्षेत्र निर्देशांक
indifference map, समसमाधान वक्र आलेख
indirect enquiry, अप्रत्यक्ष चौकशी
indirect least square, अप्रत्यक्ष लघुतम वर्ग
indirect sampling, अप्रत्यक्ष नमुनानिवड
indistinguishable, *adj.* सारखा
individual item, प्रत्येक वस्तु
induced oscillation, प्रेरित दोलन
induced probability distribution, प्रेरित संभाव्यता वितरण
inductive behaviour, विगामी वर्तन

inductive reasoning, विगामी युक्तिवाद
industrial disease, उद्योगजन्य रोग
industrial screening test, औद्योगिक चाळणी कसोटी
inefficient statistic, अकार्यक्षम नमुनाफल
inequality, *n.* असमानता (स्त्री.)
inequality coefficient, असमानता गुणांक
infantile mortality, बालमृत्युप्रमाण (न.)
infeasibility, *n.* अशक्यता (स्त्री.)
inference, *n.* अनुमान (न.)
infertility, *n.* वंध्यत्व (न.)
infinite dimensional space, अनंत मिति अवकाश
infinitely divisible, अनंततः विभाज्य
infinitely divisible distribution, अनंततः विभाज्य वितरण
infinitely divisible laws, अनंततः विभाज्य नियम
infinitely often, अनंततः वारंवार
infinite population, अनंत समष्टि
infinitesimal condition, अतिसूक्ष्मता शर्त
infinitesimal operator, अतिसूक्ष्म परिकर्मी
infinite source queue, अनंत उद्गम रांग
inflation factor, (*also* raising factor) वर्धक गुणक
inflection point, नतिपरिवर्तन बिंदु
information, *n.* १ अवगम (न.) (as in : information theory अवगमशास्त्र) २ माहिती (स्त्री.)
information matrix, अवगम सारणी
information theory, अवगमशास्त्र (न.)
inherent bias, अंगभूत अभिनति
inherent variation, अंगभूत विचरण
initialising, *n.* प्रारंभीकरण (न.)
initial trial प्रारंभिक प्रयत्न
inner product, आंतर गुणाकार
in parallel servers, समांतरित सेवाकेंद्रे
input coefficient, आदान गुणांक
input-output process, आदान-प्रदान प्रक्रम
input process, आदान प्रक्रम
inquiry = enquiry
in series servers, एकसरी सेवाकेंद्रे
inspection, *n.* परीक्षण (न.)
inspection by attribute, गुणप्रधान परीक्षण
inspection diagram, परीक्षण आकृति
inspection lot, परीक्षण गठ्ठा
instantaneous death rate, तत्क्षणिक मृत्यु प्रमाण
instantaneous failure rate, तत्क्षणिक असफलता प्रमाण
institutional sample, संस्थानिहाय नमुना
instrumental variable, साधनभूत चल
integer programming, पूर्णांकी प्रायोजन
integer-value function, पूर्णांकमोली फल
integral, *adj.* पूर्णांकी
n. संकलक (पु.)
integral equation, संकलक समीकरण
integral-valued, *adj.* पूर्णांकमोली
integral-valued random variable, पूर्णांकमोली यादृच्छिक चल
integrated data, संकलित आधारसामग्री
integrated spectrum, संकलित मानपंक्ति
integration, *n.* संकलन (न.)
intelligence quotient, बुद्धिगुणांक (पु.)
intelligence test, बुद्धि-कसोटी (स्त्री.)
intensity, *n.* तीव्रता (स्त्री.)
intensity function, तीव्रता फल
intensive sampling, सघन नमुनानिवड
interaction, *n.* आंतरक्रिया (स्त्री.)
inter arrival time, आगमनांमधील काल

interblock, *n.* आंतरखंड (पु.)
intercalate latin square, अंतःस्थापनीय लॅटिन चौरस
interclass correlation, आंतरवर्ग सहसंबंध
interclass variance = between class variance
intercorrelation, *n.* परस्पर सहसंबंध (पु.)
interdecile range, आंतर दशमक कक्षा
interest theory, व्याज उपपत्ति
intergraduated values, आंतरक्रमांकित मूल्ये
inter-industry, *n.* आंतर-उद्योग (पु.)
inter item consistency, आंतरकलम सुसंगति
intermittent enquiry, अंतरित चौकशी
internal consistency, आंतरिक सुसंगति
internal least squares, आंतरिक लघुतम वर्ग
internal regression, आंतरिक समाश्रयण
internal variance, आंतरिक प्रचरण
interpenetrating samples, परस्परवेधी नमुने
cf. network of samples, परस्परवेधी नमुनासंच
[जेव्हा दिलेल्या समष्टीमधून दोन किंवा अधिक नमुने एकाच पद्धतीने निवडले जातात तेव्हा त्यांना परस्परवेधी नमुने म्हणतात. मग हे नमुने स्वतंत्रपणे निवडलेले असोत किंवा नसोत.]
interpenetrating subsamples, परस्परवेधी उपनमुने
interpolation, *n.* अंतर्वेशन (न.)
interpret, *v.t.* अर्थ लावणे, निर्वचन करणे
interquartile range, अंतश्चतुर्थक कक्षा, चतुर्थक कक्षा (जोड शब्दात)
interval distribution, अंतराळ वितरण
interval estimation, अंतराळ आकलन
interval measurement, अंतराळ मापन
interval scale, अंतराळ मापनी
interviewer bias, मुलाखतकाराचा पूर्वग्रह
intrablock, *adj.* खंडांतर्गत
intrablock model, खंडांतर्गत प्रतिमान
intrablock sub-group, खंडांतर्गत उपगट
intraclass correlation, वर्गांतर्गत सहसंबंध
intraclass variance, (*also* within class variance) वर्गांतर्गत प्रचरण
intracluster correlation, समूहान्तर्गत सहसंबंध
intrinsic, *adj.* अंगभूत
intrinsic accuracy, अंगभूत यथार्थता
intuitive notion, अंतःस्फूर्त कल्पना
invariance, *n.* अविकारिता (स्त्री.)
invariance method, अविकारिता पद्धति
invariance principle, अविकारिता तत्त्व
inventory, *n.* मालसाठा (पु.)
inventory cycle, मालसाठा चक्र
inventory holding cost, मालसाठवणी परिव्यय
inventory model, मालसाठा प्रतिमान
inverse, *adj.* व्यस्त, व्युत्क्रम
inverse correlation, व्यस्त सहसंबंध
inverse factorial series distribution, व्यस्त क्रमगुणित श्रेणी वितरण
inverse Gaussian distribution, व्यस्त गाऊसीय वितरण
inverse hypergeometric distribution, व्यस्त अतिगुणोत्तरीय वितरण
inverse Pólya distribution, व्यस्त पोल्या वितरण
inverse polynomial, व्यस्त बहुघातीराशि, व्यस्त बहुपदी
inverse probability, व्युत्क्रम संभाव्यता
inverse sampling, अभिलक्ष्य नमुनानिवड
inverse serial correlation, अनुक्रम सहसंबंध व्युत्क्रमण
inverse sine distribution = arc sine distribution
inverse sine transformation = arc sine transformation

inverse tanh transformation, व्यस्त अपास्प रूपांतरण

inversion, *n.* व्यस्तन (न.), व्युत्क्रमण (न.)

inversion theorem, व्यस्तन प्रमेय, व्युत्क्रमण प्रमेय

inverted beta distribution, व्यस्त बीटा वितरण
cf. beta distribution of the second kind, दुसऱ्या प्रकारचे बीटा वितरण

inverted Dirichlet distribution, व्यस्त डिरिश्लेट वितरण

investigation, *n.* अन्वेषण (न.) *cf.* enquiry

investigator, *n.* अन्वेषक (पु.)

investment model, गुंतवणूक प्रतिमान

irradiation, *n.* किरणन (न.)

irrational valued, अपरिमेय मोली

irreducible chain, अवियोजनीय साखळी

irreducible Markov chain, अवियोजनीय मार्कोव्ह साखळी

irregular kollectiv, अनियमित कोलेक्टिव्ह

Irwin distribution, आयर्विन वितरण

Ising-Stevens distribution, आयसिंग-स्टिव्हन्स वितरण

iso-cost line, सम-परिव्यय रेषा

isokurtic, *adj.* समवशिडी

isokurtosis, *n.* समवशिडता (स्त्री.)

isometric chart, समायामीय घनचित्र

isomorphism, *n.* एकैक-समरूपता (स्त्री.)

isotonic function, आरोही फल

isotonic regression function, आरोही समाश्रयण फल

isotropic distribution, समदिक वितरण

isotropy, *n.* समदिकता (स्त्री.)

isotype method, समप्ररूप पद्धति

item, *n.* १ कलम (न.) २ वस्तु (स्त्री.)

item analysis, कलम विश्लेषण

item composite, कलम घटक

item correlation, कलम सहसंबंध

item correlation with external criteria, बाह्य निकषावलंबी कलम सहसंबंध

item difficulty, कलम काठिण्य

item test correlation, कलम कसोटी सहसंबंध

item-total correlation, कलम बेरीज सहसंबंध
cf. item total score correlation

item total score correlation, कलम प्राप्तांक बेरीज सहसंबंध
cf. item-total correlation, कलम बेरीज सहसंबंध

item validity, कलम समर्पकता

item weight, कलम भार

iterate, *n.* पुनःकरणफल (न.)

iterated, *adj.* पुनःकृत

iterated average, १ पुनःकृत माध्य २ पुनःकृत सरासरी

iterated logarithm, पुनःकृत लाग

iteration, *n.* पुनःकरण (न.)

iterative, *adj.* पुनःकारी

J

'Jack-knife' method, मोड-चाकू पद्धति
[टकीने १९५८ साली सुचवलेली अभिनती कमी करण्याची पद्धती.]

James-Stein estimator, जेम्स-स्टाइन आकलक

Jensen's inequality, जेन्सन असमानता

Jirina sequential procedure, जिरिना क्रमिक पद्धति

jittered sampling, कंपित नमुनानिवड
[कालक्रमिकेच्या विश्लेषणात ही संज्ञा कधीकधी उपयोगी पडते. दोन निरीक्षण बिंदूंतील अंतरे ही यादृच्छिक चलाची मूल्ये असतात. अशा संतत क्रमिकेतील नमुनानिवडीला "कंपित नमुनानिवड" असे म्हणतात.]

jobshop scheduling, (sequencing) कर्मशाळा क्रमयोजन

John's cyclic incomplete block designs, जॉन आवर्तनी अपूर्ण खंड संकल्पने

Johnson's system, जॉन्सन पद्धति

joint, *adj.* संयुक्त, जोड

joint characteristic function, संयुक्त लक्षण फल

joint density, संयुक्त घनता

joint distribution, संयुक्त वितरण
cf. multivariate distribution, बहुचल वितरण

joint moment, संयुक्त परिबल

joint Normal distribution, संयुक्त प्रसामान्य वितरण
cf. multivariate Normal distribution, बहुचल प्रसामान्य वितरण

joint order inventory model, संयुक्त मागणी मालसाठा प्रतिमान

joint prediction intervals, संयुक्त अंदाज अंतराळे

joint probability, संयुक्त संभाव्यता

joint probability law, संयुक्त संभाव्यता नियम

joint production, संयुक्त उत्पादन

joint regression, संयुक्त समाश्रयण

joint reproduction rate, संयुक्त प्रजनन प्रमाण

joint sufficiency, संयुक्त पर्याप्तता

Jonckheere's k-sample test, जाँकखिर k-नमुना कसोटी

Jordan form, जॉर्डन रूप

Jordan's identity, जॉर्डन नित्यसमीकरण

J-shaped distribution, J- अक्षराकृति वितरण

judgement sample, यथामति नमुना

jump function, उडी फल

jump process, उडी प्रक्रम

jump statistic, उडी नमुनाफल

jump time, उडी काळ

just identified model, नेमके अभिज्ञात प्रतिमान

K

Kagan-Linnik-Rao theorem, कागन-लिन्निक-राव प्रमेय

Kamat's test, कामत कसोटी

Kantorowitch's theorem, कँटोरोविच प्रमेय

Kaplan-Meier estimator, कॅप्लान-मेएर आकलक

Kapteyn's transformation, कॅप्टीन रूपांतरण

Kärber's method, कार्बर पद्धति

'k' class estimator, 'k' वर्ग आकलक

Kendall's 'S' score, केंडॉलचा 'S' प्राप्तांक

Kendall's tau (τ), केंडॉल टाउ (τ) *cf.* concurrent deviation

kernel, *n.* बीजक (न.)

Kesten's process, केस्टेन प्रक्रम

Keynesian liquidity preference, केनेसिअन रोकडसुलभता पसंती

Khintchine's theorem, खिंचिन प्रमेय

Kiefer-Wolfowitz process, कीफर-वुल्फोविट्झ प्रक्रम

Klotz's test, क्लोट्झ कसोटी

Knight's move latin square, अडीचघरी लॅटिन चौरस (बुद्धिबळातील)

Knut-Vik square, नूट-विक चौरस

kollectiv, *n.* कोलेक्टिव्ह (न.)

Kolmogorov axioms, कोल्मोगोरोव्ह गृहीतके

Kolmogorov equations, (*also* called forward and backward equations) कोल्मोगोरोव्ह समीकरणे
[कोल्मोगोरोव्हने विकलन (differential) समीकरणाच्या दोन पद्धती तयार केल्या आहेत. त्यांपैकी प्रत्येक पद्धत अनेकदा मार्कोव्ह प्रक्रमाकरता संक्रमण संभाव्यतेची एकमात्र उकल निश्चित करते. समीकरणाच्या या दोन पद्धतींना पुरोग व पश्चग समीकरणे असे म्हणतात.]

Kolmogorov existence theorem for stochastic process, यादृच्छिक प्रक्रमांचे कोल्मोगोरोव्ह अस्तित्व प्रमेय

Kolmogorov extension theorem, कोल्मोगोरोव्ह विस्तार प्रमेय

Kolmogorov inequality, कोल्मोगोरोव्ह असमानता

Kolmogorov representation, कोल्मोगोरोव्ह विलगीकरण

Kolmogorov-Smirnov distribution, कोल्मोगोरोव्ह-स्मरनॉव्ह वितरण

Kolmogorov-Smirnov test, कोल्मोगोरोव्ह-स्मरनॉव्ह कसोटी

Kolmogorov theorem, कोल्मोगोरोव्ह प्रमेय

Kolmogorov zero-one law, कोल्मोगोरोव्ह शून्य-एक नियम

Konyus conditions, **कोन्यस शर्ती**

Konyus index number, **कोन्यस निर्देशांक**
cf. indifference-level index number
[हे नाव निर्देशांकाच्या एखाद्या विशिष्ट सूत्राला दिलेले नसून निर्देशांकांच्या एका वर्गाला दिलेले आहे. ग्राहक अधिमानाच्या कोणत्या तरी एका क्षेत्रात जी परिमाणे इष्टतम वस्तुसंचात असतात अशा परिमाणांवर आधारलेला असा हा किंमत निर्देशांक आहे. जर ग्राहकांच्या स्थिर-तोषाच्या पातळीत अभिप्रेत असलेला वस्तुसंच आधारकालीन किंमतींसाठी इष्टतम असला तर या निर्देशांकाला लापेर-कोन्यस निर्देशांक म्हणतात; जर तो प्रस्तुतकालीन किंमतींसाठी इष्टतम असला तर त्याला पाशे-कोन्यस निर्देशांक म्हणतात.]
(पहा : Konyus conditions, Laspeyres' index, Paasche's index)

Koroljuk's theorem, **कोरोल्जुक प्रमेय**

Kounias' inequality, **कोनिअस असमानता**

Kronecker product of design, **क्रोनेकर गुणाकार संकल्पन**

Kronecker product of matrices, **सारणींचा क्रोनेकर गुणाकार**

Kruskal statistic, **क्रुस्कल नमुनाफल**

Kruskal-Wallis test, **क्रुस्कल-वालिस कसोटी**

k-samples problem, **k-नमुने समस्या**

k-statistics, *n. pl.* **k-नमुनाफले** (न. अ. व.)

k-test, *n.* **k-कसोटी** (स्त्री.)

Kuder-Richardson formula, **कुडर-रिचर्डसन सूत्र**

Kuiper statistic, **कुपेर नमुनाफल**

Kullback-Liebler information number, **कुलबॅक-लिब्लर अवगम संख्या**

Kullback-Liebler separator, **कुलबॅक-लिब्लर विलगक**

kurtic curve, **वशिंडी वक्र**

kurtosis, *n.* **वशिंडता** (स्त्री.)

L

Λ-criterion, *n.* (λ-criterion) Λ-निकष (पु.) (λ-निकष)
labour statistics, कामगारविषयक आकडेवारी
lack of bias, अभिनति अभाव
lack of memory, स्मृति शून्यता
ladder index, शिडी निर्देशांक
ladder point, शिडी बिंदु
ladder variable, शिडी चल
lag, *n.* पश्चता (स्त्री.)
lag correlation, पश्चता सहसंबंध *cf.* serial correlation
lag covariance, पश्चता सहप्रचरण
lag hysteresis, पश्चता शैथिल्य
Lagrange identity, लाग्रांज नित्यसमीकरण
lag regression, पश्चता समाश्रयण
Laguerre polynomials, १ लागेर बहुघाती राशी २ लागेर बहुपदी
lambda coefficient, लॅम्डा गुणांक
lambdagram, *n.* लॅम्डा आलेख (पु.)
Lancaster's partition of chi-squares, लॅंकॅस्टर कायवर्ग विभाजन
Laplace distribution, लाप्लास वितरण
Laplace law of succession, लाप्लास अनुक्रमण नियम
Laplace-Lévy theorem, लाप्लास-लेव्ही प्रमेय
Laplace transform, लाप्लास रूपांतर
large deviation, विशाल विचलन
Laspeyres' index, लापेर निर्देशांक
last in first out, (*abbr.* LIFO) शेवटी आत प्रथम बाहेर (शेआप्रबा)
latent root, (*also* called **eigenvalue** *or* **characteristic root**) उचित मूळ
latent structure, अप्रकट संरचना
latent variable, अप्रकट चल
latent vector = eigen vector
latest finishing time, (*abbr.* LFT) उशीरात उशीरा संपण्याची वेळ (उसंवे)
latest starting time, (*abbr.* LST) उशीरात उशीरा सुरू करण्याची वेळ (उसुवे)
latin cube, लॅटिन घन
latin rectangle, लॅटिन आयत
latin square, लॅटिन चौरस
lattice point, जालक बिंदु
lattice sampling, जालक नमुनानिवड
lattice square, जालक चौरस
Laurent process, लॉरेंट प्रक्रम
law of equal ignorance, समअज्ञता नियम
law of filial regression, संतान समाश्रयण नियम
law of iterated logarithm, पुनःकृत लाग नियम
law of large numbers, बृहत् संख्या नियम
law of pure types, शुद्ध प्रकार नियम
law of small numbers, अल्पसंख्या नियम
law of succession, परंपरा नियम

lead, *n.* अग्रता (स्त्री.)
lead time, अग्रता काल
learning curve, अध्ययन वक्र
learning model, अध्ययन प्रतिमान
least-cost route, किमान खर्ची मार्ग
least favourable distribution, लघुतम अनुकूल वितरण
least significant difference test, लघुतम लक्षणीयता अंतर कसोटी
least significant distribution, लघुतम लक्षणीय वितरण
least squares, लघुतम वर्ग
least squares estimator, लघुतम वर्ग आकलक
least squares theory, लघुतम वर्ग सिद्धांत
least variance difference method, लघुतम प्रचरण अंतर पद्धति
Lebesgue dominated convergence, लेबेग प्रभावित अभिसरण
Lebesgue integral, लेबेग संकलक
Lebesgue-monotone convergence, लेबेग एकस्वनिक अभिसरण
Lebesgue-Stieltjes integral, लेबेग-स्टीलजे संकलक
left tail probability, वाम पुच्छ संभाव्यता
Legendre polynomials, १ लजाँद्र बहुघाती राशी २ लजाँद्र बहुपदी
legit, *n.* संग्राहक (पु.)
legitimacy, *n.* औरसता (स्त्री.)
Lehmann alternatives, लेमान पर्याय
Lehmann's test, लेमान कसोटी
lemma, *n.* सहायक प्रमेय (न.) *cf.* theorem
lending rate, कर्ज देण्याचा दर
length of run = run length
Leontief dynamic system, लिऑन्टिफ गतिक पद्धति
Leontief's static system, लिऑन्टिफ स्थितिक पद्धति
leptokurtic, *adj.* उंचवशिडी
leptokurtosis, *n.* उंचवशिडता (स्त्री.)
Leslie's test, लेस्ली कसोटी
lethal dose, मारक मात्रा
level, *n.* पातळी (स्त्री.)
level map, समोच्च रेखाकृति
level of a factor, घटक पातळी
level of interpenetration, परस्परवेध पातळी
level of significance, लक्षणीयता पातळी
Lévy-Cramér theorem, लेव्ही-क्रॅमेर प्रमेय
Lévy-Pareto distribution, लेव्ही-पॅरेटो वितरण
Lévy's inversion formula, लेव्हीचे व्युत्क्रमण सूत्र
Lévy's theorem, लेव्ही प्रमेय
Lexian distributions, लेक्सिस वितरणे
Lexis ratio, लेक्सिस गुणोत्तर
Lexis theorem, लेक्सिस प्रमेय
Lexis variation, लेक्सिस विचरण
LFT, (*abbr.* of latest finishing time) उसंवे (उशीरात उशीरा संपण्याची वेळ)
Liapounov's inequality, लिॲपोनॉव्ह असमानता
Liapounov's theorem, लिॲपोनॉव्ह प्रमेय
life contingencies, आयुष्य आकस्मिकता [जगणे किंवा मरणे या जीवनाच्या अवस्थांवर अवलंबून असणाऱ्या देण्याघेण्यांच्या संबंधातील संगणना करणारे गणिताचे उपयोजन.]
life table, आयुर्मान कोष्टक
life time distribution, आयुर्मान वितरण
LIFO, (*abbr.* of last in first out) शेआप्रबा (शेवटी आत प्रथम बाहेर)
like, *adj.* सारखे
likelihood, *n.* संभव (पु.)
likelihood ratio dependence, संभव गुणोत्तर अवलंबन

likelihood ratio test, संभव गुणोत्तर कसोटी

like pair, सारखी जोडी *cf.* matched pair

limit, *n.* १ सीमा (स्त्री.) २ मर्यादा (स्त्री.)

limited information estimator, मर्यादित अवगम आकलक

limited information methods, मर्यादित अवगम पद्धती

limiting, *adj.* सीमांतग

limiting distribution, सीमांतग वितरण

limiting probability, सीमांतग संभाव्यता

limit theorem, सीमा प्रमेय

Lincoln index, लिंकन निर्देशांक

Lindeberg-Feller theorem, लिंडबर्ग-फेलर प्रमेय

Lindeberg-Lévy theorem, लिंडबर्ग-लेव्ही प्रमेय

Lindley's integral equation, लिंडले संकलक समीकरण

Lindley's paradox, लिंडले विरोधाभास

Lindley's theorem, लिंडले प्रमेय

linear, *adj.* १ एकघाती २ रेषीय

linear certainty equivalence theorem, एकघाती निश्चितता समतुल्यता प्रमेय

linear closed loop system, रेषीय बंद वलय पद्धति

linear constraint, १ एकघाती बंधन २ रेषीय बंधन *cf.* constraint

linear correlation, १ एकघाती सहसंबंध २ रेषीय सहसंबंध

linear decision rule, एकघाती निर्णय नियम

linear discriminant function, १ एकघाती भेदकारी फल २ रेषीय भेदकारी फल

linear equation, रेषीय समीकरण

linear estimation, १ एकघाती आकलन २ रेषीय आकलन

linear estimator, १ एकघाती आकलक २ रेषीय आकलक

linear holding and penalty cost, एकघाती मालसाठवणी व दंड परिव्यय

linear hypothesis, १ एकघाती परिकल्पना २ रेषीय परिकल्पना

linear maximum likelihood method, १ एकघाती कमाल संभव पद्धति २ रेषीय कमाल संभव पद्धति

linear model, १ एकघाती प्रतिमान २ रेषीय प्रतिमान

linear operator, रेषीय परिकर्मी

linear predictor, १ एकघाती अंदाजक २ रेषीय अंदाजक

linear process, १ एकघाती प्रक्रम २ रेषीय प्रक्रम

linear programming, एकघाती प्रायोजन

linear programming in Markov chain, मार्कोव्ह साखळीचे एकघाती प्रायोजन

linear regression, १ एकघाती समाश्रयण २ रेषीय समाश्रयण

linear regression estimate, एकघाती समाश्रयण आकल

linear structural relation, १ एकघाती संरचना संबंध २ रेषीय संरचना संबंध

linear sufficiency, एकघाती पर्याप्तता

linear systematic statistic, एकघाती क्रमबद्ध नमुनाफल

linear transformation, एकघाती रूपांतरण

linear treatment contrast, एकघाती उपचार भेद

linear trend, १ एकघाती कल २ रेषीय कल

line balancing, रेषा संतुलन

line diagram, रेषाकृति (स्त्री.)

line of equal distribution, समवाटप रेषा

line of regression, समाश्रयण रेषा

lineo-Normal distribution, रेषा-प्रसामान्य वितरण

line sampling, रेषा नमुनानिवड

line spectrum, रेखा स्थानपंक्ति
lineup, *n.* रांग (स्त्री.) *cf.* queue
link, *n.* दुवा (पु.)
linked blocks, संबद्ध खंड
linked paired comparison designs, संबद्ध जोडी तुलना संकल्पने
linked samples, संबद्ध नमुने
link relative, दुवा गुणोत्तर *cf.* chain-relative
Lipschitz condition, लिप्सशिट्झ शर्त
list sample, सूची नमुना
Lloyd's method, लॉइड पद्धति
loading, *n.* (weight) भारण (न.)
local asymptotic efficiency, स्थानिक अनंतवर्ती कार्यक्षमता
local control, स्थानीय नियमन
locality, *n.* १ वसतिस्थान (न.) २ वसति (स्त्री.)
ocally asymptotically most powerful test, स्थानीयत: अनंतवर्ती प्रबलतम कसोटी
locally asymptotically most stringent test, स्थानीयत: अनंतवर्ती कठोरतम कसोटी
locally most powerful rank order test, स्थानीयत: प्रबलतम क्रमानुक्रम कसोटी
locally most powerful test, स्थानीयत: प्रबलतम कसोटी
local optimum, स्थानिक इष्टतम
local statistic, स्थानिक नमुनाफल
location parameter, (*also* translation parameter *or* parameter of location) स्थान प्राचल
location problem, स्थाननिश्चयन समस्या
location shift alternative hypothesis, स्थानबदल पर्यायी परिकल्पना
location test, स्थान कसोटी
lods, (logarithm odds) लाग अनुकूलता-प्रतिकूलता मान
garithmic chart, लागीय आलेखपत्र
logarithmic Normal (lognormal) distribution, लागीय प्रसामान्य वितरण
logarithmic series distribution, लागीय श्रेणी वितरण
logarithmic transformation, लागीय रूपांतरण
logarithm odds, (lods) लाग अनुकूलता-प्रतिकूलता मान
log-chi-squared distribution, लाग कायवर्ग वितरण
log convex tolerance limits, लाग बहिर्वक्र सहनमर्यादा
logistic curve, (*also* Pearl-Read curve) पर्ल-रीड वृद्धिक्षय वक्र

[$y = \dfrac{1}{c + ab^x}$ या वक्रास पर्ल-रीड वृद्धिक्षय वक्र असे म्हणतात. हा वक्र $y = c + ab^x$ या घातांकी वक्राचा व्यस्त होय. या वक्राच्या वृद्धीचा (क्षयाचा) वेग सुरुवातीला सापेक्षत: जलद असतो. परंतु नंतरच्या काळात तो हळूहळू कमी होत जातो.]

logistic process, पर्ल-रीड वृद्धिक्षय प्रक्रम
logit, *n.* संभाव्यता लाग रूपांतरण (न.)
loglog transformation, लाग-लाग रूपांतरण
log-Normal, *adj.* लाग-प्रसामान्य
log-Normal distribution, लाग-प्रसामान्य वितरण
Lomax distribution, लोमॅक्स वितरण
longitudinal method, अनुलंब पद्धति
loop, *n.* वलय (न.)
loop plan, वलय पद्धति
Lorenz curve, लॉरेन्झ वक्र
loss delay system, हानि विलंब पद्धति
loss function, हानि फल
loss in network, जालकरचना हानि
loss matrix, हानि सारणी
loss of information, अवगम हानि

lost demand, १ गमावलेली मागणी २ (lost sales) गमावलेली विक्री
[मागणी कमी झाली किंवा मालाची कमतरता असली की विक्री कमी होते.]

lot, *n.* गठ्ठा (पु.)
cf. batch, घट
set, संच

lot by lot, गठ्ठ्यागठ्ठ्याने

lot quality protection, गठ्ठा प्रतरक्षण

lottery sampling, सोडत नमुनानिवड

lot tolerance per cent defective, (*abbr.* LTPD) स्वीकार्य गठ्ठादोष टक्केवारी (स्वीगट)

Lowe index, लोवे निर्देशांक

lower bound, अवबंध (पु.)

lower confidence limit, निम्न विश्वास मर्यादा

lower control limit, निम्न नियमन मर्यादा

lower envelope, खालचे परिस्पर्शक

lower limit, निम्न मर्यादा

lower quartile, निम्न चतुर्थक

lower tolerance limit, निम्न सहन मर्यादा

LST, (*abbr.* of latest starting time) उसुवे (उशीरात उशीरा सुरू करण्याची वेळ)

l-statistics, *n. pl.* l- नमुनाफले (न.अ.व.)

L-statistics, *n. pl.* L- नमुनाफले (न.अ.व.)

L-tests, *n. pl.* **L-** कसोट्या (स्त्री.अ.व.)

LTPD, (*abbr.* of lot tolerance per cent defective) स्वीगट (स्वीकार्य गठ्ठादोष टक्केवारी)

L_2 association scheme, L_2 साहचर्य योजना

lumped variance test, एकराशि प्रचरण कसोटी

Lyttkens' correction, लिटकेन्स दुरुस्ती

M

Macaulay's formula, मॅकॉले सूत्र
machine interference model, यंत्र व्यत्यय प्रतिमान
machine scheduling, (sequencing) यंत्र क्रमयोजन
macro—, (in comb.) समष्टि—
macro-economic variable, समष्टि अर्थशास्त्रीय चल
macro simulation, समष्टि अनुकार
Madow-Leipnik distribution, मेडो-लिपनिक वितरण
magic square design, सुसंबद्ध चौरस संकल्पन
magnitude, *n.* परिमाण (न.)
Mahalanobis' generalised distance, महालनोबीस व्यापकीकृत अंतर
mail survey, टपालाद्वारे सर्वेक्षण
main effect, प्रमुख परिणाम
maintenance model, परिरक्षण प्रतिमान
maintenance of equipment, साधनसामग्रीचे परिरक्षण
major defects, मोठे दोष
Makeham's law, मॅकहॅम नियम
malingering, *n.* रोग बहाणा (पु.)
management game, व्यवस्थापन खेळ
manifold classification, बहुविध वर्गीकरण
manifold table, बहुविध कोष्टक *cf.* complex table
Mann-Kendall test, मान-केंडॉल कसोटी
Mann-Whitney test, मान-व्हिटने कसोटी
manpower, *n.* मनुष्यबळ (न.)
manpower planning, मनुष्यबळ नियोजन
Mantel-Haenzel test, मॅन्टेल-हेन्झेल कसोटी
manual simulation, मानवी अनुकार
mapping, *n.* प्रतिचित्रण (न.)
Marcinkiewicz's theorem, मर्सीन्किविझ प्रमेय
marginal, *adj.* १ सीमांत, सीमांतिक २ समासी
marginal analysis, सीमांतिक विश्लेषण
marginal category, सीमांत प्रवर्ग
marginal classification, सीमांत वर्गीकरण
marginal distribution, समासी वितरण
marginal frequency, समासी वारंवारता
marginal marriages, सीमांत विवाह
[विवाह प्रमाणात वाढ झाल्याने घडून आलेले जास्तीचे विवाह. अशा विवाहांची प्रजननता नेहमीच्या विवाहांपेक्षा वेगळी असू शकते.]
marginal probability, समासी संभाव्यता
margin of error, दोष प्रमाण
'marker' variable, चिन्हक चल
market equilibrium, बाजार समतोल
Markov chain, मार्कोव्ह मालिका
Markov estimate, मार्कोव्ह आकल
Markov inequality, मार्कोव्ह असमानता

Markov process, मार्कोव्ह प्रक्रम
Markov renewal process, मार्कोव्ह नवीकरण प्रक्रम
Markov time, मार्कोव्ह काल
Marshall-Edgeworth-Bowley index, मार्शल-एजवर्थ-बॉवले निर्देशांक
martingale, *n.* जेरबंदी (पु.)
martingale closing theorem, जेरबंदी संवरण प्रमेय
martingale domination theorem, जेरबंदी प्रभाव प्रमेय
masculanity, *n.* पुरुषत्व (न.)
mass density, वस्तुमान घनता
mass function, वस्तुमान फल
cf. point density, बिंदु घनता
massive degeneracy, बृहत अवनति
master programming, सर्वंकष प्रायोजन
master sample, सर्वसमावेशक नमुना
match, *n.* सुमेळ (पु.)
matched, *adj.* सुमेलित
matched pair, सुमेलित जोडी
cf. like pair, सारखी जोडी
unlike pair, वेगळी जोडी
[उपचाराच्या एकाच मात्रेला दोन वेगवेगळ्या व्यक्तींचे प्रतिसाद किंवा दोन भिन्न उपचारांना एकाच व्यक्तीचे प्रतिसाद हे एकाच प्रकारचे असतील (उदा. +, + ; −, − ; yes, yes; इ.) तर प्रतिसादांच्या अशा जोड्यांना 'सुमेलित जोड्या' म्हणतात आणि असे प्रतिसाद भिन्न प्रकारचे असतील (उदा. +, − ; yes, no; इ.) तर त्या जोड्यांना अमेलित जोड्या म्हणतात.]
matched samples, सुमेलित नमुने
matching, *n.* सुमेलन (न.)
matching coefficient, सुमेलन गुणांक
matching distribution, सुमेलन वितरण
maternity, *n.* मातृत्व (न.)
mathematical probability, गणितीय संभाव्यता
matrix, *n.* सारणी (स्त्री.)
matrix game, सारणी खेळ
matrix reduction, सारणी संक्षेपण
matrix sampling, सारणी नमुनानिवड
maverick, *n.* बेलगाम (पु.)
maximal, *adj.* महत्तमीय
maximal ergodic theorem, महत्तमीय स्थल-कालनिरपेक्ष प्रमेय
maximal inequality, महत्तमीय असमानता
maximin, *adj.* कमालकिमान
maximin strategy, कमालकिमान डावपेच
maximising, *n.* कमालीकरण (न.)
maximum, *adj.* कमाल, महत्तम
n. महत्तम (न.)
maximum entropy, कमाल एन्ट्रॉपी
maximum flow, महत्तम ओघ
maximum flow algorithm, महत्तम ओघ रीत
maximum flow in capacitated network, जालकरचनेतील सक्षम महत्तम प्रवाह
maximum F-ratio, कमाल 'F' गुणोत्तर
maximum likelihood, महत्तम संभव
maximum likelihood estimator, महत्तम संभव आकलक
maximum likelihood method, महत्तम संभव पद्धति
maximum probability estimator, महत्तम संभाव्यता आकलक
Maxwell-Boltzmann statistic, मॅक्स्वेल-बोल्टझमन संविभाजन
Maxwell distribution, मॅक्स्वेल वितरण
Maxwell's hypothesis, मॅक्स्वेल परिकल्पना
McNemar's test, मॅकनेमर कसोटी
mean, *n.* मध्य (पु.)
mean absolute error, केवल दोष मध्य
mean coefficient, गुणांक मध्य

mean deviation, विचलन मध्य
mean difference, अंतर मध्य
mean index, निर्देशांक मध्य
mean likelihood estimator, संभव मध्य-आकलक
mean linear successive difference, रेषीय अनुक्रमी अंतर मध्य, एकघाती अनुक्रमी अंतर मध्य
mean probit difference, प्रसामान्यक अंतर मध्य
mean range, कक्षा मध्य
mean recurrence time, पुनरावर्तन काल मध्य
mean semi-squared difference, अर्ध-वर्ग अंतर मध्य
mean square, वर्ग मध्य
mean square consecutive fluctuation estimator, क्रमवार चढउतार वर्ग मध्य आकलक
mean square contingency, आसंग वर्ग मध्य
mean square deviation, विचलन वर्ग मध्य
mean square error, दोषवर्ग मध्य
mean square successive difference, अनुक्रमी अंतर वर्ग मध्य
mean successive difference, अनुक्रमी अंतर मध्य
mean time between failures, (*abbr*. MTBF) अपयश अंतर कालमध्य (अअंका)
mean trigonometric deviation, त्रिकोणमितीय विचलन मध्य

[आवर्तनी क्रमिकांच्या विचरणशीलतेसाठी उचित असे हे मान आहे. याचा विकास इटलीतील साल्वेमिनि याने केला. जर एखाद्या आवर्तनी क्रमिकेत $x_1, x_2, \ldots, x_s$ ही संख्यात्मक मूल्ये असली आणि $y_1, y_2, \ldots, y_s$ या त्यांच्या अनुक्रमे वारंवारता असल्या तर या मध्याचे सूत्र असे आहे :

$$S_r = 1 - \frac{1}{n} \left| A \sin \bar{x} + B \cos \bar{x} \right|$$

येथे $A = \sum_{i=1}^{s} y_i \sin x_i$,

$B = \sum_{i=1}^{s} y_i \cos x_i$,

$\bar{x} = \arctan \frac{A}{B}$ आणि

$n = \sum_{i=1}^{s} y_i$ होय.]

mean values, मध्य मूल्ये
measurability, *n.* मेयता (स्त्री.)
measurability of additive process, बेरीजयोग्य प्रक्रमाची मेयता
measurable process, मेय प्रक्रम
measure, *n.* मान (न.)
measurement, *n.* मापन (न.)
measurement reliability, मापन विसंबनीयता, मापन विश्वसनीयता
measurement validity, मापन ग्राह्यता
measure of dispersion, अपस्करण मान
measure of homogeneity, एकविधतामान (न.)
measure of location, स्थानमान (न.)
measure of size, महत्ता मापननिकष
measure of skewness, असममितिमान (न.)
measure of spread, अपस्करण मान
measure preserving transformation, मानरक्षी रूपांतरण
measure space, मान अवकाश
measure theory, मान शास्त्र
medial test, मध्यक भुजक कसोटी *cf.* corner test
median, *n.* मध्यक (न.)
median centre, मध्यक केंद्र
median effective dose, मध्यक प्रभावी मात्रा
median F-statistic, मध्यक F नमुनाफल
median lethal dose, मध्यक मारक मात्रा

median line, मध्यक रेषा
median regression curve, मध्यक समाश्रयण वक्र
median test, मध्यक कसोटी
median unbiassed confidence interval, मध्यक निरभिनत विश्वास अंतराळ
median unbiassedness, मध्यक निरभिनता
Mellin transform, मेलिन रूपांतर
memoryless channel, स्मृतिशून्य मार्ग
Merrington – Pearson approximation, मेरिंग्टन-पिअरसन समीपन
mesokurtic, *adj.* मध्यवशिंडी
mesokurtosis, *n.* मध्यवशिंडता (स्त्री.)
metameter, *n.* रूपांतरित मूल्य (न.)
[कोणत्याही प्राचलावर अवलंबून नसलेले रूपांतर समीकरण वापरून मिळवलेले मात्रा किंवा प्रतिसाद यांचे रूपांतरित मूल्य. हे रूपांतरण लाग किंवा प्रसामान्यक असते. मात्रा-प्रतिसाद संबंधाचे विश्लेषण किंवा अभिव्यक्ती सोपी करण्यासाठी ह्याचा मुख्यतः उपयोग करतात. हा शब्द हॉगबेन यांनी सुचवला.]
method of designated routes, संबोधित मार्ग पद्धति
method of equal appearing intervals, समदर्शी अंतराळ पद्धति
method of feasible directions, शक्य दिशा पद्धति
method of gradient projection, प्रवण प्रक्षेपण पद्धति
method of moments, परिबल पद्धति
method of overlapping maps, परस्परव्यापी नकाशा पद्धति
method of path coefficients, पथ गुणांक पद्धति
method of rational equivalence, सुसूत्र समतुल्यता पद्धति
method of selected points, निवडक बिंदु पद्धति
method of semi-averages, अर्ध-माध्य पद्धति
method of steepest ascent, महत्तम चढण पद्धति
method of truncation, छेदन पद्धति
Metzler matrix, मेट्झलर सारणी
m. g. f., (*abbr.* of moment generating function) प.ज.फ. (परिबल जनक–फल)
micro—, (in comb.) व्यष्टि–
micro-economic variable, व्यष्टि अर्थशास्त्रीय चल
micro-macro economic relation, व्यष्टि व समष्टि अर्थशास्त्रीय संबंध
micro simulation, व्यष्टि अनुकार
middle term = central term
mid-range, *n.* कमालकिमान मध्य (पु.)
mid-rank method, मध्य क्रमांकन पद्धति
cf. tied ranks, सहबद्ध क्रमांक
migration, *n.* स्थलांतर (न.)
Miller distribution, मिलर वितरण
Miller's jack-knife test, मिलर मोड-चाक कसोटी
Mills' ratio, मील्स् गुणोत्तर
minimal complete class, निम्निष्ठ संपूर्ण वर्ग
minimal cost algorithm, निम्निष्ठ परिव्यय रीत
minimal path problem, निम्निष्ठ पथ समस्या
minimal sufficient statistics, निम्निष्ठ पर्याप्त नमुनाफले
minimax, *adj.* किमानकमाल–
minimax estimation, किमानकमाल आकलन
minimax objective in regression, समाश्रयणातील किमानकमाल उद्दिष्ट
minimax principle, किमानकमाल तत्त्व
minimax regret principle, किमानकमाल खंत तत्त्व
minimax route, किमानकमाल मार्ग
minimax rule, किमानकमाल नियम

minimax strategy, किमानकमाल डावपेच
minimax theorem, किमानकमाल प्रमेय
minimising, *n.* किमानीकरण (न.)
minimising error sum of squares, दोष-वर्ग-बेरीज किमानीकरण
minimum, *adj.* किमान
minimum chi-squared, किमान कायवर्ग
minimum discrimination information statistic, किमान भेददर्शी अवगम नमुनाफल
minimum duration path, किमान-अवधि पथ
minimum flow, लघुतम ओघ
minimum logit chi-squared, किमान संभाव्यता लाग रूपांतरण कायवर्ग
minimum norm inverse, किमान प्रमाणक व्यस्त
minimum Normit chi-square estimator, किमान प्रवि कायवर्ग आकलक
minimum norm quadratic unbiassed estimation, (*abbr.* MINQUE) किमान प्रमाणक द्विघाती निरभिनत आकलन (किप्रद्विनिआ)
minimum trace problem, किमान विकर्णयोग समस्या
minimum variance, किमान प्रचरण
minimum variance linear unbiassed estimator, १ किमान प्रचरण एकघाती निरभिनत आकलक २ किमान प्रचरण रैषीय निरभिनत आकलक
Minkowski's inequality, मिन्कोवस्की असमानता
minor defects, लहान दोष
MINQUE, (*abbr.* of minimum norm quadratic unbiassed estimation) किप्रद्विनिआ (किमान प्रमाणक द्विघाती निरभिनत आकलन)
misprint, *n.* मुद्रणदोष (पु.)
missing-plot technique, अप्राप्त खंडक तंत्र
misstatement, *n.* मिथ्या कथन (न.)
Mitscherlich equation, मिचरलिक समीकरण
mixed, *adj.* मिश्रित
mixed autoregressive system, मिश्र स्वयं-माश्रयी पद्धति
mixed distribution, मिश्रित वितरण
mixed effect, मिश्र परिणाम
mixed exponential response law, मिश्र घातांकी प्रतिसाद नियम
mixed factorial experiment, मिश्र घटकचय प्रयोग
mixed-integer programming, मिश्र पूर्णांकी प्रायोजन
mixed model, मिश्र प्रतिमान
mixed sampling, मिश्र नमुनानिवड
mixed spectrum, मिश्र मानपंक्ति
mixed strategy, मिश्र डावपेच
mixed-up observations, एकत्रित अवलोकने
mixture, *n.* मिश्रण (न.)
mixture of distributions, वितरणांचे मिश्रण
mode, *n.* बहुलक (न.)
model, *n.* प्रतिमान (न.)
model I, (*also* called model of first kind) प्रतिमान I
model II, (*also* called model of second kind) प्रतिमान II
model of first kind, (*also* called model I) पहिल्या प्रकारचे प्रतिमान
model of second kind, (*also* called model II) दुसऱ्या प्रकारचे प्रतिमान
moderate magnitude, माफक परिमाण
moderate values, माफक मूल्ये
moderator variable, नियामक चल
modified binomial distribution, सुधारित द्विपद वितरण
modified control limits, सुधारित नियमन सीमा
modified dominance property, सुधारित सरसता

modified exponential curve, सुधारित घातांकी वक्र
modified form of arithmetic probability paper, अंकगणितीय संभाव्यता पत्राचे सुधारित स्वरूप
modified latin square, सुधारित लॅटिन चौरस
modified mean, सुधारित मध्य
modified mean square successive difference, सुधारित मध्य वर्ग अनुक्रमी अंतर
modified von Neumann ratio, सुधारित फॉन नॉयमन गुणोत्तर
Modigliani general equilibrium model, मॉडिग्लियानी सर्वसाधारण समतोल प्रतिमान
modulus of precision, नेमकेपण मापांक
moment, *n.* (*also* power moment) परिबल (न.)
moment coefficient, परिबल गुणांक
moment estimator, परिबल आकलक
moment generating function, (*abbr.* m. g. f.) परिबल जनक-फल (प. ज. फ.)
moment matrix, परिबल सारणी
moment of inertia, जडत्व परिबल
moment problem, परिबल समस्या
moment ratio, परिबल गुणोत्तर
money wages, द्रव्य वेतन
monograph, *n.* प्रबंधिका (स्त्री.)
monotone convergence theorem, एकस्वन अभिसरण प्रमेय
monotone likelihood ratio, एकस्वन संभव गुणोत्तर
[$\theta<\theta'$ असताना P_θ आणि $P_{\theta'}$ ही वितरणे भिन्न आहेत असे $p_\theta(x)$ या घनता फलांचे एक कुल आहे. अशा कुलात जर $p_{\theta'}(x)/p_\theta(x)$ हे गुणोत्तर एकस्वन वाढते असले तर या कुलाला एकस्वन संभव गुणोत्तर असते.]
monotone sequence, एकस्वन क्रमिका
monotonic function, एकस्वनिक फल
monotonic structure, एकस्वनिक संरचना *cf.* coherent structure
Monte Carlo method, मॉन्टि कार्लो पद्धति
monthly average, मासिक सरासरी
[निरनिराळ्या वर्षांतील एकाच विशिष्ट महिन्याच्या मूल्यांची सरासरी.]
Mood–Brown estimation of a line, रेषेचे मूड-ब्राऊन आकलन
Mood-Brown median test, मूड-ब्राऊन मध्यक कसोटी
Mood's W-test, मूड W-कसोटी
Moore-Penrose inverse, मूर-पेन्रोझ व्यस्त
Moran's test statistic, मोरान कसोटी नमुनाफल
Morgenstern distributions, मॉर्गेन्स्टर्न वितरणे
mortality, *n.* मर्त्यता (स्त्री.)
mortality table, मृत्युसारणी (स्त्री.)
Mortara formula, मोर्टारा सूत्र
Moses test, मोझेस कसोटी
most efficient estimator, अतिकार्यक्षम आकलक
Mosteller's k-sample slippage test, मॉस्टेलरची k-नमुना घसरण कसोटी
most powerful critical region, प्रबलतम निर्णयन क्षेत्र
most powerful rank test, प्रबलतम क्रमांक कसोटी
most powerful test, प्रबलतम कसोटी
most selective confidence intervals, सूक्ष्म निवड विश्वास अंतराळे
most stringent test, कठोरतम कसोटी
motion of bodies, वस्तूंची गती
move, *n.* चाल (स्त्री.), खेळी (स्त्री.)

mover-stayer model, चल-अचल प्रतिमान
moving annual total, सरकती वार्षिक बेरीज
moving average, सरकता मध्य
moving average disturbance, सरकता मध्य विक्षोभ
moving average method, सरकता मध्य पद्धति
moving average process, सरकता मध्य प्रक्रम *cf.* Slutzky process
moving observer technique, फिरता निरीक्षक तंत्र
moving range, क्रमवर्ती फरक
[समजा, एकूण निरीक्षण मूल्ये $x_1, x_2, \ldots, x_N$ ही आहेत तर $|x_i - x_{i-1}|$, $i = 2, 3, \ldots, N$ या $N-1$ फरकांना क्रमवर्ती फरक म्हणतात. यांचे व्यापकीकरण म्हणजेच $|x_{i+k} - x_i|$, $i = 1, 2, \ldots, N-k$ असे $(N-k)$ क्रमवर्ती फरक होतील. ही कल्पना सरकत्या मध्याशी मिळतीजुळती आहे.]
moving-seasonal variation, सरकते-मोसमी विचरण
moving-summation process, सरकते-समाकलन प्रक्रम
moving total, सरकती बेरीज
moving weights, सरकते भार
m-statistic, *n.* m-नमुनाफल (न.)
MTBF, (*abbr.* of mean time between failures) अआंका (अपयश आंतर कालमध्य)
m^{th} values, m वी मूल्ये
multi-binomial test, बहु-द्विपद कसोटी
multicollinearity, *n.* बहुविध-एकरेषीयता (स्त्री.)
multi-commodity network, बहुवस्तु जालक-रचना
multi-decision problem, बहु-निर्णय समस्या
multi-dimensional scatter plot, बहुमितीय प्रकीर्ण खंडक
multi-equational model, (*also* simultaneous equations model) एकसामयिक समीकरण प्रतिमान
multi-factorial design, बहु घटकचय संकल्पन
multi-level continuous sampling plan, बहु-स्तर संतत नमुनानिवड योजना
multilinear process, प्रतलीय प्रक्रम, बहुचल एकघाती प्रक्रम
multi-modal, *adj.* अनेक बहुलकी
multi-modal distribution, अनेक बहुलकी वितरण
multinomial distribution, बहुलपदी वितरण
multi-phase sampling, बहुप्रावस्था नमुनानिवड
multiple bar chart, बहुचल दंडिकाकृति
multiple chain, बहुचल साखळी
multiple choice test, बहुपर्याय कसोटी
multiple classification, बहुचल वर्गीकरण
multiple comparisons, बहुभेद तुलना
multiple correlation, बहुचल सहसंबंध
multiple curvilinear correlation, बहुचल वक्ररेषी सहसंबंध
multiple cut-off score, बहुचल विच्छेद प्राप्तांक
multiple decision methods, बहुपर्याय निर्णय पद्धती
multiple decision problem, बहुपर्याय निर्णय समस्या
multiple determination coefficient (R^2), बहु निर्धारण गुणांक (R^2)
(पहा : coefficient of total determination)
multiple discriminant function, बहुचल भेदकारी फल
multiple factor analysis = factor analysis
multiple Markov process, अनेकाश्रयी मार्कोव्ह प्रक्रम

multiple matching, बहुविध सुमेलन
multiple phase process, बहुअवस्था प्रक्रम
multiple Poisson distribution, बहुचल प्वॉसाँ वितरण
multiple Poisson process, बहुघटनाधिष्ठित प्वॉसाँ प्रक्रम
multiple random starts, अनेक यादृच्छिक प्रारंभ
[क्रमबद्ध नमुन्यामधील निवडीकरिता 'टकी' ने सुचवलेली ही कल्पना. या पद्धतीमध्ये पहिल्या k घटकांतून परत न ठेवता (without replacement) पद्धतीने s घटक यादृच्छिक रीतीने निवडतात. या s घटकांपैकी प्रत्येक घटक प्रारंभ घटक समजून त्यापासून पुढे प्रत्येक k वा घटक निवडावयाचा असतो.]
multiple range test, बहुकक्षी कसोटी
multiple recapture census, अनेक फेरपकड प्रगणना
multiple regression, बहुचल समाश्रयण
multiple regression equation, बहुचल समाश्रयण समीकरण
multiple sampling, अनेकवार नमुनानिवड
multiple server, बहु सेवाकेंद्र
multiple smoothing method, बहुघाती नितळण पद्धति
multiple stratification, बहुस्तरण (न.)
multiplet, *n.* बहुक (न.)
multiplication table, गुणाकार कोष्टक
multiplicative, *adj.* गुणाकारी, गुणनशील
multiplicative congruential method, गुणाकारी समशेषी पद्धति, गुणनशील समशेषी पद्धति
multiplicative process = **branching process**
multistage analysis, बहुटप्पी विश्लेषण
multistage sample, बहुटप्पी नमुना
multistage sampling, बहुटप्पी नमुनानिवड
cf. unitary sampling, थेट नमुनानिवड
multistage unit, बहुटप्पी घटक
multi-temporal model, भिन्नकालिक प्रतिमान
cf. dynamic model
multi-trait multimethod matrix, गुणविशेष पद्धति सारणी
multi-valued decision, अनेकमोली निर्णय
multivariate, *adj.* बहुचल
multivariate analysis, बहुचल विश्लेषण
multivariate analysis of variance, बहुचल प्रचरण विश्लेषण
cf. analysis of dispersion, अपस्करण विश्लेषण
multivariate beta distribution, बहुचल बीटा वितरण
multivariate binomial distribution, बहुचल द्विपदी वितरण
multivariate Burr's distribution, बहुचल बर्र-वितरण
multivariate distribution, बहुचल वितरण
cf. joint distribution
multivariate exponential distribution, बहुचल घातांकी वितरण
multivariate 'F' distribution, बहुचल 'F' वितरण
multivariate hypergeometric distribution, बहुचल अतिगुणोत्तरीय वितरण
multivariate inverse hypergeometric distribution, बहुचल व्यस्त अतिगुणोत्तरीय वितरण
multivariate moment, बहुचल परिबल
multivariate multinomial distribution, बहुचल बहुलपदी वितरण
multivariate negative binomial distribution, बहुचल ऋण द्विपदी वितरण

multivariate negative hypergeometric distribution, बहुचल ऋण अतिगुणोत्तरीय वितरण *cf.* negative factorial multinomial distribution

multivariate Normal distribution, बहुचल प्रसामान्य वितरण *cf.* joint Normal distribution

multivariate Pareto distribution, बहुचल पॅरेटो वितरण

multivariate Pascal distribution, बहुचल पास्कल वितरण

multivariate Poisson distribution, बहुचल प्वॉसाँ वितरण

multivariate Pólya distribution, बहुचल पोल्या वितरण

multivariate power series distribution, बहुचल घातश्रेणी वितरण

multivariate processes, बहुचल प्रक्रम

multivariate quality control, बहुचल प्रत नियमन

multivariate ratio estimate, बहुचल गुणोत्तर आकल

multivariate signed rank test, बहुचल चिन्हांकित क्रमांक कसोटी

multivariate Tchebychev inequalities, बहुचल शेबिशेव असमानता

multivariate test, बहुचल कसोटी

multiway classification, बहुमार्गी वर्गीकरण

Murthy's estimator, मूर्ती आकलक

mutual independence, परस्पर निरवलंबन

mutually exclusive, परस्परवर्जित

mutually independent, परस्पर निरवलंबी [कोणत्याही दोन किंवा अधिक घटना एकाच वेळी घडण्याची संभाव्यता, त्या घटनांच्या वेगवेगळ्या संभाव्यतांच्या गुणाकाराबरोबर असेल तर त्यांना परस्पर निरवलंबी घटना म्हणतात.]

mutual relationship, परस्पर संबंध

N

'natural' distribution, 'स्वाभाविक' वितरण

nature of sample, नमुन्याचे स्वरूप

nearly best linear estimator, १ जवळजवळ उत्तम एकघाती आकलक २ जवळजवळ उत्तम रेषीय आकलक

nearly optimal, जवळजवळ इष्टतम

N. E. D., (*abbr.* of Normal equivalent deviate) प्र. स. वि. (प्रसामान्य समतुल्य विचल)

negative binomial, ऋण द्विपदी

negative binomial distribution, ऋण द्विपदी वितरण

cf. binomial waiting time distribution, द्विपदी प्रतीक्षा अवधि वितरण

[ऋण घातांक असलेल्या द्विपदीने ज्यातील सापेक्ष वारंवारता (संभाव्यता) मिळतात असे वितरण. उदाहरणार्थ, जर चल मूल्ये 0, 1, 2, . . . असली तर $x=j$ ची वारंवारता $(1-pt)^{-n}$ $(1-p)^n$ च्या t–घातरूप विस्तारातील t^j च्या गुणकाइतकी असते. या वितरणाला कधी कधी पास्कल वितरण म्हणतात.]

negative definiteness, ऋण निश्चितता

negative exponential distribution, ऋण घातांकी वितरण

negative factorial multinomial distribution, ऋण क्रमगुणित बहुलपदी वितरण

cf. multivariate negative hypergeometric distribution, बहुचल ऋण अतिगुणोत्तरीय वितरण

negative hypergeometric distribution, ऋण अतिगुणोत्तरीय वितरण

negative moments, ऋण परिबले

negative multinomial, ऋण बहुलपदी

negative multinomial distribution, ऋण बहुलपदी वितरण

negative skewness, ऋण असममिति

negative valued, ऋणमोली

nested balanced incomplete block design, कोटरित संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन

nested design, कोटरित संकल्पन

nested hypothesis, कोटरित परिकल्पना

nested problem, कोटरित समस्या

nested sampling, १ बहुटप्पी नमुनानिवड २ कोटरित नमुनानिवड

net correlation, निव्वळ सहसंबंध

cf. total correlation, सकल सहसंबंध

[आंशिक सहसंबंधांच्या समानार्थी ही संज्ञा आहे. अनेक चलांच्या समूहात कोणत्या तरी दोन चलांमधील सहसंबंधाचा विचार, इतर चल स्थिर आहेत असे समजून केला जातो. या अर्थाने ही संज्ञा रूढ झाली.]

net inventory position, निव्वळ मालसाठा स्थिति

net nuptiality table, निव्वळ विवाह कोष्टक [विवाह कोष्टक आयुर्मान कोष्टकाप्रमाणे (life table) असते. ज्या वयापासून विवाह होतात अशा वयाची एक हजार अविवाहित माणसे (पुरुष किंवा स्त्रिया) असली तर प्रत्येक वयाला त्यांच्यात किती घट होते व किती माणसे (अविवाहित) उरतात हे आकडे त्यात दिलेले असतात.

जर फक्त विवाहामुळे होणारी घट दाखवली तर त्या कोष्टकाला एकूण विवाह कोष्टक म्हणतात, जर विवाह व मरण या दोन्हींमुळे होणारी घट (वेगवेगळी) दाखवली तर त्या कोष्टकाला 'निव्वळ विवाह कोष्टक' म्हणतात.]

net reproduction rate, निव्वळ प्रजनन प्रमाण [एखाद्या समाजाचे प्रजनन प्रमाण म्हणजे

$$\left(\frac{\text{पुढील पिढीतील व्यक्तींची संख्या}}{\text{चालू पिढीतील व्यक्तींची संख्या}} \right)$$

हे प्रमाण होय. येथे पुढील पिढीतील व्यक्ती या चालू पिढीतील व्यक्तींची मुले असतात, आणि त्यांची संख्या जनन प्रमाणांवर (birth rates) अवलंबून असते.

एकूण प्रजनन प्रमाणात या आकडेमोडीत जन्मलेल्या मुलांच्या मर्त्यतेकडे (mortality) दुर्लक्ष केले जाते. निव्वळ प्रजनन प्रमाणात या मर्त्यतेचा विचार करतात, पण मर्त्यतेची आजची पातळी वापरतात. परिणामी प्रजनन प्रमाणात ही पातळी भविष्यकाळातली, आणि म्हणून अंदाज केलेली असते.

ए.प्र.प्र. > नि.प्र.प्र. ≥ प.प्र.प्र. अशी असमानता असते.

प्रजनन प्रमाणे पुरुष आणि स्त्रिया यांसाठी वेगवेगळी असतात. त्यांची संगणना साधारणतः स्त्रियांसाठी करतात.]

network, *n.* जाळे (न.), जालकरचना (स्त्री.)

network analysis, जालकरचना विश्लेषण

network model, जालकरचना प्रतिमान

network of samples, परस्परवेधी नमुनासंच
cf. interpenetrating samples

network scheduling, जालकरचना क्रमयोजना

neutral curve, तटस्थ वक्र

Newman-Keuls test, न्यूमन-केऊल्स कसोटी

Newton-Raphson method, न्यूटन-रॅफसन पद्धति

Neyman allocation, नेमन वाटप
cf. optimum allocation, इष्टतम वाटप
proportional allocation, प्रमाणशीर वाटप

Neyman model, नेमन प्रतिमान

Neyman-Pearson lemma, नेमन-पिअरसन सहायक प्रमेय

Neyman-Pearson theory, नेमन-पिअरसन सिद्धांत

Neyman-Scott model, नेमन-स्कॉट प्रतिमान

Neyman's factorisation theorem, नेमन अवयवीकरण प्रमेय

Neyman shortest unbiassed confidence intervals, नेमन ऱ्हस्वतम निरभिनत विश्वास अंतराळे

Neyman's ψ^2 test, नेमनची ψ^2 (सायवर्ग) कसोटी

n-fold convolution, n-विध युति

node, *n.* गाठबिंदु (पु.)

noise, *n.* कुरव (पु.)

nominal scale, नाममात्र मापनी

nominating technique, नामनिर्देशन तंत्र

nomogram, *n.* सूत्रआलेख (पु.)

non-assignable causes, अनिर्देशनीय कारणे

non-central x^2 (chi-square), अकेंद्रीय x^2 (कायवर्ग)

non-central beta distribution, अकेंद्रीय बीटा वितरण

non-central confidence interval, अकेंद्रीय विश्वास अंतराळ

non-central x^2 distribution, अकेंद्रीय x^2 (कायवर्ग) वितरण

non-central F-distribution, अकेंद्रीय F-वितरण

non-central multivariate F-distribution, अकेंद्रीय बहुचल F-वितरण

non-central t-distribution, अकेंद्रीय t- वितरण

non-central Wishart distribution, अकेंद्रीय विशार्ट वितरण

non-circular statistic, अवक्रीय नमुनाफल

non-cooperative game, असहकारी खेळ

non-determination coefficient, अनिर्धारण गुणांक

non-Euclidean, *adj.* युक्लिडीयेतर

non-integral, *adj.* पूर्णांकेतर

non-linear constraint, १ अरेषीय बंधन २ बहुघाती बंधन *cf.* constraint

non-linear correlation, अरेषीय सहसंबंध

non-linear programming, बहुघाती प्रायोजन

non-linear regression, अरेषीय समाश्रयण

non-loops, *n.pl.* अपवलये (न.अ.व.)

non-negative definite function, ऋणेतर निश्चित फल

non-negative definite matrix, ऋणेतर निश्चित सारणी

non-negative definiteness, (*also* positive semi-definiteness) ऋणेतर निश्चितता [जर $\sum_i \sum_j a_{ij} x_i x_j$ ह्या द्विघाती रूपाची किंमत प्रत्येक $(x_1, x_2, \ldots, \ldots x_n)$ साठी शून्य किंवा शून्यापेक्षा जास्त असेल तर अशा द्विघाती रूपास ऋणेतर निश्चित रूप असे म्हणतात. द्विघाती रूपाच्या या गुणधर्मास 'ऋणेतर निश्चितता' असे म्हणतात.]

non-Normality, *n.* प्रसामान्येतरता (स्त्री.)

non-Normal population, प्रसामान्येतर समष्टि

non-normative scale, प्रमाणकेतर मापनी

non-null hypothesis, मूलेतर परिकल्पना

non-null persistent state, (*also* non-null recurrent state *or* positive recurrent state) सत्वरावर्ती स्थिति (पहा : persistent state)

non-null recurrent state = non-null persistent state

non-observable, *adj.* अनिरीक्षणीय

non-orthogonal data, अस्वतंत्र आधारसामग्री

non-overlapping, *n.* अपरस्परव्यापी (पु.)

non-parametric, *adj.* १ प्राचल निरपेक्ष २ अप्राचलीय

non-parametric method, अप्राचलीय पद्धति *cf.* distribution-free method

non-parametric test, प्राचलनिरपेक्ष कसोटी

non-parametric tolerance limits, अप्राचलीय सहनशीलता मर्यादा

non-positive definiteness, धनेतर निश्चितता

non-random mating, अयादृच्छिक समागम

non-random sample, अयादृच्छिक नमुना

non-recurrent state, (*also* transient state) अपुनरावर्ती स्थिति

non-regular estimator, अनियमित आकलक

non-representative enquiry, अप्रातिनिधिक चौकशी

non-response, *n.* १ (as, in biometry) प्रतिसादशून्यता (स्त्री.) २ (as, in questionnaire) अनुत्तर (न.) ३ (as, in sample survey) अप्राप्तता (स्त्री.)

non-return state, बिनपरतीची स्थिती

non-sampling error, नमुनानिरपेक्ष दोष
cf. ascertainment error, कारणनिश्चिति दोष
error of observation, अवलोकन दोष
observational error = error of observation

nonsense correlation, निरर्थक सहसंबंध
cf. illusory correlation

non-singular distribution, असंविशेष वितरण

non-singular matrix, असंविशेष सारणी

non-stationary stochastic process, अस्थिर यादृच्छिक प्रक्रम *cf.* evolutionary process

non-zero sum game, अशून्य बेरीज खेळ

norm, *n.* प्रमाणक (न.)

normal, *n.* प्रलंब (पु.) (भूमिति)
adj. सामान्य

Normal, *adj.* प्रसामान्य

Normal approximation, प्रसामान्य समीपन

Normal density function, प्रसामान्य घनता फल

Normal deviate, प्रसामान्य विचल

Normal dispersion, प्रसामान्य अपस्करण

Normal distribution, प्रसामान्य वितरण

normal equations, प्रलंब समीकरणे

Normal equivalent deviate, (*abbr.* **N. E. D.**) प्रसामान्य समतुल्य विचल (प्र. स. वि.)

normal inspection, सामान्य परीक्षण

Normalisation, *n.* प्रसामान्यीकरण (न.)

Normalisation of frequency function, वारंवारता फलाचे प्रसामान्यीकरण

Normalisation of scores, प्राप्तांकांचे प्रसामान्यीकरण

Normalised scores, प्रसामान्यीकृत प्राप्तांक

Normalised variable, प्रसामान्यीकृत चल

Normalising transform, प्रसामान्यकारी रूपांतर

Normality, *n.* प्रसामान्यता (स्त्री.)

Normality of yield, उत्पन्नाची प्रसामान्यता
[उत्पन्न (उत्पादन या अर्थी) या चलाचे प्रसामान्य वितरण होण्याकरिता केलेले रूपांतरण.]

normal lot, सामान्य गठ्ठा

Normally distributed, प्रसामान्यतः वितरित

Normal probability paper, १ प्रसामान्य संभाव्यता आलेखपत्र २ प्रसामान्य संभाव्यता पत्र

Normal scores test, प्रसामान्य प्राप्तांक कसोटी

Normit, (contraction of Normal deviate) प्रवि

northwest corner rule, वायव्य कोपरा नियम

notation, *n.* संकेतन (न.)

n-step transition, n-पद संक्रमण

n-tuple, *adj.* n-युत

nuisance parameter, उपद्रवी प्राचल

nuisance variable, उपद्रवी चल

null hypothesis, मूळ परिकल्पना

null persistent state, (*also* **null recurrent state** *or* **null state**) प्रदीर्घावर्ती स्थिति
(पहा : persistent state)

number, *n.* १ संख्या (स्त्री.) २ आकडा (पु.), अंक (पु.)

number of defects per unit, प्रति एकक दोष संख्या *cf.* 'c' chart

number of failures, अपयश संख्या

numerical distribution, संख्यात्मक वितरण
cf. categorical distribution, प्रवर्गीय वितरण

nuptiality table, विवाह कोष्टक
(पहा : net nuptiality table)

n-way classification, n-मार्गी वर्गीकरण

Nyquist frequency, नाइक्विस्ट वारंवारता

Nyquist interval, नाइक्विस्ट अंतराळ

Nyquist-Shannon theorem, नाइक्विस्ट-शानॉन प्रमेय

O

ω^2-test, *n.* (*also* called **Cramér-von Mises test** *or* **W^2_N test**) ω^2 (ओमेगा वर्ग)–कसोटी (स्त्री.)

objective function, उद्दिष्ट फल

oblimax, *adj.* तिर्यककमाल

oblique factor, तिरपा घटक

observable variable, अवलोकनक्षम चल

observation, *n.* निरीक्षण (न.), अवलोकन (न.)

observational error = **error of observation**

observed frequency, अवलोकित वारंवारता

observed value, अवलोकित मूल्य

occupancy problems, स्थापन समस्या

occupied cell, व्याप्त घट

OC curve, (*abbr.* of **operating characteristic curve**) प्रल वक्र (प्रचालन लक्षण वक्र)

odd-even reliability, सम-विषम विसंबनीयता, सम-विषम विश्वसनीयता

cf. split half reliability, अर्धन विसंबनीयता, अर्धन विश्वसनीयता

[अर्धन विश्वसनीयतेत (split half reliability) कसोटीचे दोन भाग पाडताना समक्रमांकाच्या बाबी आणि विषमक्रमांकाच्या बाबी अशी विभागणी केली तर त्यामुळे मिळणाऱ्या विश्वसनीयतेला 'सम-विषम विश्वसनीयता' म्हणतात.]

odds-against, प्रतिकूलतामान (न.)

odds for = **odds in favour**

odds in favour, (*also* **odds for**) अनुकूलतामान (न.)

[एखाद्या घटनेची संभवनीयता व्यक्त करण्याचा हा एक पर्यायी प्रकार आहे. जर एखाद्या घटनेची संभवनीयता $\frac{m}{n}$ असेल तर तिचे अनुकूलतामान ($m : n - m$) या गुणोत्तराने दाखवले जाते. त्या घटनेचे प्रतिकूलतामान ($n - m : m$) आहे असेही म्हणता येते.]

odds ratio, (*also* **relative risk**) सापेक्ष जोखीम

[२ × २ कोष्टकातील सहयोगाची पातळी दर्शवण्याकरिता वापरलेली संज्ञा. कोष्टकातील सापेक्ष वारंवारता

जर $\begin{array}{c|c} a & b \\ \hline c & d \end{array}$ असतील तर ad/bc या

राशीला 'सापेक्ष जोखीम' म्हणतात.]

ogive, *n.* ओगिव्ह (पु.) *cf.* cumulative frequency (probability) curve

one at a time approach, एकावेळी एक प्रणाली

one at a time method, एकावेळी एक पद्धति

one chance in 'n', 'n' पैकी एकाची शक्यता

one period inventory model, एक अवधि मालसाठा प्रतिमान

one sided test, (*also* one tail test *or* single tail test) एकपुच्छ कसोटी

one step transition, एकपद संक्रमण

one tail test = one sided test

one way classification, एकमार्गी वर्गीकरण

only finitely many, केवळ सांत बहु

on the average, सरासरीने

open ended classes, (*also* open-end classes) मुक्तांत वर्ग

open ended question, मुक्त प्रश्न

open sequential scheme, मुक्त अनुक्रमी योजना

open system, खुली पद्धति

operating characteristic, प्रचालन लक्षण *cf.* performance characteristic, कार्यदर्शी लक्षण

operating characteristic curve, (*abbr.* OC curve) प्रचालन लक्षण वक्र (प्रल वक्र)

operational definition, व्यवहार्य व्याख्या

operational gaming, संक्रिया खेळ

operations planning, संक्रिया नियोजन

operations research, संक्रिया संशोधन

operator, *n.* परिकर्मी (सा.)

opinion survey, मत सर्वेक्षण

optimal asymptotic test, इष्टतम अनंतवर्ती कसोटी

optimal decisions under uncertainty, अनिश्चितता असतानाचे इष्टतम निर्णय

optimality condition, इष्टतमता शर्त

optimal solution, इष्टतम उकल

optimal stopping, इष्टतम स्थगन

optimal strategy, इष्टतम डावपेच

optimisation, *n.* इष्टतमीकरण (न.)

optimistic time, आशावादी काल

optimum allocation, इष्टतम वाटप *cf.* Neyman allocation

optimum linear predictor, १ इष्टतम एकघाती अंदाजक २ इष्टतम रेषीय अंदाजक

optimum population, इष्टतम लोकसंख्या [ज्या लोकसंख्येचे आकारमान व वय-वितरण असे असते की त्यातल्या व्यक्तींच्या सुस्थितीशी (wellbeing) सुसंगत अशा पद्धतीने राष्ट्रीय साधनसंपत्तीचे पुरेपूर समुपयोजन शक्य होते अशी लोकसंख्या.]

optimum route, इष्टतम मार्ग

optimum statistic, इष्टतम नमुनाफल

optimum stratification, इष्टतम स्तरण [स्तरीय नमुनानिवड पद्धतीत कोणत्यातरी निकषाचे इष्टतमीकरण साधलेले असते. सर्वसाधारणतः हा निकष आकलित मध्यांच्या संचासंबंधी असतो व त्याचे व्यापकीकृत प्रचरण किमान असावे लागते.]

optimum test, इष्टतम कसोटी

optional sampling, वैकल्पिक नमुनानिवड

optional sampling theorem, वैकल्पिक नमुनानिवड प्रमेय

optional stopping, वैकल्पिक स्थगन

Ord-Carver system, ऑर्ड-कार्वर पद्धति

ordered, *adj.* क्रमित

ordered alternative hypothesis, क्रमित पर्यायी परिकल्पना

ordered categorisation, क्रमित प्रवर्गीकरण

ordered series, क्रमित श्रेणी

ordering, *n.* क्रमरचना (स्त्री.)

order of coefficients, गुणांक कोटिका

order of interaction, आंतरक्रिया कोटिका

order of stationarity, स्थैर्य कोटिका

order quantity, मागणी नगसंख्या

order statistic, क्रम नमुनाफल [चढत्या क्रमाने रचलेल्या नमुन्यातील किंमतींवर आधारलेल्या कोणत्याही नमुनाफलाला 'क्रम नमुनाफल' असे म्हणतात. उदा.— कक्षा आणि अंतश्चतुर्थक अंतर (interquartile distance).]

order statistics, क्रमित मूल्ये
[नमुन्यातील किंमती चढत्या क्रमाने रचल्यास त्यांना 'क्रमित मूल्ये' (statistics) म्हणतात.]

ordinal scale, क्रमित मापनी

origin, *n.* आरंभबिंदु (पु.)

Ornstein-Uhlenbeck process, ऑन्स्टाइन उलेनबेक प्रक्रम
[x_t या यादृच्छिक प्रक्रमात $x_{t+k} = \alpha_k x_t + \varepsilon_{k,t}$
$\alpha_k = e^{-\beta k}$ ($\beta > 0$), व $\varepsilon_{k,t}$ चे शून्य-मध्य व $\sigma^2(1-e^{2\beta k})$ हे प्रचरण असलेले प्रसामान्य वितरण आहे. $(t_j, t_j + k_j)$ या अपरस्परव्यापी अंतराळात जर सर्व ε हे परस्पर निरवलंबी असतील, तर त्या यादृच्छिक प्रक्रमास 'ऑन्स्टाइन उलेनबेक प्रक्रम' असे म्हणतात.]

orthant probabilities, लंबज प्रसंभाव्यता
[n मितींतील वितरणाचे, निर्देशक प्रतलांमुळे (coordinate planes) 2^n इतके लंबज होतात. त्यात येणाऱ्या घटनांच्या संभाव्यतांकरिता ही संज्ञा बहुधा वापरतात. विशेषतः, शून्य मध्य असलेल्या बहुचल प्रसामान्य वितरणाची सर्व चलमूल्ये धन किंवा ऋण असण्याची संभाव्यता.]

orthogonal, *adj.* १ लंब २ स्वतंत्र

orthogonal arrays, लंब रचना
[राव (१९४६) यांनी बहुघटकी संकल्पनेच्या संदर्भात ही संज्ञा सुचवली आहे. वस्तुतः लंब रचना ही कल्पना म्हणजे लंबीय लॅटिन चौरसाचे व्यापकीकरण होय.]

orthogonal axes, लंब अक्ष

orthogonal basis, लंबीय पायाधार

orthogonal contrast, स्वतंत्र भेद

orthogonal design, स्वतंत्र संकल्पन

orthogonal expansion, लंब विस्तार

orthogonal functions, लंब फले

orthogonal polynomials, १ लंब बहुघाती राशी २ लंब बहुपदी *cf.* orthogonal system

orthogonal process, स्वतंत्र प्रक्रम

orthogonal regression, लंब समाश्रयण

orthogonal squares, स्वतंत्र चौरस

orthogonal system, लंब प्रणाली
cf. orthogonal polynomials, १ लंब बहुघाती राशी २ लंब बहुपदी
[जर $P_i \equiv P_i(x)$, $x^i \neq 0$ ही बहुघाती राशी व $F(x)$ हे भारफल असेल व जर $\int P_i P_j F(x)\, dx = 0$ $(i \neq j)$ किंवा $\sum pipj F(x) = 0$ (पृथक चलासाठी) असेल तर $P_0, P_1, \ldots, P_n$ या बहुघाती राशींना लंब बहुघाती राशी म्हणतात. जर ह्या लंब बहुघाती राशींकरिता $\int P_i^2 F(x)\, dx = 1$ असेल तर त्यांना लंब प्रमाणित राशी म्हणतात.]

orthogonal tests, स्वतंत्र कसोट्या

orthogonal transformation, लंब रूपांतरण

orthogonal variate transformation, लंब-चल रूपांतरण

orthogonal vectors, लंब सदिश

ortho-rator, *n.* दृष्टिमापक (पु.)

oscillation, *n.* दोलन (न.)

oscillatory motion, दोलन गति

oscillatory movement, दोलन हालचाल

oscillatory process, दोलन प्रक्रम

'O' statistics, 'O' नमुनाफले

outcome, *n.* फलनिष्पत्ति (स्त्री.)

outliers, *adj.* दूरस्थ

out of control, (as, in quality control) नियंत्रणबाह्य

output process, प्रदान प्रक्रम

over-all estimate, एकूण आकलन

over-all sampling fraction, एकूण नमुनानिवड अंश

[स्तरित नमुनानिवडीत या संज्ञेची व्याख्या $f = \Sigma n_i \ f_i / n$ अशी करतात. येथे i व्या स्तराचा नमुनानिवड अंश f_i आहे.

प्रमाणशीर वाटपात एकूण नमुनानिवड अंश हा प्रत्येक स्तरातील नमुनानिवड अंशाइतका असतो. नमुनानिवड अंश म्हणजे नमुन्याचे एकूण आकारमान आणि समष्टीचे एकूण आकारमान यांचे गुणोत्तर.]

over-complete enquiry, अतिपूर्ण चौकशी

overestimation, *n.* अधिआकलन (न.)

overhaul of equipment, साधनसामग्रीचे सर्वपरीक्षण

over identification, अतिअभिज्ञान (न.)

overlap design, परस्परव्यापी संकल्पन

cf. serial design

overlap hypothesis, परस्परव्यापी परिकल्पना

overlapping sampling units, बहुव्यापी नमुनानिवड एकके

[सामान्यतः नमुनानिवड करण्यासाठी एककांच्या समष्टीची परस्परवर्जित समूहांत विभागणी केली जाते, म्हणजेच प्रत्येक एकक हा एका व फक्त एकाच समूहात येतो. मात्र कधीकधी नमुनानिवड पद्धती अशी असते की एक मूलभूत एकक हा अनेक नमुनानिवड एककांमध्ये समाविष्ट होऊ शकतो. या प्रकाराला, ही संज्ञा वापरतात.]

over population, १ बेसुमार लोकसंख्या २ अति लोकसंख्या

[इष्टतम लोकसंख्येपेक्षा जास्त असलेली लोकसंख्या.]

P

Paasche-Konyus index, पाशे-कोन्यस निर्देशांक
Paasche's index, पाशे निर्देशांक
paired camparison, जोडी तुलना
pairwise disjoint, जोडीनिहाय विभक्त
pairwise disjoint sets, जोडीनिहाय विभक्त संच
pairwise independence, जोडीनिहाय निरवलंबन
Palgrave's index, पालग्रेव्ह निर्देशांक
Palm function, पाम फल
parabola, *n.* अन्वस्त (पु.)
parallel form, समांतर रूप
  cf. alternate form, पर्यायी रूप
    comparable form, तौलनिक रूप
parallel line assay, समांतर रेषी आमापन
parallel tests, समांतर कसोटया
parameter, *n.* प्राचल (न.)
parameter of location = location parameter
parameter of scale = scale parameter
parameter point, प्राचल बिंदु
parametric function, प्राचली फल
parametric hypothesis, प्राचली परिकल्पना
parametric linear programming, १ प्राचली एकघाती प्रायोजन २ प्राचली रेषीय प्रायोजन
parametric programming, प्राचली प्रायोजन
parental gametes, पैतृक युग्मके
Pareto curve, पॅरेटो वक्र
Pareto distribution, पॅरेटो वितरण
Pareto index, पॅरेटो निर्देशांक
Pareto-type distribution, पॅरेटो-सदृश वितरण
part-correlation, *n.* अंश सहसंबंध (पु.)
partial association, आंशिक साहचर्य
partial confounding, आंशिक संकुलन
partial contingency, आंशिक आसंग
partial correlation, आंशिक सहसंबंध
partial derivative, आंशिक विकलज
partially balanced arrays, अंशतः संतुलित रचना
partially balanced incomplete block, अंशतः संतुलित अपूर्ण खंड, अंशतः समतोल अपूर्ण खंड
partially balanced incomplete block design, (*abbr.* PBIBD) अंशतः संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन (अंसंअखंसं)
partially balanced lattice square, अंशतः संतुलित जालक चौरस
partially balanced linked block design, अंशतः संतुलित संबद्ध खंड संकल्पन
partially consistent observations, अंशतः सुसंगत अवलोकने
partially crossed, अंशतः संकरित
partially linked block design, अंशतः संबद्ध खंड संकल्पन

partial rank correlation, **आंशिक क्रमांक सहसंबंध**
[इतर चलांच्या क्रमांकनाचा प्रभाव कमी करून, दोन चलांच्या क्रमांकनामधील आंशिक क्रमांकन कल्पना यात मांडली आहे. केंडॉल टाउच्या आधारे केंडॉलने १९४२ मध्ये ही व्याख्या केली.]

partial regression, **आंशिक समाश्रयण**

partial regression coefficient, **आंशिक समाश्रयण गुणांक**

partial replacement, **आंशिक पुनःस्थापन**

partial serial correlation coefficient, **आंशिक यथाक्रम सहसंबंध गुणांक**

partial solution, **आंशिक उकल**

particular solution, **विशिष्ट उकल**

partition, *n.* **विभाजन** (न.)

partition of chi-squared (χ^2), **कायवर्ग (χ^2) विभाजन**

partly crossed, **भागतः संकरित**

part-remainder correlation, **अंशशेष सहसंबंध**

part-whole correlation, **अंश-पूर्ण सहसंबंध**

Pascal distribution, **पास्कल वितरण**

patch, *n.* **स्तबक** (पु.)
[महालनोबिसने सुचवलेली संज्ञा. जेव्हा एककांची चलमूल्ये एखाद्या विशिष्ट अंतराळात पडतात किंवा ती गुणात्मक असली तर विशिष्ट प्रवर्गात मोडतात तेव्हा अशा एककांच्या संहत समूहास ही संज्ञा वापरतात. मात्र हा समूह परिपूर्ण व वाढू न शकणारा असला पाहिजे. याकरिता परिरेषा पातळी अशी संज्ञाही वापरतात.]

pateranl fertility, **पैतृक जननक्षमता**

path, *n.* **पथ** (पु.)

pathological, *adj.* **विकृतिदर्शक**

patterned sampling, (*also* systematic sampling) **क्रमबद्ध नमुनानिवड**

pattern function, **एकसूत्री फल**
[k नमुना फलांतील संचयके काढण्यासाठी उपयोगी असणारे नमुना संख्या n चे फल. द्विभाजनाच्या (bipartition) मांडणीतील शून्याच्या समग्राकृतीवर (configuration) आधारलेले फल.]

pay-off, *n.* **मेळ** (पु.)

pay-off matrix, **मेळ सारणी**
[खेळ सिद्धांतामध्ये दोन स्पर्धकांमधील सर्व डावपेचांच्या लढतींतील निष्पत्तींनुसार एकाकडून दुसऱ्याला असलेले देणे-घेणे दाखवण्याची सारणी.]

PBIBD, (*abbr.* of partially balanced incomplete block design) **अंसंअखंसं** (अंशतः संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन)

peak, *n.* **शिखर** (न.)

peaked, *adj.* **शिखरी**

peakedness, *n.* **शिखरिता** (स्त्री.)

Pearl-Read curve = logistic curve

Pearson coefficient of correlation, **पिअरसन सहसंबंध गुणांक**

Pearson criterion, **पिअरसन निकष**

Pearson curve, **पिअरसन वक्र**

Pearson-Durbin ratio, **पिअरसन-डर्बिन गुणोत्तर**

Pearson measure of skewness, **पिअरसन असममितिमान**

Peek's inequality, **पीक असमानता**

pentad criterion, **पंचक निकष**

percentage diagram, **टक्केवारी आकृति**

percentage distribution, **टक्केवारी वितरण**

percentage point, **टक्केवारी बिंदु**

percentage standard deviation, **टक्केवारी प्रमाण विचलन** *cf.* coefficient of variation

per cent defective, **दोष टक्केवारी**

percentile = **centile**

percentile scaling, शततमक श्रेणीयन

percoaltion process, पाझर प्रक्रम

[ज्या यादृच्छिक प्रक्रमाचे भौतिक स्पष्टीकरण म्हणजे यादृच्छिक यंत्रणेने प्रभावित अशा माध्यमातून होणारे एखाद्या द्रवाचे अपस्करण असे असते तो प्रक्रम. विसरण प्रक्रमातील (diffusion process) यादृच्छिक यंत्रणा त्या द्रवावर प्रभाव पाडणारी असते.]

performance characteristic, कार्यदर्शी लक्षण *cf.* operating characteristic

period, *n.* १ **आवर्तन** (न.) २ **अवधि** (पु.)

period of a Markov chain, मार्कोव्ह मालिकेचे आवर्तन

periodic arrivals, आवर्तनी आगमने

periodic enquiry, आवर्तनी चौकशी

periodic process, आवर्तनी प्रक्रम

periodic state, आवर्तनी स्थिति

period of a state, स्थिति आवर्तन

periodogram, *n.* **आवर्तनी आलेख** (पु.)

periodogram analysis, आवर्तनी-आलेख विश्लेषण

perishable commodity, नाशिवंत वस्तु

Perks' distribution, पर्क्स वितरण

permissible estimator, अनुज्ञेय आकलक

permutation, *n.* १ **क्रमचय** (पु.) २ **क्रमपर्याय** (पु.)

permutation distribution, क्रमपर्याय वितरण

permutation tests, क्रमपर्याय कसोट्या

Perron's theorem, पेरॉन प्रमेय

persistency, *n.* **नियमित पुनरावर्तिता** (स्त्री.)

persistent state, (*also* **recurrent state**) **पुनरावर्ती स्थिति**

[मार्कोव्ह मालिकेतील स्थिती जर निश्चितपणे पुन्हा प्राप्त होत असेल तर त्या स्थितीस 'पुनरावर्ती स्थिती' असे म्हणतात. पुनरावर्ती स्थितीचे दोन प्रकार: १ प्रदीर्घावर्ती स्थिती (null recurrent state = null persistent state = null state).

२ सत्वरावर्ती स्थिती (non-null persistent state = non-null recurrent state = positive recurrent state). ज्या पुनरावर्ती स्थितीचा पुनरावर्तन कालमध्य सांत असतो त्या स्थितीला 'सत्वरावर्ती स्थिती' म्हणतात व ज्या पुनरावर्ती स्थितीचा पुनरावर्तन कालमध्य अनंत असतो त्या स्थितीला 'प्रदीर्घावर्ती स्थिती' म्हणतात.]

personality inventory, व्यक्तिमत्त्व प्रश्नसूची

PERT, (*abbr.* of **programme evaluation and review technique**) **प्रामूआतं** (प्रायोजन मूल्यमापन व आढावा तंत्र)

pessimistic time, निराशावादी काल

Peters' method, पीटर्स पद्धति

PGF, (*abbr.* of **probability generating function**) **संजफ** (संभाव्यता जनक फल)

phase, *n.* **प्रावस्था** (स्त्री.)

phase confounded designs, प्रावस्था संकुलित संकल्पने

Phase diagram, प्रावस्था आकृति

phase spectrum, प्रावस्था मानपंक्ति

Phase technique, टप्पा तंत्र, प्रावस्था तंत्र

phenomena, *n. pl.* (*sing.* **phenomenon**) **दृकघटना** (स्त्री.अ.व.)

pheno-type, *n.* **समलक्षणी** (स्त्री.)

phi-coefficient, *n.* **फाय** (ϕ) **गुणांक** (पु.)

pictogram, *n.* (*also* **pictograph**) **चित्राकृति** (स्त्री.)

pictograph = **pictogram**

pictorial representation, चित्ररूपण (न.)

pie diagram, पाय आकृति *cf.* circular chart

pilot enquiry, पथदर्शी चौकशी

pilot survey, (*also* exploratory survey) पथ-दर्शी सर्वेक्षण

pistimetric probability, श्रद्धामेय संभाव्यता
[श्रद्धामूलक संभाव्यता (fiducial probability) या संज्ञेशी साम्य असणारी रॉयने सुचवलेली संज्ञा. यात प्रयोगाऐवजी दुर्मिळ माहितीवर आधारलेले निर्णयन अभिप्रेत असते.]

Pitman efficiency, पिटमन कार्यक्षमता

Pitman estimator, पिटमन आकलक

Pitman-Morgan test, पिटमन-मॉर्गन कसोटी

Pitman's tests, पिटमन कसोट्या

pivot, *n.* विवर्तनी (पु.)

pivotal, *adj.* विवर्तन–

placebo treatment = control treatment

Plackett's uniform distribution, प्लॅकेट एकसमान वितरण

plaid square, प्लेड चौरस
[घटक विभाजन संकल्पनामध्ये लॅटिनकल्प चौरसाच्या संपूर्ण उभ्या व आडव्या ओळींत वेगवेगळे उपचार केले जातात. त्यामुळे या उपचारांच्या प्रमुख परिणामांचे उभ्या व आडव्या ओळींबरोबर संकुलन होते व त्यांच्या आकलनाचा नेमकेपणा कमी होतो.]

plane of regression, समाश्रयण प्रतल

plane sampling, प्रतल नमुनानिवड

planning model, नियोजन प्रतिमान

platykurtic, *adj.* अल्पवर्शिडी

platykurtic distribution, अल्पवर्शिडी वितरण

platykurtosis, *n.* अल्पवर्शिडता (स्त्री.)

play, *n.* डाव (पु.)

player, *n.* खेळाडू (सा.)

plot, *n.* खंडक (पु.)

plot a point, बिंदूचे आलेखन करणे

point, *n.* बिंदु (पु.)

point binomial distribution, बिंदु द्विपद वितरण
*cf.*Bernoulli distribution, बर्नूली वितरण
[वास्तविक हे द्विपद वितरणच आहे. यात बिंदू हा शब्द वितरण पृथक असल्याचे दाखवितो.]

point biserial correlation, बिंदु द्विश्रेणिक सहसंबंध

point bivariate distribution, बिंदु द्विचल वितरण
[हे द्विचल वितरण असून, बिंदू हा शब्द वितरण पृथक असल्याचे दर्शवितो.]

point density, बिंदु घनता *cf.* mass function

point estimation, बिंदु आकलन

point of control, नियंत्रण बिंदु

point of first entry, प्रथम प्रवेश बिंदु

point of indifference, समवृत्ति बिंदु

point processes, बिंदु प्रक्रम

point sampling, बिंदु नमुनानिवड

Poisson beta distribution, प्वॉसाँ बीटा वितरण

Poisson binomial distribution, प्वॉसाँ द्विपद वितरण

Poisson clustering process, प्वॉसाँ समूहन प्रक्रम

Poisson distribution, प्वॉसाँ वितरण

Poisson index of dispersion, प्वॉसाँ अपस्करण निर्देशांक

Poisson law of large numbers, प्वॉसाँ बृहत संख्या नियम

Poisson-Lexis distribution, प्वॉसाँ-लेक्सिस वितरण

Poisson-Markov process, प्वॉसाँ-मार्कोव्ह प्रक्रम

Poisson-Normal distribution, प्वॉसाँ प्रसामान्य वितरण

Poisson-Pascal distribution, प्वाँसाँ-पास्कल वितरण

Poisson-Poisson distribution, प्वाँसाँ-प्वाँसाँ वितरण

Poisson probability paper, १ प्वाँसाँ संभाव्यता पत्र २ प्वाँसाँ संभाव्यता आलेखपत्र

Poisson process, प्वाँसाँ प्रक्रम

Poisson trials, प्वाँसाँ प्रयत्न

Poisson truncated Normal distribution, प्वाँसाँ छेदित प्रसामान्य वितरण

Poisson variation, प्वाँसाँ विचरण

polar reduction, ध्रुवीय रूपांतरण

policy iteration, धोरण पुनःकरण

Politz and Simmons technique, पॉलिट्झ आणि सीमॉन्स तंत्र

Pollaczek-Khintchine formula, पोलॅक्झेक-खिंचिन सूत्र

Pollaczek's formula, पोलॅक्झेक सूत्र

Pollaczek-Spitzer identity, पोलॅक्झेक-स्पिट्झर नित्यसमीकरण

Pólya-Aeppli distribution, पोल्या-एप्ली वितरण

Pólya-Eggenburger distribution, पोल्या-एगेनबर्गर वितरण

Pólya frequency function of order two, कोटिका दोनचे पोल्या वारंवारता फल [जर $x_1<x_2$ आणि $t_1<t_2$ असे वाढत्या संख्यांचे दोन संच असले आणि $\|f(x_i\text{-}t_j)\|_{1,2}$ या सारणिकाचे मूल्य ऋण नसले तर f हे कोटिका दोनचे पोल्या वारंवारता फल असते. या गटात प्रसामान्य, घातांकी, गॅमा, बीटा, पर्ल-रीड वृद्धिक्षय आणि एकसमान या वितरणांचा समावेश होतो.]

Pólya process, पोल्या प्रक्रम

Pólya's distribution, पोल्या वितरण

Pólya's theorem, पोल्या प्रमेय

polychoric correlation, बहुघट सहसंबंध

polygonal, *adj.* बहुभुज

polykay, *n.* बहु-(k) नमुनाफल (स्त्री.) [फिशरच्या k नमुनाफलांचे टकीने केलेले व्यापक स्वरूप.]

polymer, *n.* बहुवारिक (पु.)

polynomial, *adj.* १ बहुघाती २ बहुपदी *n.* १ बहुघाती राशि (स्त्री.) २ बहुपदी (स्त्री.)

polynomial trend, १ बहुघाती कल २ बहुपदी कल

polyspectrum, *n.* बहुमानपंक्ति (स्त्री.)

polytomic table, प्रकोष्टक (न.) [उभ्या व आडव्या ओळींच्या स्वरूपात वर्गीकरण करताना दोनाहून अधिक प्रवर्गांचे होणारे आसंग कोष्टक.]

pooling of classes, वर्ग समुच्चयन

pooling of error, दोष समुच्चयन

pooling of estimators, आकलक समुच्चय

population, *n.* १ (*also* universe) (as, in sampling) समष्टि (स्त्री.) २ (as, in demography) लोकसंख्या (स्त्री.)

population mean, (*also* true mean) समष्टि मध्य

positive bias, (*also* upward bias) धन अभिनति

positive definite function, धन निश्चित फल

positive definite matrix, धन निश्चित सारणी

positive definiteness, धन निश्चितता

positive operator, धन परिकर्मी

positive recurrent state = **non-null persistent state**

positive semi-definiteness = **non-negative definiteness**

positive skewness, धन असममिति

positive valued, धनमोली

possible choices, संभवनीय निवडी

post cluster sampling, उत्तर समूहन नमुना-निवड
[डॅलेनिअसने सुचवलेली संज्ञा. समूहांच्या रचनेविषयी माहिती उपलब्ध नसेल तर सुरुवातीला निवडलेल्या यादृच्छिक नमुन्यांच्या आधारे हे समूह तयार होतात.]

posterior distribution = **a posteriori distribution**

posterior probability = **a posteriori probability**

posthumous child, मरणोत्तरजात बालक

postulate, *n.* आधारक (पु.), आधारतत्त्व (न.)

power, *n.* १ प्रबलता (स्त्री.) २ (as, in power mean) घात (पु.)

power efficiency, (*also* called **relative efficiency of a test**) प्रबल कार्यक्षमता

powerful test, प्रबल कसोटी

power function, प्रबलता फल

power mean, घात मध्य

power moment = **moment**

power of a test, कसोटी प्रबलता

power series, घात श्रेणी

power spectrum, (*also* called **spectral function**) प्रबलता पंक्ति फल

power sum, समानघाती बेरीज
[चलाच्या विविध निरीक्षण मूल्यांच्या समानघातांची बेरीज.]

power test, प्रबलता कसोटी

PPES, (*abbr.* of **probability proportional to estimated size**) आआसं (आकलित आकारमानानुसारी संभाव्यता)

precedence test, पूर्वत्व कसोटी *cf.* exceedance test
[दोन नमुने एकाच समष्टीतून निवडलेले आहेत किंवा नाहीत यासंबंधीच्या परिकल्पनेविषयीची नेल्सनने सुचवलेली कसोटी.]

precision, *n.* नेमकेपण (न.)

precision of experiment, प्रयोगाचे नेमकेपण

predetermined variable, पूर्वनिर्धारित चल

predicating variable, निर्धारक चल
[समाश्रयणी विश्लेषणामधील 'स्वतंत्र चला' ऐवजी एम. जी. केंडॉलने ही संज्ञा सुचवली. वरील विश्लेषणामधील स्वतंत्र चले ही गणिताच्या अथवा संख्याशास्त्राच्या दृष्टीने स्वतंत्र नसतात. ही संज्ञा समाश्रयी (regressor), स्पष्टीकरणात्मक चल (explanatory variable) व निर्धारणात्मक चल (determining variable) या संज्ञांशी समानार्थी आहे.]

predictable, *adj.* अंदाजयोग्य

prediction, *n.* अंदाज (पु.)

prediction interval, अंदाज अंतराळ

predictive decomposition, अंदाजक्षम विघटन

predictive validity, अंदाजक्षम समर्पकता, अंदाजक्षम वैधता

predictor, *n.* अंदाजक (सा.)

pre-emptive discipline, अग्रक्रम प्रणाली

pre-emptive priority, अग्रप्राथम्य (न.)
cf. higher priority, उच्च प्राथम्य

preference-field index number, अधिमान क्षेत्र निर्देशांक *cf.* indifference-level index number

preference table, अधिमान कोष्टक

preselection effect on validity coefficient, समर्पकता गुणांकावरील पूर्वनिवड प्रभाव

present worth, (present discounted value) आजचे मूल्य

pressure coefficient, दाब गुणांक

pretest, *n.* पूर्वचाचणी (स्त्री.)

preventive inspection, प्रतिबंधक परीक्षण

preventive maintenance, प्रतिबंधक परिरक्षण

prewhitening, *n.* **पूर्वश्वेतन** (न.)
[मानपंक्तींचे मापन करण्यासाठी योजलेले हे रूपांतरण अचूक आकडेमोडीत उपयोगी ठरते. आकडेमोडीतील कुरव व विद्रूपता यांमुळे होणारे निष्पत्तींचे अधःपतन रूपांतरित आदानाच्या मानपंक्तीचे विश्लेषण करून कमी करता येते. मानपंक्तीत विशिष्ट पद्धतीने बदल करून तिचे श्वेतन वाढवता येते.]

price breaks, किंमतीतील खंड

price compensation index, मूल्य भरपाई निर्देशांक

price index, किंमत निर्देशांक

price relative, किंमत गुणोत्तर

primal method for integer programming, पूर्णांकी प्रायोजनाची आद्य पद्धती

primal problem, आद्य समस्या

primal solution, आद्य समस्या उकल

primary factor, प्राथमिक घटक

primary unit, १ (as, in sampling survey) **प्राथमिक घटक**
cf. first stage unit, पहिला टप्पा घटक
२ **प्राथमिक एकक**

primitive, *adj*. **आदिम**
n. **पूर्वफल** (न.)

Principal component, मुख्य घटक

Principle of equipartition, समविभाजन तत्त्व

Principle of optimality, इष्टतमता तत्त्व

principles of equal ignorance, समअज्ञान तत्त्व
[बेजच्या सूत्राशी हे संबंधित आहे. अनुभवपूर्व संभाव्यतेच्या निश्चित माहितीच्या अभावी आपणास त्या संभाव्यतेविषयी समअज्ञान किंवा एकसमान वितरण गृहीत धरावे लागते.]

prior distribution = a priori distribution

priority, *n.* **अग्रक्रम** (पु.), **प्राथम्य** (न.)
adj. **अग्रक्रमी**

priority discipline, अग्रक्रमी शिस्त

priority queue, अग्रक्रमी रांग

priority queueing, अग्रक्रमी रांगप्रणाली
[अशा प्रकारच्या रांगप्रणालीत आगमनांना देण्यात येणाऱ्या सेवेच्या क्रमांत काहीशी सापेक्ष अधिपसंती असते. नेहमीच्या 'प्रथम आगमन प्रथम सेवा' या पद्धतीपेक्षा हा क्रम वेगळा असतो.]

prior probability = a priori probability

probabilist, *n.* **संभाव्यता तज्ञ** (पु.)

probabilistic, *adj.* **प्रसंभाव्य**

probability, *n.* **संभाव्यता** (स्त्री.)

probability density, संभाव्यता घनता

probability density function, संभाव्यता घनता फल

probability distribution, संभाव्यता वितरण

probability element, संभाव्यता सूक्ष्मक

probability generating function, (*abbr.* PGF) **संभाव्यता जनक फल** (संजफ)

probability integral, संभाव्यता संकलक

probability integral transformation, संभाव्यता संकलित रूपांतरण

probability law, संभाव्यता नियम

probability limits, संभाव्यता मर्यादा

probability mass, संभाव्यता वस्तुमान

probability mass function, संभाव्यता वस्तुमान फल

probability measure, संभाव्यता मान

probability model, संभाव्यता प्रतिमान

probability moment, संभाव्यता परिबल

probability paper, १ **संभाव्यता आलेखपत्र**
२ **संभाव्यता पत्र**
[या आलेखपत्रावर य-अक्षाचे मापांकन (graduation) असे असते की क्ष-अक्षावर चलाची मूल्ये आणि य-अक्षावर त्या

चलमूल्यानुसार दिलेल्या संचयी संभाव्यता फलाची मूल्ये घेतल्यास सरळ रेषा मिळते. अशा प्रकारची खास आखलेली संभाव्यता-पत्रे प्रसामान्य, द्विपदी, प्वाँसाँ, इत्यादी वितरणांच्या बाबतीत उपलब्ध आहेत.]

probability proportional to estimated size, (*abbr*. PPES) **आकलित आकारमानानुसारी संभाव्यता** (आआसं)

probability ratio test, **संभाव्यता-गुणोत्तर कसोटी**

probability sample, **संभाव्यता नमुना**

probability sampling, **संभाव्यता नमुनानिवड**

probability space, **संभाव्यता अवकाश**

probability surface, **संभाव्यता पृष्ठ**

probability theory, **संभाव्यता शास्त्र**

probable, *adj.* **संभाव्य**

probable error, **संभाव्य दोष**

probit, *n.* **प्रसामान्यक** (न.)

[प्रसामान्य वितरणाच्या किंमती क्वचितच ऋण होण्यासाठी त्याच्या समतुल्य विचलांच्या किंमतीत ५ मिळवून येणारी मूल्ये. ही संज्ञा ब्लीसने (१९३४) सुचवली.]

adj. **प्रसामान्यक**

probit analysis, **प्रसामान्यक विश्लेषण**

probit regression line, **प्रसामान्यक समाश्रयण रेषा**

problem of identification, **अभिनिर्धारण समस्या**

problem of m-ranking, **m-क्रमांकन समस्या**

procedural bias, **कार्यपद्धति अभिनति**

process, *n.* **१ प्रक्रम** (पु.) **२ प्रक्रिया** (स्त्री.)

process average fraction defective, **प्रक्रिया दोषांश माध्य**

process capacity, **प्रक्रिया क्षमता**

process control, **प्रक्रम नियमन**

processing error, **प्रक्रिया दोष**

[संख्याशास्त्रीय माहितीचे संकेतलेखन करताना किंवा ती माहिती कोष्टकात मांडताना आकडेमोडीत होणारी चूक.]

process with independent increments, **निरवलंबी फरक प्रक्रम**

cf. additive process, differential process

[या यादृच्छिक प्रक्रमात $t_1 < t_2 < \ldots < t_n$ असताना $x_{t_2} - x_{t_1}, x_{t_3} - x_{t_2}, \ldots, x_{t_n} - x_{t_{n-1}}$ हे फरक निरवलंबी असतात. आणि x_t हे निरवलंबी फरकांच्या बेरजेबरोबर मांडता येते. म्हणून याला बेरीजयोग्य प्रक्रम असेही म्हणतात.]

produce, *n.* **उत्पन्न** (न.)

producer's risk, **उत्पादकाची जोखीम**

product, *n.* **१ उत्पाद** (पु.) **२ गुणाकार** (पु.)

production, *n.* **उत्पादन** (न.)

production census, **उत्पादन प्रगणना**

production function, **उत्पादन फल**

production lot size, **उत्पादन गठ्ठा आकारमान**

production scheduling, **उत्पादन क्रमयोजन**

production smoothing, **उत्पादन नितळण**

product-mix problem, **उत्पादन-स्तर समस्या**

product-mix selection problem, **उत्पादन स्तर निवड समस्या**

product moment, **गुणाकार परिबल**

product moment correlation, **गुणाकार-परिबल सहसंबंध**

product planning, **उत्पाद नियोजन**

product variability, **उत्पाद विचरणशीलता**

prognostic test, **पूर्वज्ञान कसोटी**

programme evaluation and review technique, (*abbr*. PERT) **प्रायोजन मूल्यमापन व आढावा तंत्र** (प्रामूआतं)

programmes over-time, कालविस्तारित प्रायोजने
progressive, *adj.* प्रगामी, क्रमशः
progressive average, प्रगामी सरासरी
progressive equilibrium, प्रगामी समतोल
progressively censored sampling, क्रमवर्जनी नमुनानिवड
projection, *n.* प्रक्षेपण (न.)
projection operator, प्रक्षेपण परिकर्मी
project network, प्रकल्प जालकरचना
project scheduling, प्रकल्प क्रमयोजन
promotional spending, प्रवर्धन खर्च
proof, *n.* सिद्धता (स्त्री.)
prophecy formula, भाकित सूत्र
proportional allocation, प्रमाणशीर वाटप *cf.* Neyman allocation
proportional frequency, प्रमाणशीर वारंवारता *cf.* proportional sub-class numbers, प्रमाणशीर उपवर्ग संख्या
proportional sampling, प्रमाणशीर नमुना-निवड
proportional sub-class numbers, प्रमाणशीर उपवर्ग संख्या *cf.* proportional frequency
proposition, *n.* प्रस्ताव (पु.) *cf.* theorem
protection, *n.* रक्षण (न.)
proximity analysis, सामीप्य विश्लेषण
proximity theorem, सामीप्य प्रमेय
pseudo-factor, *n.* आभासी घटक (पु.)
pseudo-inverse, *n.* आभासी व्यस्त (पु.)
pseudo-spectrum, *n.* आभासी मानपंक्ति (स्त्री.)
psi-square statistic, साय्वर्ग (ψ^2) नमुनाफल
p-statistics, *n. pl.* p-नमुनाफले (न. अ. व.)
psychological learning model, मानस-शास्त्रीय अध्ययन प्रतिमान
psychological probability, मानसशास्त्रीय संभाव्यता
psychometry, *n.* मनोमिति (स्त्री.)
pure, *adj.* केवळ, शुद्ध, मात्र
pure birth model, केवळ वृद्धि प्रतिमान
pure birth process, केवळ वृद्धि प्रक्रम
pure death model, केवळ क्षय प्रतिमान
pure death process, केवळ क्षय प्रक्रम
pure integer programming, केवळ पूर्णांक प्रायोजन
pure random process, केवळ यादृच्छिक प्रक्रम
pure strategy, शुद्ध डावपेच
purposive sample, सहेतुक नमुना

Q

Q-R-decomposition, *n.* **Q-R विघटन** (न.)
Q-technique, *n.* **स्तंभतंत्र** (न.)
[दिलेल्या वस्तूंतील सारखेपणा अथवा संबंध यांच्या विश्लेषणाविषयीची पद्धती. यात m वस्तूंची प्रत्येकी n मूल्ये असतात. ह्या मूल्यांची $m \times n$ सारणी तयार होते. स्तंभतंत्रात m स्तंभातील वस्तूंमध्ये n पंक्तीतील सहसंबंध अथवा तत्सम संख्याशास्त्रीयमान याचा शोध घेतला जातो. (R-technique) पंक्तितंत्रामध्ये असा विचार पंक्तीनुसार केला जातो.]
quad, *n.* **मूलभूत चौरस** (पु.)
[चौरसाकृति मूलभूत काशिका. यात तिचे क्षेत्रफळही अभिप्रेत आहे.]
quadrant, *n.* **चरण** (पु.), **चतुर्थांश** (पु.)
quadrant dependence, चतुर्थांश अवलंबन
quadrat, *n.* **जालित्र** (न.)
quadratic, *adj.* **१ द्विघाती २ वर्ग–**
quadratic assignment problem, द्विघाती सोपवणी समस्या
quadratic confidence limits for ratio estimate, गुणोत्तर आकलकाकरिता द्विघाती विश्वास मर्यादा
quadratic estimator, द्विघाती आकलक
quadratic form, वर्गरूप (न.)
quadratic mean, द्विघाती मध्य
quadratic programming, द्विघाती प्रायोजन
quadratic response, द्विघाती प्रतिसाद
quadrature spectrum, चौरसीकरण मानपंक्ति
quadri-Normal distribution, वर्ग-प्रसामान्य वितरण
quadruple, *adj.* **चौपट**
qualitative, *adj.* **गुणात्मक**
qualitative characteristic, गुणात्मक लक्षण
qualitative data, गुणात्मक आधारसामग्री
quality, *n.* **प्रत** (स्त्री.)
quality control, प्रत नियमन
quality control chart, प्रत नियमन आलेख
quantal response, द्विविकल्पी प्रतिसाद
[एखाद्या चेतकाचा प्रतिसाद फक्त दोनच तऱ्हेने येतो. उदा. हजर/गैरहजर, सफल/असफल. अशा प्रतिसादास ही संज्ञा वापरतात. याचे लेखन, ० व १ अशा फक्त दोन किंमती असणाऱ्या चलाने करता येते.]
quantile = fractile
quantitative, *adj.* **संख्यात्मक**
quantitative characteristic, संख्यात्मक लक्षण
quantitative data, संख्यात्मक आधारसामग्री
quantitative response, संख्यात्मक प्रतिसाद
quantity, *n.* **परिमाण** (न.)
quantity discount, वस्तुरूप सूट
quantity index, (*also* **quantum index**) **परिमाण निर्देशांक**
quantity relative, परिमाण गुणोत्तर

quantum, *n.* (*pl.* **quanta**) **परिमाण** (न.)

quantum hypothesis, पुंज परिकल्पना

[या परिकल्पनेत प्राचलाच्या किमती पृथक असतात व त्या पुंजक्या-पुंजक्याने वाढतात.]

quantum index = quantity index

quartic, *adj.* **चतुर्घाती**

quartile, *n.* **चतुर्थक** (न.)

quartile deviation, चतुर्थक विचलन

quartile measure of skewness, असममिति चतुर्थक मान

quartile variation, चतुर्थक विचरण

quartimax, *n.* **चतुर्थक कमाल** (न.)

[घटक विश्लेषणाच्या शेवटच्या टप्प्यात अंकरूपी घटक व स्पष्टीकरणात्मक बाबी यांमध्ये संगती साधण्याच्या दृष्टीने घटक अक्ष फिरवावे लागतात. हे साध्य करण्याच्या निरनिराळ्या विश्लेषण पद्धती आहेत. काही पद्धतींत घटक भारणामधील विकीर्णतेचे कमालीकरण करतात. काही वेळा फक्त लंब घटकांचाच विचार केला जातो. यामध्ये भारण निरवलंबी असतात. घटक भारणातील फुली गुणाकारांचे कमालीकरण केल्यास, त्यास 'चतुर्थक कमाल' म्हणतात.]

quartimin, *n.* **चतुर्थक किमान** (न.)

[घटक विश्लेषणाच्या शेवटच्या टप्प्यात अंकरूपी घटक व स्पष्टीकरणात्मक बाबी यांमध्ये संगती साधण्याच्या दृष्टीने घटक अक्ष फिरवावे लागतात. हे साध्य करण्याच्या निरनिराळ्या विश्लेषण पद्धती आहेत. काही पद्धतींत घटक भारणामधील विकीर्णतेचे किमानीकरण करतात. काही वेळा फक्त लंब घटकांचाच विचार केला जातो. यामध्ये भारण निरवलंबी असतात. घटक भारणातील फुली गुणाकारांचे (cross-products) किमानीकरण केल्यास, त्यास 'चतुर्थक किमान' म्हणतात.]

quasi-compact cluster, आभासी संहत समूह

cf. cluster sampling

quasi-factorial design, आभासी बहुघटकी संकल्पन

quasi-latin square, आभासी लॅटिन चौरस

quasi-maximum likelihood estimator, आभासी महत्तम संभव आकलक

quasi-normal equations, आभासी प्रलंब समीकरणे

quasi-random, *adj.* **आभासी यादृच्छिक**

quasi-random sampling, आभासी यादृच्छिक नमुनानिवड

quasi-range, *n.* **आभासी कक्षा** (स्त्री.)

Quenouille's test, क्युनोइल कसोटी

questionnaire, *n.* **प्रश्नावली** (स्त्री.)

queue, *n.* **रांग** (स्त्री.)

cf. lineup, रांग

finite source queue, सांत उद्गम रांग

infinite source queue, अनंत उद्गम रांग

queue discipline, रांग शिस्त

queueing problem, रांग समस्या *cf.* congestion problem

queueing theory, रांग सिद्धांत *cf.* congestion theory

quinquennial, *adj.* **पंचवार्षिक**

quintile, *n.* **पंचमक** (न.)

quota sample, वाटा नमुना, कोटा नमुना

quota sampling, वाटा नमुनानिवड, कोटा नमुनानिवड

quotient regression, गुणोत्तर समाश्रयण

R

radico-Normal distribution, मूल-प्रसामान्य वितरण

radix, *n.* आधारांक (पु.)

Raikov's theorem, रायकोव प्रमेय

raising factor = **inflation factor**

random, *adj.* यादृच्छिक

random allocation design, (*also* called random balance design) यादृच्छिक वाटप संकल्पन

random arrivals, यादृच्छिक आगमने

random balance design, (*also* called random allocation design) यादृच्छिक समतोल संकल्पन

random component, यादृच्छिक घटक

random digits, यादृच्छिक अंक

random distribution, यादृच्छिक वितरण

random effects model, यादृच्छिक परिणाम प्रतिमान

random error, यादृच्छिक दोष

random event, यादृच्छिक घटना

random impulse process, यादृच्छिक आवेग प्रक्रम

randomisation, *n.* यदृच्छीकरण (न.)

randomisation principle, यदृच्छीकरण तत्त्व

randomisation test, यदृच्छीकरण कसोटी

randomised, *adj.* यदृच्छित, यदृच्छीकृत

randomised block design, १ यदृच्छित गट संकल्पन २ यदृच्छित खंड संकल्पन

randomised blocks, १ यदृच्छित गट २ यदृच्छित खंड

randomised decision function, यदृच्छित निर्णय फल

randomised fractional factorial design, यदृच्छित आंशिक बहुघटकी संकल्पन

randomised model, यदृच्छित प्रतिमान

randomised test, यदृच्छित कसोटी

randomiser, *n.* यादृच्छक (पु.)

random linear graph, यादृच्छिक रेषीय आलेख

randomly, *adv.* यादृच्छिकतेने, यादृच्छिकतया, यदृच्छेने

random mating, यादृच्छिक समागम

random matrix, यादृच्छिक सारणी

randomness, *n.* यादृच्छिकता (स्त्री.)

randomness test, यादृच्छिकता कसोटी

random noise, यादृच्छिक कुरव

random order, यादृच्छिक क्रम

random orthogonal transformations, यादृच्छिक लंब रूपांतरणे

random parameter, यादृच्छिक प्राचल

random point method of selection, यादृच्छिक बिंदु निवड पद्धति [क्षेत्रांची नमुनानिवड आकारमानानुसारी संभाव्यता पद्धतीने सुलभपणे

[करण्यासाठी ही पद्धत आहे. या पद्धतीत नकाशावरील बिंदू यादृच्छिकतेने निवडतात. ते बिंदू ज्या ज्या क्षेत्रात पडतात ती ती क्षेत्रे निवडली जातात.]

random process = stochastic process

random sample, यादृच्छिक नमुना

random sampling, यादृच्छिक नमुनानिवड

random sampling error, यादृच्छिक नमुनानिवड दोष

random sampling numbers, यादृच्छिक नमुनानिवड आकडे

random selection, यादृच्छिक निवड

random series, यादृच्छिक श्रेणी

random start, यादृच्छिक प्रारंभ

random variable, (*abbr.*r.v.) (*also* stochastic variable *or* called variable *or* variate) यादृच्छिक चल (या. च.)

random walk, यादृच्छिक भ्रमण

range, *n.* कक्षा (स्त्री.) *cf.* domain

range chart, कक्षा आलेख

range space, कक्षा अवकाश

range square ratio test, कक्षा वर्ग गुणोत्तर कसोटी

rank, *n.* १ प्रतांक (पु.) २ क्रमांक (पु.)

rank correlation, क्रमांक सहसंबंध

rank factorisation, प्रतांकी अवयवीकरण

ranking, *n.* क्रमांकन (न.) (as in : conjugate ranking संयुग्मी क्रमांकन)

ranking of means, मध्य क्रमांकन

rankit, *n.* (rank unit) क्रमक (पु.) (क्रम एकक)

rank of a matrix, सारणीचा प्रतांक

rank order statistics, क्रमानुक्रम नमुनाफले

rank test, प्रतांक कसोटी

Rao-Blackwell theorem, राव-ब्लॅकवेल प्रमेय

Rao-Kupper model, राव-कूपर प्रतिमान

Rao's scoring test, राव प्राप्तांकन कसोटी

rate of arrivals, आगमनांचे प्रमाण

rate of decrement, घट प्रमाण, क्षय प्रमाण

rate of loss call, सेवारोध हानि प्रमाण

rate of return, प्रत्याय प्रमाण

rating, *n.* १ पदनिश्चयन (न.) २ निर्धारण (न.)

ratio, *n.* गुणोत्तर (न.)

ratio delay method, (*also* snap reading method) क्षणसापेक्ष निरीक्षण पद्धति [काल नमुनानिवड प्रक्रमाच्या विविध अवस्थांना लागणाऱ्या कालाचे प्रमाण ठरवण्यासाठी टिपेटने सुचवलेली पद्धती.]

ratio estimate, गुणोत्तर आकल

ratio estimator, गुणोत्तर आकलक

rational function, परिमेय फल

rational trend, निर्धारित कल

rational valued, परिमेयमोली

ratio of linear form programming = hyperbolic programming

ratio scale, गुणोत्तर मापनी

raw material inventory, कच्च्या मालाचा साठा

raw moment = crude moment

raw score, कच्चा प्राप्तांक

Rayleigh distribution, रॅले वितरण

Rayleigh tests, रॅले कसोट्या

R-chart, *n.* R-आलेख (पु.)

readiness test, पूर्वतयारी कसोटी

realisation, *n.* निष्पत्ति (स्त्री.)

realvalued, वास्तवमोली

real wages, वास्तविक वेतन, खरे वेतन

recapture, *n.* फेरपकड (स्त्री.)

recessive, *adj.* अप्रभावी

records tests, उच्चनीचांक कसोट्या [उच्च मूल्यांवर/नीच मूल्यांवर आधारित कालक्रमिकेतील कलांच्या अभ्यासाकरिता वापरण्याच्या वितरणनिरपेक्ष कसोट्या. एखादे निरीक्षण मूल्य, क्रमिकेतील त्याच्या आधीच्या सर्व मूल्यांपेक्षा मोठे/लहान असेल, तर ते उच्च/नीच गणले जाते.

फोस्टर व स्टुअर्ट यांनी अशा दोन कसोट्या मांडल्या आहेत.]

recovery of information, अवगम प्राप्ति
[अपूर्ण खंड संकल्पनांचे प्रयोग विश्लेषण करताना उपचारांची काही माहिती मिळत नाही. ती खंडांच्या बेरजांमधील तुलनेने मिळू शकते.]

recovery of interblock information, आंतरखंड अवगम प्राप्ति

rectangular association scheme, आयताकार साहचर्य मांडणी [वर्तक १९५९]
[तीन सहयोगी वर्ग असलेले हे एक अंशतः सतुलित अपूर्ण गट संकल्पन आहे. पहिल्या दोन सहयोगांमधील संबंधानुसार त्यातील उपचारांच्या वर्गीकरणाच्या दोन संरचना एकावर एक ठेवून त्याची आयताकार मांडणी करता येते.]

rectangular diagram, आयताकार आकृति

rectangular distribution, आयताकार वितरण
cf. uniform distribution, एकसमान वितरण

rectangular game, आयताकार खेळ

rectangular lattice, आयताकार जालक

rectified index number, परिशोधित निर्देशांक

rectifying inspection, परिशोधक परीक्षण

rectilinear, *adj.* **सरळरेषीय**

rectilinear trend, सरळरेषीय कल

recurrence, *n.* **पुनरावर्तन** (न.)

recurrence game, पुनरावर्तन खेळ

recurrence paradox, पुनरावर्तन विरोधाभास

recurrence relation, पुनरावर्तन संबंध

recurrence time, पुनरावर्तन काल

recurrent event, पुनरावर्ती घटना

recurrent Markov chain, पुनरावर्ती मार्कोव्ह मालिका

recurrent state = persistent state

recursive programming, पुनरावर्ती प्रायोजन

'recursive' system, सोपान प्रणाली
[वोल्डने सुचवलेली, पुढील गुणधर्म असणारी, अर्थमितीमधील समीकरण प्रणाली. (१) $(t-1)$ या क्षणापर्यंतच्या चलांच्या किमती माहीत असल्या तर त्या समीकरणांच्या साह्याने 't' या क्षणी त्या चलांच्या किमती कोणत्याही क्रमाने मिळू शकतात व (२) प्रणालीतील प्रत्येक समीकरण एकतर्फी कारक (unilateral causal) अवलंबन दर्शवते.]

reduced design, संक्षेपित संकल्पन

reduced equations, संक्षेपित समीकरणे

reduced error sum of squares, लघूकृत दोष वर्गबेरीज
[एखाद्या संख्याशास्त्रीय संकल्पनेत प्रचरणाचे विश्लेषण करताना रेषीय प्रतिमान $y_{ij}=\mu+\alpha_i+\beta_j+\varepsilon_{ij}$ असे घेतात. यातील $\alpha_i=0$ केले तर प्रतिमान $y_{ij}=\mu'+\beta_j'+\varepsilon_{ij}'$ असे होते. या नव्या प्रतिमानाला लघूकृत प्रतिमान म्हणतात व त्याच्या दोष वर्गबेरजेला 'लघूकृत दोष वर्गबेरीज' म्हणतात. जर मूळ रेषीय प्रतिमान– $y_{ijk\cdots(n)}=\mu+\alpha_i+\beta_j+\gamma_k+\cdots+t_{ijk\cdots(n)}$ असे n घटकी असेल तर $\alpha_i, \beta_j, \gamma_k, \ldots$ पैकी कोणतीही ४ प्राचले शून्य करून वरीलप्रमाणे लघूकृत प्रतिमान मिळते व त्याच्या दोष वर्गबेरजेस 'लघूकृत दोष वर्गबेरीज' म्हणतात.]

reduced form method, संक्षेपित रूप पद्धति

reduced inspection, शिथिल परीक्षण

reduced sample, संकुचित नमुना

reduction of data, आधारसामग्रीचे संक्षेपण

redundant, *adj.* **१ अनावश्यक** (as in : redundant relation अनावश्यक संबंध) **२ अतिरिक्त** (as in : redundant equation अतिरिक्त समीकरण)

redundant equation, अतिरिक्त समीकरण
redundant relation, अनावश्यक संबंध
Reed-Münch method, रीड-मुंच पद्धति
reference period, १ (same as base period) संदर्भ काल २ संदर्भ कालावधि
reference set, संदर्भ संच
reflecting barrier, परावर्तक अटकाव
reflexion principle, प्रतिबिंब तत्त्व
refusal rate, नकार प्रमाण
regeneration, *n.* पुनर्निर्मिति (स्त्री.)
regeneration event, पुनर्निर्मिति घटना
regeneration model horizon theorem, पुनर्निर्मिति प्रतिमान क्षितिज प्रमेय
regression coefficient, (*also* coefficient of regression) समाश्रयण गुणांक
regression line, समाश्रयण रेषा
regression surface, समाश्रयण पृष्ठ
regressor, *n.* समाश्रयी (पु.)
regret function, खंत फल
regular best asymptotically Normal estimator, नियमित उत्तम अनंतवर्ती प्रसामान्य आकलक
regular conditional distribution, नियमबद्ध सशर्त वितरण
regular conditional probability, नियमबद्ध सशर्त संभाव्यता
regular estimator, नियमित आकलक
regular group divisible incomplete block design, नियमित गट-विभाज्य अपूर्ण खंड संकल्पन
rejectable quality level, त्याज्य प्रतपातळी
rejected lots, नाकारलेले गठ्ठे
rejection error, (*also* called α error) त्यजन दोष
rejection line, त्यजन रेषा
rejection number, त्यजन संख्या
rejection region, त्यजन क्षेत्र
rejective sampling, त्यजनशील नमुनानिवड
relative efficiency of an estimator, आकलकाची सापेक्ष कार्यक्षमता
relative efficiency of a sample design, नमुना संकल्पनाची सापेक्ष कार्यक्षमता
relative efficiency of a test, (*also* called power efficiency) कसोटीची सापेक्ष कार्यक्षमता
relative error, सापेक्ष दोष
relative frequency, सापेक्ष वारंवारता
relative identified distribution transformation analysis, (*abbr.* ridit analysis) सापेक्ष अभिज्ञात वितरण रूपांतरण विश्लेषण (साभिरूप विश्लेषण)
relative index, सापेक्ष निर्देशांक
relative information, सापेक्ष अवगम
relative net precision, सापेक्ष निव्वळ नेमकेपण [नमुनानिवड एककांच्या निवडीच्या संदर्भात ही संज्ञा वापरतात. समजा n प्रकारची एकके आहेत. सर्व प्रकारांसाठी नमुनानिवड प्रचरण सारखे असताना जर i या प्रकारचा सापेक्ष परिव्यय c_i असला तर $\frac{i}{c_i}$ ला निव्वळ सापेक्ष नेमकेपण म्हणतात. याचे कारण असे की प्रत्येक प्रकारच्या एककात सारखाच परिव्यय असला तर हे आकडे सापेक्ष प्रचरणांच्या व्यस्त प्रमाणात असतात व म्हणून ते सापेक्ष नेमकेपण दाखवतात.]
relative potency, सापेक्ष गुणकारिता
relative precision, सापेक्ष नेमकेपण
relative risk = odds ratio
relative variance, सापेक्ष प्रचरण
relaxed oscillation, मंद दोलन
reliability, *n.* (as, in psychometry) विसंबनीयता (स्त्री.), विश्वसनीयता (स्त्री.)

reliability coefficient, विसंबनीयता गुणांक
cf. self-correlation coefficient, स्व-सह-संबंध गुणांक
reliability function, विसंबनीयता फल
reliability model, विसंबनीयता प्रतिमान
reliable, *adj.* विसंबनीय
reliance, *n.* विसंबन (न.)
renewal equation, नवीकरण समीकरण

$$\left[A(t) = a(t) + \underset{x=o}{\overset{x=t}{S}} A(t-x)\, d f(x) \right.$$

ह्या संकलक समीकरणास 'नवीकरण समीकरण' म्हणतात. ह्यात $a(t)$ हे ज्ञात असते, $A(t)$ हे अज्ञात असते, व $F(t)$ हे संचयी वितरण फल असते. जर $a(t)$ परिबद्ध असेल तर वरील समीकरणाचे

$$A(t) = a(t) + \underset{x=o}{\overset{x=t}{S}} a(t-x)\, d M(x)$$

हे एकच उत्तर असते. या उत्तरातील $M(t)$ हे नवीकरण फल आहे.]

renewal process, नवीकरण प्रक्रम
renewal theorem, नवीकरण प्रमेय
renewal theory, नवीकरण सिद्धांत
re-ordering, *n.* फेर क्रमरचना (स्त्री.)
re-order level, पुनर्मागणी पातळी
re-order point, पुनर्मागणी बिंदु
re-order quantity, पुनर्मागणी नगसंख्या
re-order time, पुनर्मागणी काल
repeated averaging, पुनरावृत्त सरासरीकरण
repeated trials, पुनरावृत्त प्रयत्न
repetition, *n.* पुनरावृत्ति (स्त्री.)
replacement, *n.* परत ठेवणे (न.), पुनःस्थापन (न.)
replacement of equipment, साधनसामग्रीचे प्रतिस्थापन
replenishment rule, पुनःपूर्ति नियम
replica, *n.* प्रतिकृति (स्त्री.)
replicated sampling, प्रतिकृत नमुनानिवड
replication, *n.* प्रतिकरण (न.)
representative enquiry, प्रातिनिधिक चौकशी
reproductivity, *n.* प्रजननक्षमता (स्त्री.)
residual, *adj.* अवशिष्ट, अवशेष
residual sum of squares, अवशिष्ट वर्गबेरीज
residual time, अवशिष्ट अवधि
cf. elapsed time, लोटलेला अवधि
waiting time, प्रतीक्षा अवधि
[नवीकरण प्रक्रमात कोणत्याही कालबिंदूपासून त्याच्या लगतपूर्वीच्या नवीकरण बिंदूपर्यंतच्या काळास 'अवशिष्ट अवधी' असे म्हणतात. या तीन अवधींतील संबंध खालील समीकरणाने स्पष्ट होतो: (लोटलेला अवधी = अवशिष्ट अवधी + प्रतीक्षा अवधी).]
residual treatment effect, अवशिष्टोपचार प्रभाव
residual variance, अवशिष्ट प्रचरण
residual waiting time, अवशिष्ट प्रतीक्षा अवधि
resolvable balanced incomplete block design, वियोज्य संतुलित अपूर्ण खंड संकल्पन
resolvable design, वियोज्य संकल्पन
[ज्या अपूर्ण खंड संकल्पनांमध्ये खंडांचे गटीकरण असे करता येते की, प्रत्येक गटात प्रत्येक उपचार एकदा येतो व त्यायोगे संपूर्ण प्रतिकृती तयार होते, अशा संकल्पनाला 'वियोज्य संकल्पन' म्हणतात. या संकल्पनात $t = ck$ व $b = \frac{cr}{e}$ हा धन पूर्णांक आहे.]
resolvant of a Markov process, मार्कोव्ह प्रक्रमाचा साधक
response, *n.* प्रतिसाद (पु.)
response error, प्रतिसाद दोष

response metameter, प्रतिसाद रूपांतरित मूल्य *cf.* dose metameter, मात्रा रूपांतरित मूल्य [दिलेल्या चेतकाच्या प्रतिसादाचे रूपांतरित मापन. उदा. जैविक अभ्यासात आकडेमोड व आकृतिरूपण सोपे जावे म्हणून असे रूपांतरण करतात.]

response surface, प्रतिसाद पृष्ठ

response surface design, प्रतिसाद पृष्ठ संकल्पन

response time distribution, प्रतिसाद अवधि वितरण

restricted chi-square test, निर्बंधित कायवर्ग (χ^2) कसोटी

restricted parameter, निर्बंधित प्राचल

restricted randomisation, निर्बंधित यदृच्छीकरण

restricted sequential procedure, निर्बंधित अनुक्रमिक कार्यपद्धति

restricted variable, निर्बंधित चल

return period = **return time**

return states, परतीच्या स्थिती

return time, (*also* **return period**) परतीचा काल

revenue cost, महसुली परिव्यय

reversal design, व्युत्क्रमण संकल्पन

reversal test, व्युत्क्रमण कसोटी

reversible relation, व्युत्क्रमी संबंध

Rhodes' distribution, ऱ्होड्स वितरण

Ricardo effect, रिकार्डो परिणाम

ridit analysis, (*abbr.* of **relative identified distribution transformation analysis**) साभिरूप विश्लेषण (सापेक्ष अभिज्ञात वितरण रूपांतरण विश्लेषण) [व्यक्तिनिष्ठ (subjective) वर्गीकरण केलेल्या अथवा नीट न नोंदलेल्या सामग्रीचे विश्लेषण करण्यासाठी ब्रॉसने सुचवलेली पद्धती. प्रसामान्य वितरणाऐवजी एकसमान वितरणाचा उपयोग करून नोंदीचे वाटप अभिज्ञात वितरणानुसार केले जाते.]

Riemann distribution, रीमान वितरण

right and wrong cases method, खरोखोटी बाब पद्धति

right angular design, काटकोनी संकल्पन

right tail probability, दक्षिण पुच्छ संभाव्यता, उजवे पुच्छ संभाव्यता

right-triangular distribution, काटकोनत्रिकोणाकृति वितरण

risk, *n.* जोखीम (स्त्री.)

risk function, जोखीम फल

Robbins-Munro process, रॉबिन्स-मन्रो प्रक्रम

robust, *n.* निबर (पु.) [संख्याशास्त्रीय कार्यपद्धती ज्या अनेक गृहीतकांवर आधारलेल्या असतात त्यांपैकी काही गृहीतकांशी वस्तुस्थिती जुळणारी नसते असे आढळून येते. गृहीतकांपासून वस्तुस्थिती दूर गेल्याचा ज्या कार्यपद्धतीवर फारसा परिणाम होत नाही, ती कार्यपद्धती निबर आहे असे म्हणतात. गृहीतकांपासून आपण कितपत दूर जाऊ शकतो यावर निबरपणाचे मान अवलंबून असते.]

robustness, *n.* निबरपणा (पु.)

robust test, निबर कसोटी

Room's square, रूम चौरस

root mean square, वर्ग-मध्य मूळ

root mean square deviation, विचलन वर्ग मध्य मूळ

root mean square error, दोषवर्ग मध्य मूळ

Rosenbaum's test, रोसेनबाम कसोटी

rotatable design, गोलपृष्ठी संकल्पन

[k–घटक प्रयोगाचे (factor experiment) अपेक्षित उत्पादन जर k–घटक पातळ्यांमध्ये d घाताची बहुघाती राशी असेल

आणि जर आकलित प्रतिसादाचे (estimated response) प्रचरण हे त्या संकल्पनाच्या मध्यापासूनच्या अंतराचे फल असेल तर त्या k–घटक संकल्पनाला d वा क्रम असलेले 'गोलपृष्ठी संकल्पन' म्हणतात. १९५७ मध्ये बॉक्स आणि हंटर यांनी ही संज्ञा उपयोगात आणली.]

rotation, *n.* १ **परिवलन** (न.) (as in : factor rotation घटक परिवलन) २ **क्रमव्यापी** (पु.) (as in : rotation sampling क्रमव्यापी नमुनानिवड)

rotation sampling, क्रमव्यापी नमुनानिवड
[विल्क्सने सुचवलेली व एक्लेअरने सुधारलेली पद्धती. यात एका पाठोपाठ निवडलेल्या नमुन्यांच्या जोडयांमधील घटक काही (इष्टतम) प्रमाणात सामाईक असतात.]

roulette, *n.* **द्यूतचक्र** (न.)

rounding, *n.* **स्थूलांकन** (न.)

'Round Robin' design, रॉबिन-चक्री संकल्पन, राऊंड रॉबिन संकल्पन

route sampling, मार्गी नमुनानिवड
[पिकांच्या पाहणीमध्ये, पुरेसे क्षेत्र समाविष्ट करणारा मार्ग निवडून रस्त्याच्या कडेने असणाऱ्या विविध पिकांची नोंदणी केली जाते. अशा रस्त्याच्या जागा यादृच्छिक असणे संभवनीय नाही व म्हणून त्यावर आधारलेले पिकांचे अंदाज पूर्वग्रहयुक्त असण्याचा संभव आहे. पण तोच मार्ग अनेक वर्षे वापरला असता मिळणारे अंदाज हे उपयुक्त ठरू शकतात. क्रमबद्ध नमुनानिवडीचा एक प्रकार म्हणून ही पद्धत पिकांचे अंदाज मिळवण्यासाठी वापरता येईल.]

routine, *n.* **नित्यक्रम** (न.)

routine problem, मार्गनिवड समस्या

row frequency, पंक्ति वारंवारता

R-technique, *n.* **पंक्तितंत्र** (न.)

r^{th} mean, r वा मध्य

r-tuplet, *n.* **r-संख्यांक** (पु.)

ruin problem, विनाश समस्या

rule of seven, साताचा नियम

rule of thumb, ठोकताळा (पु.)

run length, (*also* **length of run**) (as, in quality control) **मालिका लांबी**
[या ठिकाणी मालिका लांबी म्हणजे मालिकेतील खुणांची संख्या.]

runs, *n. pl.* **मालिका** (स्त्री. अ. व.)

runs above and below the median, मध्यकाच्या वरील व खालील मालिका

runs up and down, वर-खाली मालिका

run test, मालिका कसोटी

Rutherford's contagious distribution, रूदरफोर्ड सांसर्गिक वितरण

r. v., (*abbr.* of random variable) **या. च.** (यादृच्छिक चल)

S

Sack's theorem, सॅक प्रमेय

[सॅक (१९५८) यांच्या या प्रमेयात अत्यंत सर्वसाधारण शर्ती असताना असे म्हटले आहे की, जेव्हा $a_n = c/n$ (c स्थिर) या अचलांबरोबर प्रसंभाव्य समीपन-विषयक रॉबिन्स-मन्रो प्रक्रम वापरतात तेव्हा $(x_n - \theta)$ चे वितरण अनंत-वर्ती शून्य-मध्य-प्रसामान्य वितरण होते. या प्रमेयामुळे व्होरेट्स्की प्रमेयाच्या समवेत अधिक व्यापक शर्ती असताना रॉबिन्स-मन्रो प्रक्रम वापरण्यास तात्त्विक आधार मिळतो.]

saddle point, खोगीर बिंदु

safety stock, सुरक्षा साठा

sales forecasting, विक्री पूर्वानुमान

salvage cost, नष्टशेष परिव्यय

same order bias estimators, समकोटिका अभिनति आकलक

sample, *n.* नमुना (पु.)

sample census, नमुना माहिती

sample design, नमुना प्रकल्प

sample function, नमुना फल

cf. sample path, नमुना पथ

sample moment, नमुना परिबल

sample path, नमुना पथ *cf.* sample function

sample plan, नमुना नियोजन

sample point, नमुना बिंदु

cf. sample space, नमुना अवकाश

[$x_1, x_2, \ldots, x_n$ हा n यादृच्छिक चलमूल्यांचा नमुना n– मितीय (बहुशः युक्लीडीय) अवकाशातला बिंदू किंवा सदिश म्हणून दाखवता येतो. असे करताना ही चल-मूल्ये निर्देशक असतात. निरीक्षण केलेल्या नमुना मूल्यांच्या संचाशी संगत असा या अवकाशातला बिंदू म्हणजे नमुना बिंदू.]

sample size, नमुना संख्या

[नमुन्यात समाविष्ट करावयाच्या नमुना-निवड एककांची संख्या. बहुटप्पी नमुना-निवडीमध्ये नमुना संख्या म्हणजे शेवटच्या टप्प्यातील एकूण एककांची संख्या होय.]

sample space, नमुना अवकाश *cf.* sample point

[१ एखाद्या प्रयोगातून निघू शकणाऱ्या सर्व निष्पत्तींचा संच.

२ एखाद्या प्रयोगाच्या सर्व निष्पत्तींशी संगत असलेल्या बिंदूंचा संच. या बिंदूंनाच नमुना बिंदू असे म्हणतात.]

sample statistic = statistic

sample survey, नमुना सर्वेक्षण, नमुना पाहणी

[नमुनानिवड पद्धत वापरून केलेली पाहणी म्हणजे या पाहणीत संपूर्ण समष्टीची पाहणी

न करता तिच्या एका भागाचीच पाहणी करतात.]

sample unit, नमुना एकक

[ही संज्ञा पुष्कळ वेळा नमुनानिवड एककाशी समानार्थक असते. पण विशिष्ट नमुन्यातील एखाद्या घटकाचा निर्देश करण्याकरता तिचा उपयोग करणे अधिक चांगले.]

sampling, *n.* नमुनानिवड (स्त्री.)

sampling design, नमुना प्रकल्प

sampling distribution, नमुनाफल वितरण

sampling error, नमुना दोष

sampling for attribute, गुणानुसारी नमुनानिवड

sampling fraction, नमुनानिवड अंश

cf. sampling ratio

[निवडलेल्या नमुन्यातील एककांच्या संख्येचे समष्टीतील एकूण एककांच्या संख्येशी असलेले गुणोत्तर.]

sampling inspection, नमुन्याद्वारे परीक्षण

cf. screening inspection, चाळणी परीक्षण

[उत्पाद एककांची प्रत ठरवण्यासाठी त्या सर्वांचेच परीक्षण न करता त्यांतील काही भागांचे परीक्षण करणे.]

sampling inspection plan, नमुनानिवड परीक्षण योजना

sampling interval, नमुनानिवड अंतराळ

sampling moment, नमुनाफल परिबल

sampling on successive occasions, लागोपाठ नमुनानिवड

[नमुनानिवड एकदाच न करता लागोपाठच्या प्रसंगी करण्याचा प्रकार. नमुना सर्वेक्षणात यासाठी वेगवेगळ्या पद्धती वापरतात. उदाहरणार्थ : प्रत्येक प्रसंगी नवा नमुना निवडतात किंवा नमुन्याचे अंशत: पुन:स्थापन करतात किंवा आरंभाच्या नमुन्यातून उपनमुना निवडतात.]

sampling rate = sampling ratio

sampling ratio, (*also* sampling rate) नमुनानिवड गुणोत्तर

cf. sampling fraction, नमुनानिवड अंश

sampling stability, नमुनाजन्य स्थैर्य

sampling structure, नमुनानिवड संरचना

[संपूर्णपणे विनिर्दिष्ट अशा नमुना किंवा सर्वेक्षण प्रकल्पाच्या वर्गाची व्याख्या करणारे विनिर्देशन. इष्टतम प्रकल्पाच्या समस्यांच्या बाबतीत इष्टतमीकरण हे सर्व कल्पनीय शक्यतांचा विचार न करता दिलेल्या वर्गातल्या प्रकल्पापुरतेच मर्यादित असते.]

sampling technique, नमुनानिवड तंत्र

sampling unit, नमुनानिवड एकक

[नमुनानिवड करण्यासाठी एखाद्या समुच्चयाचे ज्या एककांत विभाजन करतात किंवा विभाजन केले आहे असे समजतात त्यांपैकी एक. निवड करताना प्रत्येक एकक हा स्वतंत्र आणि अविभाज्य आहे असे धरतात. एककाच्या व्याख्येचा आधार नैसर्गिक असेल, जसे परिवार, माणसे, उत्पादित वस्तू, तिकिटे, इत्यादी किंवा स्वेच्छ असेल, जसे नकाशात जाळीनिर्देशकांनी निश्चित केलेले क्षेत्र. बहुटप्पी नमुनानिवडीत वेगवेगळ्या टप्प्यांतले एकक वेगवेगळे असतात. पहिल्या टप्प्यात ते 'मोठे' असतात आणि निवडीच्या प्रक्रियेत प्रत्येक टप्प्याबरोबर अधिकाधिक लहान होत जातात. नमुना एकक ही संज्ञा याच अर्थाने कधीकधी वापरतात.]

sampling variance, नमुनाफल प्रचरण

sampling without replacement, परत न ठेवता नमुनानिवड

sampling with replacement, परत ठेवून नमुनानिवड

Samuelson-Hicks model of the multiplier accelerator, सॅम्युअलसन-हिक्स यांचे गुणक प्रवेगक प्रतिमान

saturated model, संपृक्त प्रतिमान

saturation, *n.* संपृक्ति (स्त्री.)

S_B, S_U distributions, S_B, S_U वितरणे

[जॉन्सन (१९४९) यांनी सुचवलेल्या वारंवारता वितरणाच्या दोन प्रणाल्या $z = y + \delta f \left\{ \frac{x-\xi}{\lambda} \right\}$ या प्रकारच्या चल रूपांतरणावर आधारलेल्या आहेत. येथे z हे प्रमाणित प्रसामान्य चल आहे. y, $+\delta$, ξ व λ हे स्थिरांक आहेत व f हे एखादे सोईस्कर फल आहे. S_B वितरणात $\log \left\{ \frac{x-\xi}{\xi+\lambda-x} \right\}$ या फलाचा उपयोग केला आहे.

S_U कुलात $\mathrm{Sinh}^{-1} \left\{ \frac{x-\xi}{\lambda} \right\}$ या फलाचा उपयोग केला आहे.]

scale, *n.* १ प्रमाण (न.) (as in : scale parameter प्रमाण प्राचल) २ मापनी (स्त्री.) (as in : interval scale अंतराळ मापनी)

- **interval scale,** अंतराळ मापनी
- **nominal scale,** नाममात्र मापनी
- **ordinal scale,** क्रमित मापनी
- **ratio scale,** गुणोत्तर मापनी

scale parameter, (*also* parameter of scale) प्रमाण प्राचल

scaling, *n.* श्रेणीयन (न.)

scaling individual test items, कसोटीतील प्रत्येक कलमाचे श्रेणीयन

scaling in terms of difficulty, काठिण्यानुसारी श्रेणीयन

scaling of judgement, निर्णय श्रेणीयन

scaling of ranking, क्रमांकन श्रेणीयन

scaling of test scores, कसोटी प्राप्तांक श्रेणीयन

scaling procedure, श्रेणीयन पद्धति

scatter diagram, विकीर्ण बिंदुलेख

scedastic curve, प्रकीर्ण वक्र

scedasticity, *n.* प्रकीर्णता (स्त्री.)

[हा शब्द अपस्करण (dispersion) या अर्थानेही वापरतात.]

Schach's two-sample tests, शॉक द्वि-नमुना कसोट्या

schedule, *n.* प्रश्नसूची (स्त्री.)

schedule of activity, कार्यसूची (स्त्री.)

scheduling, *n.* क्रमयोजन (न.)

Scheffe's test, शेफे कसोटी

[प्रचरण विश्लेषणात उद्भवणाऱ्या मध्य मूल्यांच्या एका किंवा अनेक तुलनांच्या लक्षणीयतेची कसोटी पहाण्यासाठी असलेली संरक्षी पद्धती. मध्य मूल्यांच्या एका जोडीसाठी ही कसोटी t कसोटीशी समरूप असते. म्हणजेच ही कसोटी t कसोटीचे विस्तारीकरण होय.]

schematic diagram, सांकेतिक आकृति

schematic form, सांकेतिक रूप

schematic representation, सांकेतिक प्रतिरूपण

scheme, *n.* योजना (स्त्री.)

scheme of hidden periodicity, प्रच्छन्न आवर्तिता योजना

Schuster periodogram, शूस्टर आवर्तनी आलेख

score, *n.* प्राप्तांक (पु.)

scorer reliability, प्राप्तांकक विसंबनीयता

scoring, *n.* प्राप्तांकन (न.)

scoring test, प्राप्तांकन कसोटी

screening design, चाळणी संकल्पन

screening inspection, चाळणी परीक्षण

cf. sampling inspection

[सामग्रीच्या किंवा उत्पाद एककांच्या गटाचे संपूर्ण परीक्षण आणि सर्व सदोष वस्तूंचे त्यजन, याला 'सकल परीक्षण' किंवा

'१०० टक्के परीक्षण' अशी दुसरी नावे आहेत.] (शिवाय पहा : sampling inspection)

screening of variables, चल चाळणी

S-curve, *n.* **S - वक्र** (पु.)

seasonal, *adj.* **मोसमी**

seasonal average by months, मासानुसारी मोसमी सरासरी

seasonal effect, मोसमी प्रभाव

seasonal variation, मोसमी विचरण
[वर्षभरात मोसमी परिणामामुळे कालक्रमिकेत होणाऱ्या हालचाली. उदाहरणार्थ, पर्जन्यमानातील मोसमी विचरण. नियतकालिक बाह्य कारणांमुळे जेव्हा चढउतार होतात तेव्हादेखील ही संज्ञा वापरतात. उदाहरणार्थ, तापमानातील दैनिक विचरणांचे वर्णन 'मोसमी' असे करता येईल.]

secondary constraint, दुय्यम बंधन

secondary process, दुय्यम प्रक्रम

secondary unit, (*also* **second stage unit**) **दुय्यम एकक**

second best route, दुय्यम उत्तम मार्ग

second limit theorem, दुसरे सीमा प्रमेय
[स्थूलमानाने या प्रमेयात असे म्हटले आहे की, $\{F_n\}$ या वितरण फल क्रमिकेची परिबले जर F या वितरण फलाच्या परिबलांकडे अभिसारित होत असतील, शिवाय $\{F_n\}$ आणि F च्या सर्व कोटिकांची परिबले अस्तित्वात असतील आणि F हे वितरण फल त्याच्या परिबलांनी एकमेवतः निश्चित होत असेल तर $\{F_n\}$ ही फलक्रमिका F या फलाकडे अभिसारित होते.] (शिवाय पहा : first limit theorem)

second order efficiency, द्वितीय कोटिका कार्यक्षमता

second order interaction, द्वितीय कोटिका आंतरक्रिया

second order stationary, द्विघाती स्थिर (प्रक्रम)

second stage unit = secondary unit

secular trend, दीर्घकालिक कल

selection, *n.* **निवड** (स्त्री.)

selection ratio, निवड गुणोत्तर

selection with arbitrary (variable) probability, स्वेच्छ संभाव्यता (बदलत्या) **निवड**
[नमुनानिवडीच्या या कार्यपद्धतीत निवडीपूर्वीच समष्टीतील एकके निवडण्याच्या संभाव्यता सहेतुक पण स्वेच्छेने ठरविलेल्या असतात. नेहमीप्रमाणे नमुना-एकक एकामागून एक निवडले तर प्रत्येक निवडीच्या वेळचा संभाव्यता संच वेगळा असू शकतो.] (शिवाय पहा: selection with equal probability)

selection with equal probability, समान संभाव्यता निवड
[सर्व एककांच्या निवड-संभाव्यता समान राहतील अशाप्रकारे एकक-संचातून केलेली एका एककाची निवड, हा याचा मूलभूत अर्थ आहे. पण जेव्हा नमुन्यात एकापेक्षा अधिक एकके असतात तेव्हा या संज्ञेच्या वापरात एकसमानता नसते. तिचा संबंध कोणत्याही एका एककाच्या, व्यक्तिशः आणि/किंवा सामूहिक रीतीने केलेल्या निवडीच्या दोन किंवा अधिक कृतींशी असतो किंवा अशा सर्व कृतींनी मिळणाऱ्या संपूर्ण नमुन्याशी असतो; हा संबंध नमुना-एककाशी असेल वा नसेल. जसे, स्तरित-साध्या-यादृच्छिक नमुना-निवडीत वेगवेगळ्या स्तरांतले नमुनानिवड-

अंश वेगवेगळे असल्यास प्रत्येक स्तरातील नमुनानिवडीची कृती मूलतः समसंभाव्यतेची असली तरीही संपूर्ण नमुन्याचा निर्देश, 'असमान संभाव्यतेने निवडलेला नमुना', अशाप्रकारे कधीकधी करतात.]

selection with probability proportional to size, आकारानुसारी संभाव्यता निवड
[एककाच्या आकाराच्या प्रमाणात प्रत्येक एककाची निवडसंभाव्यता असते. परंतु परत ठेवून नमुनानिवड (sampling with replacement) असेल तरच एकामागून एक निवडलेल्या एककांची संभाव्यता ही आकाराच्या प्रमाणात राहील याची खात्री देता येईल; अन्यथा नाही.]

selection with unequal probability, असमान संभाव्यता निवड
[गटातील एकक निवडताना प्रत्येक एककाची निवडसंभाव्यता ही भिन्न असेल तर ही निवड, भिन्न संभाव्यतेची असते.]

self-avoiding random walk, स्वयंवर्जी यादृच्छिक भ्रमण
[एका घटकाचा जालकावरील यादृच्छिक भ्रमणमार्ग त्या मार्गाला कोणत्याही बिंदूत छेदत नसेल वा स्पर्श करत नसेल तर तो भ्रमणमार्ग भौतिक आकारमान असलेल्या दोन घटकांच्या अवकाशातील भ्रमणमार्गासारखा असतो कारण ते घटक एकाच वेळी अवकाशाचा एकच भाग व्यापू शकत नाहीत.]

self-conjugate latin square, स्वसंयुग्मी लॅटिन चौरस

self-correlation coefficient, स्व-सहसंबंध गुणांक *cf.* reliability coefficient

self-renewing aggregate, स्वयंस्थापी समुच्चय

self-service model, स्वयंसेवा प्रतिमान

self-weighting estimate, स्वयंभारी आकल

self-weighting sample, स्वयंभारी नमुना
[जर सर्व नमुना एककांचे वर्धक गुणक समान असले तर विचाराधीन असलेल्या विशिष्ट रेषीय आकलकासाठी तो नमुना स्वयंभारी असतो, पण अन्य आकलकासाठी तो स्वयंभारी नसू शकतो. साधारणतः नमुना प्रकल्पात स्वयंभारी नमुन्याचा अंतर्भाव करतात. हे स्वयंभारित्व बहुशः संपूर्ण समष्टीच्या बेरजेसाठी असते. त्यामुळे कोष्टकीकरणाचे काम सोपे होते. कारण नमुन्याच्या बेरजेवरून समष्टीच्या बेरजेचे आकलन सहजतेने होते. द्विटप्पी (बहुटप्पी) नमुनानिवडीत दुसऱ्या टप्प्याच्या नमुना-एककांची संख्या किंवा त्यांचे प्रमाण नमुना स्वयंभारी व्हावा अशाप्रकारे निश्चित करतात.]

semi-average, *n.* **अर्ध-सरासरी** (स्त्री.)

semi-definiteness, *n.* **अर्ध निश्चितता** (स्त्री.)

semi-interquartile range, अर्ध-चतुर्थक कक्षा

semi-invariant, *n.* (*also* **half-invariant** *or* called **cumuiant**) **अर्ध अविकारी** (पु.)
[जी नमुनाफले आदिबिंदु-अधीन नसतात आणि प्रमाण-रूपांतरणात ज्यांना प्रमाण-गुणकाने गुणावे लागते अशांसाठी हा शब्द वापरतात. उदा. नमुना-मध्य सापेक्ष परिबले व संचयके.]

semi-latin square, अर्ध-लॅटिन चौरस

semi-logarithmic chart, निमलागीय आलेखपत्र

semi-Markov process, अर्ध-मार्कोव्ह प्रक्रम

semi-martingale, *n.* **अर्ध-जेरबंदी** (पु.)

semi-Normal distribution = half-Normal distribution

semi-range, *n.* **अर्ध-कक्षा** (स्त्री.)

semi-standard latin square, अर्ध-प्रमाण लॅटिन चौरस

semi-stationary process, अर्ध-स्थिर प्रक्रम

sensitivity analysis, सूक्ष्मभेदग्राहिता विश्लेषण (उद्दिष्ट फल)

sensitivity data, प्रतिक्रियात्मक आधारसामग्री

separable Brownian motion process, पृथक्करणीय ब्राऊन संचार प्रक्रम

separable process, पृथक्करणीय प्रक्रम

separating class of function, व्यवच्छेदक फल वर्ग

sequence, *n.* **क्रमिका** (स्त्री.)

sequencing problem, अनुक्रमण समस्या

sequential analysis, अनुक्रमी विश्लेषण

sequential probability ratio test, (*abbr.* SPRT) **अनुक्रमी संभाव्यता गुणोत्तर कसोटी** (असंगुर्टी)

[वॉल्ड (१९४४) यांनी मांडलेली H_1 या पर्यायी परिकल्पनेच्या तुलनेत H_0 या परिकल्पनेची अनुक्रमी कसोटी. नमुनानिवडीतील प्रत्येक टप्प्याच्या शेवटी p_1/p_0 या संभाव्यता गुणोत्तराची संगणना करतात. त्यात p_0 आणि p_1 ही अनुक्रमे मूळ परिकल्पना व पर्यायी परिकल्पना गृहीत धरून, तोंवर काढलेल्या सर्व नमुना घटकांची संभाव्यता फलने आहेत. जर $B < p_1/p_0 < A$ तर नमुनानिवड चालू ठेवतात. पण जर $p_1/p_0 \leqslant B$ तर मूळ परिकल्पना (H_0) स्वीकारतात आणि जर $p_1/p_0 \geqslant A$ तर मूळ परिकल्पना नाकारतात. या कसोटीत A आणि B हे स्थिरांक पहिल्या व दुसऱ्या प्रकारच्या दोषांवरून ठरवतात.]

sequential sampling, अनुक्रमी नमुनानिवड

sequential scheme, अनुक्रमी योजना

sequential test, अनुक्रमी कसोटी

sequential unconstrained maximisation technique, (*abbr.* SUMT) **अनुक्रमी अनिर्बंधित कमालीकरण तंत्र** (अअकतं)

serial, *adj.* **यथाक्रम**

serial cluster, यथाक्रम समूह

[नेहमीप्रमाणे समूहाची प्रत्यक्ष मर्यादा किंवा समूहातील एककांची यादी न देता आराखड्यातील एककांना अगोदरच दिलेल्या क्रमांकांवर आधारित असलेल्या नियमानुसार हा समूह बनवतात.] (पहा : entry plot)

serial correlation, अनुक्रम सहसंबंध

cf. lag correlation, पश्चता सहसंबंध

[कालक्रमिकेमधील (time series) किंवा अवकाशक्रमिकेमधील (space series) घटकांतील (members) सहसंबंध. कालक्रमिकेतील किंवा अवकाशक्रमिकेतील एकाच दिशेतील कालांतर किंवा अवकाशांतर समान असणे आवश्यक आहे. उदाहरणार्थ, जर $U_1, U_2, U_3, \ldots$ हे क्रमिकेतील घटक असतील तर (U_1, U_4), (U_2, U_5), (U_3, U_6), . . . या जोड्यांमधील सहसंबंधाला तिसऱ्या कोटिकेचा (order) 'अनुक्रम सहसंबंध' असे म्हणतात. तथापि, काही लेखक याच सहसंबंधाला स्वयंसंबंध (autocorrelation) ही संज्ञा वापरतात, मग ती क्रमिका नमुना म्हणून असो किंवा समष्टी (population) म्हणून असो; आणि 'अनुक्रम सहसंबंध' ही संज्ञा दोन भिन्न क्रमिकांमधील सहसंबंधाकरिता वापरतात.] (पहा : lag covariance)

serial design, यथाक्रम संकल्पन

cf. overlap design, परस्परव्यापी संकल्पन

[कालातील परस्परव्यापी परिणामांचा दोन कारणांसाठी उपयोग करणारे हे प्रायोगिक संकल्पन (experimental design) आहे. ही दोन कारणे म्हणजे (१) परिमाणांचे आकल (estimates) काढणे, आणि (२) अधिक काळपर्यंत प्रयोग चालू ठेवण्याकरिता एक आधार मिळवणे ही होत.] (शिवाय पहा : evolutionary operation)

serially balanced sequence, यथाक्रम संतुलित क्रम संकल्पन

serial sampling inspection schemes, यथाक्रम नमुनानिवड परीक्षण योजना

serial variation, यथाक्रम विचरण

series, *n.* **श्रेणी** (स्त्री.)

series queues, श्रेणीबद्ध रांगा

cf. tandem queues, अनुवर्ती रांगा

[या पद्धतीत रांग पद्धतीचा भाग असणाऱ्या 1, 2, ... , k, या सुविधा प्रत्येक आगमन एककाला एकामागून एक या क्रमाने मिळतात. 'अनुवर्ती रांगा' या संज्ञेने थोडीशी वेगळी संकल्पना व्यक्त होते]

server, *n.* **सेवाकेंद्र** (न.)

service channel, सेवामार्ग (पु.)

service channels in parallel, समांतरित सेवामार्ग

service channels in series, एकसरी सेवामार्ग

service in random order, (*abbr.* SIRO) **यादृच्छिक सेवाक्रम** (यासेक्रम)

service time distribution, सेवा काल वितरण

set, *n.* **संच** (पु.) *cf.* lot

shadow cost, छाया परिव्यय

shadow price = accounting price

shape of block, खंडाचा आकार

shape parameter, आकार प्राचल

Shapiro-Wilk test, शापिरो-विल्क कसोटी

Sheppard's corrections, शेपर्ड दुरुस्त्या

cf. correction for grouping, गटकरण दुरुस्ती

[वर्ग अंतराळात असलेली सर्व निरीक्षणे वर्गमध्यात केंद्रित झाली आहेत असे गृहीत धरून परिवले काढली जातात. यामुळे जी चूक होते ती दुरुस्त करण्यासाठी शेपर्ड दुरुस्त्या वापरतात.

शेपर्डची दुरुस्त परिवले $\bar{\mu}$ ने दर्शवल्यास $\bar{\mu}_2$ व $\bar{\mu}_4$ पुढील सूत्रावरून काढता येतात. $\bar{\mu}_2 = \mu_2 - \frac{1}{12} h^2$,

$$\bar{\mu}_4 = \mu_4 - \frac{1}{2} \mu_2 h^2 + \frac{7}{240} h^4, \text{ etc.}$$

या ठिकाणी h हे वर्ग अंतराळ आहे व μ_2 आणि μ_4 ही मध्य सापेक्ष परिवले आहेत.]

Sherman's test statistic, शेरमन कसोटी नमुनाफल

Shewhart control chart, शुहार्ट नियमन आलेख

shift transformation, सरक रूपांतरण

shock and error model, धक्का आणि दोष प्रतिमान

[या समीकरण प्रणालीत विशिष्ट चलांशी संबंधित असे यादृच्छिक घटक (चलदोष) आणि प्रणालीतील विशिष्ट समीकरणांशी संबंधित असे यादृच्छिक घटक, म्हणजेच धक्के, (समीकरण दोष) असतात.]

shock model, धक्का प्रतिमान

shortage, *n.* **कमतरता** (स्त्री.), **उणीव** (स्त्री.), **कमताई** (स्त्री.)

shortest confidence intervals, ऱ्हस्वतम विश्वास अंतराळे

shortest-route problem, ऱ्हस्वतम मार्ग समस्या

short term fluctuation, अल्पावधि चढउतार

shot noise, आकस्मिक कुरव

[ही संज्ञा यादृच्छिक विक्षोभ श्रेणीकरिता वापरली जाते. संदेशन सिद्धांतात x हा

संकेत पाठवला असता विक्षोभामुळे y हा संकेत ग्रहण केला जातो. y चे संभाव्यता वितरण x वर अवलंबून असते. हे विक्षोभ यादृच्छिक कालावधीनंतर उद्भवत असतील तर त्यास 'आकस्मिक कुरव' असे म्हणतात.]

Siegel-Tukey test, सीगल-टकी कसोटी

sigma-field, *n*. (σ-field) सिग्मा क्षेत्र (न.)

sigmoid curve, अवग्रहाभ वक्र

[हा वक्र दोन आडव्या अनंतोपगांमध्ये पसरलेला असतो. त्याने दर्शविलेले फल एकस्वनिकतेने वाढते आणि त्याचा नति-परिवर्तन-बिंदु अनंतोपगांच्या साधारण मध्यावर असतो, म्हणून तो थोडासा अवग्रहा (ऽ) सारखा दिसतो. संख्याशास्त्रात हा वक्र इतर गोष्टींबरोबर एकबहुलकी वितरणांची वितरण-फले, पर्ल-रीड वृद्धि वक्रासारखे वृद्धि वक्र आणि जीवशास्त्रीय आमापनातला एक विशिष्ट मात्रा प्रतिसाद-संबंध यांच्या संदर्भात आढळतो.]

signed rank test, चिन्हांकित क्रमांक कसोटी

significance, *n*. लक्षणीयता (स्त्री.)

significance level, लक्षणीयता पातळी

sign rank test of differences, फरकांची चिन्ह क्रमांक कसोटी

sign test, चिन्ह कसोटी

similar action, सदृश क्रिया

similarity index, सादृश्य निर्देशांक

similar regions, सदृश क्षेत्रे

simple abnormal curve, साधा अपसामान्य वक्र

simple hypothesis, साधी परिकल्पना

simple lattice design, साधे जालक संकल्पन

simple random sample, साधा यादृच्छिक नमुना

simple random sampling, साधी यादृच्छिक नमुनानिवड

[ह्या नमुनानिवडीत समष्टीतल्या प्रत्येक घटकाची निवडसंभाव्यता सारखीच असते.]

simple sample, सोपा नमुना

[ओढतीतील सर्व घटकांच्या निवड-संभाव्यता जेव्हा समान असतात आणि शेवटच्या ओढीपर्यंत स्थिर असतात तेव्हा अशा नमुन्याला 'सोपा नमुना' म्हणतात.]

simple structure, साधी संरचना

simple table, साधे कोष्टक

simplex centroid design, सरलाकृति प्रकेंद्र संकल्पन

[शेफे (१९६३) यांनी सुचवलेले मिश्रणे वापरणारे प्रयोग संकल्पन. जर अंगभूत भाग m असले आणि सर्व मिश्रणे सम प्रमाणांची असली तर संकल्पनांत अंतर्भूत असलेली निरीक्षणे 1 पासून m पर्यंत अंगभूत भाग वापरून मिळणाऱ्या मिश्रणांच्या सर्व उपसंचांवरील असतात.]

simplex tableau, सरलाकृति कोष्टक

simulated experiment, अनुकृत प्रयोग

simulated system, अनुकृत पद्धति

simulation, *n*. अनुकार (पु.)

event-type simulation, घटनानिष्ठ अनुकार

macro simulation, समष्टि अनुकार

micro simulation, व्यष्टि अनुकार

simulation language, अनुकारी भाषा

simulation model, अनुकार प्रतिमान

simulator, *n*. अनुकारी (पु.)

simultaneous confidence intervals, एककालिक विश्वास अंतराळे

simultaneous discrimination intervals, एककालिक भेदकारी अंतराळे

simultaneous equations, एकसामयिक समीकरणे

simultaneous equations model = multi-equational model

simultaneous estimation, एकसामयिक आकलन

simultaneous tolerance intervals, एकसामयिक सहनशीलता अंतराळे

simultaneous variance ratio test, एकसामयिक प्रचरण गुणोत्तर कसोटी

single factor theory, एकघटक उपपत्ति *cf.* Spearman two factor theorem

single sampling, एकबार नमुनानिवड
cf. double sampling, दुबार नमुनानिवड
[नमुनानिवड परीक्षणाच्या या प्रकारात संबंधित माल एखाद्या विनिर्देशाशी जुळतो या परिकल्पनेचा स्वीकार किंवा त्यजन करण्याचा निर्णय एकाच नमुन्याच्या परीक्षणानंतर घेतात.]

single sampling plan, एकबार नमुनानिवड योजना

single server model, एक सेवाकेंद्र प्रतिमान

single tail test = one sided test

singly linked block design, एकबद्ध खंड संकल्पन
[युडेन (१९५१) यांनी सुचवलेला अपूर्ण खंड संकल्पनांचा एक वर्ग. यात खंडांच्या प्रत्येक जोडीत एक उपचार समाईक असतो. उदा.— प्रत्येकी चार खंडकांच्या पाच खंडात दहा उपचारांचे संकल्पन खालीलप्रमाणे आहे :

१	१	२	३	४
२	५	५	६	७
३	६	८	८	९
४	७	९	१०	१०

त्रिकोणी संकल्पनाचे हे एक विशिष्ट उदाहरण आहे.]

singular, *adj.* **संविशेष**

singular distribution, संविशेषकारी वितरण

singular matrix, संविशेष सारणी

singular value decomposition, संविशेष मूल्य विघटन

singular weighing design, संविशेषभारी संकल्पन
[या भारण संकल्पनाची सारणी $X = (x_{ij})$ अशी असते की $S = X'X$ ही सारणी संविशेष होते (राघवराव, १९६४).]

sink node, लयन गाठबिंदु

sinusoidal form, ज्या वक्रीय रूप

sinusoidal function, ज्या वक्रीय फल

sinusoidal limit theorem, ज्या वक्रीय सीमा प्रमेय
[स्लुत्स्कीने (१९२७) मांडलेल्या या प्रमेयाचा मथितार्थ असा आहे की, जर यादृच्छिक श्रेणीतल्या पदांच्या जोड्यांच्या n पुनःकृत बेरजा केल्या, त्यानंतर m वी अंतरे काढली आणि जर m/n हे गुणोत्तर स्थिर ठेवले तर मिळणाऱ्या श्रेणीचा कोणताही खंड n अनंतगामी असताना साइन वर्गाकडे संभाव्यता 1 ने अभिगामी होईल. येथे साइन वक्राचा काल $T = \frac{2\pi}{arc \cos r}$, $r = \frac{1 - m/n}{1 + m/m}$ असतो.]

SIRO, (*abbr.* of **service in random order**) **यासेक्रम** (यादृच्छिक सेवाक्रम)

six point assay, षड्बिंदु आमापन (संकल्पन)

size, *n.* **आकारमान** (न.)

size of a block, खंडाचे आकारमान

size of a region, क्षेत्रमान (न.)

size (of a test), कसोटीमान (न.)

skew, *adj.* (*also* **skewed**) **असममित**

skew correlation, असममित सहसंबंध

skew distribution, असममित वितरण
skewed = skew
skew hysteresis, असममित शैथिल्य
skewness, *n.* असममिति (स्त्री.)
[जर एखाद्या एकबहुलकी वितरणाचे पुच्छ ऋण दिशेकडे पसरलेले असेल तर त्याची असममिती ऋण, व धन दिशेकडे पसरलेले असेल तर त्याची असममिती धन असते.]
skew regression, असममित समाश्रयण
skip free process, वगळणीमुक्त प्रक्रम
Skitovich-Darmois theorem, स्किटोविच-डारम्वॉस प्रमेय
slack variable, न्यून चल
slippage test, घसरण कसोटी
slope ratio assay, चढ गुणोत्तर आमापन
Slutzky process, स्लुत्स्की प्रक्रम
cf. moving average process, सरकता मध्य प्रक्रम
Slutzky's theorem, स्लुत्स्की प्रमेय
Slutzky-Yule effect, स्लुत्स्की-यूल प्रभाव
Smirnov test, स्मरनॉव्ह कसोटी
smooth broad motion, नितळ स्थूल संचार
smooth curve, नितळ वक्र
smoothing, *n.* नितळण (न.) *cf.* graduation
smoothing power, नितळणक्षमता (स्त्री.)
smooth regression analysis, नितळ समाश्रयण विश्लेषण
smooth test, नितळ कसोटी
snap reading method = ratio delay method
Snedecor's F-distribution, स्नेडेकॉर F-वितरण
snowball sampling, हिमगोल नमुनानिवड
[गुडमन (१९६१) यांनी सुचवलेला नमुनानिवडीचा एक प्रकार. सांत समष्टीतून n व्यक्तींचा एक यादृच्छिक नमुना काढतात. त्यातल्या प्रत्येक व्यक्तीकडून नमुन्यात घेण्यासाठी आणखी k व्यक्तींची नावे मागितली जातात. हा पहिला टप्पा. अशा प्रकारे s टप्प्यापर्यंत जातात. प्रारंभिक नमुना उकल आणि त्या नमुन्याचे आकारमान यांवरून आधारसामग्रीचे विश्लेषण कसे करावे आणि त्यातून निघणारी अनुमाने कोणती हे ठरते.]
social class, सामाजिक वर्ग
social desirability variable, समाज इष्टता चल
social insurance, समाज विमा
social status, सामाजिक दर्जा
sociometry, *n.* समाजमिति (स्त्री.)
solution, *n.* उकल (स्त्री.)
source node, उद्‌गम गाठबिंदु
sources of information, अवगम उगम
sources of variation, विचरणाचा उगम
space homogeneous process, अवकाश एकविध प्रक्रम
[एखाद्या यादृच्छिक प्रक्रमात कोणत्याही दोन क्षणी मिळणाऱ्या दोन स्थितींमधील संक्रमणसंभाव्यता जर त्या दोन स्थिति मूल्यांमधील फरकावरच अवलंबून रहात असेल तर त्या प्रक्रमास 'अवकाश एकविध प्रक्रम' असे म्हणतात. हेच खालील सूत्राने सांगता येईल :
जर $P_{t_1, t_2}(i, j) = p\left(x(t_2)=j \mid x(t_1)=i\right)$ असेल तर त्या प्रक्रमात $P_{t_1, t_2}(i, j) = P_{t_1, t_2}(|i-j|, 0)$ असते.]
spatial distribution, अवकाशी वितरण
spatial point process, प्रतल बिंदु प्रक्रम
spatial systematic sample, अवकाशी क्रमबद्ध नमुना
[क्यूनालीने यालाच प्रतल नमुनानिवड (plane sampling) असे म्हटले आहे.]
Spearman-Brown formula, स्पिअरमन-ब्राऊन सूत्र
cf. split half method, अर्धन पद्धति

Spearman estimator, स्पिअरमन आकलक
Spearman-Kärber method, स्पिअरमन-कार्बर पद्धति
Spearman's footrule, स्पिअरमन तळसूत्र
Spearman's ρ (rho), स्पिअरमन ρ (रो)
Spearman two factor theorem, स्पिअरमन द्विघटक प्रमेय
cf. single factor theory, एकघटक उपपत्ति
species of latin square, लॅटिन चौरस जाति
specification bias, विनिर्देशी अभिनति
specific birth rate, विशिष्ट जननप्रमाण
specific death rate, विशिष्ट मृत्युप्रमाण
specific factor, विशिष्ट घटक
specific factor variance, (*also* specificity) विशिष्ट घटक प्रचरण
specific rate, विशिष्ट दर
spectral average, मानपंक्तीय माध्य
spectral density, मानपंक्तीय घनता
spectral distribution function, मानपंक्तीय वितरण फल
spectral function, (*also* called power spectrum) मानपंक्तीय फल
spectral weight function, मानपंक्तीय भार फल
[मानपंक्तीय घनतेच्या आकलनासाठी वापरलेले भार फल. हे फल कधीकधी मानपंक्तीय गवाक्ष म्हणून ओळखले जाते. या फलासाठी डॅनिएल (१९४६), बार्टलेट (१९४८), ब्लॅकमन व टकी (१९५९) आणि पार्झेन (१९६१), इत्यादींनी वेगवेगळे विनिर्देश सुचविले आहेत.]
spectral window, मानपंक्तीय गवाक्ष
spectrum, *n.* मानपंक्ति (स्त्री.)
speed test, शीघ्रता कसोटी
Spencer formula, स्पेन्सर सूत्र
Spencer's (7/15/21) point formula, स्पेन्सर (७/१५/२१) बिंदु सूत्र
spent waiting time, व्यतीत प्रतीक्षा अवधि
spherical Normal distribution, गोलीय प्रसामान्य वितरण
spherical variance function, गोलीय प्रचरण फल
Spitzer's identity, स्पिट्‌त्सर नित्यसमीकरण
splicing, *n.* समबंधन (न.)
split half method, (*also* split test method) अर्धन पद्धति *cf.* Spearman-Brown formula
split half reliability, अर्धन विसंबनीयता, अर्धन विश्वसनीयता
cf. odd-even reliability
[शैक्षणिक कसोटीची विश्वसनीयता ठरवण्याची ही एक पद्धती आहे. या पद्धतीत कसोटीचे दोन भाग पाडून त्यांत मिळणाऱ्या प्राप्तांकांमधील सहसंबंध काढतात. या सहसंबंध गुणांकावरून कसोटीची विश्वसनीयता ठरवली जाते.]
split plot confounding, घटक विभाजन संकुलन
split plot design, घटक विभाजन संकल्पन
split schedule, अर्धन अनुसूची
split test method = split half method
spread, *n.* प्रसार (पु.), फैलाव (पु.)
SPRT, (*abbr.* of sequential probability ratio test) असंगुटी (अनुक्रमी संभाव्यता गुणोत्तर कसोटी)
spurious contagion, नकली संवर्ग
spurious correlation, नकली सहसंबंध
spurious selection, नकली निवड
square contingency, आसंग वर्ग
square grid sample, चौरस जाळी नमुना
square lattice, चौरस जालक
square root transformation, वर्गमूळ रूपांतरण
squariance, *n.* वर्गबेरीज (स्त्री.)
stabilisation of variance, प्रचरण स्थिरीकरण
stabilisation policy, स्थिरीकरण धोरण
stability test, स्थैर्य कसोटी
stable distribution, स्थायी वितरण

stable population, **स्थायी लोकसंख्या**
stable process, **स्थायी प्रक्रम**
Stacy's distribution, **स्टेसी वितरण**
stage, *n.* (as, in sampling) **टप्पा** (पु.)
staircase design, **सोपान संकल्पन**
[ग्रेविल आणि प्रुईट (१९५८) यांनी सुचवलेले संकल्पन. प्रत्येक खंडातली प्रायोगिक एककांची संख्या सारखी नसतानाही मूलभूत यदृच्छित खंड संकल्पन लागू करतात.]
staircase distribution, **सोपान वितरण**
[ज्या असंतत वितरणांचा संचयी वारंवारता वक्र हा सोपान वक्र (जिन्यासारखा वक्र) असतो, त्याला 'सोपान वितरण' म्हणतात.]
staircase method, **सोपान पद्धति**
stakes, *n. pl.* **पण** (पु.)
standard, *n.* **१ मानक** (न.) **२ प्रमाण** (न.)
standard Brownian motion process, **प्रमाण ब्राऊन संचार प्रक्रम**
standard deviation, **प्रमाण विचलन**
standard equation, **प्रमाण समीकरण**
standard error, **प्रमाण दोष**
standard error of estimate, **प्रमाण आकल-दोष**
standardisation, *n.* **प्रमाणीकरण** (न.)
standardised birth rate, **प्रमाणीकृत जनन प्रमाण**
standardised death rate, **प्रमाणीकृत मृत्यु-प्रमाण**
standardised deviate, **प्रमाणीकृत विचल**
standardised mortality ratio, **प्रमाणीकृत मर्त्यता गुणोत्तर**
standardised regression coefficients, **प्रमाणीकृत समाश्रयण गुणांक**
standardised variate, **प्रमाणीकृत चल**
standard lat*in* **square,** **प्रमाण लॅटिन चौरस**
standard measure, **प्रमाणीकृत मान**
standard Normal distribution, **प्रमाण-प्रसामान्य वितरण**
standard Normal variate, (*also* **unit Normal variate**) **प्रमाणीकृत प्रसामान्य चल**
standard population, **मानक समष्टि**
standard score, **प्रमाणीकृत प्राप्तांक**
stanines, *n.* (standard nines) **प्रनवक** (न.) (प्रमाण नवके) (प्रमाणित प्रसामान्य नवक)
start up cost model, **आरंभ परिव्यय प्रतिमान**
state, *n.* (as, in stochastic process) **स्थिति** (स्त्री.)
state space, **स्थिति अवकाश**
static system, **स्थितिक पद्धति**
stationary distribution, **स्थिर वितरण**
stationary increments, **स्थिर वाढी**
stationary population, **१ स्थिर लोकसंख्या २ स्थिर समष्टि**
stationary process, **स्थिर प्रक्रम**
stationary transition probabilities, **स्थिर संक्रमण संभाव्यता**
statistic, *n.* (*also* **sample statistic**) **नमुनाफल** (न.)
[नमुना मूल्यांचे एखादे फल. उदा. मूल्यांचा मध्य, मूल्यांचे विचरण, मूल्यांचे परिबल, इ. हे फल बहुधा एखाद्या समष्टि प्राचलाचा आकलक म्हणून किंवा प्राचलाच्या कसोटीसाठी वापरण्यात येते.]
statistical decision function, **संख्याशास्त्रीय निर्णय फल**
statistical estimation, **संख्याशास्त्रीय आकलन**
statistical hypothesis, **संख्याशास्त्रीय परिकल्पना**
statistical inference, **संख्याशास्त्रीय अनुमान**
statistically equivalent block, **संख्याशास्त्रदृष्टया समतुल्य ठोकळा**
statistical probability, **संख्याशास्त्रीय संभाव्यता**

statistical quality control, **संख्याशास्त्रीय प्रत नियमन**

statistical tolerance limit, **संख्याशास्त्रीय सहनसीमा**

statistical tolerance region, **संख्याशास्त्रीय सहनशीलता क्षेत्र**

statistics, *n.* १ **संख्याशास्त्र** (न.) २ **आकडेवारी** (स्त्री.) (as in : area statistics क्षेत्र आकडेवारी)

steepest ascent, **महत्तम चढण**

steepest descent, **महत्तम उतरण**

Steiner's triple systems, **स्टायनार तिहेरी पद्धती**

Stein's two sample procedure, **स्टाइन द्वि-नमुना कार्यपद्धति**

step down procedure, **उतरण कार्यपद्धति**

step function, **सोपान फल**

Stephan's iterative process, **स्टिफन पुनःकारी कार्यपद्धति**

stepwise regression, **सोपानी समाश्रयण**

STER, (*abbr.* of successive truncation expected value of reciprocal) **व्यस्तछेदन** (व्यस्ताच्या अपेक्षित मूल्यश्रेणींचे क्रमशः छेदन)

'STER' distribution, **'व्यस्तछेदन' वितरण**

stereogram, *n.* **ठोकळाचित्र** (न.)

s-test, *n.* **s-कसोटी** (स्त्री.)

[निरीक्षणातून उपलब्ध होणारे प्रमाण विचलन लक्षणीय आहे किंवा नाही हे पाहण्यासाठी हेल्मर्ट वितरण वापरणारी कसोटी. या कसोटीला 's-कसोटी' असे म्हणतात. ही कसोटी कायवर्ग कसोटीशी समतुल्य असल्यामुळे या वेगळ्या नावाची आवश्यकता वाटत नाही.]

Stevens-Craig distribution, **स्टिव्हन्स-क्रेग वितरण**

Stieltje's integral, **स्टील्ट्ज संकलक**

still birth, **मृतजन्म** (पु.)

stimulate, *v.t.* **चेतवणे**

stimulating, *adj.* **चेतक**

stimulation, *n.* **चेतन** (न.)

stimulus, *n.* **चेतक** (पु.), **उद्दीपक** (पु.)

Stirling distribution, **स्टर्लिंग वितरण**

Stirling's approximation, **स्टर्लिंग समीपन**

stochastic, *adj.* १ **यादृच्छिक** (as in : stochastic variable यादृच्छिक चल) २ **प्रसंभाव्य** (as in : stochastic convergence प्रसंभाव्य अभिसरण)

stochastically continuous process, **प्रसंभाव्यतः संतत प्रक्रम**

stochastically larger or smaller, **प्रसंभाव्यतः मोठे किंवा लहान**

stochastic approximation, **यादृच्छिक समीपन**

stochastic approximation procedure, **यादृच्छिक समीपन कार्यपद्धति**

stochastic chain, **यादृच्छिक मालिका**

stochastic comparison of tests, **कसोट्यांची प्रसंभाव्य तुलना**

stochastic continuity, **प्रसंभाव्य सांतत्य**

stochastic convergence, **प्रसंभाव्य अभिसरण**

[संभाव्यता सिद्धांतातील अभिसरणाच्या अनेक संकल्पनांपैकी एक. यादृच्छिक चलांच्या $\{x_n\}$ या क्रमिकेत जर

$$\lim_{n\to\infty} \Pr\{|x_n - x| > \varepsilon\} = 0$$

(प्रत्येक $\varepsilon > 0$ साठी) असेल तर ती क्रमिका यादृच्छिक चल X कडे प्रसंभाव्यतः अभिसरते असे म्हणतात. यालाच प्रसंभाव्यता अभिसरण (convergence in probability) आणि मान अभिसरण (convergence in measure) असे म्हणतात.]

stochastic dependence, **प्रसंभाव्य अवलंबन**

stochastic differentiability, प्रसंभाव्य विकलनीयता

stochastic disturbance, यादृच्छिक विक्षोभ

stochastic independence, प्रसंभाव्य निरवलंबन

stochastic integrability, यादृच्छिक संकलनीयता

stochastic integral, यादृच्छिक संकलक

stochastic integral of processes, प्रक्रमांचा यादृच्छिक संकलक

stochastic kernel, यादृच्छिक बीजक

stochastic matrix, प्रसंभाव्य सारणी

stochastic model, यादृच्छिक प्रतिमान

stochastic multistage linear model, यादृच्छिक बहुटप्पी एकघाती प्रतिमान

stochastic process, (*also* random process) यादृच्छिक प्रक्रम

[यादृच्छिक चलांचे $(x_t ; t \varepsilon D)$ हे कुल. येथे t ची मूल्ये D या विशिष्ट कक्षेतील असतात. पुष्कळशा व्यावहारिक उदाहरणांत x_t हे t या वेळचे निरीक्षण असते. त्यावेळी D ऐवजी T वापरतात.

जर $T = \{0, \pm 1, \pm 2, \ldots\}$ असेल तर $\{x_t\}$ ह्या प्रक्रमास पृथक प्रक्रम म्हणतात. जर T हे अंतराळ असेल तर त्यावेळी त्यास संतत प्रक्रम म्हणतात.]

stochastic programming, प्रसंभाव्य प्रायोजन

stochastic regeneration model, यादृच्छिक पुनर्निर्मिति प्रतिमान

stochastic transitivity, प्रसंभाव्य संक्रामकता

stochastic variable = random variable

stopping rule, स्थगन नियम

stopping time, स्थगन क्षण

straight line, सरळ रेषा

strata chart, स्तर आलेख

strategic planning, डावपेची नियोजन

strategic saddle point, डावपेची खोगीर बिंदु

strategy, *n.* डावपेच (न.)

admissible strategy, अनुज्ञेय डावपेच

behaviour strategy, वर्तनी डावपेच

best strategy, उत्तम डावपेच

dominating strategy, सरस डावपेच

mixed strategy, मिश्र डावपेच

optimal strategy, इष्टतम डावपेच

pure strategy, शुद्ध डावपेच

stratification, *n.* स्तरण (न.)

stratification after selection, निवडोत्तर स्तरण

stratified, *adj.* स्तरित

stratified population, स्तरित समष्टि

stratified random sampling, स्तरित यादृच्छिक नमुनानिवड

stratified sample, स्तरित नमुना

stratified sampling, स्तरित नमुनानिवड

stratum, *n.* स्तर (पु.)

strength of a test, कसोटी बल

strict inequality, काटेकोर असमानता

strictly determinable, निश्चित निर्धारणयोग्य

strictly dominating, काटेकोरपणे सरस

strictly periodic natural process, नित्य आवर्तनी नैसर्गिक प्रक्रम

strictly stationary process, नित्य स्थिर प्रक्रम

strong convergence, प्रबल अभिसरण

stronger evidence, सबल पुरावा

strong law, प्रबल नियम

strong law of large numbers, बृहत संख्या प्रबल नियम

strongly consistent estimator, सबल सुसंगत आकलक

strongly distribution free, निश्चित वितरण मुक्त

strong Markov time, प्रबल मार्कोव्ह काल

structural equation, संरचनात्मक समीकरण

structural parameters, संरचनात्मक प्राचले

structure, *n.* संरचना (स्त्री.)

stubs and captions, मथळे (पु. अ. व.)
studentisation, *n.* स्टूडंटीकरण (न.)
studentised maximum absolute deviate, स्टूडंटीकृत महत्तम केवल विचल
studentised range, स्टूडंटीकृत कक्षा
'Student's' distribution, स्टूडंट वितरण
'Student's' hypothesis, स्टूडंट परिकल्पना
Sturges' rule, स्टर्जेस नियम
subexponential distribution, उपघातांकी वक्र वितरण
sub-group confounded, संकुलित उपगट
sub-grouping in ranking mean, मध्य क्रमांकन उपगटीकरण
sub-harmonic, *adj.* अवसंवादी
subjective probability, व्यक्तिनिष्ठ संभाव्यता
sub martingale, *n.* अवजेरबंदी (पु.)
subnormal dispersion, अवसामान्य अपस्करण
sub-population, *n.* उपसमष्टि (स्त्री.)
Subrahmaniam's generalised contagious distribution, सुब्रह्मणीएम व्यापकीकृत सांसर्गिक वितरण
subroutine, *n.* उपनित्यक्रम (पु.)
subsample, *n.* १ उपनमुना (पु.) २ द्विटप्पी नमुना (पु.)
subsampling, *n.* उपनमुनानिवड (स्त्री.)
substitute, *n.* प्रतिस्थापी (पु.)
v.t. प्रतिस्थापन करणे
substitute F-ratio, बदली F-गुणोत्तर
substitute reproduction rate, प्रतिस्थापित प्रजनन प्रमाण
substitute t-ratio, बदली t-गुणोत्तर
substitution, *n.* प्रतिस्थापन (न.)
substratum, *n.* उपस्तर (पु.)
successive approximation, अनुक्रमी समीपन
successive difference statistic, अनुक्रमी फरक नमुनाफल
successive truncation expected value of reciprocal, (*abbr.* STER) व्यस्ताच्या अपेक्षित मूल्यश्रेणीचे क्रमशः छेदन (व्यस्तछेदन)
sufficiency, *n.* पर्याप्तता (स्त्री.)
sufficient estimator, पर्याप्त आकलक
sufficient statistic, पर्याप्त नमुनाफल
sufficient sub-field, पर्याप्त उपक्षेत्र
Sukhatme d-statistic, सुखात्मे d-नमुनाफल
summation, *n.* समाकलन (न.)
sum of squares, वर्गबेरीज (स्त्री.)
between sum of squares, आंतर वर्गबेरीज
corrected sum of squares, सुधारित वर्गबेरीज
error sum of squares, दोष वर्गबेरीज
residual sum of squares, अवशिष्ट वर्गबेरीज
weighted sum of squares, भारित वर्गबेरीज
within sum of squares, अंतर्गत वर्गबेरीज
SUMT, (*abbr.* of sequential unconstrained maximisation technique) अअकतं (अनुक्रमी अनिर्बंधित कमालीकरण तंत्र)
superefficiency, *n.* अतिकार्यक्षमता (स्त्री.)
superfluous variable, निष्क्रिय चल
super-martingale, *n.* अधिजेरबंदी (पु.)
supernormal dispersion, अतिप्रसामान्य अपस्करण
super population, अधिसमष्टि (स्त्री.)
superposed process, अध्यारोपित प्रक्रम
superposed random fluctuation, अध्यारोपित यादृच्छिक चढउतार
superposed variation, अध्यारोपित विचरण
supersaturated design, अतिसंपृक्त संकलपन
superscript, *n.* शीर्षांक (पु.)

supplementary information, **पूरक माहिती**
supplemented balance, **पूरक संतुलन**
surplus variable, **आधिक्य चल**
surprise index, **आकस्मिकता निर्देशांक**
surrogate constraint, **बदली बंधन**
cf. constraint, composite constraint
survey, *n.* **सर्वेक्षण** (न.) *cf.* enquiry
[एककांच्या समुच्चयाची तपासणी. बहुधा हे एकक म्हणजे व्यक्ती किंवा आर्थिक वा सामाजिक संस्था इ. असतात. काटेकोरपणे पाहता सर्वेक्षण म्हणजे विचाराधीन संपूर्ण समष्टीची तपशीलवार जाऊन केलेली तपासणी, पण बऱ्याच वेळा नमुना सर्वेक्षणालाही सर्वेक्षण म्हणतात.]
survey design, **नमुना संकल्पन**
survivor function, **आयुर्मान फल**
switchback design, **पूर्वपदी संकल्पन**
Sylvester's law, **सिल्वेस्टर नियम**
symbol, *n.* **प्रतीक** (न.)
symmetrical, *adj.* **सममित**
symmetrical distribution, **सममित वितरण**
symmetrical factorial design, **सममित बहु-घटकी संकल्पन**
symmetrical test, **सममित कसोटी**
symmetrical unequal block arrangement, **सममित असमान खंड मांडणी**
symmetric Normal distribution, **सममित प्रसामान्य वितरण**
symmetric sampling, **सममित नमुनानिवड**
symmetry, *n.* **सममिति** (स्त्री.)
[वारंवारता वक्राच्या संदर्भातील संज्ञा. जर एखाद्या a या विवक्षित मूल्यापासून समदूर असलेल्या मूल्यांच्या वारंवारता समान असतील तर तो वक्र सममित असतो. वक्राच्या या गुणधर्मास 'सममिती' म्हणतात. गणितीय भाषेत म्हणायचे झाल्यास जर $f(a-x)=f(a+x)$ हे सगळ्या x साठी साध्य होत असेल तर $f(.)$ हा वक्र a — सममित आहे असे म्हणतात. उदा. प्रमाणित प्रसामान्य घनता फल हे शून्य-सममित आहे.]
'sympathy' effect, **'सहानुभूति' प्रभाव**
synonymous, *adj.* **समानार्थक**
systematic, *adj.* **क्रमबद्ध, नियमबद्ध, पद्धतशीर**
systematic design, **नियमबद्ध संकल्पन**
systematic error, **अयादृच्छिक दोष**
systematic sample, **क्रमबद्ध नमुना**
systematic sampling = **patterned sampling**
systematic square, **नियमबद्ध चौरस**
systematic statistic, **क्रमबद्ध नमुनाफल**
systematic use, **पद्धतशीर वापर**
systematic variation, **नियमबद्ध विचरण**
system of gambling, **जुगार पद्धति**

T

table, *n.* **सारणी** (स्त्री.), **कोष्टक** (न.)

table of signs, चिन्ह कोष्टक, चिन्ह सारणी

tail area of a distribution, वितरणाचे पुच्छ क्षेत्र

tail event, पुच्छ घटना

tail σ-field, पुच्छ σ-क्षेत्र

Takacs process, (*also* called **virtual waiting time process**) **टकाक्स प्रक्रम**

[प्वॉसाँ आदान आणि सेवा कालाचे वितरण सर्वसाधारण असलेली एक सेवा-केंद्र रांग पद्धती विचारात घेऊन टकाक्स (१९५५) यांनी प्राप्त केलेला संतत मार्कोव्ह प्रक्रम. जर $X(t)$ ची व्याख्या, t या वेळी आलेल्या ग्राहकाला सेवेची सुरुवात होईपर्यंत थांबावा लागणारा अवधी अशी केली तर $X(t)$ ला टकाक्स किंवा वास्तव प्रतीक्षा अवधि प्रक्रम म्हणतात.]

tally mark, मेळ खूण

tandem queues, अनुवर्ती रांगा *cf.* series queues

[एका रांग पद्धतीच्या सेवा टप्प्याचे प्रदान हे दुसऱ्या पद्धतीच्या सेवा टप्प्याचे थेट आदान असते अशी परिस्थिती (राईश १९५७). श्रेणीबद्ध रांगा (series queues) ही संकल्पना यापेक्षा वेगळी आहे.]

tandem tests, अनुवर्ती कसोटचा

[वॉल्ड–(Wald) प्रकारच्या दोन अनुक्रमी संभाव्यता गुणोत्तर कसोटचांच्या क्रमिकेसाठी आब्राम्सन (१९६६) यांनी सुचविलेली संज्ञा. पहिली कसोटी X_1 किंवा X_2 या दोन चलांपैकी एका चलावर करतात. दुसरी कसोटी उरलेल्या चलावर करतात. ती पहिल्या कसोटीच्या परिणामावर अवलंबून असू शकते.]

tanh, (*abbr.* of *h*yperbolic *tan*gent) **अपास्प** (**अपास्तिक + स्पर्श**)

target population, लक्ष्य समष्टि

[चर्चेचा विषय असलेल्या आणि ज्यांच्या विषयी माहिती हवी असते अशा घटकांचा संच.]

tau test, टाउ कसोटी

Taylor expansion, टेलर विस्तार

Tchebychev-Hermite polynomials, १ शेबिशेव-हरमाइट बहुघाती राशी २ शेबिशेव-हरमाइट बहुपदी

[प्रसामान्य वितरणाच्या विकलजांवर आधारलेल्या बहुघाती राशी.

$\alpha(x) = \dfrac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-x^2/2}$ या प्रमाणित प्रसामान्य वितरणाचे r वे विकलज घेऊन x च्या कोटिकेची $H_r(x)$ ही बहुघाती राशी खालील सूत्रावरून काढतात :

$$\left(\frac{-d}{dx}\right)^r \alpha(x) = H_r(x)\,\alpha(x).$$

या बहुघाती राशींचे महत्त्वाचे असे लंब गुण-धर्म आहेत. पहिल्या चार राशी अशा आहेत :
$H_1 = x$, $H_2 = x^2 - 1$, $H_3 = x^3 - 3x$, $H_4 = x^4 - 6x^2 + 3$.]

Tchebychev inequality, शेबिशेव असमानता

t-distribution, *n.* t–वितरण (न.)

T-distribution, *n.* T–वितरण (न.)

technology tests matrix, तंत्र-कसोटी सारणी

temporal, *adj.* १ ऐहिक २ कालिक

temporally continuous process, संतत कालिक प्रक्रम

temporally homogeneous process = time homogeneous process

temporary initial selection, तात्पुरती प्रारंभिक निवड

terminal decision, समापन निर्णय
[अनुक्रमी प्रकारच्या नमुनानिवड प्रायोजनात नमुनानिवडीची प्रक्रिया थांबवणारा निर्णय. उदाहरणार्थ, स्वीकृति परीक्षणांच्या एकवार नमुनानिवड प्रायोजनात दोन निर्णय संभवतात आणि दोन्ही समापन निर्णय असतात : परीक्षण केलेला गठ्ठा स्वीकारणे किंवा नाकारणे. जर प्रायोजनात तिसऱ्या प्रकारच्या निर्णयाची, म्हणजे नमुनानिवड चालू ठेवण्याची सोय असली, तर हा तिसऱ्या प्रकारचा निर्णय समापन निर्णय होणार नाही.]

terminal node, अंतिम गाठबिंदु

Terry-Hoeffding test, टेरी-हॉफडिंग कसोटी

Terry's test, टेरी कसोटी

test, *n.* कसोटी (स्त्री.)

test coefficient = factor loading

test for dimensionality, मितीयता कसोटी

test for structural relationship, संरचनात्मक संबंध कसोटी

test length, कसोटी लांबी

test of discriminant function, भेदकारी फल कसोटी

test of hypothesis, परिकल्पना कसोटी

test of inhibition, निरोधन कसोटी

test of linear hypothesis, १ एकघाती परिकल्पना कसोटी २ रेषीय परिकल्पना कसोटी

test of Normality, प्रसामान्यतेची कसोटी

test of randomness, यादृच्छिकता कसोटी

test of significance, लक्षणीयता कसोटी

test-retest, *n.* कसोटी-फेरकसोटी (स्त्री.)

test statistic, कसोटी नमुनाफल

test theory, कसोटी सिद्धांत

test with power one, प्रबलता एक असलेली कसोटी

tetrachoric, *adj.* चौघरी

tetrachoric γ, चौघरी γ

tetrachoric correlation, चौघरी सहसंबंध
[प्रसामान्य वितरण असणाऱ्या दोन चलांमधील गुणाकार परिबल सहसंबंधाशी सममूल्य अशा ρ या प्राचलाचा आकल. हा आकल २ × २ कोष्टकात सामावलेल्या माहितीपासून किंवा त्या चलांच्या द्विचल वितरणाच्या दुहेरी द्वंद्वभाजनापासून मिळवतात.]

tetrachoric function, चौघरी फल
[(शेबिशेव-हरमाइट) बहुघाती राशींशी संबंधित असलेले आणि चौघरी सहसंबंध गुणांकाच्या संगणनेत वापरले जाणारे फल. r व्या कोटिकेच्या फलाची व्याख्या अशी करता येईल.

$$T_r = \frac{(-1)^{r-1} D^{r-1} \alpha(x)}{(r!)^{1/2}} = \frac{H_{r-1}(x)\,\alpha(x)}{(r!)^{1/2}}$$

येथे $D^{r-1}\alpha(x)$ हा
$\alpha(x) = e^{-x^2/2}/\sqrt{(2\pi)}$ या प्रमाणित

प्रसामान्य चलाचा $(r-1)$ वा विकलज आहे आणि $H_{r-1}(x)$ ही $(r-1)$ च्या कोटिकेची शेबिशेव-हरमाइट बहुघाती राशी आहे.]

tetrad difference, **चतुष्क भेद**

theorem, *n.* **प्रमेय** (न.)

cf. corollary, उपप्रमेय
lemma, सहायक प्रमेय
proposition, प्रस्ताव

theoretical distribution, **तात्त्विक वितरण**

theoretical frequencies, **तात्त्विक वारंवारता**

theoretical variable, **तात्त्विक चल**

theories of probability, **संभाव्यता वाद**

theory, *n.* **सिद्धांत** (पु.), **शास्त्र** (न.), **वाद** (पु.), **उपपत्ति** (स्त्री.), **तत्त्व** (न.)

theory of inheritance, **वारसा सिद्धांत**

theory of numbers, **अंकशास्त्र** (न.)

Thomas distribution, **थॉमस वितरण**

Thompson's rule, **थॉमसन नियम**

three dimensional lattice, **त्रिमिति जालक**

three point assay, **त्रिबिंदु आमापन**

three series theorem, **त्रिश्रेणी प्रमेय**

three way classification, **त्रिमार्गी वर्गीकरण**

throwing a die, **फासाफेक** (स्त्री.)

Thurstone's centroid method, **थर्स्टन प्रकेंद्र पद्धति**

ticket sampling, **चिठ्ठी नमुनानिवड**

tie, *n.* **बरोबरी** (स्त्री.)

tied double change over design, **दुहेरी क्रमबदल संकल्पन**

[*t* उपचारांचा क्रमशः वापर आणि पुढच्या अवधीत टिकून राहणारे परिणाम अशा परिस्थितीसाठी फेडेरेर आणि फेरिस (१९५६) यांनी सुचवलेले प्रायोगिक संकल्पन. प्रत्यक्ष आणि अवशिष्ट अशा दोन्ही परिणामांचे आकलन करता येते. संकल्पनाच्या रचनेत $(t-1)$ स्वतंत्र (orthogonal) लॅटिन चौरसांचा उपयोग करतात.]

tied ranks, **सहबद्ध क्रमांक** *cf.* mid-rank method

tightened inspection, **सक्त परीक्षण**

tilling, *n.* **प्ररेखन** (न.)

[संगम विश्लेषणात किंवा गुच्छचित्र विश्लेषणात वापरले जाणारे तंत्र. समाश्रयण समीकरणातील चलांच्या सर्व शक्य उपसंचांत उद्भवणाऱ्या सर्व प्राथमिक समाश्रयणांची व्यवस्थित मांडणी करण्यासाठी याचा उपयोग करतात.]

time antithesis, **काल-व्युत्क्रमण सूत्र**

cf. factor antithesis, घटक व्युत्क्रमण सूत्र

[एखाद्या निर्देशांक सूत्रातील आधारकाल आणि दिलेला काल दाखवणाऱ्या पादांकांची अदलाबदल करून व मग व्युत्क्रमण घेऊन मिळणारे निर्देशांक सूत्र.] (शिवाय पहा : factor antithesis)

time comparability factor, **काल तुलनीयता गुणक**

time-dependent, *n.* **कालावलंबी** (पु.)

time homogeneous process, (*also* **temporally homogeneous process** *or* called **homogeneous time process**) **कालिक एकविध प्रक्रम**

[एखाद्या यादृच्छिक प्रक्रमात कोणत्याही दोन क्षणीं मिळणाऱ्या दोन स्थितींमधील संक्रमण संभाव्यता त्या क्षणांमधील कालखंडावरच अवलंबून रहात असेल तर त्या प्रक्रमास 'कालिक एकविध प्रक्रम' असे म्हणतात. हेच खालील सूत्राने सांगता येईल :

जर $P_{t_1, t_2}(i, j) = P(x(t_2) = j \mid x(t_1) = i)$

असेल तर ह्या प्रक्रमात

$P_{t_1, t_2}(i, j) = P_{0,\, t_2 - t_1}(i, j)$

असते. येथे $t_2 > t_1$ आहे.]

time lag, काल पश्चता
time reversal test = base reversal test
time series, कालक्रमिका (स्त्री.)
time shared, काल भागी
time sharing, काल वाटप
time step incrementation, कालपदी पुरःसरण
tolerance, *n.* सहन (न.), सह्यता (स्त्री.)
tolerance factor, सह्यता गुणांक
[प्रत नियमनात वरच्या आणि खालच्या सहनमर्यादेमधील अंतराळाला उत्पादनाच्या विचरणशीलतेच्या एखाद्या मापाने भागून येणारे उत्तर (बहुधा हे माप प्रमाण विचलन असते) कधीकधी, आणि विशेषत: मोजलेल्या यादृच्छिक चलाचे वितरण सममित असते तेव्हा, या भागाकाराची निमपट घेतात.]
tolerance intervals, सहनशीलता अंतराळे
tolerance limits, सहनशीलता मर्यादा
tolerance number of defects, सुसह्य दोषसंख्या
Tong's inequality, टाँग असमानता
tossing a coin, नाणेफेक (स्त्री.)
total correlation, सकल सहसंबंध *cf.* net correlation
[दोन यादृच्छिक चलांमधील शून्य कोटिका सहसंबंध, म्हणजेच सामाईक विचरण काढून घेतल्यावर उरलेल्या अवशिष्टांमधील सहसंबंध नव्हे, तर मूळ सामग्रीमधील सहसंबंध.]
total correlation coefficient, सकल सहसंबंध गुणांक
total inspection, सकल परीक्षण
total regression, सकल समाश्रयण
trace of a matrix, सारणीचा विकर्णयोग
trade cycle theory, व्यापारचक्र सिद्धांत
traffic intensity, वाहतूक तीव्रता
[दाटी समस्यांच्या विश्लेषणातले एक महत्त्वाचे कसोटी-गुणोत्तर. साधारणपणे त्याची व्याख्या,—

$$\rho = \frac{\text{(रांगेतील) आगमनाचे सरासरी प्रमाण}}{\text{सेवेचे सरासरी प्रमाण}}$$

अशी करतात. पण ती व्याख्या सरासरी सेवाकाल भागिले (÷) आगमनामधील सरासरी काल अशीही करता येईल.]
trail, *n.* अनुगमन (न.)
trait, *n.* गुणविशेष (पु.)
transaction balance, व्यवहार शिल्लक
transaction matrix, व्यवहार सारणी
transfer function, (*also* called frequency response function) रूपांतर फल
transformation, *n.* रूपांतरण (न.)
transformation set of latin squares, लॅटिन चौरसांचा रूपांतरण संच
transient state=non-recurrent state
transition function, संक्रमण फल
transition probability, संक्रमण संभाव्यता
translation parameter = location parameter
transportation model, परिवहन प्रतिमान
trans-shipment model, वाहनांतरण प्रतिमान
trans-shipment problem, वाहनांतरण समस्या
trapezoid, *n.* (*also* trapezium) समलंब चौकोन (पु.)
travelling salesman problem, प्रवासी विक्रेता समस्या
treatment, *n.* उपचार (पु.)
treatment contrast, उपचार भेद
treatment mean square, उपचार वर्ग मध्य
tree diagram, वृक्ष रेखाकृति
trend, *n.* कल (पु.)
trend fitting, कल अन्वायोजन
trend increment, कल वृद्धि
trial, *n.* प्रयत्न (पु.)
trial period, प्रयोग अवधि
triangle test, त्रिकुटी कसोटी *cf.* duo-trio test
[या कसोटीत परीक्षकाला तीन वस्तू दाखवतात. त्यांपैकी दोन सारख्या असतात,

आणि परीक्षक वेगळी वस्तू निवडण्याचा प्रयत्न करतो.]

triangular association scheme, त्रिविध साहचर्य योजना

triangular design, त्रिकोणी संकल्पन

triangular distribution, त्रिकोणी वितरण

[या वारंवारता वितरणाच्या वारंवारता बहुभुजांचा आकार त्रिकोणी असतो. त्याचे रूप $dF = \frac{2}{a(a+b)}(a+x)\,dx, -a < x < 0;$

$= \frac{2}{b(a+b)}(b-x)\,dx, 0 \leqslant x < b$

असे लिहितात.]

triangular form, त्रिकोणी रूप

triangular (singly or doubly) linked blocks, त्रिकोणी (एकेरी किंवा दुहेरी) संबद्ध खंड

triangular multiply linked block design, त्रिकोणी बहुल संबद्ध खंड संकल्पन

trimming, *n.* **छाटणी** (स्त्री.)

trinomial distribution, त्रिपदी वितरण

triple comparisons, त्रिकुट तुलना

triple lattice, त्रिकुट जालक

triplet, *n.* **त्रिकुट** (न.)

trivial case, क्षुल्लक प्रकार, नगण्य प्रकार

trough, *n.* **खळगा** (पु.)

[पृथक कालक्रमिकेत शेजारच्या दोन्ही बाजूंच्या निरीक्षणापेक्षा कमी असते ते निरीक्षण. संतत कालक्रमिकेत क्रमिका लघुतम होते तो बिंदू.]

true mean = population mean

[नमुन्याच्या मध्यापासून समष्टीचा मध्य वेगळा दाखविण्यासाठी हा वैकल्पिक इंग्रजी शब्दप्रयोग क्वचित वापरला जातो.]

true regression, यथार्थ समाश्रयण

[हा शब्दप्रयोग कधीकधी नमुन्याच्या संदर्भात वापरतात. त्याचा अर्थ असा होतो की निरवलंबी चलाच्या अवलोकनात दोष नसते तर जे समाश्रयण मिळाले असते ते समाश्रयण.]

true score, खरा प्राप्तांक

truncated, *adj.* **छेदित**

truncated censoring, छेदित वर्जन

truncated Poisson, छेदित प्वॉसाँ

truncation, *n.* **छेदन** (न.)

truncation of SPRT, असंगुटी छेदन

T-score, *n.* **T-प्राप्तांक** (पु.)

cf. z-score, z-प्राप्तांक

[मेकॉल यांनी १९२३ मध्ये सुचविलेल्या पद्धतीप्रमाणे एखाद्या कसोटीतील गुणांचे किंवा प्राप्तांकांचे पुनर्मापनीकरण करून मिळवलेले चलमूल्य. ज्या प्रसामान्य वितरणाचा मध्य ५० आहे व प्रमाण विचलन १० आहे अशा वितरणाच्या विचलांत प्राप्तांकांचे रूपांतरण करणे हे या पद्धतीचे सार आहे. म्हणून T प्राप्तांकांची ० ते १०० ही कक्षा व प्रसामान्य वितरणातील मध्याच्या प्रत्येक बाजूला ५ प्रमाण विचलने घेऊन येणारी कक्षा या समभूल्य असतात.]

t-test, *n.* **t-कसोटी** (स्त्री.)

T-test, *n.* **T-कसोटी** (स्त्री.)

Tukey's gap test, टकी अंतर कसोटी

Tukey's pocket test = Tukey's quick test

Tukey's *q*-test, टकी *q*-कसोटी

Tukey's quick test, (*also* **Tukey's pocket test**) **टकी शीघ्र कसोटी**

Tukey statistic, टकी नमुनाफल

turning point, वळण बिंदु

turnover ratio, उलाढाल गुणोत्तर

two-bin, *n.* **द्वि-पात्र** (न.)

two bin policy, द्विपात्र धोरण

two-by-two frequency table, २ × २ **वारंवारता कोष्टक**

cf. fourfold table, चौखणी कोष्टक

two-factor theory, द्विघटक उपपत्ति

two-person constant-sum game, द्विपक्ष स्थिर बेरीज खेळ

two-person zero-sum game, द्विपक्ष शून्य बेरीज खेळ

two-phase sampling, द्वि-प्रावस्था नमुनानिवड

two sided test = double tailed test

two stage sample, द्वि-टप्पा नमुना

two tailed test = double tailed test

two way classification, द्विमार्गी वर्गीकरण

two way classification with unequal numbers, असमान संख्यात्मक द्विमार्गी वर्गीकरण

[दोन लक्षणांनुसार वर्गीकरण केलेल्या निरीक्षणांच्या द्विमार्गी कोष्टकांतील प्रत्येक घरात निरीक्षणांच्या संख्या असमान असल्यास, त्या वर्गीकरणास 'असमान संख्यात्मक द्विमार्गी वर्गीकरण' असे म्हणतात.]

two way stratification, द्विमार्गी स्तरण

type bias, प्रकारजन्य अभिनति

[घटक श्रेणीसाठी विशिष्ट प्रकारची सरासरी वापरल्याने निर्देशांकात उद्भवू शकणारी अभिनती. प्रत्यक्षातले अभिनतीचे अस्तित्व हे सरासरी काढलेल्या श्रेणीचे स्वरूप आणि चर्चेच्या संदर्भात केला जाणारा अभिनतीचा अर्थ या दोन्हींवर साहजिकच अवलंबून असते.]

type one counter model = counter model, type-I

type two counter model = counter model, type-II

type A distribution, वितरण प्रकार–A

[सांसर्गिक वितरण म्हणून वापरण्यासाठी नेमन (१९३३) यांनी सुचवलेले संयुक्त प्वॉसाँ वितरणाचे रूप. वितरण फलाच्या ग्राम-शार्लीए प्रकार– A विस्ताराहून ते वेगळे आहे. पृथक यादृच्छिक चल X ची $0, 1, 2, \ldots, \infty$ ही मूल्ये असून j या मूल्याची संभाव्यता

$$\exp\left\{-m_1\left(1-e^{m_2(t-1)}\right)\right\}$$

च्या विस्तारातील t^j चा सहगुणक होय.]

type B distribution, वितरण प्रकार–B

[ज्या नेमन प्रकार—A वितरणांच्या दुसऱ्या प्राचलाचे वितरण समान आहे अशा निरवलंबी वितरणांच्या बेरजेचे सीमावर्ती वितरण.]

type C distribution, वितरण प्रकार–C

type I distribution, वितरण प्रकार–I

type II distribution, वितरण प्रकार–II

type III distribution, वितरण प्रकार–III

type IV distribution, वितरण प्रकार–IV

type V distribution, वितरण प्रकार–V

type VI distribution, वितरण प्रकार–VI

type VII distribution, वितरण प्रकार–VII

type VIII distribution, वितरण प्रकार–VIII

type IX distribution, वितरण प्रकार–IX

type X distribution, वितरण प्रकार–X

type XI distribution, वितरण प्रकार–XI

type XII distribution, वितरण प्रकार–XII

type I error, (*also* called error of first kind) दोष प्रकार–I

type II error, (*also* called error of second kind) दोष प्रकार-II

type III error, (*also* called error of third kind) दोष प्रकार–III

type I and II probabilities, संभाव्यता प्रकार I व II

type A region, क्षेत्र प्रकार–A
type B region, क्षेत्र प्रकार–B
type C region, क्षेत्र प्रकार–C
type D region, क्षेत्र प्रकार–D
type 'E' region, क्षेत्र प्रकार–E
type I sampling, नमुनानिवड प्रकार–I
type II sampling, नमुनानिवड प्रकार–II
type A series, श्रेणी प्रकार–A
type B series, श्रेणी प्रकार–B
type C series, श्रेणी प्रकार–C
typical, *adj.* प्रतिरूपी, विशिष्ट
typical characteristic, विशिष्ट लक्षण
typical point, कोणताही एक बिंदु

U

UBCR estimator, (*abbr.* of **uniformly best constant risk estimator**) **एउअजो आकलक** (एकसमान उत्तम अचल जोखीम आकलक)

UBDP test, (*abbr.* of **uniformly best distance power test**) **एउअंप्र कसोटी** (एकसमान उत्तम अंतर प्रबलता कसोटी)

UCL, (*abbr.* of **upper control limit**) **उनिम** (उच्च नियमन मर्यादा)

U. L. S. method, (*abbr.* of **unified least square method**) **ए. ल. व. पद्धति** (एकत्रीकृत लघुतम वर्ग पद्धति)

ultimate cluster, अंतिम समूह

UMP test, (*abbr.* of **uniformly most powerful test**) **एप्र कसोटी** (एकसमान प्रबलतम कसोटी)

unaligned systematic sample, असंरेखित क्रमबद्ध नमुना

unbalanced assignment problem, असंतुलित सोपवणी समस्या

unbiased, *adj.* **१ पूर्वग्रहमुक्त २ निरभिनत**

unbiassed coin = fair coin

unbiassed confidence intervals, निरभिनत विश्वास अंतराळे

unbiassed critical region, निरभिनत निर्णयन क्षेत्र

unbiassed error, निरभिनत दोष

unbiassed estimating equation, निरभिनत आकलन समीकरण

unbiassed estimator, निरभिनत आकलक

unbiassed sample, पूर्वग्रहमुक्त नमुना

unbiassed test, निरभिनत कसोटी

unbounded horizon, असीम क्षितिज

uncertain horizon, अनिश्चित क्षितिज

unconditional probability, बिनशर्त संभाव्यता

undefined, *adj.* **अव्याख्यात**

under control, (as, in quality control) **नियंत्रणाधीन**

underestimation, *n.* **अवआकलन** (न.)

underpopulation, *n.* **न्यून लोकसंख्या** (स्त्री.) [इष्टतम लोकसंख्येपेक्षा कमी असलेली लोकसंख्या.]

unemployment, *n.* **बेकारी** (स्त्री.)

unequal subclasses, असमान उपवर्ग

ungrouped data, अगटीकृत आधारसामग्री

unified least square method, (*abbr.* **U. L. S. method**) **एकत्रीकृत लघुतम वर्ग पद्धति** (ए. ल. व. पद्धति)

uniform, *adj.* **एकसमान**

uniform distribution, एकसमान वितरण *cf.* rectangular distribution

uniform integrability, एकसमान संकलनीयता

uniformity of variance, प्रचरण एकसमानता

uniformity trial, एकसमानता परीक्षण

[उपचारांची प्रमाण (standard) वैशिष्टचे किंवा एककाचा आकार किंवा एककांची मांडणी यासंबंधी अंदाज करण्यासाठी या संकल्पनेची योजना करतात. प्रयोग करण्याच्या सामग्रीची एककांमध्ये विभागणी केल्यानंतर, प्रत्येक एककाला तोच तो उपचार दिला जातो व प्रयोगातील एकक एकसमान आहेत की नाहीत याची चाचणी घेतली जाते. या चाचणीस 'एकसमानता परीक्षण' (uniformity trial) असे म्हणतात.]

uniformly best constant risk estimator, (*abbr.*UBCR estimator) **एकसमान उत्तम अचल जोखीम आकलक** (एउअजो आकलक)
[अचल जोखीम आकलकांच्या वर्गातील जो आकलक अनुभवपूर्व वितरणाच्या संदर्भात अपेक्षित जोखीम लघुतम करतो त्यास 'एकसमान उत्तम अचल जोखीम आकलक' असे म्हणतात. जर अचल जोखीम आकलक किमान–कमाल आकलक असेल, तर तो एकसमान उत्तम अचल जोखीम आकलकसुद्धा असतो, या प्रमेयाचा उपयोग करून सामान्यतः हा आकलकांचा मर्यादित वर्ग मिळवला जातो.]

uniformly best distance power test, (*abbr.* UBDP test) **एकसमान उत्तम अंतर प्रबलता कसोटी** (एउअंप्र कसोटी)
[H_0 या मूळ परिकल्पनेच्या H_1, H_2, ...या पर्यायी परिकल्पनांचा विनिर्देश करणाऱ्या प्राचलांचे वितरण संतत असेल तर दिलेल्या परिकल्पना उपसंचाच्याच संदर्भात H_0 कसोटीची प्रबलता सारखीच राहील असे w_0 हे स्वीकृति क्षेत्र निवडणे शक्य आहे. या उपसंचातील परिकल्पना मूळ परिकल्पनेपासून समदूर आहेत असे म्हटले जाते. w_0 या स्वीकृति क्षेत्रावर आधारित H_0 च्या कसोटीचे आकारमान जर लक्षणीयता पातळी α असेल आणि कोणत्याही विशिष्ट पर्यायी कल्पनेच्या संदर्भात त्या कसोटीची प्रबलता इतर कोणत्याही कसोटीच्या प्रबलतेपेक्षा कमी नसेल तर अशा कसोटीस 'एकसमान उत्तम अंतर प्रबलता कसोटी' म्हणतात.]

uniformly better decision function, एकसमान सरस निर्णय फल
[कोणत्याही निर्णय फलाची गुणवत्ता त्याच्या जोखीम फलावरून ठरवली जाते. जर δ_1 या निर्णय फलाचे जोखीम फल δ_2 या निर्णय फलाच्या जोखीम फलापेक्षा कधीही जास्त नसेल आणि काही वेळा कमी असेल तर δ_1 या निर्णय फलास 'एकसमान सरस निर्णय फल' असे म्हणतात.]

uniformly good, एकसमान चांगला

uniformly minimum risk, एकसमान किमान जोखीम
[ज्या बहुविध निर्णय फलात हानि फलाशी संबंधित असलेली जोखीम एखाद्या परिकल्पना उपसंचात लघुतम असते त्या फलाला एकसमान किमान जोखीम फल म्हणतात.]

uniformly most powerful test, (*abbr.* UMP test) **एकसमान प्रबलतम कसोटी** (एप्र कसोटी)

uniform spectrum, एकसमान मानपंक्ति

uniform stochastic continuity, एकसमान प्रसंभाव्य सांतत्य

unimodal, *adj.* **एकबहुलकी**

unimodal distribution, एकबहुलकी वितरण

union, *n* **संयोग** (पु.)

union intersection principle, संयोग-छेद तत्त्व

unique factor, एकमात्र घटक

uniquely, *adv.* **एकमेवतः, एकमात्रतः**

uniqueness, *n.* **एकमात्रता** (स्त्री.)

unit, *n.* (as, in sampling) **एकक** (न.)

unitary matrix, अंतरक्षी सारणी

unitary sampling, थेट नमुनानिवड *cf.* multi-stage sampling

unitemporal model, कालनिरपेक्ष प्रतिमान *cf.* dynamic model

unit Normal variate = standard Normal variate

unit of analysis, विश्लेषण एकक

unit of enumeration, प्रगणन एकक

unit stage sampling, एकक टप्पी नमुनानिवड

univariate, *n.* एकचल (पु.)

univariate distribution, एकचल वितरण

universe = population

unlike, *adj.* वेगळे

unlikelihood ratio, विसंभव गुणोत्तर
[हॉल (१९५८) यांनी सुचविलेला हा बहुनिर्णयी नियम अनुक्रमी नाही. चुकीचे निर्णय घेण्याच्या संभाव्यतांच्या उद्बंधांच्या अधीन राहून या नियमातला नमुना आकार कमीत कमी केला जातो.]

unlike pair, वेगळी जोडी *cf.* matched pair

unpredictable, *adj.* अंदाजयोग्य नसलेले

unreduced design, असंक्षेपित संकल्पन

unreliability, *n.* अविश्वसनीयता (स्त्री.)

unrestricted random sample, अनिर्बंधित यादृच्छिक नमुना
[समष्टीमधून कोणत्याही निर्बंधाशिवाय निवडलेला नमुना. या प्रकारात सर्व नमुन्यांची निवड संभाव्यता सारखी असते.]

unrestricted variable, अनिर्बंधित चल

unsatisfied demand, अपूर्त मागणी

U^2_N test, U^2_N कसोटी

unweighted mean, अभारित मध्य

unweighted means method, अभारित मध्य पद्धति

up and down method, वर-
[द्विविकल्पी प्रतिसाद
५० टक्के साद बिंदूचे
ही एक पद्धती आहे. मुख्य
नुक्रमी कसोटी पद्धती आ
वरील चेतकाला पहिल्य
दिल्यास पुढील एककास
वरील चेतकाचा उप
एककाने प्रतिसाद दिला
साठी चेतकाची पातळी
आणतात. परंतु प्रतिसा
त्या एककासाठी लगत
वरील चेतक वापरता
चेतकाची पातळी वर-
म्हणून तिला 'वर-खाली

up-cross, *n.* उल्लंघन बिंदु (

up-crossing lemma, उल्लंघ

upper bound, उद्बंध (पु.)

upper bound for number of
उद्बंध

upper confidence limit, उच्च

upper control limit, (*abl*
नियमन मर्यादा (उनिम)

upper envelope, वरचे परिस

upper limit, उच्च मर्यादा

upper quartile, उच्च चतुर्थक

upper tolerance limit, उच्च

upward bias = positive bias

urn model, पात्र प्रतिमान

U-shaped distribution, U-आ

Uspensky's inequality, उस्पे

'U' statistics, 'U' नमुनाफले

utilisation factor, उपयोज्यत

utility, *n.* उपयोगिता (स्त्री.)

utility of money, पैशाची उप

V

valid, *adj.* १ (as, in psychometry) **समर्पक, सप्रमाण** २ (as, in computer) **ग्राह्य**

validation, *n.* १ **समर्पकीकरण (न.), सप्रमाणीकरण (न.)** २ **ग्राह्य करणे (न.)**

validity, *n.* १ **समर्पकता (स्त्री.), सप्रमाणता (स्त्री.)** २ **ग्राह्यता (स्त्री.)**

value, *n.* **मूल्य (न.)**

value index, मूल्य निर्देशांक

value of a game, खेळ मूल्य

value of a perfect information, परिपूर्ण अवगम मूल्य

Van Der Waerden's test, व्हॅन डर वर्डेन कसोटी

'vanity' effect, 'तोरा' परिणाम

[मानवी समष्टीचे सर्वेक्षण करताना हा परिणाम दिसून येतो. प्रश्नावलीची अचूक उत्तरे देण्याऐवजी वैयक्तिक प्रतिमा फुलवणारी विपर्यस्त उत्तरे मुद्दाम दिली जातात.]

var, (*abbr.* of variance) **प्रच (प्रचरण)**

variability, *n.* **विचरणशीलता (स्त्री.)**

variable, *n.* (*also* variate *or* called random variable *or* stochastic variable) **चल (न.)**

artificial variable, कृत्रिम चल

auxiliary variable, सहायक चल

dependent variable, अवलंबी चल

independent variable, स्वचल, निरवलंबी चल

instrumental variable, साधनभूत चल

ladder variable, शिडी चल

latent variable, अप्रकट चल

random variable, यादृच्छिक चल

slack variable, न्यून चल

stochastic variable = random variable

surplus variable, आधिक्य चल

adj. १ बदलता २ भिन्न

variable lot size plan, भिन्न आकारी गठ्ठा **योजना**

variable probabilities, बदलत्या संभाव्यता

variable sampling fraction, बदलता नमुनानिवड अंश

variable sampling plan, चल नमुनानिवड योजना

variables inspection, चल परीक्षण

[ज्या स्वीकृति परीक्षणात परीक्षणासाठी दिलेल्या नमुन्यांचे वर्गीकरण करण्याचे निकष गुणात्मक नसून संख्यात्मक असतात अशा परीक्षणाला 'चल परीक्षण' म्हणतात.

या संदर्भात 'चल' चा संबंध मेय परिमाणाशी असतो—गुणाशी नसतो; आणि चलाच्या व्याख्येत असतो तसा व्यापक अर्थ त्याला नसतो.]

variance, *n.* (*abbr.* var) **प्रचरण (न.) (प्रच)** (as in : analysis of variance **प्रचरण विश्लेषण**)

variance analysis, (*also* **analysis of variance**) **प्रचरण विश्लेषण**

variance component, प्रचरण घटक
[एक किंवा एकाहून अधिक चलांच्या आधारे केलेल्या वर्गीकरणाप्रमाणे प्रचरणाची फोड केली असता येणाऱ्या भागांना 'प्रचरण घटक' म्हणतात. उदा. द्विमार्गी वर्गीकरणामध्ये आंतरवर्ग, वर्गांतर्गत आणि आंतरक्रिया (असल्यास) असे प्रचरण घटक मिळतात.]

variance-covariance matrix = covariance matrix

variance of mean differences, अंतर-मध्य प्रचरण

variance ratio distribution, प्रचरण गुणोत्तर वितरण
cf. 'F' distribution, 'F' वितरण

variance ratio test, प्रचरण गुणोत्तर कसोटी

variate = variable

variate difference method, चल फरक पद्धति

variate transformation, चल रूपांतरण

variation, *n.* **विचरण** (न.)

variation flow analysis, ओघ बदल विश्लेषण
[संस्करणाच्या एका टप्प्यातील विविध यंत्रांचे उत्पादन पुढील टप्प्यातील विविध यंत्रांना यादृच्छिकरीत्या पुरवले जाते, अशा वेळी साठ्यातील बदलांचे विश्लेषण करण्याचे तंत्र.]

variation in quality, प्रतविचरण (न.)

varimax, *n.* **प्रचकमाल** (न.)

varimin, *n.* **प्रचकिमान** (न.)

variogram, *n.* **विचरण आलेख** (पु.)
[हे आलेखीय निरूपण सहसंबंध आलेखासारखे असते. या आलेखात यथाक्रम विचरण फल Y-अक्षावर दाखवतात.]

vector alienation coefficient, सदिश विसंबंध गुणांक
(पहा : vector correlation coefficient)

vector correlation coefficient, सदिश सहसंबंध गुणांक
[दोन चलांतील गुणाकार परिबल सहसंबंधाचे हे व्यापकीकरण p घटकी सदिशचल आणि q घटकी सदिशचल यांतील संबंध मापण्यासाठी वापरतात. सदिशांच्या अपस्करण सारण्या v_1 व v_2 असल्या आणि दोन संचांची सहप्रचरण सारणी v_3 असली तर सदिश सहसंबंध गुणांकाची व्याख्या—

$$\left\{ \frac{|v_3|}{|v_1| \cdot |v_2|} \right\}^{\frac{1}{2}}$$ अशी करतात.

त्याचप्रमाणे सर्व $p+q$ चलांची एकत्रित सहप्रचरण सारणी v असली तर सदिश विसंबंध गुणांकाची व्याख्या—

$$\left\{ \frac{|v|}{|v_1| \cdot |v_2|} \right\}^{\frac{1}{2}}$$ अशी करतात.]

vector space, सदिश अवकाश

vector valued, सदिशमोली

Venn diagram, व्हेन आकृति

Version of stochastic processes, यादृच्छिक प्रक्रमांचा समानकल्प

vertex, *n.* **शिरोबिंदु** (पु.)

vertex in network, जालकरचना शिरोबिंदु

vertex in solution space, उकल अवकाश शिरोबिंदु

virtual waiting time process, (*also* called Takacs process) **वास्तव प्रतीक्षा अवधि प्रक्रम** (पहा : Takacs process)

V_N test, V_N कसोटी

[कोल्मोगोरोव्ह स्मरनॉव्ह कसोटीवरून कुपेर (१९६०) यांनी तयार केलेली अन्वायोजन समर्पकता कसोटी. या कसोटीत—

$$V_N = \sup_{-\infty < x < \infty} [F_N(x) - F(x)] - \inf_{-\infty < x < \infty} [F_N(x) - F(x)]$$

हे नमुनाफल वापरतात. माग व स्टीफन्स (१९६८) यांनी तिचा वापर दोन नमुन्यांसाठी विस्तारला.]

von Mises distribution, फॉन मिसेस वितरण

von Neumann growth model, फॉन नॉयमन वृद्धि प्रतिमान

von Neumann's ratio, फॉन नॉयमन गुणोत्तर

W

WAGR test, (Wald, Arnold, Goldberg, Rushton) WAGR कसोटी

waiting line, प्रतीक्षा रांग

waiting time, प्रतीक्षा अवधि *cf.* residual time [नवीकरण प्रक्रमात कोणत्याही बिंदू-पासून लगेच पुढच्या नवीकरण बिंदू-पर्यंतच्या कालावधीला 'प्रतीक्षा अवधी' म्हणतात.]

waiting time distribution, प्रतीक्षा अवधि वितरण

waiting time length, प्रतीक्षा अवधि लांबी

Wald distribution, वॉल्ड वितरण

Wald's classification statistic, वॉल्ड वर्गीकरण नमुनाफल

Wald's fundamental identity, वॉल्ड मूलभूत नित्यसमीकरण

Wald-Wolfowitz runs test, वॉल्ड-वुल्फोविट्झ मालिका कसोटी

Wald-Wolfowitz test, वॉल्ड-वुल्फोविट्झ कसोटी

walk, *n.* भ्रमण (न.)

Walker probability function, वॉकर संभाव्यता फल

Walras-Leontief closed system, वॉलरस-लिऑन्टिफ बंदिस्त पद्धति

warehouse, *n.* वखार (स्त्री.)

warehouse location model, वखार स्थाननिश्चयन प्रतिमान

Waring distribution, वेरिंग वितरण

warning control limit, इशारा नियमन मर्यादा

warning limits, इशारा मर्यादा

Watson's 'U' statistic, वॉटसन 'U' नमुनाफल

Watson's U^2_N test, वॉटसन U^2_N कसोटी

Watson-Williams' test, वॉटसन-विलिअम्स कसोटी

weak compactness property, दुर्बल संहतता गुणधर्म

weak convergence of measures, मानांचे दुर्बल अभिसरण

weak convergence of random variables, यादृच्छिक चलांचे दुर्बल अभिसरण

weak law, दुर्बल नियम

weak law of large numbers, बृहत संख्या दुर्बल नियम

weakly consistent estimator, दुर्बल सुसंगत आकलक

weakly stationary process = **covariance stationary process**

wedge plans, पाचर योजना

cf. closed sequential t-tests, सीमित अनुक्रमी t-कसोट्या

Weibull distribution, वैबुल वितरण

weighing design, तोलन संकल्पन

[दोन पारड्यांच्या तराजूचा उपयोग करून *N* वस्तूंचे वजन कार्यक्षमतेने करण्यासाठी होटेलिंग (१९४५) यांनी सुचवलेले संकल्पन.]

weighing factor, भार गुणक

weight, *n.* **१ वजन** (न.) **२ भार** (पु.)

weight bias, भार अभिनति

[चुकीच्या भारांचा वापर केल्यामुळे येणारी अभिनती. साधारणपणे निर्देशांकांच्या संदर्भात ही संज्ञा वापरतात. निर्देशांकाने मोजावयाच्या संपूर्ण परिमाणाच्या खऱ्या मूल्याचे प्रत्यक्ष मोजमाप करणे साधारणतः शक्य नसल्यामुळे या अभिनतीची राशी ही काही अंशी स्वेच्छ असते.]

weighted average, भारित माध्य

weighted battery, भारित मालिका

[शैक्षणिक किंवा मानसशास्त्रीय कसोट्यांचा संच. या संचातील प्रत्येक कसोटीचे सापेक्ष महत्त्व त्या कसोटीत मिळालेल्या प्राप्तांकाला भार देऊन (weighting) दाखविले जाते.]

weighted index number, भारित निर्देशांक

weighted mean, भारित मध्य

weighted sum of squares, भारित वर्गबेरीज

weight function, भार फल

weighting coefficient, भार गुणांक

welfare economics, कल्याण अर्थशास्त्र

Westenberg's interquartile range test, वेस्टनबर्ग चतुर्थक कक्षा कसोटी

white noise, श्वेत कुरव

Whittaker periodogram, व्हिटाकर आवर्तनी आलेख

Whittle distribution, व्हिटल वितरण

wide sense stationary process = **covariance stationary process**

Wiener-Hopf technique, वीनर-हॉफ तंत्र

Wiener integral, वीनर संकलक

Wiener-Khintchine theorem, वीनर-खिंचिन प्रमेय

Wiener process, वीनर प्रक्रम

Wilcoxon signed rank test, विल्कॉक्सन चिन्हांकित क्रमांक कसोटी

Wilcoxon's test, विल्कॉक्सन कसोटी

Wilks' criterion, विल्क्स निकष

Wilks' empty cell test, विल्क्स रिक्त घट कसोटी

Wilks' internal scatter, विल्क्स अंतर्गत विखरण

Wilks-Lawley U_1 statistic, विल्क्स-लॉले U_1 नमुनाफल

Wilks-Rosenbaum tests, विल्क्स-रोझनबाम कसोट्या

Wilson-Hilferty transformation, विल्सन-हिलफर्टी रूपांतरण

window, *n.* **गवाक्ष** (पु.)

Winsorised estimation, विन्सरीकृत आकलन

Wishart distribution, विशार्ट वितरण

within class variance = **intraclass variance**

within effects, अंतर्गत परिणाम
within-group variance, गटांतर्गत प्रचरण
within sum of squares, अंतर्गत वर्गबेरीज
without replacement, परत न ठेवता
with replacement, परत ठेवून
W^2_N test, (*also* called Cramér-von Mises test *or* ω^2 test) W^2_N कसोटी
Wold's decomposition theorem, वोल्ड विघटन प्रमेय
Wold's Markov process of intervals, वोल्ड अंतराळ मार्कोव्ह प्रक्रम
Woodbury distribution, वुडबरी वितरण
working mean, कामचलाऊ मध्य
cf. arbitrary origin, स्वेच्छ आरंभबिंदु
working probit, कामचलाऊ प्रसामान्यक
'W' statistic, 'W' नमुनाफल
'W' test for Normality, प्रसामान्यतेसाठी 'W' कसोटी

X

$\bar{x}$, x बार

$\bar{x}$-chart, मध्य ($\bar{x}$) नियमन आलेख

x-chart, *n.* x-आलेख (पु.)

x-difference chart, x-फरक आलेख

Y

Yates' continuity correction, येट्स् सांतत्य दुरुस्ती

Yates' correction, (*also* continuity correction) येट्स् सुधार

[२ × २ सारणीच्या χ^2 ची किंमत काढण्याकरिता येट्स्ने सुचविलेली दुरुस्ती (१९३४).

$$\chi^2 = \Sigma \frac{(|f_o - f_e| - \frac{1}{2})^2}{f_e}.$$

या दुरुस्तीनुसार या सारणीतील एका घरातील किंमतीतून $\frac{1}{2}$ वजा करून पंक्ती व स्तंभ (rows and columns) यांच्या बेरजा बदलणार नाहीत या दृष्टीने इतर किंमती $\frac{1}{2}$ ने वाढवावयाच्या किंवा कमी करावयाच्या आणि नंतर χ^2 ची किंमत काढावयाची असते.]

Yates-Grundy estimator, येट्स्-ग्रंडी आकलक

yield, *n.* उत्पन्न (न.)

Youden square, युडेन चौरस

Youden square design, युडेन चौरस संकल्पन

Yule distribution, यूल वितरण

Yule process, यूल प्रक्रम

Yule's equation, यूल समीकरण

Yule's hyperbolic distribution, यूलचे अपास्त वितरण

Yule-Walker equations, यूल-वॉकर समीकरणे

Z

Z-chart, *n.* **Z-** आलेख (पु.)
z-distribution, *n.* **z-** वितरण (न.)
Zelen's inequality, झेलेन असमानता
zeroes of Brownian motion process, ब्राऊन संचार प्रक्रमाची शून्यके
zero of a function, फलाचे शून्यक
zero-one law, शून्य-एक नियम
zero-one programming, शून्य-एक प्रायोजन
zero order correlation, शून्य कोटिका सहसंबंध
zero sum game, शून्य बेरीज खेळ
zero-truncated, *adj.* शून्यछेदित
cf. decapitated, शून्यरहित
Zeta distribution, झीटा वितरण
Zipf's law, झिप नियम
zonal polynomial, १ क्षेत्रीय बहुघाती राशि २ क्षेत्रीय बहुपदी
zone of indifference, तटस्थ क्षेत्र
cf. zone of preference, अधिमान क्षेत्र
zone of preference, अधिमान क्षेत्र *cf.* zone of indifference
z-score, *n.* **z-** प्राप्तांक (पु.) *cf.* **T-score**
z-test, *n.* **z-** कसोटी (स्त्री.)
z-transformation, *n.* **z-** रूपांतरण (न.)
zygote, *n.* युग्मज (न.)

केंडॉल व बकलँड यांच्या "डिक्शनरी ऑफ स्टॅटिस्टिकल् टर्मस्" या कोशाची अगदी अलिकडील आवृत्ती आधारभूत मानावी असे उपसमितीने प्रारंभीच ठरविले होते. त्याप्रमाणे त्यावेळी उपलब्ध असलेल्या तिसऱ्या आवृत्तीतील शब्द उपसमितीने घेतले. उपसमितीचे काम पूर्ण झाल्यावर या कोशाची चौथी आवृत्ती उपलब्ध झाली. कोश शक्य तितका अद्ययावत व्हावा या हेतूने या आवृत्तीतच असलेल्या शब्दांपैकी काही निवडक शब्दांचे प्रतिशब्द पुढील परिशिष्टात दिले आहेत.

दि. ५ मार्च १९९२

नी. मा. डोंगरे
अध्यक्ष

परिशिष्ट

absorption distributions, शोषण वितरणे
adaptive inference, अनुयोगी अनुमान
adherent probabilities, आसंजी संभाव्यता
admissible estimator, अनुज्ञेय आकलक
almost certainly, (*also* almost surely) प्रायः निश्चितपणे, जवळजवळ निश्चितपणे
almost surely = almost certainly
angular variable, कोनीय चल
antithetic transforms, विधर्मी रूपांतरे
ARMA process, (*abbr.* of autoregressive moving average process) स्वसम प्रक्रम (स्वयमाश्रयी सरकता मध्य प्रक्रम)
Arnold distribution, आर्नॉल्ड वितरण
association analysis, साहचर्य विश्लेषण
asymptotically subminimax, अनंतवर्ती अव-किमानकमाल
automatic interaction detection, स्वयंचलित आंतरक्रिया ओळख
autoregressive moving average process, (*abbr.* ARMA process) स्वयमाश्रयी सरकता मध्य प्रक्रम (स्वसम प्रक्रम)
Bartlett-Lewis model, बार्टलेट–लेविस प्रतिमान
Bernstein's theorem, बर्नस्टाइन प्रमेय
Berry's inequality, बेरी असमानता
best linear unbiassed estimator, उत्तम एकघाती निरभिनत आकलक
beta-binomial distribution, बीटा-द्विपदी वितरण
beta-gamma distribution, बीटा-गॅमा वितरण
beta-prime distribution, बीटा-प्राइम वितरण (प्रमाणीकृत पिअरसन प्रकार-VI वितरण)
beta-Stacy distribution, बीटा–स्टेसी वितरण
beta-Whittle distribution, बीटा-व्हिटल वितरण
bivariate beta distribution, द्विचल बीटा वितरण
bivariate exponential distribution, द्विचल घातांकी वितरण
bivariate F-distribution, द्विचल F-वितरण
bivariate gamma distribution, द्विचल गॅमा वितरण
bivariate hypergeometric distribution, द्विचल अतिगुणोत्तरीय वितरण
bivariate Poisson distribution, द्विचल प्वॉसाँ वितरण
bivariate 'Student' distribution, द्विचल 'स्टूडंट' वितरण
bivariate type II distribution, द्विचल वितरण प्रकार-II
bivariate uniform distribution, द्विचल एकसमान वितरण
Burke's theorem, बर्क प्रमेय
Cantor-type distribution, कॅंटोर-प्रकार वितरण

cardioid distribution, हृद्वक्र वितरण

Charlier distribution, शार्लिए वितरण

circular histogram, (*also* polar-wedge diagram *or* rose diagram) १ (bivariate) चक्रीय इष्टकाकृति २ (univariate) चक्रीय आयताकृति ३ चक्रीय स्तंभालेख

circular mean deviation, चक्रीय विचलन मध्य

circular mean difference, चक्रीय अंतर मध्य

circular quartile deviation, चक्रीय चतुर्थक विचलन

circular range, चक्रीय कक्षा

circular triad, चक्रीय त्रिक

cluster (point) process, समूह (बिंदु) प्रक्रम

coherence, *n.* सुसंवाद (पु.)

completeness (of a class of decision functions), *n.* (निर्णय फलांच्या वर्गाची) संपूर्णता (स्त्री.)

components of variance, प्रचरणाचे घटक

concentration parameter, संकेंद्रण प्राचल

conjugate distribution, संयुग्मी वितरण

connectedness, *n.* संबद्धता (स्त्री.)

contingency-type distribution, आसंग-प्रकार वितरणे

correspondence analysis, संगति विश्लेषण

counting process, गणन प्रक्रम

cross-covariance, *n.* व्यति-सहप्रचरण (न.)

cross range, संमिश्र कक्षा

cross-validation criterion, प्रति-सप्रमाणीकरण निकष

Darmois-Koopman-Pitman theorem, डारम्वॉस-कूपमन-पिटमन प्रमेय

Darmois-Skitovich theorem, डारम्वॉस-स्किटोविच प्रमेय

defective probability distribution, न्यून संभाव्यता वितरण

diffuse prior, (*also* vague prior) संदिग्ध पूर्व

Eisenhart models, आयझेनार्ट प्रतिमाने

envelope risk function, जोखीम फल परिस्पर्शक

equaliser decision rule, समकारी निर्णय नियम

Erlang's formula, अरलँग सूत्र

essential completeness, सारभूत संपूर्णता

exceedances tests, आधिक्य कसोट्या

exchangeable variables, विनिमेय चले

expected Normal scores test, अपेक्षित प्रसामान्य प्राप्तांक कसोटी

extended Bayes' decision rule, वर्धित बेज निर्णय नियम

factorial distribution, क्रमगुणित वितरण

Ferreri distribution, फेरेरी वितरण

Fieller-Hartley-Pearson measure of association, फिलर-हार्टले-पिअरसन साहचर्य मान

first return time, प्रथम परतीचा काल

Fisher's (Spherical Normal) distribution, फिशर (गोलीय प्रसामान्य) वितरण

folded distribution, घडीचे वितरण

Furry process, फरी प्रक्रम

gain function, लाभ फल

Geary's contiguity ratio, गेरी समीपता गुणोत्तर

generalised Bayes' decision rule, व्यापकीकृत बेज निर्णय नियम

generalised stable law, व्यापकीकृत स्थायी नियम

general renewal process, सर्वसाधारण नवीकरण प्रक्रम

girdle distribution, मेखला वितरण

given period, दिलेला काल

half-Normal probability paper, १ अर्ध-प्रसामान्य संभाव्यता आलेखपत्र २ अर्ध-प्रसामान्य संभाव्यता पत्र
Harris walk, हॅरीस भ्रमण
hazard rate distribution, धोकामान वितरण
highest posterior density intervals, उच्चतम अनुभवोत्तर घनता अंतराळे
Hölder's inequality, ह्योल्डर असमानता
Hollander-Proschan 'new better than used' test, होलँडर-प्रोशान 'भुक्तापेक्षा नवीन सरस' कसोटी
Hotelling's test (dependent correlations), होटेलिंग कसोटी (अवलंबी सहसंबंध)
hyperbolic secant distribution, अपास्तिक सीकंट वितरण
hyper-spherical Normal distribution, अतिगोलीय प्रसामान्य वितरण
IMA process, (*abbr.* of integrated moving average process) संसम प्रक्रम (संकलित सरकता मध्य प्रक्रम)
improper distribution, अयुक्त वितरण
improper prior, अयुक्त पूर्व
impulse response function, आवेग प्रतिसाद फल
inadmissible estimator, अननुज्ञेय आकलक
includances tests, समावेशन कसोट्या
increasing failure rate, असफलतेचे वाढते मान
infinite divisibility, अनंत विभाज्यता
inflated distributions, फुगवलेली वितरणे
influence curve, प्रभाव वक्र
informative prior, निश्चित पूर्व
instantaneous state, तत्क्षणिक स्थिति
integrated moving average process, (*abbr.* IMA process) संकलित सरकता मध्य प्रक्रम (संसम प्रक्रम)
interrupted distribution, खंडित वितरण
inverse moment, व्यस्त परिबल
inverse multinomial sampling, व्यस्त बहुलपदी नमुनानिवड
inverse Normal scores test, व्यस्त प्रसामान्य प्राप्तांक कसोटी
isodynes, *n. pl.* समडाइन (स्त्री. अ. व.)
jump matrix, उडी सारणी
Kapteyn's distribution, कॅप्टीन वितरण
Kendall's terminology, केंडॉल परिभाषा
Kullback-Liebler distance function, कुलबॅक-लिब्लर अंतर फल
Laplace's theorem, लाप्लास प्रमेय
Laspeyres-Konyus index, लापेर–कोन्यस निर्देशांक
lattice design, जालक संकल्पन
lattice distributions, जालक वितरणे
least squares method, लघुतम वर्ग पद्धति
Lévy-Khintchine representation, लेव्ही-खिंचिन प्रतिरूपण
Lévy representation, लेव्ही प्रतिरूपण
Lexis theory, लेक्सिस शास्त्र
linear failure rate distribution, रेषीय असफलता मान वितरण
location, *n.* स्थान (न.)
logistic distribution, वृद्धिक्षय वितरण
log-logistic distribution, लाग-वृद्धिक्षय वितरण
log-rank test, लाग-क्रमांक कसोटी
Log-zero-Poisson distribution, लाग-शून्य-प्वॉसाँ वितरण
lower order bias estimator, निम्नकोटिका अभिनति आकलक
Mahalanobis distance, महालनोबीस अंतर
Marshall-Olkin distribution, मार्शल-ओल्किन वितरण
median direction, मध्यक दिशा
M-estimate of location, स्थानाचा M-आकल

method of collective marks, सामूहिक चिन्ह पद्धति
method of scoring, प्राप्तांकन पद्धति
mid-mean, *n.* मधला मध्य (पु.)
minimal essential completeness, निम्निष्ठ सारभूत संपूर्णता
minimax robust estimator, किमानकमाल निबर आकलक
minimum completeness, किमान संपूर्णता
mixed ARMA process, (*abbr.* of mixed autoregressive-moving average process) मिश्र स्वसम प्रक्रम (मिश्र स्वयमाश्रयी–सरकता मध्य प्रक्रम)
mixed autoregressive-moving average process, (*abbr.* mixed ARMA process) मिश्र स्वयमाश्रयी–सरकता मध्य प्रक्रम (मिश्र स्वसम प्रक्रम)
mixed autoregressive-regressive system, मिश्र स्वयमाश्रयी-समाश्रयी पद्धति
modified Normal distributions, सुधारित प्रसामान्य वितरणे
monotone regression, एकस्वन समाश्रयण
Moses ranklike dispersion test, मोझेस क्रमांकसम अपस्करण कसोटी
moving average model, सरकता मध्य प्रतिमान
multi-stage estimation, बहुटप्पी आकलन
natural conjugate prior, नैसर्गिक संयुग्मी पूर्व
network sampling, जालकरचना नमुनानिवड
new better than used distribution, भुक्तापेक्षा नवीन सरस वितरण
Noether's test for cyclical trend, आवर्तनीय कलासाठी नोएथर कसोटी
noncentrality parameter, अकेंद्रीयता प्राचल
non-central multivariate beta distribution, अकेंद्रीय बहुचल बीटा वितरण
octile, *n.* अष्टमक (न.)
optimality of design, संकल्पनाची इष्टतमता
optimal stopping rule, इष्टतम स्थगन नियम
orderly stationary point process, (*also* called regular stationary point process) क्रमानुसारी स्थिर बिंदु प्रक्रम
orthonormal system, लंब प्रमाणित प्रणाली
outlier prone distributions, दूरस्थ प्रवण वितरणे
Palm's theorem, पाम प्रमेय
partial autocorrelation, आंशिक स्वयंसंबंध
p-function, *n.* p- फल (न.)
phase function, प्रावस्था फल
piecewise regression = segmented regression
polar-wedge diagram = circular histogram
Pólya's theorem (2), पोल्या प्रमेय (२)
positive binomial distribution, धन द्विपदी वितरण
positive hypergeometric distribution, धन अतिगुणोत्तरीय वितरण
Potthoff's test, पॉटॉफ कसोटी
power function distribution, प्रबलता फल वितरण
predictive sample re-use method, अंदाजक्षम नमुना पुनरुपयोग पद्धति
prevision, *n.* पूर्वदर्शन (न.)
profile analysis, पार्श्वरूप विश्लेषण
proper distribution, युक्त वितरण
pseudovalues of the 'Jack-knife', 'मोड-चाकू' ची आभासी मूल्ये
quartile direction, चतुर्थक दिशा
quasi-independence, *n.* आभासी निरवलंबन (न.)
quasi-Markov chain, आभासी मार्कोव्ह मालिका
quasimedian, *n.* आभासी मध्यक (न.)
random bifurcation, यादृच्छिक द्विशाखन
randomised response, यदृच्छित प्रतिसाद

random Normal scores test, यादृच्छिक प्रसामान्य प्राप्तांक कसोटी
random tessellation, यादृच्छिक फरसबंदी
rank-randomisation tests, क्रमांक यदृच्छीकरण कसोटया
reduced variate, संक्षेपित चल
regenerative process, पुनर्निर्माण प्रक्रम
regressand, *n.* समाश्रित (न.) (समाश्रयण संबंधातील अवलंबी चल)
regression, *n.* समाश्रयण (न.)
regression curve, समाश्रयण वक्र
regression dependence, समाश्रयण अवलंबन
regression estimate, समाश्रयण आकल
regret, *n.* खंत (स्त्री.)
regular Markov renewal process, नियमित मार्कोव्ह नवीकरण प्रक्रम
regular state, नियमित स्थिति
regular stationary point process, (*also* called orderly stationary point process) नियमित स्थिर बिंदु प्रक्रम
renewal distribution, नवीकरण वितरण
renewal function, नवीकरण फल
repeated survey, पुनरावृत्त सर्वेक्षण
repetitive group sampling plan, पुनरावृत्तक गट नमुनानिवड नियोजन
replacement process, पुनःस्थापन प्रक्रम
representative sample, प्रातिनिधिक नमुना
reproducibility, *n.* पुनर्निर्मितिक्षमता (स्त्री.)
ridge regression, कंगोरा समाश्रयण
root estimator (of a mean), (मध्याचा) वर्गमूळ आकलक
rose diagram = circular histogram
scatter coefficient, विकीर्णता गुणांक
Schwarz's inequality, श्वार्त्स असमानता
segmented regression, (*also* piecewise regression) खंडशः समाश्रयण
semi-stable law, अर्ध-स्थायी नियम
sequential chi-squared test, अनुक्रमी काय-वर्ग कसोटी
sequential estimation, अनुक्रमी आकलन
sequential tolerance region, अनुक्रमी सहनशीलता क्षेत्र
sequential 'T^2' test, अनुक्रमी 'T^2' कसोटी
'Short' distribution, 'लघु' वितरण
'shorth', (*short*est *h*alf) ऱ्हस्वा (ऱ्हस्व-तम + अर्ध)
simplex design, सरलाकृति संकल्पन
simplex method, सरलाकृति पद्धति
Smirnov-Birnbaum-Tingey distribution, स्मर-नॉव्ह-बर्नबॉम-टिंगी वितरण
sojourn time, वास काल
spherical distribution, गोलीय वितरण
spherically symmetric distributions, गोलतः सममित वितरणे
spherical mean direction, गोलीय मध्य दिशा
spherical variance, गोलीय प्रचरण
stable law, स्थायी नियम
stable Paretian distributions, स्थायी पॅरेटो वितरणे
stable state, स्थायी स्थिति
statistical population, संख्याशास्त्रीय समष्टि
statistical tolerance interval, संख्याशास्त्रीय सहनशीलता अंतराळ
strictly dominated, काटेकोरपणे प्रभावित
strong completeness, प्रबल संपूर्णता
sub-Poisson distribution, अव–प्वॉसाँ वितरण
Sukhatme's test, सुखात्मे कसोटी
super-Poisson distribution, अधि–प्वॉसाँ वितरण
support, *n.* आधार (पु.)
symmetric circular distribution, सममित चक्रीय वितरण
symmetric stable law, सममित स्थायी नियम
taboo probability, निषिद्ध संभाव्यता

taboo state, निषिद्ध स्थिति

Theil's inequality coefficient, थील असमानता गुणांक

Theil's mixed regression estimator, थील मिश्र समाश्रयण आकलक

three-stage least squares, त्रि-टप्पा लघुतम वर्ग

tolerance distribution, सह्यता वितरण

total time on test transformation, संकलित घटक-आयुर्मान रूपांतरण

t-ratio distribution, t- गुणोत्तर वितरण

trimmed mean, छाटलेला मध्य

twinned distributions, यमलित वितरणे

two-stage least squares, द्वि-टप्पा लघुतम वर्ग

type, *n.* प्रकार (पु.)

unadjusted moment, असमायोजित परिबल

uniformly most accurate, एकसमान यथार्थतम

uniform sampling fraction, एकसमान नमुनानिवड अंश

uniform scores test, एकसमान प्राप्तांक कसोटी

vague prior = **diffuse prior**

variance function, प्रचरण फल

Wilcoxon rank sum test, विल्कॉक्सन क्रमांक बेरीज कसोटी

Wolfowitz minimum distance method, वुल्फोविट्झ किमान अंतर पद्धति

wrapped Cauchy distribution, वेष्टित कोशी वितरण

wrapped distribution, वेष्टित वितरण

wrapped Normal distribution, वेष्टित प्रसामान्य वितरण

wrapped Poisson distribution, वेष्टित प्वॉसाँ वितरण

zonal sampling, क्षेत्रीय नमुनानिवड

GPK—H 11-3,030 Bks.-3.96

शासकीय मुद्रणालय, कोल्हापूर

भाषा संचालनालयाची इतर प्रकाशने

१ पदनाम कोश
२ वित्तीय शब्दावली
३ शासन व्यवहार कोश
४ ग्रंथालयशास्त्र परिभाषा कोश
५ गणितशास्त्र परिभाषा कोश
६ समाजशास्त्र परिभाषा कोश
७ तत्त्वज्ञान व तर्कशास्त्र परिभाषा कोश
[illegible] णिज्यशास्त्र परिभापा कोश
[illegible] नशास्त्र परिभाषा कोश
१० [illegible] परिभाषा कोश
११ शा[illegible]भाषा कोश
१२ शिक्षण[illegible] परिभाषा कोश
१३ यंत्र अभियांत्रिकी परिभाषा कोश
१४ स्थापत्य अभियांत्रिकी परिभाषा कोश
१५ भौतिकशास्त्र परिभाषा कोश
१६ विद्युत अभियांत्रिकी परिभाषा कोश
१७ कृषिशास्त्र परिभाषा कोश
१८ जीवशास्त्र परिभाषा कोश
१९ शरीरक्रियाशास्त्र परिभाषा कोश
२० राज्यशास्त्र परिभाषा कोश
२१ साहित्य समीक्षा परिभाषा कोश
२२ लोकप्रशासन परिभाषा कोश
२३ अर्थशास्त्र परिभाषा कोश
२४ धातूशास्त्र परिभाषा कोश
२५ मानसशास्त्र परिभाषा कोश
२६ व्यवसाय व्यवस्थापन परिभाषा कोश
२७ मराठी लघुलेखन
२८ मराठी लघुलेखन मार्गदर्शिका
२९ मराठी टंकलेखन प्रवेशिका
३० शासन व्यवहारात मराठी
३१ प्रशासन वाक्प्रयोग
३२ प्रशासनिक लेखन
३३ राजभाषा परिचय
३४ राजभाषा परिचय कार्यरूप व्याकरण
३५ कार्यदर्शिका
३६ शुद्धलेखन नियमावली
३७ मंथन
३८ भारताचे संविधान